

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม
จังหวัดระยอง

THE MANAGEMENT BUDDHISM PROPAGATION OF THE MEDITATION
PRACTICE CENTER RAYONG PROVINCE

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ (ประภาส จันทวนโณ/เกษรศิริ)

คุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๙

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม
จังหวัดระยอง

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ (ประภาส จันทวนโณ/เกษรศิริ)

ดุขฎฐินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรพุทธศาสตรดุขฎฐิบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๙

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

The Management Buddhism Propagation of The Meditation Practice
Center Rayong Province

Phrakrupariyatsuvatanaporn (Praphas Candavnno/Gaysorn Siri)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2016

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในจังหวัดระยอง”เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระครูปุริมานุรักษ์, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี)

กรรมการ

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

กรรมการ

(พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต

ประธานกรรมการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รศ.

กรรมการ

ผู้วิจัย

(พระมหาประภาส จันทวนโณ)

- ชื่อคุณิพนธ์** : การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม
จังหวัดระยอง
- ผู้วิจัย** : พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ (ประภาส จันทวนโณ)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์**
- : พระมหาสุเมธ สุนนโท, ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา, ผศ.ดร., พธ.บ. (การบริหารรัฐ
กิจ) ศศ.ม. (การจัดการการพัฒนาสังคม), รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม
จังหวัดระยอง ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) คือวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ
ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูล
สำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา และผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๗ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์
เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิง
พรรณนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ
ด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะและรูปแบบเบื้องต้นสำหรับการยืนยันข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วย
การจัดประชุมกลุ่มย่อย บันทึกเสียง และจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา
ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๑๖ คน
ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่
(Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard
Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า

๑. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดระยองมี ๓ รูปแบบ คือ
๑) การแสดงธรรมเทศนา เป็นการแสดงธรรมอย่างมีแบบแผน ต้องมีการวางแผนการเทศน์โดย
พิจารณาจากประเภทของงาน ระยะเวลา เรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ เป็นต้น ๒) การบรรยาย
ธรรมหรือปาฐกถาธรรม เป็นการแสดงธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย พิธีรต่อน้อยกว่าการแสดงธรรม
เทศนา ๓) การฝึกปฏิบัติธรรม มีวิธีการฝึกแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับแนวทางของสำนักปฏิบัติธรรม

๒. แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา โดยการนำมาใช้ในการ ๑) พัฒนาผู้นำ อันได้แก่ เจ้าอาวาส และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ด้านการบริหารจัดการ ๒) พัฒนาผู้เผยแผ่ศาสนา อันได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร ในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา ๓ รูปแบบ คือ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม

๓. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ประกอบด้วย ๓ แนวทาง และ ๘ การพัฒนา คือ **แนวทางที่หนึ่ง** การบริหารจัดการด้านสถานที่ โดยการจัดเตรียมสถานที่ให้เหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแต่ละรูปแบบ **แนวทางที่สอง** การบริหารจัดการ ด้านวิทยากร โดยการจัดเตรียมความพร้อมของวิทยากรให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูป **แนวทางที่สาม** การบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการ โดยการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบ **การพัฒนาที่หนึ่ง** คือพัฒนาเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก ฉันทะ **การพัฒนาที่สอง** คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก วิริยะ **การพัฒนาที่สาม** คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลักจิตตะ **การพัฒนาที่สี่** คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก วิมังสา เพื่อให้มีคุณลักษณะของการเป็นผู้บริหารที่ดี และ **การพัฒนาที่ห้า** คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก ฉันทะ **การพัฒนาที่หก** คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก วิริยะ **การพัฒนาที่เจ็ด** คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก จิตตะ **การพัฒนาที่แปด** คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก วิมังสา เพื่อให้มีคุณลักษณะของการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดี

๔. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ พบว่า ๑) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองโดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ๒) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ๓) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม และรายด้านอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก

Dissertation Title : The Management towards Buddhism Propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province

Researcher : Phrakrupariyatsuvatanaporn (Praphas Candavanno)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)

Dissertation Supervisory Committee

- : Phramaha Sunan Sunando, Dr.,
B.A. (Buddhist Management) , M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)
- : Phrakrusangharak Kiettisak Kittipaño, Asst. Prof., Dr.,
B.A. (Public Administration), M.A. (Sosial Development),
D.P.A. (Public Administration)

Date of Graduation : March 31, 2017

ABSTRACT

This research has objectives which are 1) to study the Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province, 2) to study the concept of Buddha-Dhamma applied in the management towards Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province and 3) to present the way of the management towards Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province.

The research methodology in this study was the Mixed Methods combining the qualitative research with the quantitative research. The researcher studied by means of documentary research and the In-depth Interview with 17 key informants who were the abbot of the meditation practice center, insight meditation masters, Buddhism propagation experts and practitioners. The tool used in this research was the interview question form and the data was collected by means of note taking and tape recording. After gathering the data from the interview, it had been analyzed by using the descriptive content analysis and verified by the Focus Group Discussion of 11 key informants who were monks and savants in the management towards Buddhism propagation. The research tool was the question form of Focus Group Interview and primary model for verifying the data. The researcher gathered all the data by arranging a small group meeting, voice recording and note taking. Then the researcher analyzed the data from these two steps by using the descriptive analysis method in quantitative research. In terms of the quantitative method, the research tool was questionnaire for the sampling group of 316 people. The researcher analyzed the data by using the

instant program of social science. The statistics used were the frequency values, percentage, mean and standard deviation.

The research findings were:

1. The Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province consisted of 3 models which were 1) Dhamma Preaching was the dhamma preaching with format which required the preaching plan by considering from occasional type, time duration, sermon content, venue arrangement, etc. 2) Dhamma Narration or Dhamma Sermon was the dhamma preaching with a language that was easy to understand with less formality than the Dhamma Preaching and 3) Dhamma Practice Training had different trainings depending on the way of the Meditation Practice Center.

2. The concept of Buddha-Dhamma applied in the management towards Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province was the Four Means of Accomplishment (Iddhipāda) consisting of Chanda (Will), Viriya (Effort), Citta (Thoughtfulness) and Vīmaṁsā (Investigation). This concept was adopted to 1) develop the leaders such as abbots and heads of the meditation practice center in its management of 3 aspects which were retreat, lecturer and management; 2) develop the Buddhism propagators who were insight meditation masters and lecturers in propagating through 3 models which were dhamma preaching, dhamma narration or dhamma sermon and dhamma practice training.

3. The way in the management towards Buddhism Propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province consisted of 3 ways and 8 developments. **The first way** was the management in terms of the retreat aspect by providing the suitable place for Buddhism propagation for each model; **the second way** was the management in terms of the lecturers by providing them with appropriate preparation for Buddhism propagation in each model; **the third way** was the management in terms of the management suitable for Buddhism propagation in each model. **The first development** was to develop abbots and heads of the meditation practice center by means of Chanda; **the second development** was to develop abbots and heads of the meditation practice center by means of Viriya; **the third development** was to develop abbots and heads of the meditation practice center by means of Citta; **the forth development** was to develop abbots and heads of the meditation practice center by means of Vīmaṁsā in order to acquire the characteristic of good administrator; **the fifth development** was to develop insight meditation masters and lecturers by means of Chanda; **the sixth development** was to develop insight meditation masters and lecturers by means of Viriya; **the seventh**

development was to develop insight meditation masters and lecturers by means of Citta; and **the eighth development** was to develop insight meditation masters and lecturers by means of *Vīmaṇṣā* in order to acquire the characteristic of good Buddhism propagator.

4. The outcomes of quantitative data analysis were 1) the level of opinion of monks and laypeople towards the Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province in overall and the income ranked strongly agreed; 2) the level of opinion of monks and laypeople about the management towards the Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province in overall and the income ranked strongly agreed; and 3) the level of opinion of monks and laypeople about the management towards the Buddhism propagation of the Meditation Practice Center in Rayong Province following the Four Means of Accomplishment (*Iddhipāda*) in overall and the income ranked strongly agreed.

กิตติกรรมประกาศ

ดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาอนุเคราะห์ของคณะกรรมการที่ปรึกษาดุชฎินิพนธ์อันประกอบด้วย พระมหาสุมนต์ สุนนฺโท, ดร. พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญ, ผศ.ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้สละเวลาอันมีค่าให้การแนะนำช่วยเหลือ และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่งมาโดยตลอดขอขอบพระคุณประธานกรรมการ ตรวจสอบดุชฎินิพนธ์ และคณะกรรมการสอบดุชฎินิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ และตรวจสอบแก้ไขดุชฎินิพนธ์ให้เกิดความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทศิลปวิทยาให้เกิดความรู้ แนวคิดสร้างสรรค์ และประสบการณ์ต่างๆ ในขณะศึกษาอยู่ในสถาบัน

ขอกราบขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์ เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญที่ได้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ ทุกรูป ทุกท่าน ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และชี้แนะแนวทางการปรับปรุงแก้ไขให้ผลงานวิจัยครั้งนี้ดียิ่งขึ้นไป

และเพื่อนสหายธรรมิกที่ได้ให้ความช่วยเหลือและแนะนำในการทำดุชฎินิพนธ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่ได้อำนวยความสะดวกในการสืบค้นข้อมูลสำหรับภารงานวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณญาติโยมทุกท่านที่สนับสนุนการศึกษาด้วยดีตลอดมา รวมถึงญาติโยมทุกท่านที่ให้ความอุปถัมภ์ในด้านปัจจัยสี่ตลอดมา ตลอดจนถึงเพื่อนๆ กัลยาณมิตรนิสิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธทุกๆ ท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือมาตลอด

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากดุชฎินิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและคณาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ และผู้มีพระคุณทุกๆ ท่าน

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ (ประภาส จันทวนโณ)

๓๑ มีนาคม ๒๕๖๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๕๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ขุ.ชา. (บาลี) ๒๗/๒๕๓/๗๖. หมายความว่า ระบุถึงพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาฬิ ฉบับภาษาบาลี เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๒๕๓ หน้าที่ ๗๖ หรือ ขุ.ข. (ไทย) ๒๕/๙๑/๕๗. หมายความว่า ระบุถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๙๑ หน้าที่ ๕๗ เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ขุ.ธ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธมมปทบาลี	(ภาษาบาลี)
ที.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก	(ภาษาไทย)
วิ.จู. (บาลี)	=	วินัยปิฎก	สมันตปสาทิกา	มหาวคคอุทฺทกเถ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
ส.ข. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.อ. (บาลี)	=	สังยุตตนิกาย	สารตถปฺปกาสินี	สคาถวคคอุทฺทกเถ	(ภาษาไทย)
ส.สพ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สุตต.อ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อัฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุกก. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
 บทที่ ๑ บทนำ	 ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
 บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	 ๘
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบริหารจัดการ	๙
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๒๕
๒.๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ	๕๓
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม	๕๙
๒.๕ ข้อมูลพื้นที่วิจัยสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	๖๖
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๙
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๐
 บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	 ๙๑
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๙๑
๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๙๒
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้	๙๙

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๐๑
๔.๑ ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	๑๐๒
๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	๑๒๒
๔.๓ นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	๑๓๖
๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ	๑๘๒
๔.๕ ผลวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group Discussion)	๑๗๒
๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๘๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๙๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๐๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๐๔
บรรณานุกรม	๒๐๖
ภาคผนวก	๒๑๔
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ	๒๑๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์การแจกเครื่องมือในการวิจัย	๒๑๗
ภาคผนวก ค ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อมูล (IOC)	๒๒๓
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๒๓๑
ภาคผนวก จ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลในการวิจัย	๒๓๓
ภาคผนวก ฉ แบบสอบถาม	๒๓๕
ภาคผนวก ช แบบสัมภาษณ์	๒๔๘
ภาคผนวก ซ หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ในการวิจัย	๒๕๑
ภาคผนวก ฌ รูปภาพในการสัมภาษณ์	๒๖๙
ภาคผนวก ฎ รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๗๙
ภาคผนวก ฏ หนังสือขอเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๘๑
ภาคผนวก ฏ รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๘๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๙๕

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ ความหมายของการบริหาร	๑๑
๒.๒ ความหมายของผู้บริหาร	๑๔
๒.๓ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๓
๒.๔ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม	๖๑
๒.๕ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ	๗๔
๒.๖ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๘๒
๒.๗ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม	๘๘
๔.๑ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการแสดงธรรมเทศนา	๑๐๙
๔.๒ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม	๑๑๕
๔.๓ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการปฏิบัติและการฝึกปฏิบัติ	๑๒๐
๔.๔ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านฉันทะ	๑๒๕
๔.๕ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิริยะ	๑๒๘
๔.๖ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านจิตตะ	๑๓๒
๔.๗ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิมังสา	๑๓๕
๔.๘ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านสถานที่	๑๔๐
๔.๙ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านวิทยากร	๑๔๖
๔.๑๐ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการ	๑๕๓
๔.๑๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (n=๓๑๖)	๑๕๕
๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยภาพรวม	๑๕๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการ ด้านการแสดงธรรมเทศนา	๑๕๗
๔.๑๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม	๑๕๘
๔.๑๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ	๑๕๙
๔.๑๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยภาพรวม	๑๖๐
๔.๑๗	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านสถานที่	๑๖๑
๔.๑๘	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านวิทยากร	๑๖๒
๔.๑๙	แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการ	๑๖๓
๔.๒๐	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม	๑๖๔
๔.๒๑	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ	๑๖๕
๔.๒๒	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ	๑๖๖
๔.๒๓	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ	๑๖๗

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๒๔	ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและ คฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนัก ปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมิงสา	๑๖๘
๔.๒๕	นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนัก ปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	๑๘๑
๔.๒๖	แนวทางการพัฒนาผู้นำของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ตามหลักอิทธิ บาท ๔	๑๘๓
๔.๒๗	แนวทางการพัฒนาผู้เผยแผ่ศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ตาม หลักอิทธิบาท ๔	๑๘๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

- ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย
๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

- ๙๐
๑๘๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในโลก ภายหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาที่จะแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ ทรงประกาศ พระธรรมที่ได้ตรัสรู้มา จนกระทั่งมีผู้รู้แจ้งเห็นจริง ในพระธรรมตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดง ขณะนั้น พระอรหันตสาวกได้อุบัติขึ้นแล้วในโลก ๖๐ องค์รวมทั้งพระพุทธองค์ด้วยเป็น ๖๑ องค์พระพุทธองค์ ได้ทรงวางหลักและวิธีปฏิบัติในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่เหล่าพระสาวก ซึ่งเป็นพระอรหันตรุ่นแรก เพื่อถือเป็นแนวทางในการเผยแผ่พระศาสนาารวมกัน เพื่อให้พระธรรมคำสอนแผ่ไปในมวลมนุษยชาติและเพื่อความดำรงมั่นแห่งพระสัทธรรม โดยตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์จำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์อย่าไปโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน สัตว์ทั้งหลายที่มีธุลีในดวงตาน้อยมีอยู่ เมื่อได้ฟังธรรมแล้วจักเป็นผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลายแม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม”^๑

จากนั้นพระสงฆ์สาวก ได้แยกย้ายกันออกไปประกาศพระสัทธรรม ตามนิคมชนบท แวน แคนต่าง ๆ แม้พระพุทธเจ้าก็ได้เสด็จไปพระนครราชคฤห์ ทรงแสดงธรรมจนมีพุทธบริษัทศรัทธาเลื่อมใสและบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ในขณะนั้นพระเจ้าพิมพิสาร พระราชาผู้ครองพระนครราชคฤห์ทรงเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์ไม่มีที่พำนักจึงได้อนุญาตถวายพระอุทยานเวฬุวัน ให้เป็นสถานที่พำนักของพระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์ นับว่าเป็นวัดแห่งแรกใน พระพุทธศาสนา^๒ ต่อมาพระพุทธองค์ได้เผยแผ่พระศาสนาไปแคว้นโกศล อนาถปิณฑิกเศรษฐี ได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และได้บรรลุนิพพานบุคคลขึ้นต้นใน พระพุทธศาสนาได้บริจาคทรัพย์ของตนซื้อที่ดิน ดำเนินการสร้างวัด มีชื่อว่าวัดพระเชตะวันมหาวิหาร และนางวิสาขา มหาอุบาสิกาได้บริจาคทรัพย์ สร้างวัดชื่อว่าวัดบุพพาราม ถวายแด่พระพุทธองค์ใกล้พระนครสาวัตถีในแคว้นโกศล ให้เป็นสถานที่ประทับอยู่สำหรับ

^๑ วิมพา.(บาลี) ๔/๔-๕.

^๒ สุริย มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมฟอรม จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

พระพุทธองค์และพระภิกษุสงฆ์ พร้อมทั้งเป็นสถานที่ศึกษาอบรมปฏิบัติพระสัทธรรมของพระภิกษุสามเณร และเป็นสถานที่ฟังธรรม และปฏิบัติธรรมของอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย สมัยนั้นประชาชนชาวเมืองสาวัตถีมีจำนวนประมาณ ๗ โกฏิ เมื่อได้ฟังธรรมและน้อมนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา มาประพฤติปฏิบัติ ที่บ้านของตนๆ แล้ว ได้บรรลุเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา จำนวน ๕ โกฏิที่เหลือเป็นผู้ ประกอบด้วยศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ตั้งมั่นอยู่ในสัจจะและศีล แม่พระพุทธองค์ได้อาศัยทานอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาหาอุบาสิกาทองสองท่าน ทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน ประกาศพระศาสนาจนตั้งมั่นในชมพูทวีป ประทับอยู่ในวัดพระเชตะวันมหาวิหารและวัดบุพพารามใกล้พระนคร สาวัตถีเป็นเวลาถึง ๑๙ พรรษา^๓

ในสมัยพุทธกาลนั้น การนำเอาหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดโลกุตตรปัญญา โดยมีจุดมุ่งหมาย คืออบรมให้จิตสงบจากกิเลสนิวรณ์เครื่องกั้นปัญญา และมีการบรรลุพระนิพพาน เปนเป้าหมายสูงสุดสำหรับพุทธศาสนิกชนตามหลักคำสอนของพระพุทธองค์ในการปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธให้สมบูรณ์พร้อม โดยคำนึงถึงหลักพระสัทธรรม ๓ ประการ ที่ประกอบด้วย ปรีชา (คันถธุระ) ปฏิบัติ (วิปัสสนาธุระ) และปฏิเวธ ซึ่งได้แก่การได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน อันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน สังคมไทยมีความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงหลาย ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง ขณะเดียวกันความเสื่อมทรามทางด้านจิตใจ ได้กลายเป็นโรคภูมิคุ้มกันบกพร่องทางด้านอารมณ์ ยาที่จะแก้โรคใจได้ดีที่สุดนั้นคือการฉีดวัคซีนทางใจ อันเป็นผลผลิตมาจากการปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกกันว่าธรรมโอสธ หรือการปฏิบัติธรรม ฝกอบรมจิตให้มีสมาธิเข้มแข็ง เพื่อให้เกิดสติปัญญากำหนดรู้เท่าทันสภาพความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและปัญหาอันแท้จริงของชีวิต แต่สังคมไทยกลับไม่ได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มา แก่ ปัญหาโรคทางใจอย่างจริงจัง

ดังนั้น เมื่อประสบกับโลกธรรมฝ่ายไม่ดี คือประสบเรื่องที่เป็นธรรมชาติของชีวิตอันเนื่องมาจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก หวังสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นตามที่หวัง ก็ทำให้ใจโสมบไม่ไ้ ระทมตรมทุกข์ ทำให้คุณภาพจิตตกต่ำ เมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีก็ประมาทหลงระเริงมัวเมาปล่อยสติไปตามกระแสโลกวัตถุนิยม หลงลืมไม่รับแรง สรรงสรรค์ทำความดีทั้งนี้เพราะสวนใหญ่ไม่ได้รับการฝกอบรมพระกัมมัฏฐาน คือการฝกอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิ หรือฝกสติให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของสรรพสิ่ง จึงไม่รู้ว่าอะไรดีเป็นกุศลควรบำเพ็ญ และไม่รู้ว่าอะไรชั่วเป็นอกุศลควรเลิก ละเป็นต้น การฝกอบรมสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เรียกกันง่าย ๆ ว่า การปฏิบัติธรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การฝกสมาธิจะสามารถแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ได้ แต่การที่จะทำให้ประชาชนคน ๓ ไทยหันมาสนใจศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างกว้างขวางและแพร่หลายนั้นมิใช่กระทำได้ง่าย ต้องมีองค์ประกอบเป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมหลายด้าน เหตุปัจจัยสำคัญประการหนึ่งก็ คือ วัดที่เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีความพร้อม มีสถานที่เป็นสัปปายะเหมาะสมแก่การศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม และมีพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการ ฝกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพ ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังมีจำนวนไม่เพียง

^๓พ.ธ.อ.(บาลี) ๑/๔-๕.

พอต่อความต้องการของประชาชนพุทธศาสนิกชน ผู้ใคร่ตอการศึกษาปฏิบัติธรรม แม่ประเทศไทยจะมีวัดจำนวน ๓ หมื่นกว่าวัด แต่วัดที่มีคุณสมบัติพอจะตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมได้นั้น มีจำนวนเพียงหนึ่งพันกว่าวัด และถึงแม่ประเทศไทยจะมีพระภิกษุจำนวนถึงสามแสนกว่ารูป^๔ ถึงกระนั้น ก็ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นพระวิปัสสนาจารย์ ขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติ และการอบรมสั่งสอนเรื่องสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยสวนมากแล้วพระภิกษุในประเทศไทยจะทำหน้าที่คันถธุระ (ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม หรือ งานด้านนวักรรมอื่นๆ) สวนพระภิกษุที่ทำหน้าที่ด้านวิปัสสนาธุระ (หน้าที่ด้านการพัฒนาจิต) มีจำนวนน้อย เมื่อเทียบกับสัดส่วนความต้องการของประชาชนผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น มหาเถรสมาคมผู้ปกครองดูแลคณะสงฆ์ได้เล็งเห็นความสำคัญนี้ จึงได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนให้สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติทำการสำรวจวัดทั่วประเทศ ที่มีความพร้อมจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ตอการศึกษาดำเนินการปฏิบัติธรรม โดยการมุ่งให้แต่ละจังหวัดควรมีสถานักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐาน เป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างน้อยจังหวัดละ ๑ แห่ง และพัฒนาให้มีคุณภาพมาตรฐานและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ปัจจุบันมหาเถรสมาคมให้ความสนใจสนับสนุนการปฏิบัติธรรม โดยออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เป็นระเบียบควบคุมเกี่ยวกับการเรียนการสอนวิปัสสนาธุระ หรือการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานให้เป็นไปตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ ในมหาสติปัฏฐานสูตร เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน^๕

จังหวัดระยอง ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาอบรมและเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้วยการนำปฏิบัติในแนวทางวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งแต่เริ่มเดิมทีมีผู้สนใจปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไม่มาก ต่อมาเมื่อหลายๆ ท่านได้สัมผัสกับความสงบและสว่างทางปัญญา จึงได้พากันมาปฏิบัติโดยการบอกต่อ และจากการได้ฟังธรรม และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามแนวหลักสติปัฏฐานสี่ เพื่อการพัฒนาสติปัญญาในทางธรรม ปัจจุบันจึงได้มีผู้สนใจใฝ่ธรรมมาปฏิบัติกันเป็นจำนวนมาก ทางวัดในจังหวัดระยองจึงดำเนินการวิจัยสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อหาจุดบกพร่อง ปัญหา อุปสรรค และโอกาสในทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปแบบและยุทธศาสตร์การจัดการบริหารงานวัด เพื่อปรับปรุงและพัฒนาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะปัจจุบัน รวมถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อรองรับการผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ตามแนวทางแห่งสติปัฏฐาน ๔ เพื่อให้สอดคล้องกับกฎระเบียบของมหาเถรสมาคมอีกด้วย

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยองในปัจจุบันมีอยู่ทั้งสิ้น ๒๐ แห่ง กระจายตัวอยู่ทั่วไปทั้งจังหวัด มีรูปแบบการบริหารจัดการที่แตกต่างกันออกไปตามความพร้อมของแต่ละสำนัก แต่ปัญหาสำคัญ

^๔ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๓.

^๕ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒.

ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในปัจจุบันก็คือ การขาดพระภิกษุที่เป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมและพระวิปัสสนาจารย์สำหรับทำหน้าที่บริหารจัดการฝึกอบรมสั่งสอนได้อย่างดีมีคุณภาพและมีปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของพุทธศาสนิกชน นอกจากนี้สำนักปฏิบัติธรรมที่มีมาตรฐานและมีพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติชอบในการอบรมสั่งสอนเรื่องสมถกัมมัฏฐานและวิปัสสนากัมมัฏฐานยังมีอยู่น้อย การสร้างเครือข่ายในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของสำนักปฏิบัติธรรมจึงนับเป็นบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรพระพุทธศาสนาให้เจริญรุดหน้าไปในอนาคต รวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่ประชาคมโลก และประชาคมอาเซียนซึ่งกำลังจะเกิดขึ้นในไม่ช้า หากคณะสงฆ์และสำนักปฏิบัติธรรมยังขาดความตื่นตัวในเรื่องนี้ ก็จะทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไม่กระจายตัวอย่างที่ควรจะเป็น

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นไปได้ในการหาการบริหารจัดการที่ดีที่เหมาะสมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ที่สมบูรณ์แบบนำมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับแนวคิดทฤษฎีการบริหารทางโลก มาใช้กับวิธีการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในสมัยปัจจุบัน เพื่อความสมบูรณ์แบบในการบริหารจัดการที่ดีเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองที่ตรงจุด และก่อให้เกิดประสิทธิภาพรวมถึงให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดอย่างมีคุณภาพตามวัตถุประสงค์ที่มหาเถรสมาคม และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดไว้

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง มีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัย ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา โดยศึกษาแนวคิดทฤษฎี ได้แก่

๑) การบริหารจัดการ แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ^๖

๒) หลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการ คือ หลักอิทธิบาท ๔^๗ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ ๒) วิริยะ ๓) จิตตะ ๔) วิมังสา

๓) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้านคือ ๑. ด้านการแสดงพระธรรมเทศนา ๒. ด้านการบรรยายหรือปาฐกถาธรรมและ ๓. ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ^๘

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และ

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) การสนทนากลุ่มเฉพาะเพื่อเป็นการยืนยันแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยผู้วิจัยได้เชิญพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

๓) การเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ได้จากสูตรสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๙ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๑๖ รูป/คน จากประชากรทั้งหมด จำนวน ๑,๑๖๐ รูป/คน มาจาก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมในจังหวัดระยอง จำนวน ๒๐ สำนัก/สำนักละ ๕๘ คน คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)

^๖ กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓ - ๗๕.

^๗ วิมหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๕๒.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๐.

^๙ สุวริย์ ศิริโกศาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ดำเนินการศึกษาวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ รวมระยะเวลา ๑๑ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ให้บรรลุวัตถุประสงค์โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าที่สุด แบ่งการบริหารจัดการออกเป็น ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านสถานที่ หมายถึง การบริหารจัดการสถานที่ภายในสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๒. ด้านวิทยากร หมายถึง การบริหารจัดการบุคลากรทั้งพระภิกษุสงฆ์ สามเณร แม่ชี อุบาสก และอุบาสิกาภายในสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๓. ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การบริหารจัดการภายในสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การเทศน์ การสอน การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม และการนำปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาใน ๓ ด้าน คือ

๑. ด้านการแสดงธรรมเทศนา หมายถึง การแสดงธรรมอย่างเป็นทางการ เน้นพิธีการ เช่น ต้องมีการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และจุดเทียนส่องธรรม เป็นต้น

๒. ด้านการบรรยายธรรมหรือแสดงปาฐกถาธรรม หมายถึง การแสดงธรรมโดยใช้ภาษาธรรมดาที่สื่อความหมายได้ง่าย ตัดรูปแบบและพิธีกรรมอย่างที่ใช้ในการเทศน์ออก

๓. ด้านการฝึกปฏิบัติธรรม หมายถึง การฝึกจิตให้มีสติโดยวิธีการที่แต่ละสำนักปฏิบัติธรรมกำหนดไว้

สำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง วัดที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัด ตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยจัดสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ในที่นี้หมายถึงสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ

หลักอริยบท ๔ แบ่งเป็น

ฉันทะ แปลว่า ความพอใจรักใคร่ หมายถึง ความว่า พอใจ รักใคร่ที่จะทำความดี ด้วยความเต็มใจและตั้งใจอย่างแรงกล้า

วิริยะ แปลว่า ความพากเพียร ลงมือทำให้สำเร็จ

จิตตะ แปลว่า มีใจจดจ่อ ไม่ออกแวก เรียกว่าตั้งใจทำ

วิมังสา แปลว่า ความตรិตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ หมายถึง ความว่า ใช้ปัญญาสอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบ ทั้งเหตุ ทั้งผลในความดีต่างๆ ที่ตนกระทำแล้ว

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิด และหลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑.๖.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยนำมาเป็นการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองหรือจังหวัดอื่นๆ ต่อไปได้

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารรวบรวมแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยแบ่งการนำเสนอ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - ๒.๒.๑ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล
 - ๒.๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล
 - ๒.๒.๓ วิธีการสอนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - ๒.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในประเทศไทย
- ๒.๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม
- ๒.๕ ข้อมูลพื้นที่วิจัยสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - ๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ
 - ๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
 - ๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม
- ๒.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการทั้งนี้เพราะผู้บริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่างๆ ร่วมด้วยซึ่งการวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องมือที่แสดงให้เห็นศักยภาพและความสามารถของตัวผู้บริหารเองมีนักบริหารนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิ นักการศึกษาและหลายท่านได้ให้ความหมายและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารงานไว้หลากหลายจากการค้นคว้าและตรวจสอบเอกสารปรากฏว่ามีผู้ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการบริหารไว้หลายท่านดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้านเพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยประโยชน์ เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาานุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^๑ นอกจากนี้ยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^๒

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้สนใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^๓ ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช้การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมาย

^๑พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุตติเมธี), ธรรมปริทัศน์ “๔๖”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

^๒พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^๓พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), คนสำราญงานสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

ของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไข และรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^๔

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^๕

นอกจากนี้การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^๖ หรือความพยายามที่จะสั่ง แนะและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^๗

การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ (art) หมายถึง บุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณีที่เป็นศาสตร์ (science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมุติฐาน และการทดสอบสมมุติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพ (profession) นั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^๘ และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^๙

^๔ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, *วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

^๕จันทร์านิ สงวนนาม, *เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^๖สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภักดิ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^๗ชาญชัย อาจินสมาจาร, *การบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^๘วิโรจน์ สารัตนะ, *การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^๙สมยศ นาวิการ, *การบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมาจัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

ตารางที่ ๒.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
จันทราณี สงวนนาม (๒๕๓๖ : ๔)	๑. เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ๒. หลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎี
ชาญชัย อาจินสมมาตร (๒๕๔๐ : ๓๘)	การสั่งการ การให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐ : ๓-๔)	กระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากร เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ
พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) (๒๕๔๖ : ๗๓)	กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน
พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), (๒๕๕๐ : ๒๕-๓๒)	๑. การสร้างความเชื่อมั่น ๒. ความสามารถในการแบ่งงาน ๓. การกระจายอำนาจ
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), (๒๕๕๑ : ๒๖)	การดำเนินงานหรือจัดการกิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะหรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์
วิโรจน์ สารรัตน์ (๒๕๔๒ : ๔)	การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔ : ๑๘)	๑. กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม ๒. การใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้
สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รัสสิโยภักดิ์ (๒๕๓๖ : ๑๒)	การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ

๒.๒.๒ ความหมายของผู้บริหาร

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหาร ที่มีความรู้ความสามารถสูง ในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพต่อไปได้ องค์กรทางพระพุทธศาสนา ก็จำเป็นต้องอาศัยผู้บริหาร คือ พระสังฆาธิการที่มีความรู้ และความสามารถสูงในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา มี วัด เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่นั้งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน^{๑๐} ผู้บริหาร คือนักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย^{๑๑} รวมถึงผู้บริหารเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๑๒}

ผู้บริหาร คือ บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร^{๑๓} และหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน^{๑๔}

ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) คำว่า บริหารนั้นมาจากคำ ๒ คำคือ บริ แปลว่า โดยรอบ และ หาร แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จ และการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จอย่าไปลงมือทำงานด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อยจึงมักถูกเหินห่างนับว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”^{๑๕}

ความหมายของคำว่า นักบริหาร โดยปกติคำว่า นัก จะหมายถึงตัวบุคคลถ้าไปอยู่กับคำอื่นโดยเฉพาะที่เป็นอาชีพจะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้น มีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวย นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น คำว่า มืออาชีพ เป็นคำที่ใช้กับบุคคลหรือองค์กรซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้น และเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่น อย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมีความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่า อาชีพครูมีความหมายเพียงว่าคนๆ นั้นมีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์แต่จะมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักบริหาร (Professional Administrator) จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมและมีความเชี่ยวชาญในการ

^{๑๐}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๑๑}ถวิล เกื้อกูลวงศ์, **การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๒}เศวณิต เศษานนท์, **ภาวะผู้นำ (Leadership)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๑๓}สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, หน้า ๒๒.

^{๑๔}ศาสตราจารย์สุรวิทย์, **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี.พี. โซเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๑๕}สุเมธ แสงนิมิต, **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๙.

บริหารงาน โดยดูจากประสบการณ์การทำงาน ด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่ายใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำหัวหน้าและผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหารคนที่จะเป็นได้จะต้องส่อลักษณะหรือฉายแววให้ปรากฏพอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการดังนี้^{๑๖}

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้าต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจใคร่รู้ใฝ่รู้ใฝ่ฝัน

ประการที่ ๓ เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ประการที่ ๔ ให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ

ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี

ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้

ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษและรวดเร็ว

ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว

ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอมีการคิดปรับปรุงไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และมักประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหาร (The Administrators) เปรียบได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ” จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรดังกล่าวที่ หมายถึงถึง “ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษามืออาชีพ” และ “ผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ” เหล่านี้ ประดุจหัวใจจักรสำคัญของขบวนการพัฒนาศึกษาปฏิรูปการศึกษาที่จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนการไฟไปสู่วเป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ โดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ การจัดการศึกษาสู่ การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นทั้งคุณภาพ ศักยภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษานั้นเอง^{๑๗}

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปความหมายของผู้บริหาร ก็คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการบริหาร และเป็นผู้จัดกระบวนการบริหารโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม การประสานงาน และควบคุมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่จากความหมายของผู้บริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๑๗}สุรศักดิ์ ปาเย, “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน, ๒๕๔๓) : ๗๐-๗๕.

ตารางที่ ๒.๒ ความหมายของผู้บริหาร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (๒๕๔๐ : ๑๗)	นักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๓๙ : ๕๖)	๑. ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ๒. บริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ ๓. เป็นผู้นำที่นิ่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน
เศวณิต เสาธนานนท์ (๒๕๔๑ : ๒)	บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔ : ๒๒)	๑. บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น ๒. บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร
สาคร สุขศรีวงศ์, ดร. (๒๕๕๓ : ๒๘)	ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน
สุเมธ แสงนิมมวล (๒๕๕๒ : ๘-๙)	๑. ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น ๒. การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน
สุรศักดิ์ ปาเฮ (๒๕๔๓ : ๗๐-๗๕)	๑. จอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์กรให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ๒. ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมีอาชีพ”

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

องค์กรหนึ่งๆ ต้องอาศัยทฤษฎีการบริหาร เพื่อประโยชน์ในการจัดการองค์กร มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอทฤษฎีการบริหารไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีนั้นๆ ให้ท่องแท้ และนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรของตน ไว้ดังนี้

การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) การพิจารณาวินิจฉัย (Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นใน

สายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒) การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม (พระปริยัติสัทธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศิล สมาธิ ปัญญา (พระปริยัติสัทธรรม) และการเผยแผ่พระสัทธรรม การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ให้ได้ผล คือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดีอย่างมี “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) สูง และรวมทั้ง การตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Evaluations)

๓) การจัดการทางด้านบุคลากร (Personnel Management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผลของการบริหารงาน (Administrative Measurement) ก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน (Investment Value) ต่อประสิทธิผล (Effectiveness) ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน ต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่ต่างระยะเวลากัน หรือ เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุนต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรืออีกหน่วยงานหนึ่ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารงานที่ได้ผลผลิต หรือ ผลงานที่ได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งก็หมายความว่า นักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง^{๑๔}

หลักกระบวนการบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๑๕}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์กร (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์กร

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

^{๑๔}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๑๕}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, หน้า ๓.

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด

ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการของหลักการบริหาร ซึ่งมีอยู่ ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๒๐}

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดระบบองค์การ (Organizing)
๓. การจัดบุคลากร (Staffing)
๔. การเป็นผู้นำในองค์การ (Leading)
๕. การควบคุมการดูแล (Controlling)

หลักการบริหารเหล่านี้อาจจะเคยปฏิบัติโดยผู้บริหารก่อนมี Fayol แต่ Fayol เป็นบุคคลแรกที่ประมวลหลักการเหล่านี้ขึ้นมา ทำให้ผู้บริหารทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ เขาได้วางรากฐานของการบริหารในฐานะที่เป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง

ทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๒๑}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจะต้องจัดให้มีโครงของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีจะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

^{๒๐}Koontz, Harold and Heize Weihrich, **Essential of management**, 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990), pp. 26-27.

^{๒๑}Price, Alan, **Human Resourec Management In a Business Context**, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

นอกจากนี้หลักการในการบริหารจัดการยังแบ่งออกเป็น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับกรมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของ แวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise)

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing)

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าใดอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มีการวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ใช้อำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ^{๒๒}

และมีผู้นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCRB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้^{๒๓}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนทางในการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว

๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน และการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔. การอำนวยการ (Directing) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจ และสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ และควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

^{๒๒}Fayol, อังโน ซีร็วเรณ เสรร์ร็ตัน และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๓}Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

นักวิชาการในประเทศไทยได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ^{๒๔}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมทั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยการ หรือการวินิจฉัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบ และรัดกุม

หลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ^{๒๕}

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน จะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

^{๒๔}ติน ปรัชญพฤทธิ, **หลักการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

^{๒๕}Taylor, อังโน ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกต้องด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกต้องวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น

สำหรับแนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กุลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCoRB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)^{๒๖}

การบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDAC) ตามแนวคิดของเดมมิง ปัจจุบันจัดเป็นกระบวนการสากลที่ทุกคนทราบกันดี และถือเป็นเครื่องมือการบริหารที่จัดเป็นแกนร่วมของการบริหารที่หลากหลายบนพื้นฐานเดียวกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดของเดมมิงและนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ได้กล่าวถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ ดังนี้

การจัดการอย่างมีคุณภาพเป็นกระบวนการที่ดำเนินการต่อเนื่องเพื่อให้เกิดผลผลิตและบริการที่มีคุณภาพขึ้น โดยหลักการที่เรียกว่า วงจรคุณภาพ (PDCA) หรือวงจรเดมมิง ซึ่งประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

Plan คือ กำหนดสาเหตุของปัญหา จากนั้นวางแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือทดสอบเพื่อการปรับปรุงให้ดีขึ้น

Do คือ การปฏิบัติตามแผนหรือทดลองปฏิบัติเป็นการนำร่องในส่วนย่อย

Check คือ ตรวจสอบเพื่อทราบว่าบรรลุผลตามแผนหรือหากมีสิ่งใดที่ทำผิดพลาดหรือได้เรียนรู้อะไรมาแล้วบ้าง

Act คือ ยอมรับการเปลี่ยนแปลง หากบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจหรือหากผลการปฏิบัติไม่เป็นไปตามแผน ให้ทำซ้ำวงจรโดยใช้การเรียนรู้จากการกระทำในวงจรที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว

^{๒๖}สุปรีชา กมลาคณ์, กลยุทธ์การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

ความหมายของการบริหารในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การดูแลรักษาตนเอง เรียกว่า “กายบริหาร” ไปจนถึงการปกครอง ดูแล รักษา หมู่คณะภายในวัด อันได้แก่หมู่พระภิกษุสงฆ์ ชื่อว่า “พระสงฆ์” และสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ขราวาส ที่มีที่อยู่หรือพำนักอยู่ในวัด รวมทั้งกิจการของวัด เรียกว่า “การบริหารวัด” และ “การปกครองคณะสงฆ์” ในสังฆมณฑลทั่วประเทศ^{๒๗}

หน้าที่ในการบริหาร คือ หน้าที่แต่ละอย่างของกระบวนการการบริหาร ล้วนเป็นหน้าที่ของงานที่จำเป็นที่ผู้บริหารจะต้องปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้ภารกิจหรืองานทั้งหลายที่บุคคลฝ่ายต่างๆ ในองค์การปฏิบัติอยู่ให้สำเร็จผลโดยมีประสิทธิภาพ POSDCCR คือ

๑. การวางแผน (Planning) การกำหนดนโยบาย และมาตรการการวางแผนปฏิบัติ หมายถึง การกำหนดแผนงาน หรือวิธีปฏิบัติงานไว้ล่วงหน้าเพื่อผลสำเร็จตามที่ต้องการการวางแผนจะเกี่ยวข้องกับการใช้ดุลยพินิจพิจารณาถึงผลสำเร็จที่ต้องการจะได้หนทางที่จะทำได้ตามตั้งเป้าหมายไว้ ในทางปฏิบัติในการวางแผนผู้บริหาร จะทำการคาดการณ์อนาคต และจะมีการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป้าหมายต่างๆ

ในการวางแผนนั้น ผู้บริหารได้ใช้ดุลพินิจต่างๆ ว่าองค์กรจะต้องทำอะไร ให้ได้ผลอะไร ทำอย่างไร ทำโดยใคร ทำเมื่อไหร่ ก็จะทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายตามที่วางไว้โดยกล่าวไว้ว่า

ในการวางแผนนี้พระพุทธเจ้าทรงกำหนดวัตถุประสงค์ส่วนบุคคล เพื่อให้สมาชิกใหม่ได้ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ทรงประทานการอุปสมบทแก่อัญญาโกณฑัญญะ พระภิกษุรูปแรกในทางพระพุทธศาสนาด้วยพระดำรัส ว่า “เธอจงเป็นพระภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” จะเห็นได้ว่า พระพุทธดำรัสนี้มีการกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการอุปสมบทชัดเจน ว่า “เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” นั้นหมายถึงว่า ให้สมาชิกปฏิบัติให้หลุดจากทุกข์ส่วนตัว หรือแนะนำคนอื่นให้หลุดพ้นจากทุกข์ อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการดำเนินชีวิต^{๒๘}

๒. การจัดองค์การ (Organizing) การจัดองค์การหรือการจัดรูปงาน หมายถึงการจัดรูปงาน และโครงสร้างการแบ่งหน้าที่ตามความรับผิดชอบของตำแหน่งต่างๆ คือการจัดตำแหน่งสายบังคับบัญชาในองค์การ รวมถึงการกำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จำเป็นสำหรับตำแหน่งภายในองค์การตามความถนัด และตามความรับผิดชอบในการปฏิบัติงานอย่างชัดเจนในเชิงวิชาการด้วย^{๒๙}

สำหรับคณะสงฆ์พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุเคารพกันตามลำดับอาวุโสหรืออายุพรรษา ผู้บวชทีหลังต้องแสดงความเคารพต่อผู้ที่บวชก่อน คณะสงฆ์ได้มีการบริหารกันมาในรูปแบบอาจารย์ปกครองศิษย์ หรือพ่อปกครองลูก โดยปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยเป็นสำคัญ ในการจัดระเบียบการบริหาร โดยให้อำนาจการบัญชาหลักเกณฑ์ และวิธีการดำเนินงานของคณะสงฆ์ตามความเหมาะสม ต่อมาฝ่ายบ้านเมืองจึงได้เข้ามามีบทบาทช่วยอุปถัมภ์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา^{๓๐}

^{๒๗}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), *การบริหารวัด*, หน้า ๒๙.

^{๒๘}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) , *พุทธวิธีบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕-๖.

^{๒๙}กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, *คู่มือการบริหารการศึกษาของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘), หน้า ๖.

^{๓๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๙.

๓. การบริหารงานบุคคล (Staffing) คือ การสรรหาบุคคลมาบรรจุในตำแหน่งที่กำหนดไว้ หมายถึง การสรรหา การรับสมัคร การสัมภาษณ์ การคัดเลือก การบรรจุการฝึกอบรมของบุคลากรให้เข้าใจถึงวิธีการปฏิบัติงาน

สำหรับการบริหารบุคลากรของคณะสงฆ์ เป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ พระสังฆาธิการผู้หวังความสำเร็จในการบริหาร ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยในการบริหารภารกิจ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการบริหารคณะสงฆ์ให้เข้มแข็งขึ้นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๓๑}

สำหรับการบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่การรับคนเข้ามาบวชที่จะต้องมีการกลั่นกรองโดยคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์ ในการทำพิธีอุปสมบทให้แก่กุลบุตร พระเถระผู้เป็นประธานในพิธีเรียกว่า พระอุปัชฌาย์ การรับคนเข้ามาอุปสมบทต้องได้รับการเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์ ซึ่งประชุมพร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่ (พระนวกะ) จะต้องได้รับการฝึกอบรม และการศึกษาเล่าเรียนจากอุปัชฌาย์ โดยอยู่ภายใต้การดูแลของท่านจนกว่าจะมีพรรษาครบ ๕ ดังนั้น กระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะก่อให้เกิดการศึกษาในวัด ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญในอินเดีย เช่น มหาวิทยาลัยนาลันทา^{๓๒}

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラบใดที่บุคลากรยังไม่บรรลุพระอรหันต์ เขาผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป^{๓๓}

๔. การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) คือการเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ในจำนวนทางที่มีให้เลือกจำนวนมาก การตัดสินใจสั่งการที่สำคัญที่สุดในกระบวนการบริหารทั้งหมด เพราะว่า บรรดากระบวนการต่างๆ ล้วนแต่ดำเนินไปเพื่อช่วย และสนับสนุนในการตัดสินใจสั่งการทั้งสิ้น

ในการตัดสินใจด้านการบริหารของพระสังฆาธิการ จะต้องอาศัยพระธรรมวินัย ตวับท กฎหมาย ระเบียบ กฎ และข้อบังคับ ตลอดจนทั้งแนวนโยบาย และระเบียบประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ฉะนั้น การตัดสินใจ หมายถึง การอำนวยการเลือกตั้ง การชี้แนะงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติตาม เป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลตลอดทั้งติดตามคำสั่งชี้แนะนั้น และในการสั่งงานซึ่งตัดสินใจสั่งการลงไป พระสังฆาธิการจะต้องอาศัยข้อมูล ข้อเท็จจริงตลอดจนความคิดเห็นของบุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการพิจารณา การสั่งการจะดำเนินไปในทิศทางอันเป็นจุดหมายของหน่วยงานนั้นๆ ต้องใช้เทคนิควิธีให้เกิดแรงจูงใจ การติดต่อสื่อสารความคิด และการทำงานให้เกิดขึ้นนั้น จึงจะทำให้การปฏิบัติงานของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาเกิดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติตามคำสั่ง^{๓๔}

๕. การควบคุม (Controlling) คือ การควบคุมกิจกรรมของผู้เกี่ยวข้องกับการทำงานให้ได้คุณภาพที่ต้องการโดยถือหลักปรัชญาที่ว่า “คุณภาพใส่เข้าไปในผลงานระหว่างกระบวนการทำงาน

^{๓๑}อ้างแล้ว, หน้า ๑๑.

^{๓๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) , พุทธวิธีบริหาร, หน้า ๑๒.

^{๓๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๓๔}อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

ไม่ใช่การตรวจสอบครั้งสุดท้าย” ดังนั้น การควบคุมจึงหมายถึง การส่งเสริมและการเสริมสร้างคุณภาพทุกขั้นตอน

การควบคุมแต่ละขั้นตอนเพื่อให้ได้คุณภาพตามวัตถุประสงค์นั้น เป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของทุกคนที่เกี่ยวข้อง มิใช่เป็นหน้าที่ของคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ด้วยเหตุนี้การควบคุมคุณภาพ คือ การทำงานเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความสูญเปล่า ป้องกันไม่ให้งานผิดพลาดไปจากข้อกำหนด หาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน

การกำกับดูแลเป็นการควบคุมสมาชิกภายในองค์กร ให้ปฏิบัติหน้าที่เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การกำกับดูแลคณะสงฆ์เป็นอย่างดีดังที่พระพุทธเจ้าบัญญัติพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์ใช้มาตรฐานการควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบเดียวกัน พระพุทธเจ้าทรงให้เหตุผลในการบัญญัติพระวินัยไว้ ๑๐ ประการ เช่น เพื่อความผาสุกแห่งคณะสงฆ์ เพื่อช่มบุคลลผู้ไม่มีความละอาย เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสื่อมเสียทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพื่อความมั่นคงแห่งพระศาสนา^{๓๕}

๖. การประสานงาน (Coordinating) การประสานงาน หมายถึง การประสานงานแนวคิดพฤติกรรมของตนเอง และเพื่อร่วมงานผสมผสานกลมกลืนกัน ไม่ขัดหรือแย้ง หรือซ้ำซ้อนกัน เพื่อประสานผลประโยชน์ของการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันการประสานงานจึงเป็นการสร้างวิธีการทำงานร่วมกัน หรือบุคคลภายนอกเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกัน สำหรับคณะสงฆ์ต้องมีประสานงานกันระหว่างพระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับบนไปจนระดับล่าง และระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน^{๓๖}

๗. การเสนอรายงาน (Reporting) การเสนอรายงาน คือ การเสนอจะเป็นไปด้วยวาจาหรือการบันทึกเป็นหลักฐานในการดำเนินงาน พร้อมกับเสนอแนะปัญหา และสถิติข้อมูลที่แท้จริงต่อผู้บังคับบัญชา ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เพื่อขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานสำหรับพระสังฆาธิการซึ่งเป็นผู้บริหารงานคณะสงฆ์ ควรนำหลักและวิธีการปฏิบัติดังกล่าวไปปรับปรุงใช้ในงานคณะสงฆ์ ก็จะเป็นไปประโยชน์ต่องานคณะสงฆ์อย่างยิ่ง

การบริหารงานบุคคลในพระพุทธศาสนา มีความละเอียด และเป็นขั้นตอนในการกลั่นกรองรับบุคคลเข้ามาบวชโดยที่พระพุทธเจ้ามอบความเป็นใหญ่ให้แก่คณะสงฆ์ในการอุปสมบทกุลบุตรตามแบบญัตติจตุตถกรรมโดยมีพระอุปัชฌาย์เป็นประธานในการอุปสมบทและต้องได้รับความเห็นชอบเป็นเอกฉันท์จากคณะสงฆ์พร้อมกันในอุโบสถที่ประกอบพิธีอุปสมบท

เมื่อเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้ว พระบวชใหม่จะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมจากพระอุปัชฌาย์หรือผู้ปกครองจนกว่าจะมีพรรษา ๕ ที่เรียกว่า นิสสัยมุตกะ คือพ้นจากการพึ่งพาอุปัชฌาย์ ดังนั้นกระบวนการฝึกอบรมพระบวชใหม่จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากรให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ トラบใดที่บุคคลนั้นยังไม่บรรลุพระอรหันต์ ผู้นั้นจะต้องได้รับการศึกษาอบรมในด้านพระธรรมวินัยต่อไป ที่เรียกว่า เสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อผู้นั้นสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่า พระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา

^{๓๕}อ้างแล้ว, หน้า ๑๙.

^{๓๖}อ้างแล้ว, หน้า ๔๕.

“กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียน การสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่งด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา”

การศึกษอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การกำหนดจุดสาระ กิจกรรม แหล่งการเรียนรู้ สื่อการเรียน และการวัดประเมินผล ที่มุ่งพัฒนาคน และชีวิตให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้เต็มความสามารถ สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน^{๓๗} ดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการ และวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเปรียบเทียบกับบัว ๔ เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่ได้รับการศึกษาอบรมไปตามจริต ๖ ประการ และที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตัวเอง ดังมีพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อุกขาตาโร คคาตตา เธอทั้งหลายต้องทำความเพียรเพากิเลสพระตถาคตเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทาง”^{๓๘}

บุคลากรที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะได้รับการจัดสรรภาระหน้าที่ให้ปฏิบัติงานภายในองค์กรตามความรู้ความสามารถ ดังพระพุทธเจ้าทรงแต่งตั้งเอตทัคคะในด้านต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วในการบริหารงานบุคคลพระพุทธศาสนามีระบบการให้รางวัลและการลงโทษซึ่งเปรียบเทียบกับการใช้พระเดชพระคุณในสมัยปัจจุบัน ใครทำดีก็จะได้การยกย่องใครทำผิดก็ต้องได้รับการลงโทษดังพระบาลีว่า “นิคฺคณฺเห นิคฺคหารหํ ปคฺคณฺเห ปคฺคหารหํ ชมฺกนฺที่ควรชมฺ ยกฺยอํ คนฺที่ควรยกฺยอํ”^{๓๙} เราจะเข้าใจระบบการให้รางวัล และการลงโทษได้ดี จากเรื่องเกสียสูตร ว่า

วันหนึ่ง สารถิผู้ฝึกม้าชื่อนายเกสียเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลว่า พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีฝึกคนอย่างไร พระพุทธเจ้าทรงย้อนถามว่า นายเกสียมีวิธีฝึกม้าอย่างไร นายเกสียกราบทูลว่า ข้าพระองค์ใช้ ๓ วิธี คือ วิธีที่นุ่มนวล วิธีรุนแรง วิธีผสมผสาน คือมีทั้งนุ่มนวล และรุนแรง

พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธี ไม่ได้ผลแล้วจะอย่างไร

นายเกสียกราบทูลว่า ถ้าฝึกไม่ได้ผลก็ฆ่าม้าทิ้งเสีย เพราะปล่อยไปก็ทำให้เสียชื่อสถาบันเกสียวิทยา

พระพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์ทรงใช้ทั้ง ๓ วิธีฝึกคนเหมือนกัน คือใช้วิธีนุ่มนวลกับคนที่ควรให้กำลังใจ ใช้วิธีรุนแรงกับคนที่ควรตำหนิห้ามปราม และใช้วิธีผสมผสานกับคนที่ควรยกย่องเมื่อถึงคราวต้องยกย่อง และตำหนิเมื่อถึงคราวที่ตำหนิ

นายเกสียทูลถามว่า ถ้าใช้ ๓ วิธีแล้วไม่ได้ผลจะอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ก็มีการฆ่าม้าเหมือนกัน

นายเกสียทูลถามว่า การฆ่าไม่สมควรสำหรับสมณะมิใช่หรือ

^{๓๗} คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ, ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกระทรวงกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

^{๓๘} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๓๙} พ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๒/๕๓๑.

พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า ในวินัยของพระอริยะเจ้า การฆ่า หมายถึง การเลิกว่ากล่าวสั่งสอน คนที่พระพุทธเจ้าเลิกว่ากล่าวสั่งสอนย่อมหมดโอกาสเจริญเติบโตทางธรรม^{๔๐}

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหาร จึงสรุปได้ว่า การบริหารมีความจำเป็นต้องมีกระบวนการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ และ ๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด เป็นต้น

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาความหมาย เนื้อความ และคานิยามของคำว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า มีหนังสือตำราและนักวิชาการนำเสนอไว้ ดังนี้การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึงการดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนาการดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด ชื่อว่าภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น^{๔๑} เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์คือความผาสุกแก่ประชาชนโดยทั่วไป มหาเถรสมาคมอันเป็นองค์กรบริหารคณะสงฆ์สูงสุดจึงได้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้จัดให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด โดยมีเหตุผลในการจัดตั้งดังนี้ “เพื่อให้มีศูนย์กลางรวบรวมเทคโนโลยีสารสนเทศบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและกองทุนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งส่วนกลางและประจำจังหวัด”^{๔๒}

พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทยผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้ดีต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิ

^{๔๐}อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑๑/๑๕๐.

^{๔๑}กรมการศาสนา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๙.

^{๔๒}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเมื่อ ๒ คำที่ใช้อยู่ คือ คำว่า “เผยแพร่” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแพร่” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้อื่นยอมรับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้นๆ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่ใช่ที่รังเกียจการเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วย และแสดงถึงมีความใจกว้างและไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตนหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๓} การเผยแผ่ธรรมะในฐานะระบบการศึกษาเป็นการให้การศึกษาเพียงพุทธศึกษากับการให้อาชีพเท่านั้น ไม่พอสำหรับการทำความเป็นมนุษย์และไม่พอที่จะสร้างสันติภาพสันติสุขส่วนบุคคลและส่วนสังคม ควรจะต้องจัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง นั่นคือ การสอนจริยธรรม จะต้องนำหลักคุณธรรมของศาสนาเป็นหลักยึดให้ได้ พรหมจรรย์ คือการประพฤติปฏิบัติกระทำอย่างถูกต้องของชีวิต สำหรับชีวิตเพื่อชีวิต หรือโดยชีวิตนั่นเอง นี่เขาเรียกว่าพรหมจรรย์ การดำรงชีวิตอยู่ให้ดีที่สุด นี่เรียกว่าพรหมจรรย์ เป็นวิธีการครองชีวิตที่ดีที่สุด พวกเธอจะไปประกาศพรหมจรรย์ และการประกาศนั้นทรงกำชับว่าให้ดังกัมทั้งเบื้องต้น ท่ามกลาง และเบื้องปลาย^{๔๔}

ท่านพุทธทาสภิกขุ แสดงความเห็นว่ พระพุทธศาสนายังมิได้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อจิตใจพี่น้องชาวไทย ได้อธิฐานใจไว้ว่า เราต้องแก้ไขความเป็นอยู่ของพุทธบริษัท ธรรมะนั้นเราไม่ต้องแก้ไขบรื้ออยู่แล้ว แต่ต้องแก้ไขความเชื่อ แก้ไขการกระทำของพุทธบริษัท ก็เลยตั้งใจว่า จะต้องเทศน์กันอย่างตรงไปตรงมา ไม่ต้องเกรงใจใคร ไม่ว่าใครอยู่ในที่นั้น ถ้าทำผิดก็ต้องเทศน์ว่าผิด ถ้าทำถูกก็ต้องบอกว่าถูก จึงได้ตั้งใจไว้ในใจอย่างนี้ เมื่อได้ตั้งใจอย่างนี้แล้ว ก็ได้กระทำตามอุดมการณ์ เพราะฉะนั้นเมื่อไปเทศน์เมืองไหน เขาก็หาว่าด่าเขา เพราะไปแนะนำเขาให้เลิกไหว้ผีสงเทวดาให้เลิกไหว้อะไรๆ ที่ไม่ควรจะไหว้ ให้มีความจงรักภักดีต่อพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เดียวไปไหว้เสาหลักเมือง เดียวไปไหว้พระภูมิเจ้าที่ เดียวไปไหว้ผิต้นไม้ เดียวไปไหว้ยายโนนอายนี้ ใครทำอะไรไว้ตรงไหนก็ไปไหว้กันทั้งนั้นแม้รูปเทวดาหน้าโรงแรม คนก็ไปไหว้กันเต็มไปหมด ดูแล้วก็แสนจะสงสารญาติโยมทั้งหลาย ว่าทำไมจึงมกยกันอยู่อย่างนี้ แล้วมีใครบ้างในเมืองไทยนี้ ที่จะกล้าบอกกับญาติโยมอย่างนั้น ใครจะกล้าเทศน์กับญาติโยมอย่างนั้น เขาไม่กล้าเพราะกลัวว่าจะไปขัดผลประโยชน์อะไรๆ เข้า ไม่คิดจะสอนคนให้เข้าใจธรรมะ คิดแต่ว่าจะเอาใจญาติโยมเพียงประการเดียว แล้วศาสนา มันจะไปรอดได้อย่างไร^{๔๕}พระเจ้าอโศกมหาราชขึ้นครองราชย์ ณ นครปาฏลิบุตร ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาและทำนุบำรุงพระสงฆ์อย่างมากมาย เป็นเหตุให้เดียรถีย์และผู้เห็นแก่ลาภสักการะเข้ามาบวชในพระศาสนาจำนวนมาก แสดงธรรมวินัยเคลื่อนคลาตแตกแยกออกไปมากมาย เฉพาะ

^{๔๓}สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๔๔}พุทธทาสภิกขุ, ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก, (นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^{๔๕}มูลนิธิภิกขุปัญญานันทะ, ปัญญานันทะ ๙๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๖๙.

นิกายใหญ่มีถึง ๑๘ นิกาย พระเจ้าอโศกจึงทรงจัดการชำระการพระศาสนา ทรงอาราธนาพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นประธานจัดทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖ ทรงสร้างมหาวิหาร ๘๔,๐๐๐ แห่ง จัดทำศิลาจารึกประกาศธรรมตามนโยบายธรรมวิชัยทั่วมหาอาณาจักร ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาคุ้มครองอุปถัมภ์ทุกศาสนา ทรงส่งสมณทูต ๙ สายไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั้งในแคว้นที่อยู่ในพระราชอำนาจและในต่างประเทศห่างไกล ศิลปกรรมเจริญรุ่งเรืองเริ่มมีสถาปัตยกรรมที่ทำด้วยศิลาแพร่หลายในชมพูทวีปเป็นครั้งแรก^{๔๖} การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นภายหลังสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว เหล่าพระสาวกสาวิกาก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นลำดับ บรรลุถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระครั้งทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ได้ดำริอย่างนี้ว่า ในอนาคตพระศาสนาจะตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในประเทศไหนหนอแล เมื่อท่านใคร่ครวญอยู่ จึงได้มีความคิดว่า พระศาสนาจักตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในปัจจุบันชนบท

หลังจากนั้นพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งพระเถระผู้มีความรู้ความสามารถเหล่านั้นไปประกาศพระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่างๆ รวม ๙ สายด้วยกัน คือ

สายที่ ๑ ส่งพระมัชฌันติกเถระไปยังรัฐกัมมิรคันธาระ

สายที่ ๒ ส่งพระมหาเทวเถระไปยังมคธกมณฑล

สายที่ ๓ ส่งพระรักขิตเถระไปยังกบิลขณบพ

สายที่ ๔ ส่งพระโยนกธรรมรักขิตเถระไปยังอปรินตกชนบท

สายที่ ๕ ส่งพระมหาธรรมรักขิตเถระไปยังมหารัฐชนบท

สายที่ ๖ ส่งพระมหารักขิตเถระไปยังโลกเป็นที่อยู่ของชาวโยนก

สายที่ ๗ ส่งพระมัชฌิมเถระไปยังชนบทอันเป็นส่วนหนึ่งแห่งหิมวันตประเทศ

สายที่ ๘ ส่งพระโสณเถระและพระอุตตรเถระไปยังสุวรรณภูมิชนบท

สายที่ ๙ ส่งพระมหินทเถระ พระอัญญเถระ พระอุตตยเถระ พระสัมพลเถระ และพระภัททสาเถระ ไปยังเกาะตัมพปณิทวีป^{๔๗} หลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราบเท่าปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑) ทิฐุธรรมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้

๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า

๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๔๘}ตามหลักหน้าที่ของพระก็คือ การให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่า ธรรมทาน แต่การให้ธรรมให้อย่างไร ถ้าพูดให้เขาฟัง เช่น เทศน์ แสดงธรรม บรรยายธรรม อันนี้แน่นอนชัดเจน แต่การให้ธรรมนี้ให้โดยไม่ต้องพูด พระอัสสชิ ท่านเดินไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ แต่อาการปรากฏตัวของท่านเป็นการให้ธรรมแก่อุปติสสมาณพ คือ ท่านพระสารีบุตร โดยไม่ต้องพูดเลยอุปติสสมาณพนั้นเมื่อเห็นพระอัสสชิผู้มีอาการสงบ งามสง่า และมีลักษณะของผู้ได้

^{๔๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๓๓๘-๓๓๙.

^{๔๗}วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๑๐๘.

^{๔๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๐.

ฝึกฝนพัฒนานอย่างดีแล้ว ก็เกิดความประทับใจ เลื่อมใส กล่าวคือแม้จะแสดงธรรมไม่เป็น เทศน์ก็ไม่เก่ง แต่สามารถทำตัวเป็นแบบอย่างได้^{๔๙} พระพุทธองค์ได้ส่งพระอรหันตสาวกจำนวน ๖๐ รูป เดินทางไปประกาศพรหมจรรย์หรือหลักธรรมคำสอน ซึ่งเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาครั้งแรก และหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๙ เดือน เมื่อเสด็จพุทธกิจแสดงธรรมที่ถ้ำสุกรขาตาแล้ว ก็เสด็จประทับที่วัดเวฬุวัน เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ประเทศอินเดียในปัจจุบัน วันนั้นตรงกับวันเพ็ญเดือนมาฆะหรือเดือน ๓ (วันมาฆบูชา) เวลาบ่าย พระอรหันตสาวกจำนวน ๑,๒๕๐ รูป ได้มาประชุมกัน ณ ที่ประทับของพระพุทธเจ้า เกิดเป็นองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการ คือ

- ๑) เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓
- ๒) พระสงฆ์จำนวน ๑,๒๕๐ รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย
- ๓) พระสงฆ์ทั้งหมดเป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖
- ๔) พระสงฆ์ทั้งหมดได้รับการอุปสมบทโดยตรงจากพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงโอวาทปาติโมกข์ คำสอนที่เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พระอรหันต์ เพื่อให้ใช้เป็นแนวทางการดำเนินงานต่อไป เป็นแนวทางปฏิบัติธรรมให้ยึดหลักธรรม แบ่งเป็น ๓ ส่วน คือ

๑) หลักการ ๓ ได้แก่ (๑.๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง คือการงดเว้น การลด ละ เลิกการทำบาปทั้งปวง ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (๑.๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม คือ การทำความดีทุกอย่างอันเป็นกุศลกรรมบถซึ่งเป็นแบบของการทำดี ๑๐ อย่าง อันเป็นความดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ (๑.๓) การทำจิตให้ผ่องใส คือ การทำจิตของตนให้ผ่องใสที่แท้จริงเกิดขึ้นจากการละบาปทั้งปวงด้วยการถือศีลและบำเพ็ญกุศลให้ถึงพร้อมด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนา จนได้บรรลุอรหัตผลอันเป็นความผ่องใสที่แท้จริง

๒) อุดมการณ์ ๔ ได้แก่ (๒.๑) ความอดทน คือ ความอดกลั้น ไม่ทำบาปทั้งทางกาย ทางวาจา และทางจิตใจ (๒.๒) ความไม่เบียดเบียน คือ การงดเว้นจากการทำร้าย รบกวน หรือเบียดเบียนผู้อื่น (๒.๓) ความสงบ คือ ปฏิบัติตนให้สงบทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (๒.๔) นิพพาน คือ การดับทุกข์ ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นได้จากการดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ ๘

๓) วิธีการ ๖ ได้แก่ (๓.๑) ไม่ว่าร้าย คือ ไม่กล่าวให้ร้ายหรือ กล่าวโจมตีใคร (๓.๒) ไม่ทำร้าย คือ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น (๓.๓) สำรวมในปาติโมกข์ คือ ความเคารพพระบัญญัติ กฏ กติกา กฎหมาย รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม (๓.๔) รู้จักประมาณ คือ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหารหรือการใช้สอยสิ่งต่างๆ (๓.๕) อยู่ในสถานที่ที่สงัด คือ อยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม (๓.๖) ฝึกหัดจิตใจให้สงบ คือ ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพ คุณภาพ และประสิทธิภาพที่ดี^{๕๐} การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยาย เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่

^{๔๙}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๕๐}พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), “วันมาฆบูชา”, พุทธจักร, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๗) : ๑๘ - ๒๒.

พระพุทธศาสนา^{๕๑} และกล่าวไว้ว่า พระธรรมทูตและพระนักเผยแผ่พระศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศต้องดำเนินตามนโยบายการเผยแผ่พระศาสนาหรือธรรมประกาศนโยบายที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระอรหันต์รุ่นแรก ๖๐ รูป ซึ่งขยายเป็นนโยบาย ๕ ข้อ^{๕๒} ดังต่อไปนี้

๑) ตกปลานอกบ้าน หมายถึงการออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา สมัยนี้เราสามารถอาศัยสื่อต่างๆ ส่งธรรมออกไปถึงชาวบ้านโดยที่ตัวเรายังอยู่ภายในวัด

๒) ประสานสิบทิศ หมายถึงการรวมคนที่มีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนาที่จัดขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด

๓) ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึงการยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่งเพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔) บริหารปัญญา หมายถึงการศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระศาสนาและการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อใช้เป็นที่ปรึกษาและแหล่งอ้างอิง

๕) สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึงการลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขั้นต้นให้ตื่นเต้น เติบโตในตอนกลางซัฟทางในตอนจบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้ามีรูปแบบหลายประการ เช่นการที่ทรงสามารถสร้างความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่อุปกาชีวกที่เดินสวนทางกันระหว่างทางเสด็จไปอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นเพียงการเสด็จพุทธดำเนินไปตามปกติ ที่เรียกว่าพุทธลีลาเท่านั้น แต่กลับเป็นอิริยาบถที่แปลกน่าสนใจ น่าประทับใจแก่คนได้พบเห็นเท่านั้นก็เป็นการเผยแผ่ธรรมแล้ว วิธีการในการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้าสรุปเป็นแบบหลากหลาย เช่น

๑) อุปนิสินนกา เป็นการนั่งสนทนากัน ทำนองที่คติไทยพูดว่า จับเข้าคุยกัน ท่ามกลางบรรยากาศกันเอง ค่อยๆ เสริมสร้างแนวความคิด ความเห็นไปตามลำดับ อาจจะใช้เวลามากบ้าง น้อยบ้าง ตามสมควรแก่ฐานะของผู้ฟังในขณะนั้นๆ

๒) ธรรมีกถาเป็นพระพุทธดำรัสสั้นๆ ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ในกรณีที่ผู้ฟังมีความพร้อมที่จะฟัง คิดพิจารณา เช่น พระพุทธดำรัสประเภทคาถาทั้งหลาย เช่น “ร่างกายนี้ไม่นานหนอ จักล้มลงเหนือแผ่นดิน พอวิญญานออกจากร่างแล้ว จะเป็นเหมือนท่อนไม้ที่หาสาระแก่นสารไม่ได้” คนฟังคิดพิจารณาตามที่ทรงแสดงสั้นๆ เพียงเท่านั้นก็สามารถบรรลุผลได้แล้ว

๓) โอวาทกถา ทรงประทานเป็นรูปโอวาทสั้นๆ ตามปกติแล้วจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในการประกาศธรรมเช่น พระโอวาทปาติโมกข์ ที่แสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการด้วยข้อความเพียง ๓ คาถากึ่งเท่านั้น หรือแม้ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ที่จัดเป็นปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายให้ทราบไว้สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำประโยชน์ตนและประโยชน์บุคคลอื่น ให้สมบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” ก็เป็นพระโอวาท

^{๕๑}พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๐.

^{๕๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมประกาศนโยบาย, เรียบเรียงจากบทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒.

๔) อนุศาสนิกถา เป็นคำสอนในลักษณะซ้ำๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง มักจะทรงสอนแก่พระภิกษุ สามเณร ภิกษุณี สามเณรี นางสิกขมานา อันเป็นพุทธบริษัทประเภท นักบวชที่อยู่ใกล้ชิด เช่นที่รับสั่งแก่พระอานนท์ความว่า “อานนท์ เราจักกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมีสภาระกัตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาระกัต้องออกไป” คำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ อุตหน เป็นต้น จะทรงย้ำเตือนอยู่เสมอ

๕) ธรรมสากัจฉา คือ การสนทนาธรรม บางครั้งเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความเห็นกัน บางครั้งมาในรูปของคำถามดังกล่าว ปล่อยให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นบ้าง ทรงรับรองความเห็นเขาบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามสมควรแก่กรณี

๖) ปุจฉาวิสัชนากถา คือ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชน แบบการถามและการตอบในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงพื้นฐานความรู้เดิมของผู้รับสอนว่ามีอยู่แค่ไหนเพียงไรเพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าให้ผู้ฟังให้เกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ โดยมีวิธีการ ๓ วิธี คือ ก) ถามเพื่อให้ตอบ ข) ถามเองตอบเอง ค) ให้ถามเพื่อตอบ

๗) ธรรมเทศนา คือการเทศน์หรือแสดง เป็นลักษณะการขับออกเหตุผลในเรื่องนั้นๆ ข้อความส่วนมากจะค่อนข้างยาว เช่น พระสูตรในพระสุตตันตปิฎก ในการแสดงแนวใดก็ตามสามารถแบ่งเป็นช่วงใหญ่ๆ ได้ ๓ ช่วง เช่นโครงสร้างในอนัตตลักขณสูตร^{๕๓} ได้มองเห็นปัญหาของพระสงฆ์ที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันว่า เกิดจากการขาดช่องว่างในการสื่อสารธรรม เพราะมีสาเหตุใหญ่ๆ อยู่ ๓ ประการ คือ

๑) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม มีความรู้ชั้นสัญญาไม่ถึงขั้นทิวฐิและญาณ

๒) ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ไม่เคยฝึกการพูดในที่ชุมนุมชนหรือพัฒนาบุคลิกภาพ ใช้เสียงเบา ใช้บาลีมาก ยกหัวข้อธรรมมาก ไม่มีการเตรียมตัว ไม่สังเกตคนฟัง ติดรูปแบบ ใช้เวลามาก

๓) ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอนธรรม เผยแผ่ธรรมมีแต่การตั้งรับ ไม่ค่อยทำแบบเชิงรุก^{๕๔} ปัญหาในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของคณะสงฆ์ไทยนั้นมีสาเหตุมาจากการที่พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่มีการศึกษาน้อยไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง และไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อสารกับประชาชนไม่ได้และเป็นผู้นำจิตวิญญาณไม่ได้ความสัมพันธ์ระหว่างพระกับประชาชนเป็นเพียงพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิตและสังคมในปัจจุบัน และมีความสามารถในการสื่อสาร มีความสำคัญต่อประเทศไทยและต่อโลกมากสมควรที่รัฐบาลและทางการคณะสงฆ์จะให้ความสนใจต่อเรื่องนี้ให้มากที่สุด^{๕๕}

^{๕๓}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตธาวาโณ), พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : พรตวิการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๘๖-๘๘.

^{๕๔}พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๐.

^{๕๕}ประเวศ วะสี, สอนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๘.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในชมพูทวีปจนหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงปรินิพพานแล้วเหล่าพระสงฆ์สาวกต่างก็ได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเรื่อยมา จนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์การทำตติยสังคายนา ครั้นเสร็จแล้วได้อาราธนาให้พระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระเลือกสรรพระอรหันต์ส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังนานาประเทศ จำนวน ๙ สาย เมื่อ พ.ศ. ๓๐๓ พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศอินเดียแต่ครั้งกระนั้น โดยพระโสณเถระกับพระอุตตรเถระ ได้เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตมายังดินแดนสุวรรณภูมิ^{๕๖} พระสงฆ์สาวกทั้งหลายทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับจนกระทั่งพระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน หลังจากนั้นพระสาวกได้ทำหน้าที่สืบต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสายของอาจารย์และศิษย์ด้วยวิธีบอกต่อๆ กันด้วยปากต่อปาก ที่เรียกว่า “มุขปาฐะ” จนถึงการทำตติยสังคายนา โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระเป็นประธานในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พ.ศ. ๒๓๕ และได้มีการคัดเลือกพระสงฆ์แบ่งออกเป็นสายๆ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังประเทศต่างๆ มีหลักฐานปรากฏว่า พระโสณเถระและพระอุตตรเถระได้มาประดิษฐานพระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิประเทศ^{๕๗}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยก่อนนั้น ได้ทำกันหลายรูปแบบ ได้แก่ การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใสการสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า ให้แสดงธรรมมีเหตุมีผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตนไม่เสียดสีข่มผู้อื่น^{๕๘} นับแต่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยในราวพุทธศักราช ๕๐๐ เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาก็รุ่งเรืองมาโดยตลอด โดยอาศัยการเผยแผ่ของบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญในยุคปัจจุบันมีพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยหลายต่อหลายรูปที่ได้รับการยอมรับทั้งในประเทศและต่างประเทศ หนึ่งในพระนักเผยแผ่เหล่านั้น พระโพธิญาณเถร หรือที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อสามัญว่า “หลวงพ่ocha สุภโท” นั้น กล่าวได้ว่าเป็นพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาท ผลงานโดดเด่นมากที่สุดรูปหนึ่ง เพราะท่านมีเทคนิควิธีการเผยแผ่ที่โดดเด่นเป็นเฉพาะตน มีการยกอุปมาอุปมัยแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจได้แจ่มชัด^{๕๙} การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างออกไป มีผู้เคารพ เลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัติ นั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก การเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีดำเนินงานในการประสานมนุษยสัมพันธ์ โดยตระหนักในเหตุ ๓ ประการอยู่เสมอ และในทุกๆ กรณีที่พระองค์ทรงดำเนินการ คือ

^{๕๖}จันทน์ ทองประเสริฐ, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิ มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๖.

^{๕๗}สุชีพ ปุญญานุภาพ, พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๕๘}สุชีพ ปุญญานุภาพ, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

^{๕๙}วศิน อินทสระ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

๑) ทรงค้นหาพื้นเพเดิมของเขา

๒) ทรงวิจัยถึงความต้องการของเขา

๓) ทรงรู้วิธีเข้าถึงจิตใจของเขา^{๖๐} ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายในบุรพกาล พระสงฆ์สาวกนับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง เพราะเป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท และยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา^{๖๑} การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการเผยแผ่โดยพระองค์ทรงแสดงเองและส่งพระสาวกไปเผยแผ่ทั่วทุกทิศพระพุทธรูปองค์ทรงถือว่าการประกาศพระพุทธศาสนาเป็นงานหนัก เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองได้ เป็นงานแรกที่พระพุทธองค์ทรงดำริและทรงกระทำแม้กระทั่งลมหายใจสุดท้าย โดยทรงสั่งสอนพระสาวกจนบรรลุคุณพิเศษ ส่วนมากเป็นพระอรหันต์ทรงตรัสสอนให้มีคุณสมบัติ มีวิธีการ และหลักการที่เหมาะสมทุกด้าน เพื่อให้การเผยแผ่แก่ประชาชนในรูปแบบต่างๆ หลากหลายประการ^{๖๒} ได้จำแนกรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ในปัจจุบันไว้ดังนี้

๑) การเทศนาธรรม คือ การแสดงธรรมสั่งสอนตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งวิธีนี้พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการเผยแผ่ธรรมเป็นประจำ

๒) ปาฐกถาธรรม คือ การบรรยายธรรมะให้ผู้อื่นฟัง โดยทั่วไปจะยืนและผู้พูดจะต้องมีลีลาในการพูด เพื่อให้น่าสนใจผู้ฟังเป็นพิเศษ เป็นวิธีการที่น่าสนใจ

๓) อภิปรายธรรม คือ การชี้แจง หรือแสดงความคิดเห็นในหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งให้ผู้อื่นเข้าใจ

๔) สันทนาธรรม คือ การพูดจาหรือในหลักธรรม เพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหาชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง

๕) การสอนสมถกรรมฐาน หรือวิปัสสนากรรมฐาน คือ การสอนให้นั่งภาวนาเพื่อให้ใจเป็นสมาธิและเข้าใจสภาวะตามความเป็นจริงของสังขารตามหลักไตรลักษณ์

๖) การใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการสอนธรรมะ เช่น การใช้หนังสือธรรมะการใช้วิธีดีแทค คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ม้วนเทป เป็นอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมโดยอาจจำหน่าย จ่ายแจกไปในกลุ่มที่ไม่มีเวลาจะได้ศึกษาธรรมะด้วยตนเอง^{๖๓} และกล่าวว่า วัตถุประสงค์สำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ

๑) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความอยู่รอดปลอดภัยของประเทศชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน

๓) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือซึ่งกันและกันระหว่างข้าราชการประชาชน พระสงฆ์และผู้นำทางศาสนาในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน

^{๖๐} ปิ่น มุฑกันต์, มุมสว่าง, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐๕-๒๐๖.

^{๖๑} เสถียร พันธรัชนี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ผดุงพิทยการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๖๒} เฒ่าไม้แห้ง-เฒ่าทารก, ฝากไว้กับกาลเวลา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวันออก, ๒๕๔๖), หน้า ๕๐.

^{๖๓} บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕) หน้า ๒๒.

๔) เพื่อให้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสบำเพ็ญสาธารณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาตามสมควรแก่สมณวิสัย^{๖๔} การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญาเป็นสื่อในการถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทางปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบทั้งสามส่วน ได้แก่ ปัจจยภายนอก หรือโปรโตไซอะส คือการกระตุ้นการแนะนำ การสั่งสอน, ปัจจยภายใน หรือโยนิโสมนสิการ คือกระบวนการคิดที่ถูกต้อง และการฝึกอบรมตามมรรควิธี คือ การฝึกอบรมกาย อบรมจิต ตามแนวไตรสิกขา^{๖๕}

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
กรมการศาสนา, (๒๕๔๐, หน้า ๙).	เน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัด มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับ การดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่ เป็นการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (๒๕๕๑, หน้า ๑).	ประสิทธิภาพเกิดประโยชน์คือความผาสุกแก่ประชาชน จัดให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด ศูนย์กลางรวบรวมเทคโนโลยีสารสนเทศบุคลากร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและกองทุนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ เป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺโญ), (๒๕๔๐, หน้า ๑๔๔).	การเผยแผ่ศาสนาของตนหน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรม การจัดการเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธา เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติ เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
---------------------------	------------

^{๖๔}บุญศรี พานะจิตต์, ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดสวนแก้ว อำเภอ บางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕.

^{๖๕}วนิช สุธารัตน์, ความคิดและความคิดสร้างสรรค์, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๗.

พุทธทาสภิกขุ, (๒๕๔๖, หน้า ๑๗).	การเผยแผ่ธรรมะในฐานะระบบการศึกษา การศึกษาเพียงพุทธศึกษากับการให้อาชีพเท่านั้น จะสร้างสันติภาพสันติสุขส่วนบุคคลและส่วนสังคม ควรจะต้องจัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา การสอนจริยธรรม จะต้องนำหลักคุณธรรมของศาสนา
มูลนิธิภิกขุปัญญานันทะ, (๒๕๔๘, หน้า ๖๙).	มองเห็นพระพุทธศาสนา ยังมีได้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อจิตใจพี่น้องชาวไทย เราต้องแก้ไขความเป็นอยู่ของพุทธบริษัท ธรรมะนั้นเราไม่ต้องแก้ เรียบร้อยอยู่แล้ว ต้องแก้ไขความเชื่อ แก้ไขการกระทำของพุทธบริษัท จะต้องเทศน์กันโดยตรงไปตรงมา ไม่ต้องเกรงใจใคร
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๐, หน้า ๓๓๘-๓๓๙).	ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา และทำนุบำรุงพระสงฆ์อย่างมากมาย เป็นเหตุให้เดียรฉัตรและผู้เห็นแก่ลาภสักการะเข้ามาบวช แสดงธรรมวินัยเคลื่อนคลาตแตกแยกออกไปมากมาย พระเจ้าอโศกจึงทรงจัดการชำระการพระศาสนา
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), (๒๕๔๕, หน้า ๑๑๐).	หลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ โดยหลักการ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) ภูมิธรรมมีกตัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติ ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง
พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (๒๕๔๗, หน้า ๑๓-๑๔).	ตามหลักหน้าที่ของพระก็คือ การให้ธรรมแก่ประชาชน เรียกว่า ธรรมทาน แต่การให้ธรรมให้อย่างไร ถ้าพูดให้ เขาฟัง เช่น เทศน์ แสดงธรรม บรรยายธรรม
พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๔๗ : ๑๘ - ๒๒).	นโยบาย ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้ ๑) ตกปลานอกบ้าน ๒) ประสานสิบทิศ ๓) ผูกมิตรทั่วหล้า ๔) บริหารปัญญา ๕) สาลิกาป้อนเหยื่อ

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
---------------------------	------------

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตโสภาโน), (๒๕๔๒, หน้า ๙๖-๙๘).	๑) อุปนิสินนกา ๒) ธรรมิกกา ๓) โอวาทกกา ๔) อนุศาสนิกกา ๕) ธรรมสากัจฉา ๖) ปุจฉาวิสัชนากกา ๗) ธรรมเทศนา
พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ), (๒๕๔๑, หน้า ๒๙๐).	ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความแตกฉานในธรรม ผู้เผยแผ่ขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดธรรม ผู้เผยแผ่ขาดความพอใจ เต็มใจ และความรักในการสอน เผยแผ่ธรรมมีแต่การตั้งรับ ไม่ค่อยทำแบบเชิงรุก
ประเวศ วะสี, (๒๕๔๐, หน้า ๑๐๘).	ปัญหาในการเผยแผ่พระธรรมคำสอนของคณะสงฆ์ไทย มีสาเหตุมาจากการที่พระสงฆ์และสามเณรส่วนใหญ่ การศึกษาน้อยไม่เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง ไม่เข้าใจสภาพสังคมปัจจุบันจึงสื่อกับประชาชนไม่ได้ เป็นผู้นำจิตวิญญานไม่ได้ความสัมพันธ์ การที่มีพระสงฆ์เข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้ง เข้าใจชีวิต
จ่านงค์ ทองประเสริฐ, (๒๕๔๔, หน้า ๒๘๖).	องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเจริญรุ่งเรือง ชมพูทวีปจนหลังจากที่พระพุทธรูปองค์ทรงปริณิพพานแล้ว เหล่า พระ สงฆ์ สาว ก ต่าง ก็ ได้ ช่วย กัน เผยแผ่ พระพุทธศาสนา พระองค์ทรงให้การอุปถัมภ์การทำตติย สังคายนา พระพุทธศาสนาจึงได้แพร่หลายออกไปนอกประเทศ
สุชีพ ปุญญานุภาพ, (๒๕๔๙, หน้า ๙).	การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ หลักการเผยแผ่ให้พระสาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ แสดงธรรมมีเหตุมีผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ แสดงธรรมด้วยจิตเมตตาอนุเคราะห์มุ่งจะให้ ประโยชน์ ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดง ธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น

ตารางที่ ๒.๓ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดการพัฒนาตามหลักพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
---------------------------	------------

วศิน อินทสระ, (๒๕๔๕, หน้า ๑๑๑).	นับแต่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย การเผยแผ่ของบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัย ยุคปัจจุบันมีพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ไทยพระนักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีบทบาท ผลงาน โดดเด่นเทคนิควิธีการเผยแผ่ที่โดดเด่นเป็นเฉพาะตน มี การยกอุปมาอุปมัยแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจได้แจ่มชัด
ปิ่น มุทุกันต์, มุมสว่าง, (๒๕๔๓, หน้า ๒๐๕-๒๐๖).	เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการ ปฏิบัติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุข การเผยแผ่ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ามีวิธีดำเนินงานในการประสานมนุษย์ สัมพันธ์
เสฐียรพันธุ์รังษี, (๒๕๔๖, หน้า ๑๑).	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายในบูรพ กาล พระสงฆ์สาวกนั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่ง เป็นส่วนหนึ่งของพุทธบริษัท ยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา
วนิช สุธารัตน์, (๒๕๔๗, หน้า ๑๔๗).	พระพุทธเจ้าทรงใช้กระบวนการพัฒนาปัญญา เป็นสื่อในการถ่ายทอด และกระบวนการพัฒนาทาง ปัญญา ปัจจัยภายนอก หรือปรโตโฆสะ คือการกระตุ้น การแนะนำ

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้ดำเนินการมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลหลังจากที่พระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้แล้วทรงมีพระมหากรุณาธิคุณโปรดแสดงธรรมที่พระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว เพื่อให้สัตว์โลกหรือเวไนยสัตว์ผู้มีจิตคือกิเลสในปัญญากักขุ่นน้อยซึ่งเป็นผู้สามารถจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระองค์จะแสดงได้ และเมื่อพระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรมให้แก่สาวกแล้ว พระพุทธรองค์ก็ทรงส่งสาวกไปประกาศพระธรรม เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ต่อเนื่องกันมาเป็นลำดับเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นได้มีการหลายรูปแบบเช่นกัน เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรมไปตามลำดับ โดยอาศัยพระบูรพาจารย์ผู้แตกฉานในพระธรรมวินัยเป็นกำลังสำคัญ

๒.๒.๑ วิธีการเผยแผ่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคสมัยพุทธกาลจากการศึกษาพบว่าพระพุทธเจ้าทรงมีทั้งหลักการและหลักปฏิบัติแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่จะทรงสั่งสอนดังนั้นการพิจารณาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์จึงเริ่มตั้งแต่คุณสมบัติของผู้สอนลีลาการสอนและหลักการสอน

๑) คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่

พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่กัลยาณมิตรและมีสติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็นกัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไป เพราะในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณาต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญให้เกิดคุณลักษณะของผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้

๑. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย

๓. ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วตฺตา จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วจนฺทฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

๖. คมภีรยจกถิตฺตา เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. โน จฏฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำไปในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๖๖}

๒) สติการสอน

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง แม้ที่เป็นเพียงธรรมมีกถา หรือการสนทนาทั่วไปซึ่งมิใช่คราวที่มีความมุ่งหมายเฉพาะพิเศษ ก็จะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่เป็นคุณลักษณะที่เรียกได้ว่า เป็นสติในการสอน มี ๔ ประการ คือ

๑. สันทิสฺสนา ชี้แจงให้เห็นชัดคือจะสอนอะไรก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริงเห็นจงดั่งจูงมือไปดูเห็นกับตา

๒. สมาทปฺนา ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติคือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรือบรรยายให้ซาบซึ้งในคุณค่ามองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนใจยอมรับอยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ

๓. สมุตเตชฺณา เร้าใจให้อาจหาญกล้ากล้าคือปลุกเร้าใจให้กระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะมีกำลังใจแข็งขันมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จจนได้สู่งานไม่หวั่นระย่อไม่กลัวเหน็ดเหนื่อยไม่กลัวยาก

^{๖๖}ม.ม. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๙, ม.ม. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พรินต์แมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐๔.

๔. สัมผัสสังขาร ปล่อยขันธ์โลภให้สดชื่นร่าเริงคือบำรุงจิตให้ชุ่มชื้นเบิกบานโดยใช้ให้เห็นผลดีหรือคุณประโยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไปทำให้ผู้ฟังมีความหวังและร่าเริงเบิกบานใจ^{๖๗}

๓) หลักการสอน

พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการ คือ

๑. อนุพุทฺธิกถิ์ กล่าวความไปตามลำดับ คือแสดงหลักธรรม หรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ

๒. ปริยายทสฺสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยักเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล

๓. อนุทยตฺปฏิจฺจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือสอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้เป็นผู้ประโยชน์แก่เขา

๔. น อามิสฺนโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือสอนเขาไม่ใช่เพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภหรือผลประโยชน์ตอบแทน

๕. อุตฺตฺตานญฺจปรยฺยจฺจนุปรหฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือสอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงอรรถ แสดงธรรม ไม่ยกตน ไม่เสียตีสัมผัสผู้อื่น^{๖๘}

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อทรงพระดำริที่จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระองค์จึงทรงระลึกถึงพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ จึงเสด็จไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน พระองค์ได้แสดงปฐมเทศนาเป็นครั้งแรกในโลกคือพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตรจนท่านอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นคนแรก และได้ขอบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ทรงประทานอนุญาตให้การอุปสมบท ถือว่าท่านเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนัตตลักขณสูตรแก่พระปัญจวัคคีย์ที่เหลือ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์หมดทุกรูป และได้ทรงแสดงธรรมแก่สกุลบุตรพร้อมเพื่อนอีก ๕๔ คน จนบรรลุอรหัตผลในกาลต่อมา จึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในขณะนั้น ๖๑ รูปรวมทั้งพระพุทธองค์ด้วย ดังนั้นพระองค์ทรงส่งพระภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูป ออกไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยให้แยกกันไปในทิศทางต่างๆ ให้ไปรูปเดียว ส่วนพระองค์เองเลือกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม^{๖๙}

การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเชิงรุกของพระพุทธเจ้าได้เริ่มขึ้นแล้วผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงรูปแบบวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยสรุปเป็นภาพรวมได้ ๑๐ วิธีคือ

๑. วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา การเมืองและทางเศรษฐกิจ

ภายหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ออกประกาศพระพุทธศาสนาโดยเริ่มต้นที่ผู้นำศาสนา ด้วยการเสด็จไปโปรดพราหมณ์ปัญจวัคคีย์ ผู้คงแก่เรียนมีจิตใจที่มุ่งมั่นเต็มเปี่ยมด้วยความปรารถนาว่าจักได้บรรลุธรรมตามพระพุทธองค์จนกระทั่งประสบผลสำเร็จ หลังจากนั้นเสด็จไปโปรดชฎิล ๓ พี่น้อง

^{๖๗}ที.สี. (บาลี) ๙/๓๒๒/๑๒๖, ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๔, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๘ - ๑๕๙.

^{๖๘}อง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๕๙/๑๗๔-๑๗๕, อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๙/๒๖๓, พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๔.

^{๖๙}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒ - ๔๗/๑๒ - ๔๑, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๔๗/๑๘ - ๔๘.

ซึ่งมีบริวาร ๑,๐๐๐ คน โดยชฎิล ๓ พี่น้องนี้เป็นเจ้าลัทธิใหญ่ที่นิยมการบูชาไฟและเป็นที่เคารพนับถือของพระเจ้าพิมพิสารและประชาชนชาวแคว้นมคธเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาอาทิตตปริยายสูตรและแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้ชฎิลกลุ่มนี้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาจนประสบความสำเร็จได้บรรลุธรรม และอุปสมบทเป็นภิกษุทั้งหมด ต่อจากนั้นพระองค์เสด็จไปหาผู้นำทางการเมือง คือพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระราชอาแห่งแคว้นมคธและข้าทาสบริวารพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชบริพารพอเห็นว่าชฎิลสามพี่น้องที่ตนนับถือได้ประกาศตนเป็นสาวกของพระพุทธองค์แล้วก็คลายทิฐิมานะและน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาด้วยความเคารพ ในที่สุดก็ได้ดวงตาเห็นธรรมและหันมานับถือพระพุทธศาสนา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายวัดเวฬุวันแด่พระสงฆ์โดยมีพระพุทธองค์ทรงเป็นประมุข^{๗๐}

วิธีการเผยแผ่ธรรมะโดยการเข้าหาหัวหน้าผู้เป็นผู้นำทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจ เช่นนี้นับเป็นวิธีการที่มีความชาญฉลาดและแยบยลในตัวอย่างมาก เหมือนกับยิปโปไนต์เดียวได้นกทั้งฝูง เพราะคนเหล่านี้ต่างมีบทบาทและอิทธิพลต่อสังคมอย่างยิ่งทั้งเป็นผู้ที่มีพวกพ้องและบริวารมาก เมื่อคนเหล่านี้นับถือศาสนาใดผู้คนในสังคมนั้นก็มักจะหันมานับถือตามไปด้วย จะเห็นได้ว่าในช่วงแรกของการเผยแผ่ธรรมะนั้นพระองค์ทรงใช้วิธีการนี้มาโดยตลอดทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักมีประชาชนให้ความเลื่อมใสศรัทธาเข้ามานับถืออย่างมากมายนับได้ว่าเป็นพระปรีชาสามารถของพระพุทธองค์และพระสาวกทั้งหลายด้วย ผู้นำศาสนานั้นบางทีอาจจะมีผลหรือทรงอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนมากกว่านักปกครอง เพราะนักปกครองมักควบคุมประชาชนด้วยอาวุธหรือด้วยอำนาจ ส่วนผู้นำทางศาสนานั้นควบคุมประชาชนด้วยธรรมะ ฉะนั้นประชาชนจึงมีความมั่นคงเลื่อมใสต่อพระและนักบวช นอกจากความเลื่อมใสศรัทธาแล้ว ยังช่วยอำนวยความสะดวก ในด้านการทำนุบำรุงพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนาอย่างดีด้วยการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ และสร้างวัดวาอารามต่างๆ

๒. วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาตั้งเดิม

พระพุทธเจ้าทรงปฏิวัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน เช่น ศาสนาพราหมณ์มีข้อบัญญัติทางสังคมหลายด้าน เช่น เรื่องวรรณะ ที่กำหนดให้แต่ละวรรณะมีความแตกต่างกันอย่างเด่นชัด มีการกำหนดให้แต่ละวรรณะยึดถือและปฏิบัติอยู่ในวรรณะของตนเองมิให้สมาคมกับวรรณะอื่นๆ โดยเฉพาะวรรณะศูทรที่ไม่สามารถมีสิทธิในสังคม กำหนดให้วรรณะพราหมณ์เป็นวรรณะประเสริฐสูงสุด อันถือได้ว่าเป็นการลิดรอนสิทธิของวรรณะอื่นๆ พระองค์ตรัสปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวอย่างสิ้นเชิง

นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงปฏิเสธทางสุดโต่ง ๒ ทางคือกามสุขัลลิกานุโยคคือการหมกมุ่นในกามสุขกับอัตตกิลมถานุโยคคือ การทรมานตนเองพระองค์ทรงเคยปฏิบัติเช่นนั้นมาก่อนแล้วทรงยืนยันว่าเป็นหนทางที่ผิดไม่ใช่หนทางที่จะนำสัตว์โลกไปสู่ทางบรรลุธรรมได้ทรงแนะนำให้ดำเนินในทางสายกลางอันได้แก่มรรคมีองค์ ๘ หรือมัชฌิมาปฏิปทาเป็นทางปฏิบัติที่ไม่เข้มงวดและไม่หละหลวมเกินไปทรงถือว่าเป็นแนวทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมที่สุด^{๗๑}

^{๗๐}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๒ - ๕๔/๔๖ - ๕๐, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๒ - ๕๔/ ๑๘ - ๖๕.

^{๗๑}วิ.ม. (บาลี) ๔/๑๓/๑๓-๑๖, วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓/๒๐ - ๒๕.

๓. วิธีการปฏิรูป

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์จึงทำให้พระพุทธเจ้าต้องมีความเกี่ยวข้องกับถ้อยคำทางศาสนา ด้วยมีความมุ่งมั่นที่จะประกาศพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงอย่างรวดเร็ว จึงไม่ทรงหักล้างคำสอนหรือถ้อยคำของศาสนาอื่นอย่างทันที แต่พยายามให้กลมกลืนกันไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงไปอย่างไม่รู้ตัวหรือบางทีก็ใช้วิธีการโอนอ่อนผ่อนตาม คำสอนใดถูกต้องดีงามพระองค์ก็ทรงรับรองว่าถูกต้องดีงามเป็นของสากลโดยธรรมชาติ คำสอนของศาสนาพราหมณ์มีอยู่อย่างไร พระองค์ไม่ทรงหักล้าง แต่จะทรงปฏิรูปใหม่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนาเช่น คำว่า พรหม ทางศาสนาพราหมณ์หมายถึง ผู้สร้างโลก แต่พระองค์ทรงเอามาใช้ในความหมายใหม่ หมายถึงมารดาบิดา^{๗๒} เป็นต้น

๔. วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

วิธีการนี้เป็นวิธีที่สืบเนื่องมาจากวิธีการดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น กล่าวคือ เมื่อทรงอธิบายชี้แจงถึงส่วนดีส่วนบกพร่องของศาสนาพราหมณ์แล้ว ได้เสนอหลักการใหม่ที่เป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาแล้วขึ้นแทนที่และเผยแผ่หลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนเพื่อให้เข้าใจถึงธรรมชาติแท้จริงของมนุษย์และสรรพสิ่ง หลักธรรมที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ คือความเป็นของไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ความไม่คงที่แน่นอนของสรรพสิ่งเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัยที่อาศัยกันเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาที่ผ่านไป^{๗๓}

๕. วิธีการปฏิบัติเชิงรุก หรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน

เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ทรงแผ่ข่ายคือพระญาณของพระองค์เพื่อสำรวจดูเวไนยสัตว์ที่มีอุปนิสัยแก่กล้าพอที่จะบรรลุธรรมแล้วเสด็จไปเทศนาโปรดถึงบ้าน อันเป็นพระกรณียกิจประจำวันของพระองค์อีกประการหนึ่งด้วยเช่นกัน ผู้ที่ได้รับการเทศนาโปรดเช่นนี้มักจะได้อบรมธรรมอยู่เสมอ เรียกว่าพุทธกิจ ๕ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต เวลาสายทรงแสดงธรรม เวลาค่ำประทานโอวาท กลางคืนตอบปัญหาเทวดา และเวลาจวนสว่างตรวดดูสรรพสัตว์ผู้ที่สมควรและยังไม่สมควรตรัสรู้^{๗๔}

๖. วิธีการบริการชุมชน

วิธีการนี้เป็นการเผยแผ่เชิงรุกซึ่งได้ผลมากที่สุดอีกวิธีหนึ่ง พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคมอยู่เนืองๆ เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยและความเข้าใจอันดีระหว่างชาวบ้านและพระสงฆ์เช่นการเข้าไปสงเคราะห์ประชาชนในภูมิกันตสูตรพระองค์ได้ทรงเข้าไปช่วยเหลือชาวบ้านโดยวิธีแก้ปัญหาโดยการจัดระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดีมีความสุขในสังคม^{๗๕}

^{๗๒} อ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๖๓/๘๐, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗ - ๑๐๘.

^{๗๓} อ.จ.ต.ก. (บาลี) ๒๐/๑๓๗/๒๗๘ - ๒๗๙, อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^{๗๔} ที.ส.อ. (บาลี) ๑/๖๑/๔๐, พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๘ - ๒๙.

^{๗๕} ที.ส. (บาลี) ๙/๓๒๓ - ๓๕๘/๑๒๗ - ๑๕๐, ที.ส. (ไทย) ๙/๓๒๓ - ๓๕๘/๑๒๓ - ๑๕๐.

๗. วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ

เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบปรามคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรือยากลองดีให้สิ้นพยุศ การแสดงปาฏิหาริย์นี้ไม่นิยมใช้นักเพราะทรงเล็งเห็นว่าการแสดงฤทธิ์นั้นมีทั้งแง่ดีและไม่ดีในตัวเอง คือผู้ที่มิศรัทธาเลื่อมใสก็ยิ่งยกย่องส่งเสริมมากขึ้น ส่วนผู้ที่ไม่เลื่อมใสอาจจะดูหมิ่นว่าการแสดงปาฏิหาริย์แบบนี้ไม่เห็นแปลกอะไรเพราะคนที่เรียนวิชา “คัมภีร์”^{๗๖} ก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน

๘. วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

เป็นวิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นการเผยแผ่ให้ง่ายมากขึ้นทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าผู้เผยแผ่เป็นเสมือนญาติของตนเองจึงเกิดความเต็มใจที่จะรับฟังพระธรรมเทศนาแต่พระพุทธรูปเจ้าทรงห้ามยกพุทธพจน์ขึ้นเป็นภาษาสันสกฤต และทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่พระภิกษุผู้แสดงพุทธพจน์เป็นภาษาสันสกฤต^{๗๗} ทรงอนุญาตในการแสดงธรรมด้วยภาษาของตนเอง เพราะเป็นภาษาสามัญที่ประชาชนจำนวนมากสามารถเข้าใจได้ เป็นการเปิดโอกาสให้มวลชนทุกระดับชั้นได้มีโอกาสเข้ามาเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปสู่มวลชนอย่างรวดเร็วทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกระดับชั้นได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงกัน ตรงกันข้ามกับศาสนาพราหมณ์ที่จำกัดสิทธิการศึกษาทั้งยังใช้ภาษาสันสกฤตซึ่งถือได้ว่าเป็นภาษาต้องห้ามสำหรับคนบางวรรณะ เช่นวรรณะศูทรในการสั่งสอนอีกด้วย

๙. วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ

บุคลิกภาพที่ดีนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของนักเผยแผ่ นอกเหนือจากคุณสมบัติด้านคุณธรรมเพราะบุคลิกภาพที่สง่างามน่ามองน่าเลื่อมใสย่อมเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นได้ พระพุทธรูปองค์ทรงมีพระวรกายที่สง่างามประกอบด้วยลักษณะมหาบุรุษดังมีจังกีพราหมณ์ชมว่า “พระสมณโคดมมีพระรูปร่างน่าดูน่าเลื่อมใสมีพระฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักดุจพราหมณ์มีพระวรกายดุจพราหมณ์โอกาสที่จะพบเห็นยากนัก”^{๗๘} การเผยแผ่พระพุทธศาสนานอกจากมีความรู้ความสามารถในการเผยแผ่แล้วคุณสมบัติของนักเผยแผ่ก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ เพราะนักเผยแผ่ที่ดีนั้นแม้จะไม่ออกปากพูดก็สามารถเผยแผ่พุทธธรรมได้บุคลิกลักษณะที่ดึงดูดก็ยังคงความผ่องใสแห่งจิตใจให้เกิดศรัทธาแก่ผู้พบเห็น

๑๐. วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ยกวิธีสอนของพระพุทธเจ้าไว้ มีหลายแบบหลายอย่างซึ่งผู้วิจัยจะยกมาเพียง ๓ หัวข้อ ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีต่อไปนี้

๑. แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจหลักธรรมในการสนทนาพระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถามนำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรม

^{๗๖} วิชาเกี่ยวกับการแสดงฤทธิ์หรือปาฏิหาริย์ต่างๆแสดงโดยฤษีคัมภีระ

^{๗๗} วิ.จุ. (บาลี) ๗/๒๘๕/๔๖, วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๘๕/๗๑.

^{๗๘} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๔๒๕/๔๑๔, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๒๕/๕๓๔.

กัน อย่างในมงคลสูตรว่า “กาเลน ธมฺมสากัจฉาเอตมมฺงคฺลมุตฺตมํการสนทนาธรรมตามกาล เป็นมงคลอันอุดม” ดังนี้

๒. แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ กับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติม และหาความสงบสุขทางจิตใจนับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกันพอที่จะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้ลักษณะพิเศษของพุทธวิธีสอนแบบนี้ที่พบในคัมภีร์บอกว่า ทุกคนที่ฟังพระองค์แสดงธรรมอยู่ในที่ประชุม นั้น แต่ละคนจะรู้สึกว่พระพุทธเจ้าตรัสอยู่กับตัวเองโดยเฉพาะซึ่งนับว่าเป็นความสามารถอัศจรรย์อีกอย่างหนึ่ง

๓. แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้มีนิสัยถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม ในสังคิตติสูตร ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่างคือ

๑) เอกังสพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว พระอรธรรกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น ถามว่า “จักขุเป็นอนิจจังหรือ” ฟังตอบตรงไปได้ทีเดียวว่า “ถูกแล้ว”

๒) ปฏิปุจฉาพยากรณีปัญหา ปัญหาที่ฟังย้อนถามแล้วจึงแก้ พระอรธรรกถาจารย์ยกตัวอย่างเช่น เขาถามว่า “โสตะก็เหมือนจักขุหรือ” ฟังย้อนถามก่อนว่า “ที่ถามนั้นหมายถึงแง่ใด” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นเครื่องมือมองเห็น” ฟังตอบว่า “ไม่เหมือน” ถ้าเขาว่า “ในแง่เป็นอนิจจัง” จึงควรตอบรับว่า “เหมือน”

๓) วิทักขพยากรณีปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกความตอบ เช่น เมื่อเขาถามว่า “สิ่งที่เป็นอนิจจัง ได้แก่ จักขุใช้ไหม ” ฟังแยกความออกตอบว่า “ไม่เฉพาะจักขุเท่านั้น ถึงโสตะ ฆานะก็เป็นอนิจจัง” หรือปัญหาว่า “พระตถาคตตรัสว่าจาซึ่งไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่นใหม่” ก็ต้องแยกตอบตามหลักการตรัสว่าจา ๖ หรือปัญหาว่าพระพุทธเจ้าทรงติเตียนตบะทั้งหมดจริงหรือก็ต้องแยกตอบว่าชนิดใดติเตียน ชนิดใดไม่ติเตียน ดังนี้ เป็นต้น

๔) ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ฟังยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่อง ไร้ประโยชน์อันจักเป็นเหตุให้เขว ยึดเยื้อ สิ้นเปลืองเวลาเปล่า ฟังยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวเรื่องที่ประสงค์ต่อไป ท่านยกตัวอย่างเมื่อถามว่า “ชีวะอันใด สรรระกัอันนั้นหรือ” อย่างนี้เป็นคำถามประเภทเกินความจริง ซึ่งถึงอธิบายอย่างไรผู้ถามก็ไม่อาจเข้าใจ เพราะไม่อยู่ในฐานะที่เขาจะเข้าใจได้ พิสูจน์ไม่ได้ ทั้งไม่เกิดประโยชน์อะไรแก่เขาด้วย^{๗๙}

^{๗๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีในการสอน, หน้า ๔๖ – ๔๘, ดูเพิ่มเติมใน จานงค์ทอง ประเสริฐ, แผนการกู้สรีรภาพของเจ้าชายสิทธัตถะ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑๙ – ๒๕๔.

๒.๒.๒ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคหลังพุทธกาล

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยหลังพุทธกาลนั้นได้รับการสืบเนื่องจากพุทธบริษัททั้ง ๔ กล่าวคือภิกษุภิกษุณีอุบาสกและอุบาสิกาได้มีบทบาทในการนำพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่ยังสถานที่ต่างๆ เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ของพระพุทธเจ้าตามกำลังความสามารถของแต่ละคนแม้พระองค์จะให้สิทธิ์เสรีแก่พุทธบริษัททั้ง ๔ ในการเผยแผ่หลักธรรมก็ตามแต่จากข้อเท็จจริงตลอดจนความเหมาะสมแห่งสถานภาพและบุคลิกภาพแล้วสังคมส่วนใหญ่ยังยกย่องพระสงฆ์ให้เป็นผู้ที่ได้รับเกียรติและเป็นผู้ดำเนินการเผยแผ่ธรรมะเป็นหลัก

สมัยหลังพุทธกาลนั้นจะเห็นได้ว่าศาสนากับการเมืองหรือผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองนั้น อำนาจต่างๆ ยังอิงกับธรรมะ ผู้มีอำนาจจะไม่ใช้อำนาจไปด้วยเหตุผลส่วนตัวหรือโดยยึดถือผลประโยชน์ของผู้ปกครอง หลักการทางศาสนาก็ยอมรับความชอบธรรมของผู้มีอำนาจหรือกษัตริย์ในการปกครองประเทศ ส่วนกษัตริย์ก็มีหน้าที่ในการอุปถัมภ์บำรุงและคุ้มครองศาสนาดังนั้นศาสนจักรและอาณาจักรจึงไม่มีการแยกกัน แต่ละส่วนก็เป็นเอกเทศของกันและกัน

โดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับพระมหากษัตริย์ได้ดำเนินมาอย่างแน่นแฟ้นมาโดยตลอด แม้ภายหลังพุทธกาลความสัมพันธ์ดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ ดังจะเห็นได้จากหลักฐานในการสังคายนาพระธรรมวินัยแทบทุกครั้งจะต้องมีกษัตริย์ทรงถวายการอุปถัมภ์ความสัมพันธ์ดังกล่าวได้มีความเด่นชัดยิ่งขึ้นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชก็ยังคงใช้รูปแบบดั้งเดิมอยู่คืออาศัยพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะ แต่ครั้งมาถึงยุคพระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นหลายนิกาย โดยเฉพาะที่เด่นชัดที่สุดหลังพุทธกาล พระพุทธศาสนาได้แตกแยกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือเถรวาทกับอากิริยวาท หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ล่วงมาได้ ๑๐๐ ปี^{๘๐}

จุดเด่นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช คือพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาจนสามารถนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในการบริหารประเทศ และเปลี่ยนการขยายอำนาจด้วยศาสตราวุธมาเป็นธรรมาวุธโดยอาศัยพระราชอำนาจของพระองค์ในการใช้นโยบายหลักธรรมวินัยในการบริหารประเทศ เช่น

๑. ทรงปกครองบ้านเมืองโดยระบบธรรมาธิปไตย คือใช้หลักพระธรรมวินัยบริหารบ้านเมือง

๒. ทรงอุทิศพระองค์เป็นธรรมทาส โดยทรงหวังผลทั้งในภพนี้และภพหน้า นำประชาชนให้งดเว้นจากมิถยาซีพ ดำรงชีวิตโดยหลักสัมมาอาชีวะ

๓. เสด็จประพาสเพื่อธรรม คือเที่ยวนมัสการปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาและแนะนำสั่งสอนประชาชนให้รู้และปฏิบัติธรรม

๔. ทรงปฏิวัติสังคมโดยธรรม คือยกเลิกพิธีกรรมต่างๆ ที่มีการเบียดเบียนทำลายล้างห้ามการฆ่าสัตว์บูชาด้วยกฏ “มา ฆาต” คือห้ามฆ่า แม้ภายในพระราชวังเองก็ห้ามฆ่าสัตว์

^{๘๐}สิริวัฒน์ คำวันสา, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์ การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

๕. ทรงใช้ระบบรัฐสวัสดิการ ด้วยการสร้างโรงพยาบาลขึ้นรักษาคน และโรงพยาบาลรักษาสัตว์ ปุศุภสมุนไพรวุ่นในสวนต่างๆ ของประเทศ ขุดบ่อน้ำ สระน้ำ สร้างถนนคูคลอง เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๖. ให้เลิกพิธีกรรมทุกชนิดที่ไม่เป็นธรรม และได้นำเอาหลักของมงคลสูตร สิ่งกาลสูตรให้คนปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่ เน้นให้ประชาชนรู้จักคุณค่าของธรรมทาน เห็นคุณค่าของการแนะนำ การรับการแนะนำสั่งสอนกันด้วยเมตตา กรุณา

๗. ทรงตั้งข้าหลวงแทนพระองค์เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติธรรม โดยให้ข้าหลวงเหล่านั้นสร้างความรู้สึกต่อประชาชนว่า เป็นเหมือนลูกหลานของตน ให้พยายามสอดส่องดูแลสุขทุกข์ของเขาดุจบิดาเอาใจใส่ดูแลบุตรธิดาของตนการกระทำทุกอย่างทรงเน้นหนักไปที่ผลประโยชน์อันผู้กระทำถึงได้ในภพนี้และภพหน้าผลจากการปกครองโดยระบบธรรมาธิปไตยทำให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีสัมพันธไมตรีกับพระองค์ มีเมืองเป็นอันมากที่ยอมเป็นข้าขอบขัณฑสีมา เพราะความเคารพศรัทธาต่อพระเจ้าอโศกมหาราช ความสงบสุขจึงได้บังเกิดขึ้น^{๘๑}

หลังจากการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว พระเจ้าอโศกมหาราช และพระโมคคัลลีบุตรทรงพิจารณาเห็นว่าพระพุทธศาสนาอาจจะดำรงอยู่ไม่ยั่งยืนในประเทศอินเดียจึงสมควรส่งสมณทูตออกประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในนานาประเทศเพื่อว่าเมื่อเสื่อมสูญจากประเทศอินเดียแล้วพระพุทธศาสนาอันเป็นประโยชน์แก่โลกก็ยังมีปรากฏอยู่ในประเทศอื่น ๆ จึงส่งสมณทูตออกเป็น ๙ สาย ดังนี้

๑. พระมหาเทวเถรไปยังมหิสมณฑล (คือแคว้นแคว้นข้างใต้ลำนํ้าโคทาวารีอันเป็นประเทศไมสอร์บัดนี้) แห่ง ๑

๒. ให้พระรักขิตเถรไปยังวันวาสิประเทศ (คือแคว้นแคว้นกะนะระเหนืออันเป็นเขตเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

๓. ให้พระธรรมรักขิตเถรไปยังปรัณฑปะประเทศ (คือแคว้นแคว้นตอนชายทะเลข้างเหนือเมืองบอมเบย์บัดนี้) แห่ง ๑

๔. ให้พระมหาธรรมรักขิตเถรไปยังมหารัฐประเทศ (คือแคว้นแคว้นข้างยอตนํ้าโคทาวารี) แห่ง ๑

๕. ให้พระมัชฌันติกเถรไปยังกษมิระและคันธาระประเทศ (คือที่เรียกว่าประเทศแคชเมียร์และอาฟกานิสถานบัดนี้) แห่ง ๑

๖. ให้พระมัชฌันเถรไปยังหิมวันตประเทศ (คือมณฑลที่ตั้งอยู่เชิงเขาหิมาลัย มีเนปาลารัฐเป็นต้น) แห่ง ๑

๗. ให้พระมหารักขิตเถรไปยังโยนโลกประเทศ (คือเหล่าเมืองที่พวกโยนกได้มาเป็นใหญ่อยู่ในแดนประเทศเปอร์เซียบัดนี้) แห่ง ๑

๘. ให้พระมหินทรเถร อันเป็นราชบุตรของพระเจ้าอโศกไปยังลังกาทวีป แห่ง ๑

^{๘๑}พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตญาณโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๕ - ๑๕๖.

๙. ให้พระโสมพะมิตร กับพระอัครเถร ไปยังสุวรรณภูมิประเทศ แห่ง ๑^{๘๒}

การที่พระสมณทูต คือพระโสมพะมิตรกับพระอัครเถรนำพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยนั้น ตามเส้นทางของชาวอินเดียซึ่งเข้ามาสู่สุวรรณภูมิมีหลายทางด้วยกัน ทางใดทางหนึ่งคือ

๑. มาทางบก โดยผ่านเบงกอล ข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน

๒. ลงเรือข้ามอ่าวเบงกอลขึ้นที่อ่าวเมาะตะมะ หรือมาขึ้นที่ฝั่งมะริด ทวาย ตะนาวศรีแล้วเดินบกเข้าสู่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา โดยผ่านจังหวัดกาญจนบุรี

๓. ลงเรือข้ามมหาสมุทรเข้าสู่ช่องแคบมะละกา มาขึ้นบกบนแหลมมลายู หรืออาจจะอ้อมไปเลยเข้าอ่าวญวนไปกัมพูชาและจามปา

การอพยพครั้งใหญ่ๆ ของอินเดียมาสู่สุวรรณภูมิเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช กล่าวกันว่าชาวแคว้นกลิงกะ (แคว้นโอริสาปัจจุบัน) หนีภัยสงครามลงเรือจำนวนหลายร้อยลำมาสู่สุวรรณภูมิและหมู่เกาะอินโดนีเซีย จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าชาวอินเดียเหล่านี้จะต้องมีนักปราชญ์ราชบัณฑิตตามมาด้วยเป็นจำนวนมาก ดังนั้นตำนานพื้นเมืองของชนชาติต่างๆ ในสุวรรณภูมิที่ชาวอินเดียได้มาสอนความเจริญให้มักจะเล่าถึงปฐมวงศ์ของตนว่าเป็นขัตติยะมาจากอินเดีย ดังนั้นเมื่อพระโสมพะมิตรและพระอัครเถรซึ่งนำพระพุทธศาสนาเผยแผ่เป็นคณะแรก อาจเป็นทางเรือหรือไม่ก็ทางบก โดยผ่านเบงกอลข้ามเทือกเขาปาดไก้เข้าสู่พม่าตอนบน แล้วผ่านเข้ามาทางจังหวัดกาญจนบุรี มาสู่นครปฐมอันเป็นเมืองหลวง ซึ่งเรียกชื่อในสมัยนั้นว่า “ทวารวดี” พระโสมพะมิตรและพระอัครเถรจึงได้แสดงธรรมเทศนาแก่ชาวสุวรรณภูมิ เพราะอย่างน้อยก็มีชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในถิ่นนี้รู้เรื่องแล้ว จึงช่วยกันเผยแผ่ออกไปถึงชาวพื้นเมือง นั่นก็คือพวกมณูษย์มอญโบราณ และละว้าซึ่งเป็นพวกแรกในสุวรรณภูมิที่นับถือพระพุทธศาสนาในยุคนี้ ดังนั้นชาวไทยจึงได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของตนและนับถือตลอดมาจนกระทั่งบัดนี้^{๘๓}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราชดังที่กล่าวมานี้ได้รับการพัฒนาจนกลายมาเป็นรูปแบบการเผยแผ่ในปัจจุบันความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของพระเจ้าอโศกมหาราชกับพระพุทธศาสนาก็เป็นแม่แบบของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา กล่าวคือศาสนจักรและอาณาจักรต้องมีความสัมพันธ์กลมเกลียวกันอย่างแยกกันไม่ได้ นับได้ว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช มีบทบาทต่อนักเผยแผ่ในรุ่นต่อมาอย่างแท้จริง จนพระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นอยู่ในประเทศไทยพระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ต่างก็ได้รับอิทธิพลนั้นแล้วเจริญรอยตามแบบอย่างดังกล่าวมาโดยลำดับจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ฝังงมของไทยไป

๒.๒.๓ วิธีการสอนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นหาทฤษฎีและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า วิธีการสอนเป็นกระบวนการขั้นตอนแรกสุดสำหรับการเผยแผ่ เมื่อการสอนมีประสิทธิภาพและได้ผลสัมฤทธิ์ที่ดีเป็นประสิทธิผลแล้ว ย่อมทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาดำเนินการได้ดี และดำรงมั่นคงได้นาน มีนักวิชาการนำเสนอวิธีการสอนในการ

^{๘๒} สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช, *ตำนานพระพุทธเจดีย์*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕), หน้า ๕๐.

^{๘๓} กรมการศาสนา, *ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี ภาค ๒*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๒๐๓.

เผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ดังนี้การสอนศีลธรรมนั้นควรจะเป็น ๓ วิธี คือ ๑) สอนให้เกิดความเข้าใจ ๒) ทำให้ดูเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส ๓) มีตัวอย่างความสุขให้เห็น ทำให้เกิดความไว้วางใจอยากทำงาน^{๘๔}

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าทุกครั้ง ทรงใช้พุทธวิธีการสอนซึ่งมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับสภาพสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขณะปัจจุบันทรงเตรียมแผนการสอน ศึกษาสภาพแวดล้อม วิเคราะห์ผู้ฟัง ทรงมีข้อมูลไว้อย่างพร้อมมูลตั้งแต่ต้นจนจบ ทรงใช้รูปแบบในการสอนครบทั้ง ๔ ประการ คือ

- ๑) สันติสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปเห็นกับตา
- ๒) สมาทปนา ชักจูงให้เห็นจริง ชวนให้คล้อยตาม ยอมรับและนำไปปฏิบัติ
- ๓) สมุตเตชนา เร้าใจให้แก้สงสัย บังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ ไม่หวั่นต่อความเหนื่อยยาก

๔) สัมปหังสนา ชโลมใจให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะได้รับจากการปฏิบัติ

อาจถูกเป็นคำสั้น ๆ ว่า แจ่มแจ้ง จูงใจ หาญกล้า ร่าเริง หรือ ชี้ชัด เชิญชวน คึกคัก และ เบิกบาน^{๘๕} วิธีการของพระพุทธเจ้า มีหลายแบบหลายอย่าง ที่น่าสังเกตหรือพบบ่อย คงจะได้แก่วิธีดังต่อไปนี้^{๘๖}

๑) แบบสากัจฉา หรือสนทนา วิธีนี้น่าจะเป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยไม่น้อยกว่าวิธีใดๆ โดยเฉพาะในเมื่อผู้มาเฝ้าหรือทรงพบนั้น ยังไม่ได้เลื่อมใสศรัทธาในพระศาสนา ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ หลักธรรม ในการสนทนา พระพุทธเจ้ามักจะทรงเป็นฝ่ายถาม นำคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด แม้ในหมู่พระสาวก พระองค์ก็ทรงใช้วิธีนี้ไม่น้อย และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกัน

๒) แบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ น่าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชน หรือพระสงฆ์จำนวนมาก และส่วนมากเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจกับมีความเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว มาฟังเพื่อหาความรู้ความเข้าใจเพิ่มเติมและหาความสงบสุขทางจิตใจ นับได้ว่าเป็นคนประเภทและระดับใกล้เคียงกัน พอจะใช้วิธีบรรยายอันเป็นแบบกว้างๆ ได้

๓) แบบตอบปัญหา ผู้ที่มาถามปัญหานั้น นอกจากผู้ที่มีความสงสัยข้องใจในข้อธรรมต่างๆ แล้ว โดยมากเป็นผู้ที่นับถือลัทธิศาสนาอื่น บ้างก็มาถามเพื่อต้องการรู้คำสอนทางฝ่ายพระพุทธศาสนา หรือเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน บ้างก็มาถามเพื่อลองภูมิ บ้างก็เตรียมมาถามเพื่อข่มปราบให้จน หรือให้ได้รับความอับอายในสังคิสิสูตร^{๘๗} ท่านแยกประเภทปัญหาไว้ตามลักษณะวิธีตอบเป็น ๔ อย่าง คือ

- ๑) เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ฟังตอบตรงไปตรงมาตายตัว

^{๘๔}พุทธทาสภิกขุ, “ท่านพุทธทาสภิกขุกับการศึกษา”, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ ๑๑ เล่มที่ ๔๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๐๕) : ๓๐.

^{๘๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธวิธีการสอน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๔๖.

^{๘๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๕๑.

^{๘๗}ที.ปา.อ. (ไทย) ๑๖/๑๙๑.

๒) ปฏิปจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่พึงย้อนถามแล้วจึงแก้

๓) วิทช์พยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแยกแยะตอบ

๔) รูปนียปัญหา ปัญหาที่พึงยับยั้งเสีย ได้แก่ ปัญหาที่ถามนอกเรื่องไร้ประโยชน์ อันเป็นเหตุให้ยึดเยื้อ พึงยับยั้งเสีย แล้วชักนำผู้ถามกลับเข้าสู่แนวหรือเรื่องที่ประสงค์ต่อไป

๔) แบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อเกิดเรื่องมีภิกษุกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งขึ้นเป็นครั้งแรก พระสงฆ์หรือประชาชนเล่าลือโพชนทนาติเตียนกัน มีผู้นำความมากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ก็จะทรงเรียกประชุมสงฆ์ สอบถามพระภิกษุผู้กระทำความผิดแล้ว ก็ทรงบัญญัติสิกขาบทข้อนั้นๆ ไว้ โดยความเห็นชอบพร้อมกันของสงฆ์ ไม่ทรงบังคับเอาโดยพลการ^{๘๘}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น หากขาดอุบายในการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจ ได้การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือเรียกว่าขาดเทคนิคในการสอน ฉะนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างยิ่ง ๑๐ วิธีด้วยกัน คือ

๑) การยกอุทาหรณ์ และการเล่านิทานประกอบ เป็นการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบการสอน ช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน ช่วยให้จำแม่น เห็นจริง และเกิดความเพลิดเพลิน ทำให้การเรียนการสอนมีรสยิ่งขึ้น

๒) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา คือ คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความหมายเด่นชัดออกมา และเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เปี่ยมนามธรรม เปรียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เปี่ยมรูปธรรม

๓) การใช้อุปกรณ์การสอน ในสมัยพุทธกาล ย่อมไม่มีอุปกรณ์การสอนชนิดต่างๆ ที่จัดทำขึ้นไว้เพื่อการสอนโดยเฉพาะเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะยังไม่มีการจัดการศึกษาเป็นระบบขึ้นมาอย่างแพร่หลายกว้างขวาง หากจะใช้อุปกรณ์บ้าง ก็คงต้องอาศัยวัตถุสิ่งของที่มีในธรรมชาติหรือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ผู้คนใช้กันอยู่

๔) การทำเป็นตัวอย่าง วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำให้เป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู แต่ที่พระองค์ทรงกระทำนั้นเป็นไปในลักษณะที่ทรงเป็นผู้นำที่ดี

๕) การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ การเล่นเกมและเล่นคำ เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปัญญา

๖) อุบายเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในการประกาศธรรมของพระพุทธเจ้า เริ่มแต่ระยะแรกประดิษฐานพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงดำเนินพุทธกิจด้วยพุทธโอบายอย่างที่เราเรียกว่าการวางแผนที่ได้ผลยิ่ง

๗) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ เมื่อถึงจังหวะหรือเป็นโอกาส ก็ต้องมีความฉับไวที่จะจับมาใช้ให้เป็นประโยชน์ไม่ปล่อยให้ผ่านเลยไปเสียเปล่า

^{๘๘} วิ.ม.อ. (ไทย) ๑/๓๔๓.

๘) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไม่มีอัตรา ตัดค้นหา มานะ ทิฎฐิเสียได้ ก็มุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ สุดแต่จะใช้กลวิธีใดให้การสอนได้ผลดีที่สุด ก็จะทำในทางนั้น

๙) การลงโทษและให้รางวัล การลงโทษในที่นี้ คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย

๑๐) กลวิธีแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมอาศัยปฏิภาณ คือ ความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการ และกลวิธีต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสม^{๘๙}

จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้จากการสอนของพระพุทธเจ้า ๓ ประการ ที่เรียกว่า อากาโรที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง คือ

๑) อภิปัญญาธัมมเทศนา คือ ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง ทรงรู้อย่างเห็นจริงเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่น เพื่อให้รู้อย่างเห็นจริงตามในธรรมที่ควรรู้อย่างเห็นจริง

๒) สนิทานธัมมเทศนา คือ ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นเหตุผลไม่เลื่อนลอย

๓) สัปภาฎิหาริยธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริงได้ผลเป็นอัจฉรย์ทรงสั่งสอนให้มองเห็นชัดเจนสมจริงจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติได้ผลจริงเป็นอัจฉรย์^{๙๐}พระพุทธองค์ทรงสรุปผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ ๓ ประการ คือ (๑) ช่วยสอนให้เขารู้จักหักใจ ละเลิก สละทิ้งหลักหนีไปให้ไกลจากสิ่งเลวทรามให้ได้ (๒) ช่วยสอนให้เขารู้จักและเลือกทำแต่สิ่งดีๆ รักดี ลงมือทำสิ่งที่ดี ปิดช่องทางที่จะไปทำชั่วให้ได้ (๓) ช่วยสอนให้เขามีกำลังใจได้สติมีความเบิกบาน แจ่มใส บริสุทธิ์ให้ได้

นอกจากนี้พระเทพโสมภณ ยังกล่าวถึง พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไว้ ดังนี้ คือ

๑) ใช้ความอดทนเป็นวิธีรุกเงียบ

๒) มีเป้าหมายการทำงานชัดเจน

๓) ระวังอย่าทำตัวให้เสียความนิยม

๔) อย่าสร้างศัตรู จะทำให้อยู่ลำบาก

๕) สร้างความนิยมให้มากขึ้น

๖) เพิ่มพลังใจ รักษาจิตใจให้มั่นคง^{๙๑} วิธีการสอนพระพุทธศาสนาแก่เยาวชนเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ไว้ ดังนี้

^{๘๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒-๖๔.

^{๙๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๐.

^{๙๑}พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๑๐**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖๘-๑๗๐.

๑) เลือกวิธีการสอนให้เหมาะสมกับเรื่องที่สอน ไม่ควรใช้วิธีบรรยายในทุกๆ เรื่อง บางครั้งควรใช้วิธีอธิบายเหตุผล ใช้ตรรกะ ใช้การสร้างจุดสะท้อนใจ ใช้การอนุมาน การอุปมาอุปไมย เป็นต้น

๒) ควรมีนิทาน ขำ หรือเรื่องตัวอย่างประกอบ เพื่อชี้ให้เห็นสิ่งที่ต้องการสอนได้ชัดเจนขึ้น

๓) ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้เด็กเกิดความมั่นใจและอยากทำตามทีครูสอน หากจะมีแบบอย่างอื่นๆ ให้เด็กยึดถือแบบอย่างนั้นต้องชัดเจนไม่คลุมเครือ

๔) ใช้วิธีการสอนสมัยใหม่ ให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ให้มีประสบการณ์ในการคิดและแก้ปัญหา

๕) ใช้สื่อการสอน

๖) เน้นการสอนและฝึกฝนเป็นรายบุคคล ต้องดูความแตกต่างของนักเรียนในเรื่องความพร้อมและสติปัญญาด้วย

สิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการปลูกฝังหรือการสอนเรื่องจริยธรรมและศาสนานั้น เราไม่ได้ต้องการเพียงแคให้เด็กรู้ แต่เราต้องการให้เป็นด้วย ให้เป็นศาสนา ให้เป็นจริยธรรม หมายถึงว่าให้ปลูกฝังจนกลายเป็นบุคลิก เป็นคุณสมบัติประจำตัว สามารถประพฤติปฏิบัติได้โดยอัตโนมัติ^{๔๒} เทคนิคในการสอนของพระพุทธเจ้ามี ๘ ประการ ดังนี้ คือ

๑) ต้องรู้จักบุคคลที่จะสอนก่อน

๒) ต้องเลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะสมกับบุคคล

๓) สอนจากรูปธรรมไปหานามธรรม

๔) สอนจากสิ่งที่เห็นได้ง่ายไปสู่สิ่งที่เห็นได้ยาก

๕) สอนจากสิ่งที่รู้แล้วไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้

๖) สอนด้วยอุปมาอุปไมยหรือเปรียบเทียบ

๗) สอนโดยใช้อุปกรณ์การสอน ซึ่งแยกเป็น ๓ อย่าง คือ

ก) ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอุปกรณ์

ข) ใช้ภาพนิมิตเหมือนภาพยนตร์

ค) ใช้วิธีการทดลองด้วยตนเอง

๘) สอนโดยการสาธิตให้ดูหรือทำตัวอย่างให้ดู^{๔๓}กิจการเผยแผ่ของพระสงฆ์ วัดและคณะสงฆ์ในปัจจุบัน มีทั้งแบบพิธี แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันและแบบที่จัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเฉพาะขึ้นดำเนินการ มีการดำเนินการดังนี้

๑) การเผยแผ่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่ การเทศนาอบรมสั่งสอนประชาชนที่วัด ที่บ้านผู้อารธนาและที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์รูป

^{๔๒}กระทรวงศึกษาธิการ, หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๔๘), หน้า ๙๗.

^{๔๓}ประสาร ทองภักดี, ศิษยาสาตร์ตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒), หน้า ๔๒.

เดียวหรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไปและได้มีการปรับปรุงการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียง นำไปเผยแพร่ในที่ต่างๆ และโอกาสต่างๆ

๒) การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุมที่วัดหรือที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ หรือโดยทางวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงไปเผยแพร่ในที่อื่นๆ ในโอกาสต่างๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่หรือลงในหนังสือพิมพ์เผยแพร่

๓) การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่หรือเป็นสถานศึกษาเป็นที่ประจำหรือครั้งคราวหรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษภายในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่นงานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

ส่วนการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางด้านสัญลักษณ์ มีการตั้งเป็นสมาคมเพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ยุวพุทธิกสมาคมประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่างๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่างๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่างๆ ตลอดจนการศึกษาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาและในที่สาธารณะต่างๆ รวมถึงการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่างๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาเป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนพรรษาอาจมีการประกวดวันสงกรานต์จัดให้มีพิธีสงฆ์น้ำพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย^{๙๔}

สรุปว่า วิธีการสอนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้น คือ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาตั้งแต่แรกเริ่มในการส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา ได้ตั้งอุดมการณ์ หลักการและวิธีการไว้เป็นแบบ โดยได้รวบรวมจากการสังเกตหรือพบ่อย การเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นเป็นการออกประกาศคำสั่งสอนที่ถูกต้องเป็นธรรม ทำให้ผู้ฟังและผู้สนใจได้รับสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่สุดสำหรับตนเอง ฉะนั้น กลยุทธ์วิธีในการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแพร่ เพราะเป็นสิ่งที่ต้องใช้ในเมื่อเจอสถานการณ์ที่แตกต่างกันไป วิธีการสอนนั้นมีหลากหลายรูปแบบ แต่สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ต้องเลือกรูปแบบการสอนที่ตรงกับบุคคลที่ตนจะสอน ด้วยหวังจะก่อให้เกิดความสำเร็จในการเผยแพร่หรือประโยชน์สูงสุดในอนาคต

๒.๒.๔ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในประเทศไทย

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทและความสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ประเทศไทย ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา หน้าที่ของพระสงฆ์ คือการศึกษาเล่าเรียนและประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา บทบาทที่สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ คือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์จึงเป็น

^{๙๔} มาณพ พลไกรรินทร์, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดชุดุติมาการพิมพ์, ม.ป.ป), หน้า

ผู้นำทางจิตใจของประชาชน การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีตมาอยู่ในลักษณะเชิงรับ คือการเผยแผ่ในรูปของการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดของตน เช่นการแสดงพระธรรมเทศนาในวันพระ ส่วนใหญ่จะเป็นการรอให้พุทธศาสนิกชนเข้ามาทำบุญที่วัดใช้การเผยแผ่เชิงรุกน้อย แต่เมื่อปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคที่สังคมก้าวหน้าด้วยข้อมูลข่าวสารสามารถรับรู้เรื่องราวต่างๆ ได้พร้อมกันทั่วโลกอย่างรวดเร็วฉับไว การที่พระพุทธศาสนาจะเข้าถึงประชาชนได้ดีก็ต้องปรับใช้วิธีการเผยแผ่ให้ทันสมัยกับเหตุการณ์ไปในสังคมแต่ละยุคแล้วมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น การเผยแผ่เชิงรับจะทำให้พระพุทธศาสนาตามไม่ทันศาสนาอื่นจนอาจจะสูญเสียพุทธศาสนิกชนให้ศาสนาอื่นไป ในเรื่องนี้พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้แง่คิดที่น่าสนใจว่า “...ต่อไปนี้เราต้องเผยแผ่เชิงรุก เช่น รุกเข้าไปในโรงเรียนทำค่ายพุทธบุตร ทำหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา ทำสื่ออุปกรณ์การสอนพระพุทธศาสนา จัดรายการวิทยุ โทรทัศน์ เราต้องรุกเข้าไป เพราะเรามีคู่แข่งที่เป็นประเภทที่ ๑ (ศาสนาอิสลาม) กับประเภทที่ ๒ (ศาสนาคริสต์) ที่เผยแผ่เชิงรุกอยู่ทุกวัน เราอยู่แบบตั้งรับต่อไปไม่ได้แล้วคณะสงฆ์จึงต้องมีการเผยแผ่เชิงรุกในโรงเรียน กับส่งพระไปสอนในโรงเรียนวิถิพุทธ นี่คือนักเรียนเปิดประตูโรงเรียนต้อนรับพวกเรา...”^{๔๕}

ในปัจจุบันคณะสงฆ์ก็มีนโยบายในการเผยแผ่แบบเชิงรุกเหมือนกันได้แก่การศึกษาสงเคราะห์ ๑ การสาธารณสงเคราะห์ ๑ กำหนดไว้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มาตรา ๑๕ ตรี (๓) แต่เป็นการทำงานแบบคณะสงฆ์คือไปเรื่อยๆ ขาดการประชาสัมพันธ์ คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบกิจกรรมของคณะสงฆ์ แต่การทำงานลักษณะเช่นนี้ถือว่าคณะสงฆ์ก็เผยแผ่แบบเชิงรุกอยู่เหมือนกัน^{๔๖}

การศึกษาสงเคราะห์หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลการช่วยเหลือเกื้อกูลการศึกษาสถาบันการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของคณะสงฆ์ว่าโดยลักษณะและรูปแบบพอแยกได้เป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. การศึกษาที่พระสงฆ์จัดเองเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ การที่พระสงฆ์หรือวัดเป็นภาระจัดการศึกษาอื่นจากการศาสนศึกษาเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์แก่ประชาชนหรือรวมถึงพระภิกษุสามเณรการศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินอยู่ในลักษณะและรูปแบบดังกล่าวจัดได้ถึง ๕ ประเภทคือ

๑) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาพ.ศ. ๒๕๓๗ อยู่ในสังกัดกรมการศาสนาจัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการโดยหลักสูตรวิชาสามัญศึกษาเป็นจุดยืนวิชาพระปริยัติธรรมหมวดภาษาบาลีหมวดพระธรรมวินัยและศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่งขณะนี้มีวัดต่างๆ จัดตั้งมากขึ้นเพราะมุ่งการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรเป็นหลักแม้จะมีวิชาทางศาสนาอยู่พอควรก็ตามในทางปฏิบัติทั้งผู้สอนและผู้เรียนเน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาแทบทั้งสิ้น

^{๔๕}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแผ่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๔๖}พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๕ – ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียงจงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๗.

๒) โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาโรงเรียนประเภทนี้เดิมคือโรงเรียนราชภัฏของวัดวัดหรือมูลนิธิของวัดจัดตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนเป็นหลักบางแห่งมีเฉพาะนักเรียนชาย – หญิงบางแห่งมีพระภิกษุสามเณรรวมอยู่ด้วยแต่แยกห้องเรียนได้โอนมาเป็นโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๓๒ มีทั้งระดับอนุบาลประถมและมัธยมขณะนี้ มี ๕๒ โรงและอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

๓) โรงเรียนสงเคราะห์ได้ยกจากจนตามพระราชประสงค์เป็นโรงเรียนอยู่ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจัดตั้งตามพระราชประสงค์และอยู่ในพระบรมราชานุเคราะห์ขณะนี้ที่ทราบชัดมีวัดดำเนินการอยู่ ๒ แห่งคือโรงเรียนวัดศรีจันทร์จังหวัดสมุทรปราการและโรงเรียนวัดบึงเหล็กจังหวัดนครพนม

๔) ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์วัดจัดตั้งขึ้นเพื่อให้การศึกษาอบรมปลูกฝังศีลธรรมวัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชนสอนเฉพาะวันอาทิตย์จัดตั้งตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ พ.ศ. ๒๕๓๔ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนามีวัดต่างๆ จัดตั้งศูนย์อบรมพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวนมาก

๕) ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจัดตั้งขึ้นเพื่ออบรมเด็กเล็กก่อนวัยเรียนนักเรียนมีทั้งชาย – หญิงวัดจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการจัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนามีวัดต่างๆ จัดตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจำนวนมากอนึ่งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดยังมีจัดในนามกรมการพัฒนาชุมชนและกระทรวงสาธารณสุขอีกส่วนหนึ่งด้วย

๒. จัดเฉพาะช่วยเหลือเกื้อกูลหมายถึง การที่วัดหรือคณะสงฆ์หรือพระภิกษุช่วยเหลือเกื้อกูลแก่การศึกษาอื่นนอกจากการศาสนาศึกษาหรือช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สถาบันการศึกษาหรือบุคคลผู้กำลังศึกษาโดยประการที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและเป็นไปโดยชอบและเหมาะสมซึ่งพอแยกได้เป็น ๓ ลักษณะคือ

- ๑) การช่วยพัฒนาสถาบันการศึกษา
- ๒) การช่วยเหลือในส่วนอุปกรณ์การศึกษา
- ๓) การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลผู้กำลังศึกษา

ในการช่วยเหลือทั้ง ๓ ลักษณะนี้ อาจจัดหาทุนช่วยเหลือเป็นครั้งคราวหรือช่วยรวมแรงงานช่วยเหลือ หรืออาจจัดตั้งกองทุนหรือมูลนิธิเพื่อการนี้ได้^{๙๗}

การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ทำไว้มาก แต่คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยทราบ รู้แค่เฉพาะกลุ่มผู้ที่ได้รับการสงเคราะห์เท่านั้นพระเถระหลายๆรูปที่ท่านได้อุทิศชีวิตช่วยเหลือเพื่อการศึกษาจำนวนมาก ในที่นี้ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างมาสัก ๒ ท่าน คือ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ปัญญาอินทปญโญ) วัดไร่ขิง อำเภอสามพรานจังหวัดนครปฐมท่านได้สนับสนุนการศึกษาโดยการให้ทุนการศึกษาภายในประเทศและต่างประเทศ นอกจากนั้นท่านอนุญาตให้ใช้ที่ดินของวัดแก่ทางราชการสร้างศูนย์การศึกษาเช่นสถาบันพัฒนาครูคณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษเขต

^{๙๗}พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ), การคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๕ – ๓๗.

การศึกษา ๑ วิทยาลัยอาชีวชนครปฐม (วัดไร่ขิง) สำนักงานประถมศึกษา อำเภอสามพราณเป็นต้น^{๙๘} พระธรรมญาณมุนี (พระพุทธรญาณ) วัดกวีศาราม อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ท่านได้ตั้งโรงเรียนการศึกษาเพื่อการกุศลสงเคราะห์เด็กนักเรียนยากจน ชื่อโรงเรียนวินิตศึกษา แม้แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ก็เคยเสด็จไปดูงานการเรียนการสอนของโรงเรียน และรับโรงเรียนวินิตศึกษาไว้ในพระอุปถัมภ์ของพระองค์ท่าน ท่านได้ถวายพระพรแด่สมเด็จพระเทพฯ ถึงปณิธานในการสร้างโรงเรียน ๔ ข้อ คือ (๑) เพื่อยับยั้งความเข้าใจ และการกระทำในทำนองที่ว่า เรื่องการศึกษา กับเรื่องศาสนาไม่มีความเกี่ยวข้องกันซึ่งเป็นเรื่องอันตรายยิ่งนัก (๒) เพื่อนำหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา คือกรรม กับสังสารวัฏ เข้ามาเป็นเป้าหมายแรกของการศึกษา (๓) เพื่อให้เกิดความปรากฏว่า การศาสนา จำเป็นต้องอาศัยวิธีการทางการศึกษา จึงจะสามารถดำเนินการไปได้ด้วยดี (๔) เพื่อมอบโรงเรียนนี้ ให้เป็นสมบัติของพุทธบริษัททั้งหลาย จะได้ใช้เป็นสถานดำเนินงานพระพุทธศาสนาในด้านเผยแผ่ต่อไป เมื่อถึงเวลาอันควร^{๙๙}

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การจัดกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ คือการเกื้อกูลกิจการอันเป็นสาธารณประโยชน์ การเกื้อกูลสาธารณสมบัติ และการเกื้อกูลประชาชนหรือสรรพสัตว์

๒.๓ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการบริหารจัดการ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมทำให้เข้าใจแจ่มแจ้งในเรื่องที่เป็นไปในลักษณะของประโยชน์สุขในปัจจุบัน ที่มีแง่มุมทางโลกซึ่งทางเศรษฐศาสตร์มีมิติที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทั้งการอยู่ การกิน รวมถึงความสัมพันธ์ทางกิจกรรมของเศรษฐกิจในทุกๆ เรื่องเลยทีเดียว นำพามาซึ่งความมั่นคงและสมบูรณ์ ซึ่งหลักธรรมที่นำพาสู่ความสำเร็จนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอหลักธรรมในหัวข้อ “อิทธิบาท ๔” ซึ่งจะนำเสนอได้ ดังนี้

คำว่า **อิทธิบาท** แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่เรียกว่า อิทธิบาท ๔^{๑๐๐}

๑ ฉันทะ แปลว่า ความพอใจรักใคร่ หมายถึง ความว่า พอใจ รักใคร่ที่จะทำความดี ด้วยความ เต็มใจและตั้งใจอย่างแรงกล้า ซึ่งความดีที่ควรทำนั้นมีประการต่างๆ ตัวอย่างเช่น การศึกษา ศิลปวิทยา ทางโลกและทางธรรม การประกอบกิจเครื่องเลี้ยงชีวิต การปฏิบัติพระธรรมพระวินัย คຸ້ມครองจิตใจให้สงบ แห่มชื่น จนกระทั่งการทำจิตใจให้หมดจดจากกิเลส

๑.๑ ฉันทะในการทำงาน ฉันทะ ความรักความพอใจ ที่จะทำงาน คือ มีงานเมื่อไหร่ ก็จะทำด้วยความเต็มใจเต็มใจด้วยความสุขใจ เต็มใจทำ ฉันทะนี้มีความสำคัญอย่างมากๆ ต่อการทำงานทุกๆ อย่าง ลองนึกถึงตัวเราเอง ถ้าเราทำงานขึ้นไหนด้วยความรัก สนุกกับงาน งานนั้นย่อมประสบความสำเร็จได้ง่าย ในทางกลับกัน ถ้ามีงานขึ้นไหนทำด้วยความฝืนใจ ไม่อยากทำเลยจริงๆ ถูก

^{๙๘} พระอุบาลีคุณูปมาจารย์, **ตำนานวัดไร่ขิง**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙ – ๕๕.

^{๙๙} กมล ฉายาวัดนระศ., **พระธรรมญาณมุนี ๘๓**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๐), หน้า ๒๗ – ๓๓.

^{๑๐๐} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๙๒.

บังคับให้ทำ ถูกสั่งให้ทำ ต้องจำใจทำ ผลที่ได้จะไม่เท่ากัน ค่าที่เกิดขึ้นจะไม่เท่ากัน ความสำเร็จก็ไม่เท่ากัน เหมือนพวกทหารอาสา กับ ทหารเกณฑ์ไปสู้รบแล้ว ประสิทธิภาพไม่เท่ากัน พวกทหารอาสาจะทำด้วยใจ และทำได้ดีกว่า เป็นต้น

๑.๒ ฉันทะในแนวทางการปฏิบัติสมาธิ พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนีได้ให้ความหมายโดยสรุปไว้ คือ “ปักใจ” ท่านได้ขยายความว่า “ต้องปักใจรักการนี้จริงๆ ประหนึ่งชายหนุ่มรักหญิงสาว ใจจดจ่อ ต่อหญิงคู่รัก ฉะนั้น” การรักสมาธิต้องมีใจเฝ้าเกาะนิ่งถึงด้วยความรักอย่างจริงจัง

แนวทางการวัดฉันทะในใจเราว่า มีมาก แคะไหนด้วยการให้ถามตัวเองว่า “เรารักในการเข้าถึงพระธรรมกายมากแค่ไหน” เป็นการให้บทวน ถึงฉันทะในตัวเราและประเมินตัวเองบ่อยๆ เมื่อเราได้ตระหนักถึงความรักในการเข้าถึงพระธรรมกาย เราก็จะเกิดวิริยะมีความเพียรขึ้น แล้วเราจะเริ่มปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงพระธรรมกายอย่างจริงจัง การปฏิบัติธรรมต้องระวังเรื่องของความอยาก เพราะถ้าความรักมีมากเกินไป จนกลายเป็นความอยาก ความสุขในการทำสมาธิก็จะไม่เกิด จะได้ความเครียดมาแทน ฉะนั้น ผู้ทำสมาธิจึงพึงสังวรและระวัง อย่าให้ฉันทะกลายเป็นตัณหา คือ ความอยาก

“ฉันทะคือความรักในการปฏิบัติธรรม อยากเข้าถึงธรรมได้อย่างเย็นๆ มีความผูกสมัค รักใคร่ในธรรม อยากให้เข้าถึงดวงธรรม อยากถึงธรรมกาย อยากเข้าถึงกลางได้ อยากได้สุขที่เกิดจากการหยุดการนิ่งภายใน มีแค่ฉันทะพอ อย่าให้ฉันทะมีมากเกินไปเป็นความอยาก ถ้าอยากมากเกินไปแล้วกลุ้ม ถ้านั่งไม่ได้ผลแล้วเบื่อ พอเบื่อแล้วก็โทษนั่นโทษนี่ น้อยยกน้อยใจกันไป เพราะฉะนั้นให้มี ฉันทะแค่นั้นพอ มีความรักมีความชอบมีความพึงพอใจที่จะเข้าถึงธรรมอย่างเย็นๆ เบาๆ สบาย พอฉันทะซึ่งเป็นหัวเรือใหญ่ เป็นหัวหน้าทีมตั้งขึ้นได้ เดียววิริยะความเพียรจะมาเอง”

๑.๓ เหตุให้เกิดฉันทะบางประการ การกระทำให้เกิดฉันทะมีอยู่หลายประการอย่างเช่น การมองให้เห็นคุณค่าของการปฏิบัติธรรม การมองให้เห็นคุณค่าของการออกจากภพและการมองให้เห็นภัยที่มีอยู่ในภพ เหมือนพระโพธิสัตว์ของเราที่ท่านมองเห็นโทษของความแก่ ความเจ็บ และความตายว่าเป็นภัย ท่านจึงไม่อยากจะกลับมาเกิดอีก และมองเห็นว่าเพศสมณะมีคุณที่จะทำให้เราออกไปจากภพที่มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความตายนี้ พระโมคคัลลานะและพระสารีบุตรเมื่อครั้งที่ท่านเป็นคฤหัสถ์ ขณะที่กำลังดูการแสดงบนเวที ซึ่งทุกคนกำลังสนุกสนานกับการแสดงอยู่ แต่ท่านทั้งสองกลับมองว่าไม่นานคนแสดงก็ต้องตาย แม้ตัวท่านทั้งสองก็ต้องตายจึงออกบวช ตั้งใจปฏิบัติธรรม ในเรื่องของ การมองให้เห็นคุณค่าของการออกจากภพและโทษของการอยู่ในภพนี้ เพื่อให้เข้าใจได้ชัดเจนขึ้น จะขอนำตัวอย่างของพระมิลลกะ ที่ท่านได้กล่าวยุติธรรมจึงทำให้ท่านเกิดฉันทะในการทำสมาธิเพียรเล่ากันมาว่า ในเวลาเป็นคฤหัสถ์ พระเถระนั้นเลี้ยงชีพด้วยการกระทำปาณาติบาต เป็นนายพรานอยู่ในป่า วันหนึ่ง กำลังเคี้ยวกินเนื้อที่ปิ้งไว้บนถ่าน เทียวไปในที่ใกล้บ่วงถูกความกระหายครอบงำจึงไปสู่วิหารของพระเถระผู้อยู่ป่ารูปหนึ่ง เปิดหม้อน้ำดื่มที่ตั้งอยู่ในที่ไม่ไกลของพระเถระผู้กำลังจงกรมอยู่ ไม่ได้เห็นน้ำติดกันเอง เกิดอารมณ์โกรธ กล่าวว่า “ ภิกษุ พวกท่านฉันโภชนาที่คฤหบดีให้แล้วก็กลับไป ไม่จัดตั้งน้ำไว้แม้เพียงนิ้วมือหนึ่งในหม้อน้ำ นั่นเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง”

พระเถระกล่าวว่า “ผมได้ตั้งหม้อน้ำดื่มไว้เต็มแล้ว แล้วจึงไปตรวจดู เห็นหม้อน้ำยังเต็มจึงบรรจุสังข์สำหรับใส่น้ำดื่มจนเต็มได้ให้แล้ว ท่านดื่มน้ำที่เต็มสังข์ที่สอง คิดว่า หม้อเต็มน้ำอย่างนี้ อาศัยการกระทำของเราเกิดเป็นเหมือนกระเบื้องร้อน ในอนาคต ตัวของเราจะเป็นอย่างไร เมื่อนายพราน

ฟังแล้ว มีจิตสลด ทั้งธนูแล้วกล่าวว่าขอท่านโปรดบวชให้กระผมเถิดครับ” พระเถระให้ท่านบรรพชา^{๑๐๑}

เมื่อท่านทำสมณธรรมอยู่ สถานที่ที่ฆ่าเนื้อและสุกรเป็นอันมาก และสถานที่ดักบ่วง และฟ้าหับเหว ย่อมปรากฏ เมื่อท่านกำลังระลึกถึงสถานที่นั้นอยู่ เกิดความเร่าร้อนในร่างกาย ใจท่านไม่ดำเนินไปตามแนว พระกัมมัฏฐาน เป็นเหมือนโคโงง ฉะนั้น ท่านคิดว่า โดยภาวะเป็นภิกษุเราจะต้องทำอะไร ถูกความไม่ยินดียิ่งบีบคั้น ไปหาพระเถระ ให้อภัยแล้วกล่าวว่า “ ท่านครับ ผมไม่อาจทำสมณธรรมได้” ลำดับนั้น พระเถระกล่าว กับท่านว่า “ท่านจงทำการฝีมือ” ท่านรับว่า “ ครับ” แล้วตัดไม้สด มีไม้มะเดื่อ เป็นต้น ทำเป็นกองใหญ่ แล้วถามว่า “ผมจะอย่างไรต่อไป” “จงเผามัน” ท่านก่อไฟในทิศทั้ง ๔ ก็ไม่สามารถ จะเผาได้ จึงกล่าวว่า “ ผมทำไม่ได้ครับ” พระเถระกล่าวว่า “ ถ้าเช่นนั้น จงหนีไป” แล้วใช้ฤทธิ์ เอามือเหวี่ยง แผ่นดิน หยิบเศษไฟ จากมหานรก ทั้งไปบนกองไม้สด ชั่วพริบตาเดียว กองไม้ใหญ่เพียงนั้นก็ไหม้วูบ หายไปเหมือนไม้แห้ง พระเถระแสดงเปลวไฟแก่ท่านแล้วกล่าวว่า “ ถ้าท่านจะสีก ท่านจะไหม้ในที่นี้” ท่านเกิดความสังเวชปนกับความกลัวมหานรกอย่างจับใจ ตั้งแต่นั้นได้เห็นเปลวไฟ ท่านตัวสั่นถามว่า “ท่านครับ พระพุทธศาสนาเป็นเหตุนำออกจากทุกข์แน่หรือครับ” พระเถระกล่าวว่า “ อย่างนั้น” พระมิลลกะกล่าวว่า “ท่านครับ เมื่อพระพุทธ-ศาสนาเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ มิสลลภิกษุ จะทำตนให้พ้นทุกข์ ท่านอย่าคิดไปเลย” ตั้งแต่นั้นมา ท่านมิลลกะเพียรพยายามทำสมณธรรม บำเพ็ญวัตรปฏิบัติ ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ในขณะที่วางฟางที่ชุ่มน้ำไว้บนศีรษะ นั่งหย่อนเท้าทั้งสองลงในแอ่งน้ำนั่นเอง

เราจะเห็นแล้วว่า เมื่อเรามองให้เห็นคุณของการออกจากภพ และโทษภัยของวิญญะ จะทำให้เรา เกิดฉันทะในการทำความเพียรขึ้นได้ มีกำลังใจที่จะปฏิบัติ ดังนั้น เราจึงควรหมั่นทำให้ฉันทะของเรา เกิดขึ้นบ่อยๆ ให้น้อมไปในการปฏิบัติธรรมให้มาก เมื่อเริ่มต้นด้วยฉันทะอันดีงามแล้ว นั้นย่อมแสดง ถึงความสำเร็จที่จะมาถึง เหมือนอาทิตย์อุทัย เป็นที่มาของแสงสว่างฉนั้น

๒. วิริยะโดยคำศัพท์แล้วมาจากคำว่า วีระ แปลว่า กล้า ก็คือ มีความกล้าที่จะผจญกับอุปสรรค ทุกชนิด เห็นอุปสรรคแล้วมีความรู้สึกเหมือนทหารกล้าเห็นขนม หรือเห็นอุปสรรคต่างๆ แล้วมีความรู้สึกเหมือนทหารกล้าเห็นไอศกรีมเห็นช็อคโกแลต เห็นแล้วก็อยากกิน อยากจะลิ้มลอง อยากจะพิสูจน์ วิริยะเมื่อเกิดขึ้นกับใครแล้ว จะทำให้มีความขยันหมั่นเพียรและความพากเพียรบากบั่นในการทำงานนั้นๆ ไม่ยอมแพ้ต่อความเกียจคร้าน ความขี้เกียจ ความเฉื่อยชา ซึมเซา คือบางทีก็เกียจ อยากจะพัก อยากจะนอน อยากจะเล่น แต่ก็ยังไม่ยอมแพ้ต่อความอยากเหล่านั้น ไม่ขี้เกียจแข่งใจสู้ ต้องทำไปไม่ยอมแพ้ นี่คือ วิริยะ

วิริยะมีความสำคัญต่อการทำงานทางใจ คือ จะให้สำเร็จได้ต้องมีวิริยะความพากเพียร นั่งนึก อย่างเดียวไม่สำเร็จ ต้องลงมือทำถึงจะสำเร็จ ถ้าคิดแล้วไม่ทำก็เป็นการสร้างวิมานในอากาศ คิดแล้วต้องทำงานทางใจ ถึงจะสำเร็จได้ ถ้าเรามีวิริยะความสำเร็จที่เกิดขึ้นจะเกิดขึ้นอย่างเราคาดไม่ถึงเลยทีเดียว

๒.๑ วิริยะในการปฏิบัติสมาธิวิริยะ ในการทำสมาธินั้น บากบั่นท่านได้ขยายความไว้ว่า “ ต้องบากบั่นพากเพียรเอาจริงเอาจัง” “ขยันนั่งขยันทำใจหยุดนิ่ง ไม่ว่าเวลาสัก ๑ หรือ ๒ นาทีก็ฝึกไป

^{๑๐๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๒๙๓.

เรื่อย ทำยังไงจะปล้ำใจ ให้มันหยุดนิ่งอยู่ภายใน ไม่ว่าจะมีเวลา ๑ นาที ๒ นาที ๕ นาที ๑๐ นาที ในรถในเรือ ที่ไหนก็แล้วแต่ บนเครื่องบิน ห้องน้ำห้องท่า ทำหมดฝึกไปเรื่อยๆ ฝึกตั้งแต่ยังคุ่มๆ คำๆ นึกอะไรไม่ออก ใจยังฟุ้งซ่านอยู่ ก็จะค่อยๆ ฝึกไปเรื่อยๆ นี่ความขยันมาแล้ว พอความขยันมาใจก็จรรจ่อ ขบวนการที่ ๓ ก็ตามมา”

๒.๒ วิริยะ ๓ ระดับเราสามารถจัดแบ่งวิริยะได้เป็น ๓ ระดับดังนี้ คือ

วิริยะระดับเบื้องต้น คือ การเริ่มต้นทำสมาธิตั้งแต่เริ่มนั่งบ้างไม้นั่งบ้าง แต่ก็เริ่มต้นด้วยการกล้าเปลี่ยนแปลงตัวเองด้วยการนั่งทีละน้อย และกล้าที่จะทำให้ตัวเองก้าวหน้าในการทำสมาธิด้วยการทำสมาธิ

วิริยะระดับกลาง เป็นการนั่งสมาธิทุกวันไม่ขาด นั่งเรื่อยๆ แต่จะเข้าถึงเมื่อไหร่ก็เป็นเรื่องของใจ แต่มีความเพียรทำอย่างสม่ำเสมอ เป็นความกล้าที่เพิ่มขึ้นในการทำ จะทำสมาธิอย่างต่อเนื่อง และจริงจัง ผู้ที่ทำได้แบบนี้ ไม่ว่าในใดวันหนึ่ง ต้องได้บรรลุแน่นอน

วิริยะระดับสูง คือ การทำสมาธิอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ตั้งมั่นว่าเมื่อนั่งลงไปแล้วไม่ได้ยอมตายกันทีเดียว ในทางพระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นปรมัตถบารมี ถ้าไม่ได้ยอมตาย เป็นการนั่งทำสมาธิเพียรแบบเด็ดขาด เรียกว่าไม่ได้ตายเกิด การนั่งแบบนี้จะขึ้นอยู่กับบารมี บางคนก็ตายจริง บางคนก็ไม่ตาย แต่ถึงแม้ จะตายแต่ยังทำไม่ได้ในภพนี้ ก็จะไปได้ในชาติหน้า ตัวอย่างของบุคคลผู้มีความเพียรอย่างเอาชีวิตเป็นเดิมพัน ในพระไตรปิฎกก็มีกล่าวไว้ ในที่นี้จะขอ ยกกลุ่มบุคคลที่มีลักษณะดังกล่าวนี้ ดังต่อไปนี้

๒.๓ วิธีการสร้างให้มีความวิริยะเราจะต้องป้องกันศัตรูตัวร้ายที่มาทำร้ายวิริยะ คือ อบายมุข ทั้งการสูบบุหรี่ ต้มเหล้า การเที่ยวเตร่เฮฮา การสูบบุหรี่ต่างๆ ความเจ้าชู้ คบคนไม่ดี ความเกียจคร้านต่างๆ ใครเคยต้มเหล้าหว่านน้ำ ต้องเพลา ต้องเลิกต้องงด ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้ทำให้เสียสุขภาพ เมื่อสุขภาพไม่ดีพอถึงคราวจะทำงาน ก็ไม่ยอมทำ ต้มเหล้าเมามาตื่นเช้าก็ยังมึนอยู่ ยังไม่สร้าง ทำให้ขยันไม่ออกเพราะสภาพร่างกายไม่พร้อม พักผ่อนไม่พอ ร่างกายไม่แข็งแรง ต้องเว้นอบายมุขเสียก่อน เมื่อสุขภาพดี จึงจะทำงานได้

ในการคิดจะทำสมาธิ ต้องลงมือทำทันที ส่วนใหญ่เสียเวลาตรงตั้งท่าเยอะ พอคิด ใช้เวลาตั้งท่า หลายวัน พอเริ่มจะทำก็เหนื่อยเสียก่อน คิดจนเหนื่อย มีลูกเล่นมาก ทำได้หน่อยเดียวเลยเลิก พอคิดปั๊บ ต้องทำเลย จะรู้สึกสนุกและอยากจะทำต่อ เหมือนเด็กเรียนหนังสือเด็กที่ขยันเรียนหนังสือเรียนเสร็จ กลับมาบ้านทบทวนแบบฝึกหัดทบทวนแบบเรียน การบ้านมีท่า พอถึงคราวไปเรียนใหม่จะอยากเรียนต่อ เพราะความรู้เก่าก็แน่น ความรู้ใหม่ก็ดูมาล่วงหน้า อยากจะเรียน ถึงคราวเรียนสวดครุอย่างเดียว กลัวครูจะไม่ถาม อยากให้ถามพร้อมจะตอบ คนที่ทำสมาธิบ่อยๆ จะรู้สึกมีความสุขกับการทำสมาธิ และอยากนั่งให้ยิ่งๆ ขึ้นไป เช่นนี้

๓. จิตตะ หมายถึง มีใจจดจ่อ ไม่วอกแวก เรียกว่าตั้งใจทำ ไม่ใช่ขำขยันแต่ไม่ตั้งใจทำ ไม่ใช่ขำขยัน ไปอย่างนั้น ใจคิดโน้นคิดนี้ งานก็ไม่เกิด เกิดก็ไม่เต็มที่ คนที่ขาดจิตตะ เปรียบเหมือนน้ำประปาที่ ไหลๆ หยุดๆ เปิดน้ำไหลกะปริบกะปรอย รอน้ำตั้งนานกว่าจะเต็มโอ่ง เพราะความที่มันค่อยๆ ฟุ้งซ่าน บางตอนมันก็คิด ซักพิกก็ไปฟุ้งถึงเรื่องอื่น กว่าจะได้ผลงานน้ำสักรอตั้งนาน แต่ความคิดของคน มีจิตตะ ความคิดของเขาจะไหล เห็นโล่งโปร่ง เปรียบเหมือนน้ำก็ไหลโจ๊ก พักเดียว

เต็มโอ่งเลย ไม่มีขาด ไม่มีหยด เต็มกำลังเต็มแรง ใช้เวลาเท่ากันแต่ประสิทธิภาพอาจแตกต่างกันหลายเท่าตัว^{๑๐๒}

การทำงานของจิตตะเป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งคนที่มีจิตตะอย่างสมบูรณ์ไม่ว่าจะกระทำกิจใด ก็พัฒนาแนวทางการทำกิจกรรมนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ไปจนกว่า จะสำเร็จ ลักษณะการทำซ้ำๆ บ่อยๆ เป็นลักษณะที่สำคัญของจิตตะ การทำสมาธิซ้ำๆ จนเกิดเป็นนิสัยขาดไม่ได้ ซึ่งเป็นการแสดงว่าคนๆ นั้น มีจิตตะที่สมบูรณ์ ซึ่งจะแตกต่างจากวิริยะที่เป็นความกล้าในการเปลี่ยนแปลง แต่จิตตะเป็นการตอกย้ำซ้ำๆ ในงานนั้นๆ เหมือนกับการตีทำลายหินที่ขวางทางน้ำ ซึ่งกว่าจะได้น้ำก็ต้องเอาค้อนตีซ้ำๆ ลงไป การตีก้อนหินใหญ่ ในแต่ละครั้งนั้นเองหมายถึงความสำเร็จที่รออยู่ จนในที่สุดการตีบ่อยๆ นั้น ก็ทำหินแตกได้น้ำมากิน การทำสมาธิก็เช่นกัน เมื่อทำซ้ำๆ ไป ย่อมใกล้ความสำเร็จและเมื่อประกอบกับวิมิงสาในการพัฒนา การปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นเหตุให้การทำสมาธิประสบผลสำเร็จได้

ในเรื่องนี้มีตัวอย่างในพระไตรปิฎกว่า ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงเป็นพระโพธิสัตว์นั้น ได้เกิดเป็นพ่อค้า ครั้งหนึ่งได้เดินทางไปผ่านไปทางทะเลทราย ในวันนั้นเป็นวันสุดท้ายที่ดูจากระยะทางแล้วต้องพ้นจาก ทะเลทรายในวันนี้แน่นอน ทุกคนต่างก็มีความมั่นใจว่า ต้องผ่านไปได้ เพราะเหลืออีกไม่ไกล ปกติการเดินทางในทะเลทรายมักจะเดินทางกันตอนกลางคืน เพราะอากาศกลางวันร้อนมาก จึงต้องหลบพักผ่อนอยู่ ในเต็นท์คือนั้นเป็นคืนสุดท้ายที่ทุกคนจะว่าอย่างไรก็คงพ้นทะเลทราย จึงต่างพากันพักผ่อนและปล่อย ให้โคทำงานพาเดินไปโดยมีคนทำหน้าที่ดูควบคุมเส้นทางเอาไว้ ๑ คน

เนื่องจากความประมาท คนที่ทำหน้าที่คุมเส้นทางก็พลอยผล็อยหลับไปด้วย โคซึ่งปัญญาสั้นๆ จึงเดินไป ตามใจตัวเอง หมุนเวียนให้เดินทางย้อนกลับเส้นทางเดิม กว่าจจะรู้ตัวต้นก็ปรากฏว่าย้อนกลับมาที่เดิมเรียบร้อยแล้ว ก็เข้าพอดี คนส่วนใหญ่พากันเข่าอ่อนคิดว่า ตายแน่คราวนี้ เนื่องจากน้ำที่เตรียมมาหมดพอดี เมื่อขาดน้ำก็ไม่สามารถจะหุงหาอาหารได้ พากันนอนรอความตายอยู่ มีแต่เพียงพระโพธิสัตว์เท่านั้น ที่คิดว่าจะแก้ปัญหาอย่างไร ท่านเดินไปเดินมาอยู่แถวนั้นก็เลื้อยไปเห็นกอหญ้าอยู่กอหนึ่ง พลันความคิดก็กระจ่าง ท่านจึงให้ช่วยกันขุดทราย เอาน้ำจากใต้ดินมาใช้ แต่ว่าเมื่อขุดไปจนจะถึงน้ำ ปรากฏว่ามีก้อนหิน ก้อนใหญ่ขวางทางอยู่จึงเป็นเหตุให้ทุกคนสิ้นหวังกลับไปนอนหมด แต่พระโพธิสัตว์ไม่ยอมแพ้ ด้วยจิตตะ ที่ฝึกมาดีแล้ว ท่านพิจารณาเห็นก้อนหินมีลักษณะที่จะกระทำอะไรได้สักอย่าง จึงเรียกคนใช้คนสำคัญมา สั่งว่า จงทุบหินนี้ คนใช้นั้น เป็นคนที่ไม่มีข้อแม้ แม้ตนเองจะรู้ว่า แทบไม่มีทางเลย ก็ทุบทุบลงไปในที่สุด หินนั้นก็แตกจริงๆ และทุกคนก็รอดตายเพราะน้ำนั้น เราจะเห็นว่า จิตตะนั้นเป็นตัวทำให้เกิดความเพียรมี ความสม่ำเสมอในการทำการงาน ความเพียรที่สม่ำเสมอ มีความสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลง ให้หลายสิ่ง หลายอย่างเป็นไปอย่างหวังได้

๓.๑ จิตตะในแนวการปฏิบัติสมาธิจิตตะนั้นความหมายโดยสรุปไว้คือ “วิจารณ์” ท่านได้ขยายความว่า “วิจารณ์ตรวจดูการปฏิบัติให้ถูกต้อง ตามแนวสอนของอาจารย์ให้ดีที่สุด” คือต้องตรวจดู การปฏิบัติ ทำตามคำที่ครูสอน ครูสอนไว้อย่างไร ก็ดำเนินตามแนวนั้นไม่ปฏิบัติผิดจากกัน

๓.๒ วิธีการสร้างจิตตะจิตตะจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยบรรยากาศรอบตัวเป็นส่วนช่วย ลองสังเกตดู ถ้าเรามาวัด ก็เป็นบรรยากาศของการปฏิบัติธรรม การนั่งสมาธิการฟังเทศน์ สิ่งนี้ก็ถือเป็น

^{๑๐๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๕/๓๐๓.

เรื่องปกติ เพราะบรรยากาศ ทุกอย่างเอื้อให้นักถึงเรื่องบุญ เรื่องธรรมะ เรื่องบุญเรื่องกุศล แต่ถ้าใครไปชายทะเล บรรยากาศ ความรู้สึก ก็จะไปอีกแบบ ใจก็จะคิดไปอีกเรื่อง ฉะนั้น บรรยากาศรอบตัวจะมีผลต่อความรู้สึกนึกคิด ของตัวเราเอง

เพราะฉะนั้นในการสร้างจิตตะ ถ้าเราต้องการจะทำสิ่งใด ต้องสร้างบรรยากาศรอบตัวให้เอื้อต่อ สิ่งนั้น เช่น จะนั่งสมาธิ ก็ต้องสร้างบรรยากาศการปฏิบัติธรรม จัดสถานที่ให้อำนวยต่อการปฏิบัติ พุดคุยกันเรื่องธรรมะ และสิ่งสำคัญประการหนึ่งของบรรยากาศ ก็คือ บรรยากาศพื้นฐานให้ใจสบาย ใจสงบ ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการทำกิจกรรมทางโลกทุกอย่าง ก็ต้องเริ่มจากการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อย อย่างมองเป็นเรื่องเล็กน้อยว่าการรักษาความสะอาดไม่เห็นจะมีอะไร ความสะอาดสำคัญมาก เพราะสิ่งที่เราเห็น จะส่งผลต่อตัวเราทั้งความคิด คำพูด และการกระทำได้

๔ วิมังสา แปลว่า ความตรិตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้นๆ หมายความว่า ใช้ปัญญา สอดส่องเทียบเคียงเปรียบเทียบ ทั้งเหตุ ทั้งผลในความดีต่างๆ ที่ตนกระทำแล้ว คือ ย้อนกลับไปดูว่าตนได้ทำเหตุปลูกฉันทะ ใช้วิริยะ ได้ตั้งจิตตะในการนั้นๆ ไว้มากน้อยเท่าไรแล้วได้ผลเท่าไร แม้ในปัจจุบันกำลังทำเหตุ คือ ปลูกฉันทะเป็นต้นไว้เท่าไร ต่อไปคงจะได้ผลเท่าไร

ถ้าได้ทำเหตุ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ไว้ดีในเบื้องต้น ก็ย่อมได้รับผล คือ ความสำเร็จในขั้นนั้นๆ เป็นลำดับมาและถ้าไม่ละเหตุดังกล่าวนั้นเสียในปัจจุบัน ก็ย่อมได้ผลคือความสำเร็จในขั้นสูงต่อไปในอนาคต แม้ในการปฏิบัติธรรมสะสางกิเลส ถ้ามีเหตุคือฉันทะเป็นต้นบริบูรณ์ ก็ย่อมจะได้รับผลดีเป็นขั้นๆ ถ้ามีเหตุไม่บริบูรณ์ ก็ย่อมได้รับผลไม่ดี คือละกิเลสไม่ได้

อีกประการหนึ่ง กิจกรรมใดๆ จะสำเร็จมากน้อยเพียงใด หรือไม่สำเร็จ เพราะเหตุใดตนเอง จะต้องสอบสวน เปรียบเทียบด้วยตนเองเป็นดีที่สุด พระพุทธเจ้าตรัสเตือนไว้ว่า ปฏิมนิเสตมตตนา จงพิจารณาสอบสวนด้วยตนเอง

เมื่อบุคคลพิจารณาสอบสวนการกระทำของตนด้วยตน ก็ย่อมเข้าใจตนเอง สามารถปรับตนเอง ให้ถูกต้อง ทำงานให้ถูกต้อง ทั้งคติโลกคติธรรม ก็ย่อมสำเร็จกิจตามวัตถุประสงค์ที่ไม่เหลือวิสัยทุกประการ^{๑๐๓}

๔.๑ วิมังสาในแนวทางการปฏิบัติสมาธิในแนวทางการปฏิบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ทรงไคร่ครวญถึงแนวทางการปฏิบัติ ของพระองค์อยู่เสมอ กว่าการตรัสรู้ธรรมของพระองค์ จะเกิดขึ้นได้ทรงใช้วิจารณ์ญาณ ในการไคร่ครวญ ทำการทดลองอยู่ถึง ๖ ปี ในที่สุด ก็บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ วิมังसानั้น ความหมายโดยสรุปไว้คือ “ทดลอง” ท่านได้ขยายความว่า “ทดลองในที่นี้ได้แก่ หมั่นไคร่ครวญสอดส่องดูว่า วิธีการที่ทำไปนั้นมีอะไรขาดตกบกพร่องบ้าง รีบแก้ไข อย่างนั้นไม่ได้ เปลี่ยนอย่างนี้ลองดูใหม่ เช่น นั่งภาวนาในที่นอนมักจะง่วง ก็เปลี่ยนมานั่งเสียที่อื่น เป็นต้น”

วิมังสา ในแนวการปฏิบัติ ได้ขยายความคำว่า วิมังสา ไว้ดังนี้ “วิมังสามาแล้ว ตรวจตรา ปรับปรุงวิธีการ ปรับปรุงใจว่า ทำไมเราถึงนั่งแล้วไม่หยุด ทำไมเมื่อวานนั่งดี วันนี้ทำไมนั่งไม่ดี หรือนั่งนี้ดีทำอย่างไรถึงจะดีตลอดไป หรือเราได้ยินได้ฟังคนนั้นเขาหยุด เขานั่ง เขามีความสุข เขาเข้าถึง

^{๑๐๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๔/๓๐๗.

ดวงธรรมภายใน ทำอย่างไรเราถึงจะเข้าถึง เราตั้งเกินไป เราหย่อนเกินไปไหม วิมมังสามันก็จะมาตอนนี้”

ธรรมทั้ง ๓ ประการข้างต้น คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ ต้องมีวิมังสาเป็นตัวช่วย เพราะถ้ามีฉันทะ ไม่พอดี คือ หย่อนเกินไป ไม่ค่อยจะรักในการปฏิบัติธรรมเท่าที่ควร หรือมีฉันทะมากเกินไปจนกลายเป็นความอยาก การปฏิบัติจะผิดวิธี และไม่สำเร็จผล เช่นเดียวกันหากมีความเพียรย่อหย่อน ไม่ค่อยได้ทำ หรือมีความเพียรจัดเกินไปจนร่างกายบอบช้ำ การปฏิบัติจะสัมฤทธิ์ผลได้ยาก

สรุปได้ว่า “อิทธิบาท ๔” จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปในสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงานเพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ “อิทธิบาท ๔” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่นๆอันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะ ในโลกปัจจุบัน โลกที่สังคม อวิชชามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั้นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อเกิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม

จากการศึกษาทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสำนักและการปฏิบัติธรรมมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านดังนี้ “ปฏิบัติธรรม” หมายถึง “ประพฤติตามธรรม, เจริญภาวนา”^{๑๐๔} “ปฏิบัติ” iva หมายถึง “ประพฤติ, กระทำ, บำรุง, เลี้ยงดู” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึงสภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวธรรม, สัจธรรม, ความจริง, เหตุ, ต้นเหตุ, สิ่ง, ปรากฎการณ์, ธรรมารมณ, สิ่งที่เกิด, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ, หลักการ, แบบแผน, ธรรมนิยม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม, พระธรรม, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๑๐๕} ให้แนวทางในการลดความเครียดด้วยการปฏิบัติทางจิตที่เรียกว่า “จิตภาวนา” ซึ่งอาจเป็นการเจริญสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากรรมฐานก็ได้โดยใช้สติเป็นเครื่องกำหนดเช่นเห็นก็รู้ว่าเห็นไม่ต้องปรุงแต่งว่าเห็นแล้วชอบไม่ชอบ^{๑๐๖} มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้นเพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาโดยมุ่งให้แต่ละคณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างน้อย ๑ แห่งต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า “การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม

^{๑๐๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๖๔๗.

^{๑๐๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗.

^{๑๐๖}จำลอง ดิษยวณิช, สุภาพจิตกับวิปัสสนา, วิปัสสนาสาร, ๔๕, (๓ พ.ค. ๒๕๔๒) : ๓๘ - ๔๒.

ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติเพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดและจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปีตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม” เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดผ่านไปเป็นเวลา ๖ ปีแต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๑)

ขั้นตอนที่ ๓ เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้ง รายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๒)

ขั้นตอนที่ ๔ เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอต่อ เจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ ๕ เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าสู่ที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่งหรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติดำเนินการจัดทำวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ ๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบและขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๘ เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ ๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษาจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปีตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัดมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา ๑๕ และเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๗^{๑๐๗}

^{๑๐๗} สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

ตารางที่ ๒.๔ แสดงสาระสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๖๔๗).	ประเพณีตามธรรม เจริญภาวนา
พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๗).	ประเพณี, สภาพที่ทรงไว้ หลักการ, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้ เปิดเผยปรากฏขึ้น
จำลอง ดิษยวณิช, (๓ พ.ค. ๒๕๔๒ : ๓๘ - ๔๒).	การลดความเครียดด้วยการปฏิบัติทางจิตที่เรียกว่า “จิตภาวนา” ซึ่งอาจเป็นการเจริญสมถกรรมฐานหรือ วิปัสสนาโดยใช้สติเป็นเครื่องกำหนดเช่นเห็นก็รู้ว่าเห็น ไม่ต้องปรุงแต่งว่าเห็นแล้วชอบไม่ชอบ
สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (๒๕๕๓, หน้า๗).	คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบ จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี

สรุปว่า การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาโดยมุ่งให้แต่ละ คณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรม สมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างน้อย ๑ แห่งต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่ง ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า “การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุม คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสมให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้ง สำนักปฏิบัติธรรมยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติเสนอ คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงาน เสนอเจ้าคณะภาคและเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติเพื่อมีพระ บัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติ ธรรมประจำจังหวัดและจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปีตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงาน สำนักปฏิบัติธรรม” เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ในนามของ คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดผ่านไปเป็นเวลา ๖ ปีแต่สถานการณ์การจัดตั้ง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไป โดยถูกต้องตามระเบียบและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนา แห่งชาติจึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทาง ปฏิบัติ

๒.๔.๑ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นภาระหนึ่งของพระสงฆ์มหาเถรสมาคมใช้อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๑๕ ออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาอันเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาโดยมีคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการรองเจ้าคณะจังหวัดเป็นรองประธานคณะกรรมการเจ้าคณะอำเภอรองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้นเป็นกรรมการโดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานที่ปรึกษาเจ้าคณะภาครองเจ้าคณะภาคเป็นที่ปรึกษาคณะสงฆ์จังหวัดการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมจัดเป็นการศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมเพราะมีทั้งการถ่ายทอดความรู้ธรรมะการฝึกอบรมจิตใจเห็นธรรมะตามความเป็นจริงการสืบทอดปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าการสร้างสรรคจริยวัตรความก้าวหน้าทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาผู้ปฏิบัติได้องค์ความรู้อันเกิดจากการปฏิบัติการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนสามารถให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตทั้งสามารถจัดได้ในทุกระดับการศึกษาเพื่อเป็นการศึกษาพื้นฐานและสามารถผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยวัดจัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจัดการอบรมปฏิบัติธรรมให้การศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรม^{๑๐๘} ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมว่า “เอกายโน อโยภิกขเวมคโค สุตตานิ วิสุทฺธิยา โสกะปริ เทวานิ สมติกกมยา, ทุกขโทมนสสานนอตถกมยา, ญายสสอธิกมยา, นิพพานสสจฉิกิริยา, ยทิทัจจตาโร สติปัฏฐานา.”^{๑๐๙} แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลายทางนี้เป็นทางเดียวเพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑ เพื่อบรรลุอริยมรรค ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้คือสติปัฏฐาน ๔^{๑๑๐}

สรุปได้ว่า วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมมี ๕ ประการคือ ๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๒. เพื่อระงับความโศกและความคร่ำครวญ ๓. เพื่อดับทุกข์และโทมนัส ๔. เพื่อบรรลุอริยมรรค ๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพานการจัดการปฏิบัติธรรมมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์การศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๘๑ ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม” และตามจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษามาตรา ๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. ว่า “ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาค้นหาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจสติปัญญา

^{๑๐๘} ศิริพร แยมนิลตร. และคณะ, “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนธรรมศึกษาเฉพาะกรณีวัดปัญญานันทารามอำเภอคลองหลวงจังหวัดปทุมธานี”, รายงานการวิจัยโครงการนาร่องการจัดการศึกษาและเผยแพร่ศาสนธรรมในพระพุทธศาสนาสำนักเลขาธิการสภาการศึกษาสกศ. อันดับที่ ๗๑/๒๕๔๘, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

^{๑๐๙} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

^{๑๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

ความรู้และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมจัดเป็นการศึกษาอย่างหนึ่งจึงเกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕

๒.๔.๒ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเองเพื่อตัดละกิเลสค้นหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริงตลอดชีวิตตราบเท่าที่เราจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมายคือพระนิพพานการปฏิบัติธรรมสอดคล้องกับมาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชนให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาศิลสมมติปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเช่นมหาสติปัฏฐานสูตรวินัยปิฎกคัมภีร์หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคจุดประสงค์เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งตามความเป็นจริงดังมาตรา ๒๒ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มหาเถรสมาคมคณะสงฆ์วัดเป็นสถาบันศาสนาร่วมกับองค์กรของรัฐคือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติสามารถร่วมมือกันจัดตั้งและบำรุงสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดและสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชนตามมาตรา ๑๒ และสามารถจัดการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้รวมทั้งแก่สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ที่สนใจตามมาตรา ๑๘ การได้รับสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐเช่นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษาจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปีตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมเมื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้วตามมาตรา ๑๔ ตามสิทธิขององค์กร

การอบรมปฏิบัติธรรมมีรูปแบบการจัดการศึกษาได้แก่การศึกษาในระบบคือจัดเป็นหลักสูตรมีตัวอย่างคือบทเรียนปฏิบัติธรรมในชั้นเรียนบทเรียนศีลธรรมในวิชาสังคมศึกษาในทุกระดับการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จัดเป็นวิชาธรรมภาคปฏิบัติจัดเป็นหลักสูตรในการศึกษาระดับปริญญาโทคือพุทธศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิปัสสนาภาวนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆสนครปฐมการศึกษานอกระบบคือจัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นระยะๆตามช่วงเวลาและการศึกษาตามอัธยาศัยคือเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการดังมาตรา ๑๕ และสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ตามศักยภาพขององค์กรและเป็นไปตามมาตรา ๒๓ คือ เพราะได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมจึงเกิดความรู้คู่คุณธรรมผู้ปฏิบัติธรรมตามความเป็นจริงฝึกตนได้ธรรมทำให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการการสาธิตการปฏิบัติการบรรยายธรรมการสอบ-ส่งอารมณ์ปรับอินทรีย์มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตปัสติมาสัมปชาโนปฏิบัติจดจ่อติดต่อดำเนินจนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริงมีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สปปายะจัดบริการสื่อมีหนังสือสวดมนต์วิดีทัศน์สาธิตการปฏิบัติหนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษาเป็นไปตามมาตรา ๒๔ ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงปลูกฝัง

คุณธรรมค่านิยมที่พึงงามจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมสื่อการเรียนและอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชนเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาปฏิบัติธรรมและร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรมดั่งมาตรา ๒๙ ที่ให้ร่วมมือกับบุคคลรอบคร้วชุมชนองค์กรชุมชนองค์กรปกครองท้องถิ่นเอกชนองค์กรเอกชนองค์กรวิชาชีพสถาบันศาสนาสถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่นการจัดการศึกษาอบรมมีการแสวงหาความรู้ข้อมูลข่าวสารและรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็นประโยชน์ต่อการสอนการอบรมดั่งมาตรา ๓๐ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ในการจัดการอบรมปฏิบัติได้จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลก่อนและหลังการปฏิบัติก่อนการปฏิบัติสอบถามเรื่องข้อมูลทั่วไปความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรมมีความพร้อมของสถานที่และความพร้อมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ และหลังปฏิบัติธรรมสอบถามเรื่องข้อมูลทั่วไปความคิดเห็นต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรมมีความพึงพอใจสถานที่บุคคลหลักสูตรการอบรมสิ่งแวดล้อมสัปปายะความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมปัญหาอุปสรรคข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและการอบรมติดต่อกันไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติตาม มาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของการเรียนความประพฤติการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและทดสอบควบคุมไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียนดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย

๒.๔.๓ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

มหาเถรสมาคมออกระเบียบการขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือกดังนี้

ข้อ ๑ วัดซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และที่พักรักษาตามมติมหาเถรสมาคม

ข้อ ๒ มีสัปปายะเช่นอาวาสสัปปายะเป็นต้น

ข้อ ๓ วัดที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อนยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ข้อ ๔ เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ข้อ ๕ มีหลักฐานถูกต้อง ตรงตามแบบเอกสาร (แบบฟอร์ม) ที่กำหนดไว้^{๑๑๑}

^{๑๑๑} กองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐ - ๒๒.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสำนักปฏิบัติธรรมไว้ ๓ ด้านคือ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านวิทยากรและ (๓) ด้านการบริหารจัดการซึ่งแต่ละด้านมีข้อกำหนดเป็นรายละเอียดดังนี้^{๑๑๒}

(๑) ด้านสถานที่

๑. ด้านความสะอาดสงบสว่างบริเวณร่มรื่นไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก
๒. มีห้องอาคารหรือศาลาปฏิบัติที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป
๓. มีที่พักห้องน้ำห้องสุขาที่สะอาดจำนวนเพียงพอและแยกตามเพศของผู้ใช้สำหรับห้องพักรวมมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้เป็นอย่างดี

(๒) ด้านวิทยากร

๑. มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรโดยสามารถตอบข้อซักถามและสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้
๒. มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจหลักธรรมและน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข
๓. พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดีปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

(๓) ด้านการบริหารจัดการ

๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง
๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายอย่างเป็นระบบที่มีความโปร่งใสสามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้
๓. มีบุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พักอาหารน้ำดื่มห้องน้ำห้องสุขาและอำนวยความสะดวกต่างๆแก่ผู้ปฏิบัติธรรม
๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยภายในและบริเวณโดยรอบในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากสามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยอาสาสมัครเพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง
๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัยยกเว้นคือมีตู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้นในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมากควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแลถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันทีถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที
๖. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปีและจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน

^{๑๑๒} กองพุทธศาสนศึกษาสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓- ๗๕.

๗. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารหรือตีพิมพ์ประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน

๘. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหารน้ำดื่มและการบริการต่างๆ เป็นต้น

๙. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องไม่เป็นในลักษณะเชิงธุรกิจ

สรุปได้ว่า การที่วัดต่างๆ มีความพร้อมและสามารถบริหารจัดการด้านต่างๆ ได้ดีและได้รับการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ จึงจัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องในปัจจุบันหลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรมมีความพึงพอใจสถานที่บุคคลหลักสูตรการอบรมสิ่งแวดล้อมสัปปายะความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมปัญหาอุปสรรคข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและจัดการอบรมติดต่อกันไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติตามมาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของการเรียนความประพฤติการสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียนดังกล่าวมาดูแลด้านสุขอนามัยยกเว้นคือมีผู้เข้าปฏิบัติธรรมประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้นในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมากควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแลถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันทีถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที

๒.๕ ข้อมูลพื้นที่วิจัยสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง จำนวน ๒๐ แห่ง คือ

๑. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒ ตั้งอยู่ที่ วัดเนินพระ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระรัตนโมลี อายุ ๖๖ พรรษา ๔๔ ป.ธ. ๗ เจ้าอาวาสวัดเนินพระ และเจ้าคณะจังหวัดระยอง เป็นเจ้าสำนัก

๒. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๓ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๓ ตั้งอยู่ที่ วัดมาบจันทร์ ตำบลแกลง อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูปลัด อนันต์ อภิกิจโน อายุ ๖๑ พรรษา ๓๙ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดมาบจันทร์ เป็นเจ้าสำนัก

๓. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๔ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๔ ตั้งอยู่ที่ วัดธงหงษ์ ตำบลกะเจ็ด อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูวุฒิชัยมรุต อายุ ๖๖ พรรษา ๔๓ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดธงหงษ์ เป็นเจ้าสำนัก

๔. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๕ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๕ ตั้งอยู่ที่ วัดบ้านค่าย ตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง โดยมี พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ อายุ ๕๖ พรรษา ๓๑ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดบ้านค่าย เป็นเจ้าสำนัก

๕. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๖ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๖ ตั้งอยู่ที่ วัดสุขไพโรวัน ตำบลกองดิน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมี พระมหาวิทยา ฐิตวิริโย อายุ ๕๓ พรรษา ๑๓ ป.ธ. ๓ เจ้าอาวาสวัดสุขไพโรวัน เป็นเจ้าสำนัก

๖. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๗ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๗ ตั้งอยู่ที่ วัดพลางช้างเผือก ตำบลทางเกวียน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมี พระมหาชวน ชยโกโร อายุ ๕๔ พรรษา ๓๒ ป.ธ. ๔ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดพลางช้างเผือก เป็นเจ้าสำนัก

๗. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๘ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๘ ตั้งอยู่ที่ วัดหนองจระเข้ ตำบลบ้านนา อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสุนทรวรวัฒน์ อายุ ๖๐ พรรษา ๓๕ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดหนองจระเข้ เป็นเจ้าสำนัก

๘. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๙ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๙ ตั้งอยู่ที่ วัดหนองบอนวิปัสสนา ตำบลตาสีห์ อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง โดยมี พระอธิการเนียม วรรณโค อายุ ๕๑ พรรษา ๒๔ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดหนองบอนวิปัสสนา เป็นเจ้าสำนัก

๙. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๐ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๐ ตั้งอยู่ที่ วัดชากหมาก ตำบลสำนักท้อน อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสันติบุรพทิศ อายุ ๖๐ พรรษา ๓๕ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดชากหมาก เป็นเจ้าสำนัก

๑๐. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๑ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๑ ตั้งอยู่ที่ วัดป่ายุบ ตำบลป่ายุบใน อำเภอวังจันทร์ จังหวัดระยอง โดยมี พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ อายุ ๕๔ พรรษา ๒๗ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดป่ายุบ เป็นเจ้าสำนัก

๑๑. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๒ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๒ ตั้งอยู่ที่ วัดเขาสำเภาทอง ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระญาณรังษี อายุ ๘๑ พรรษา ๕๖ น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดเขาสำเภาทอง เป็นเจ้าสำนัก

๑๒. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๓ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๓ ตั้งอยู่ที่ วัดสุวรรณรังสรรค์ ตำบลสำนักท้อน อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสุวรรณโกษาภิรักษ์ อายุ ๘๒ พรรษา ๖๑ น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดสุวรรณรังสรรค์ เป็นเจ้าสำนัก

๑๓. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๔ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๔ ตั้งอยู่ที่ วัดถ้ำสุวรรณภูผา ตำบลเขาน้อย อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสุวรรณพุทธิคุณ อายุ ๖๗ พรรษา ๓๗ น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูผา เป็นเจ้าสำนัก

๑๔. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๕ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๕ ตั้งอยู่ที่ วัดบุนนาค ตำบลชากโดน อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูพิศาลสุตากร อายุ ๖๘ พรรษา ๔๗ น.ธ. เอก ป.ธ. ๔ เจ้าอาวาสวัดบุนนาค เป็นเจ้าสำนัก

๑๕. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๖ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๖ ตั้งอยู่ที่ วัดเกตราสุขารมย์ ตำบลเพ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ อายุ ๕๔ พรรษา ๒๑ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดเกตราสุขารมย์ เป็นเจ้าสำนัก

๑๖. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๗ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๗ ตั้งอยู่ที่ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูโสภิตปัญญากร อายุ ๕๙ พรรษา ๓๘ น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) เป็นเจ้าสำนัก

๑๗. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๘ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๘ ตั้งอยู่ที่ วัดหนองคอกหมู ตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสุทัศน์ธรรมาภิรม อายุ ๕๗ พรรษา ๓๒ น.ธ.เอก เจ้าอาวาสวัดหนองคอกหมู เป็นเจ้าสำนัก

๑๘. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๙ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๑๙ ตั้งอยู่ที่ วัดมาบข่า ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมน้ำพอง จังหวัดระยอง โดยมี พระครูพิพิธวรคุณ อายุ ๗๑ พรรษา ๔๒ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดมาบข่า เป็นเจ้าสำนัก

๑๙. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒๐ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒๐ ตั้งอยู่ที่ วัดสีระมัน ตำบลห้วยทับมอญ อำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง โดยมี พระครูสุนทรธรรมวาที อายุ ๕๖ พรรษา ๓๒ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดสีระมัน เป็นเจ้าสำนัก

๒๐. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒๑ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยอง แห่งที่ ๒๑ ตั้งอยู่ที่ วัดลุ่ม (พระอารามหลวง) ตำบลท่าประดู่ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง โดยมี พระโบราณพิทักษ์ อายุ ๗๒ พรรษา ๕๑ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เป็นเจ้าสำนัก^{๑๑๓}

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผู้วิจัยสรุปได้ ว่า วัดเป็นสถาบันหลักทำหน้าที่ในการสืบทอดทางพระพุทธศาสนาและการปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนและประชาชน จากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกชนรุ่นหนึ่ง สืบเนื่อง จากอดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาช้านาน เพราะวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธ โดยมีพระสงฆ์ เป็นตัวแทนของวัดเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อถือและ ความร่วมมือเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม เป็นเบ้าหลอมหล่อวิถีชีวิตของชาวไทยพุทธ ซึ่งนับได้ว่าวัด เป็นสถานที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากในสภาพของสังคมในปัจจุบันที่ เปลี่ยนแปลงไป จึงมีผลทำให้บทบาทของวัดเปลี่ยนไปด้วย อย่างไรก็ตาม วัดก็ยังถือเป็นสถานที่สำคัญ ในการศึกษาปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง สำนักปฏิบัติธรรมที่ดี ที่จะอำนวยประโยชน์แก่ผู้เข้ามาศึกษา การปฏิบัติสมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน ต้องมีบริเวณสถานที่เป็นสัปปายะ รมรื่น สะอาด การคมนาคมไป มาสะดวก เจ้าสำนักเอาใจใส่ และมีหลักการบริหารจัดการสำนักที่ดี ตรงตามหลักเกณฑ์ที่สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดหลักเกณฑ์และคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม ในการพิจารณา ไว้ ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ

^{๑๑๓} กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมดีเด่น ๔๕ สำนัก พุทธศักราช ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ งานวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ พบว่า มีผู้ทำการศึกษาวิจัยไว้ดังนี้

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒” พบว่า การบริหารจัดการการเผยแผ่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือ เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบายข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่พักพิงในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดทำงบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๑๔}

พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ (ปกานนท พิลานันท์) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทย” ผลวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการ การสอนกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในอังกฤษทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ดานบริหารจัดการที่ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ และการบริหารจัดการยังขาดสภาพคล่องตัวเนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ขาดเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำงานขาดแคลนพระธรรมทูตที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานและด้านภาษา อีกทั้งมีกฎหมายควบคุมการเข้าประเทศอังกฤษที่มีผลกระทบต่อการเขาไปพำนักในประเทศไทย สวนรูปแบบที่ควรพัฒนา คือ ดานสถานที่ ควรมีการจัดให้มีความเป็นสัปปายะ สำหรับจัดกิจกรรมการสอนกัมมัฏฐานให้เพียงพอ และให้มีความอบอุ่นเพียงพอ ดานวิทยากร ควรมีความรู้ดี ควรประพฤติดี และมีความสามารถนำหลักพระธรรม มาประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม ดานการบริหารจัดการ ได้มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว ควรมีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน รวมทั้งควรมีคู่มือการสอนกัมมัฏฐานและอุปกรณ์ในการเผยแผ่^{๑๑๕}

พระมหากังวาล ธีรธมโม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด (๒) เพื่อศึกษาการบูรณาการแนวคิด ทฤษฎี

^{๑๑๔}พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒”, *ปริญาพุทธศาสนตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๑๕}พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ (ปกานนท พิลานันท์), “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ กัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

และหลักธรรมสำหรับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี เริ่มจากการศึกษาสภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๕ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบถึงสภาพแวดล้อมทั่วไป จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญหา อุปสรรคและโอกาส พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะใน ด้านต่างๆ จากนั้นได้ศึกษาเอกสาร ตำรา งานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี แล้วทำการยกร่างรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี โดยทำการประชุมกลุ่มเฉพาะ เพื่อระดมความคิดเห็น และศึกษาหลักธรรมที่นำมาสนับสนุนการบริหารจัดการ ต่อจากนั้นนำร่างรูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ดังกล่าว ไปทำการประเมินความเหมาะสมของร่างรูปแบบเพื่อปรับปรุงนำเสนอต่อไป ผลการวิจัย พบว่า

๑. สภาพแวดล้อมทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ วิเคราะห์ถึงจุดแข็งคือมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ ส่วนจุดอ่อน คือ บางสำนักมีอาคารไม่สามารถรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมากได้อาคารที่พักมีสภาพเก่าทรุดโทรม เครื่องอำนวยความสะดวกมีไม่เพียงพอ เจ้าสำนักบางแห่งขาดวิสัยทัศน์ ในการปรับปรุงสถานที่ขาดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการ พระวิทยากรขาดประสบการณ์ในการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน ขาดการประสานความร่วมมือเรื่องวิทยากรกับสำนักปฏิบัติธรรมอื่น ด้านปัญหาอุปสรรค คือมีสัตว์ รบกวนมาก เช่น นกพิราบ สุนัข แมว ไก่ เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ และเทคโนโลยีได้ดึงดูดความสนใจพระภิกษุ สามเณร ออกจากการศึกษาสัมมาปฏิบัติ ขาดการส่งเสริมพัฒนาพระภิกษุสามเณร ในการศึกษาหลักไตรสิกขา ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติให้ถึงปฏิเวธ อย่างแท้จริงด้านโอกาส คือพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศด้านการส่งเสริมสันติภาพ มีการส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการกิจการ ทางพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีความขวนขวายหาความรู้ใหม่ๆ โดยเข้าศึกษาหลักการบริหารจัดการในมหาวิทยาลัยของสงฆ์มากขึ้น

๒. ปัจจัยหลักสำคัญที่ทำให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ เกิดประสิทธิภาพนั้น คือการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก โดยต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการมีปัจจัยสนับสนุน คือการวางแผนโครงการเพื่อเป็นแนวทางของการทำงาน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การอำนวยการ การควบคุมกำกับกิจกรรมต่างๆ ให้ดำเนินตามแผนที่วางไว้ การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงาน การจัดทำงบประมาณบัญชีการใช้จ่ายเงินและตรวจสอบ ส่วนการบูรณาการหลักพุทธธรรมสำหรับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมนั้น เน้นหลักอริยปาท ๔ เพื่อให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการจัดให้มีกิจกรรมที่สำคัญทั้งภายในและภายนอกสำนัก

๓. รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ที่เป็นมาตรฐานคือ (๑) เจ้าสำนักมีวิสัยทัศน์ มีการขวนขวายศึกษาดูงานของสำนักที่มีมาตรฐานนำมาปรับปรุงสำนักตนเอง เจ้าสำนักรู้จักกำหนดวัตถุประสงค์ รู้จักริเริ่มโครงการที่เป็นแก่นสารประโยชน์ รู้จักวางแผนโครงการเพื่อปฏิบัติงาน จัดที่พัก อาคารปฏิบัติธรรม ให้มีความสะอาด

พร้อมใช้งานได้ (๒) ด้านบุคลากร รู้จักแบ่งงานและการมอบหมายอำนาจหน้าที่การงาน รู้จักประสานความสามัคคีและประสานประโยชน์ร่วมกัน รู้จักปกครองบังคับบัญชา รู้จักติดตามและประเมินผลงาน พัฒนาบุคลิกภาพของตนเองและบุคลากรให้มีภาวะความเป็นผู้นำ จัดการศึกษาทั้งด้านปริยัติควบคู่กับการปฏิบัติ หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ (๓) ด้านการบริหารจัดการภายในสำนัก จัดทำบัญชี รายรับ-จ่ายให้เป็นระบบ โปร่งใส ชัดเจน ตรวจสอบได้ บัญชีการเงินของสำนักปฏิบัติธรรมควรแยกจากบัญชีวัด จัดทำ สถิติผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม มีการตั้งทุนเพื่อการเผยแผ่ของสำ นักปฏิบัติธรรม ประชาสัมพันธ์กิจกรรมผ่านทางสื่อ เช่น แผ่นป้าย แผ่นพับ วิทยุชุมชน ทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น จัดทำสื่อการปฏิบัติธรรม เช่น แผ่นซีดี ดีวีดี หนังสือสวดมนต์ และหนังสือคู่มือการปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน^{๑๑๖}

พระปลัดวรญาณ อคฺคฺวชิโร ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์” มีวัตถุประสงค์การวิจัย ๓ ประการ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนต้นแบบ (๒) เพื่อศึกษาหลักการวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ และ (๓) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้และนำเสนอแนวคิดกรมองค์ความรู้ใหม่การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ระเบียบวิธีวิจัยสำหรับการวิจัยนี้เป็นการศึกษาในลักษณะการวิจัยและพัฒนา รวบรวม ข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ วิเคราะห์ข้อมูล ด้วยการพรรณนาความ และจากกลุ่มตัวอย่างด้วยแบบสอบถามและแบบประเมินผลการทดลองปฏิบัติ วิเคราะห์หาข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์ความแปรผัน ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพปัญหา อุปสรรคในการบริหารจัดการวัดเป็นศูนย์กลางชุมชนต้นแบบ พบว่า ด้านบุคลากร อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้นำเชิงปัจเจกชนสั่งการเพียงรูปเดียวและมีภาวะผู้นำสูง สร้างอัตลักษณ์ให้กับวัดโดยดำเนินโครงการตามทักษะความสามารถเพียงด้านเดียวจนปรากฏผลชัดเจน เจ้าอาวาสรูปใหม่ซึ่งบริหารจัดการวัดต่อมาไม่สามารถสืบสานอัตลักษณ์เดิมไว้ได้ และพระภิกษุผู้อุปสมบทใหม่ขาดระเบียบวินัยของพระภิกษุสงฆ์ รวมทั้งการขาดแคลนศาสนทายาทสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและกิจการคณะสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ขาดทักษะการศึกษาซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดำเนินการอย่างตึงรับ ด้านการร่วมรับผิดชอบต่อชุมชน ขาดการประสานความเข้าใจสำหรับแต่ละโครงการที่วัดดำเนินการ

๒. หลักการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ หลักการครองตนครองคน และครองงาน รวมทั้งหลักพระวินัยช่วยให้การบริหารวัดดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและควรส่งเสริมอาคาริยวินัย กรอบควบคุมวิถีชีวิต แนวทางประพฤติปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ให้เกิดขึ้นในชุมชน และทฤษฎีที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการบริหารจัดการวัดในยุคโลกาภิวัตน์คือ ทฤษฎีประกอบด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การขึ้นใจ และ การควบคุม สำหรับวิธีการและแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์

^{๑๑๖}พระมหากังวาล ธีรธมฺโม, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ประกอบด้วย การทบทวนพันธกิจ การวางแผน การดำเนินการพัฒนา การติดตามและการประเมินผล

๓. ความเป็นไปได้ในการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ต้องอาศัยองค์ประกอบ ด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านเทคนิค ด้านสังคม และด้านประชากรชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์ ประกอบด้วยรูปแบบที่เกื้อกูลกัน ๕ ส่วน ประกอบด้วย (๑) ขยับปัญญาก่อนจึงยื้อนเขยื้อนกาย คือ การสำรวจรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูล เพื่อประเมินสภาพของวัดและชุมชนก่อนเลือกแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสม (๒) ยิ่งให้ยิ่งได้ คือการประกาศเจตนารมณ์ของวัดที่จะดำเนินการเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน (๓) ฝนตกใส่ตุ่ม คือการสำรวจความรู้พื้นฐานของชุมชน การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจัดเก็บบันทึกความรู้ที่จัดตั้งแหล่งเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ์ (๔) กลุ่มลายฉิมมิตรคิดถูก คือ การสร้างภาคีเครือข่ายในการทำงานให้เหมาะสมและเอื้อประโยชน์ต่อกันระหว่างวัดกับชุมชน และระหว่างวัดกับองค์กรต่างๆ (๕) ต้องสุขก่อนจึงสำเร็จ คือการส่งเสริมพฤติกรรมทางด้านจิตใจให้บุคคลมีปัญญาคิดเป็น แก้ปัญหาเป็นไม่เสพบริโภควัตถุเกินสมควร และมีความภาคภูมิใจในพื้นฐานความเป็นมาของชุมชนตนเอง^{๑๑๗}

พระครูวิสุทธิธรรมาธิบดี (สุรศักดิ์ วิสุทธิธรรมาธิบดี) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา” การศึกษาวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีหลักพุทธธรรมและหลักวิธีการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ไทย (๒) เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพและปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ (๓) เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและ จากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน ๒๕ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑๐ รูป/คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาความผลการวิจัยพบว่า

๑. การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมการบริหาร/การปกครองไปพร้อมกับความเจริญ และมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย โดยเฉพาะการบริหาร/การปกครองวัดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากสมัยก่อนมาก เช่น ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ด้านสาธารณูปการมีรูปแบบที่ปฏิบัติชัดเจนมากยิ่งขึ้น ดังนั้น รูปแบบแนวคิดและวิธีการในการบริหารจัดการวัด เชื่อว่ามีส่วนสำคัญยิ่งในการบริหารจัดการให้องค์กรคณะสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ ฉะนั้นผู้ที่จะเป็นผู้นำในการบริหาร/การปกครองวัดและคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถ ความเสียสละ และยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ตลอดจนเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยจริยาวัตรข้อปฏิบัติ เป็นที่ยอมรับของคณะสงฆ์และสังคมโดยรวม และที่สำคัญจะต้องเป็นนักปกครองที่มีความซื่อสัตย์ยุติธรรม ต้องเว้นจากความมีอคติทั้งปวง ตั้งมั่นในหลักพรหมวิหารธรรมเป็นแกนหลัก

^{๑๑๗} พระปลัดวรญาณ อกคฺวชิโร, “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

ของการบริหาร/การปกครองอยู่เสมอ วัดในซึ่งเป็นฐานรากอันสำคัญของคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาก็จะเกิดความมั่นคง นั้นย่อมส่งผลให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง

๒. การบริหารจัดการวัดขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบในการบริหารจัดการวัด ปัญหาด้านผู้นำในการบริหารจัดการวัด ด้านการจัดบุคลากรในการบริหารจัดการวัด ด้านงบประมาณในการบริหารจัดการวัด ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ในการบริหารจัดการวัด ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุ/พุทธศิลป์/อาคารสถานที่/ภูมิทัศน์ธรรมชาติและปัญหาความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานของรัฐ อันเป็นปัญหาที่สำคัญใหญ่หลวงสำหรับวัดและคณะสงฆ์ในภาค ๑๕

๓. การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ในการบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ แบบ (5M) ได้แก่ บุคคล เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ และคุณธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดังมีประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของพระภิกษุสามเณร ภายในวัดเป็นสำคัญเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้ปกครองคณะสงฆ์ระดับต้นซึ่งมีหน้าที่ในการบริหารจัดการวัดในด้านต่างๆ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นผู้นำเบื้องต้นนับเป็นปัจจัยสำคัญในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายแห่งความสำเร็จ ทั้งนี้เพราะเจ้าอาวาสเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจกำหนดนโยบายและบริหารบุคลากรในองค์กร ให้ทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในการปฏิบัติงานของบุคลากรจำเป็นจะต้องมีความสามัคคีและทำงานให้สอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างผู้นำและผู้ตาม เจ้าอาวาสนั้นมีภารกิจการบริหารจัดการวัดตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามภารกิจของคณะสงฆ์ ๖ ด้าน เจ้าอาวาสที่มีความสามารถพิเศษ เฉพาะตัวมีภาวะผู้นำ มีกระบวนการและวิธีปฏิบัติงาน สร้างความสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งมีการพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์พร้อมในด้านพระธรรมวินัย จะส่งผลโดยตรงต่อศรัทธาความเชื่อถือของพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศาสนกิจทุกอย่างบรรลุตามวัตถุประสงค์โดยง่าย เจ้าอาวาสจึง ต้องมีภารกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดในทุกๆ ด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ ให้เกิดประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกรมการศาสนา กล่าวว่าการบริหารวัด คือการปกครองบังคับบัญชากำกับดูแล แนะนำ สั่งสอนภิกษุสงฆ์ สามเณร และฆราวาสผู้อยู่ในวัดให้มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ให้อยู่ในศีลธรรมอันดี และดำเนินกิจกรรมโครงการต่างๆ ของวัดให้สำเร็จด้วยดีมีประสิทธิภาพเจ้าอาวาสจึงต้องมีการกิจที่ต้องรับผิดชอบต่อการบริหารจัดการวัดทุกด้าน โดยให้พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปได้ศึกษาและปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถ และเกิดประสิทธิภาพ การบริหารจัดการวัดที่ดีมีคุณภาพจึงเป็นหลักทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยั่งยืนสืบต่อไป^{๑๑๘}

จากการศึกษาวิจัยพอสรุปได้ว่า การบริหารจัดการ คือ การวางแผนและการจัดองค์การให้สามารถดำเนินกิจการต่างๆ ได้ตามวัตถุประสงค์ที่องค์การนั้นตั้งไว้ การวางแผนยังหมายถึงการจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการและการควบคุมการทำงานเพื่อให้กิจกรรมขององค์การดำเนินไปตาม

^{๑๑๘} พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).

วัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดและคุ้มค่ากับทรัพยากรที่มีอยู่ โดยอยู่บนพื้นฐานของปัจจัยในการบริหาร (Factor of Management) ในองค์กรเป็นสำคัญ

ตารางที่ ๒.๕ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจิณโณ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).	การบริหารจัดการการเผยแผ่ ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญกล่าวคือ เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์ และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนและการเผยแผ่และอำนวยความสะดวกและเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาและส่งเสริมสนับสนุนการการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาและจัดทำรายงานผลการดำเนินงานการเผยแผ่และจัดหางบประมาณสนับสนุนให้การอุปถัมภ์กิจกรรมและบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป
พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖).	สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการ การสอนกัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในอังกฤษทั้ง ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ด้านบริหารจัดการที่ไม่เพียงพอแก่ความต้องการ และการบริหารจัดการยังขาดสภาพคล่องตัว เนื่องจากไม่มีทุนสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ขาดเครื่องมืออุปกรณ์ในการทำงานขาดแคลนพระธรรมทูตที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานและด้านภาษา ด้านสถานที่ ควรมีการจัดให้มีการอบรมสัมมนา สำหรับจัดกิจกรรมการสอนกัมมัฏฐานให้เพียงพอและให้ความอบอุ่นเพียงพอด้านวิทยากร ควรมีความรู้ดี ควรประพฤติดี และมีความสามารถนำหลักพระธรรม มาประยุกต์ใช้โดยเหมาะสม ด้านการบริหารจัดการ ได้มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาวควรมีรูปแบบการบริหารที่ชัดเจน รวมทั้งควรมีคู่มือการสอนกัมมัฏฐานในการเผยแผ่

ตารางที่ ๒.๕ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหากังवाल อธิธมโม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).	จุดแข็งคือมีการส่งเสริมให้มีการศึกษาปริยัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายในสำนัก ส่วนจุดอ่อน คือ บางสำนักมีอาคารไม่พอรองรับผู้มาปฏิบัติธรรมจำนวนมาก อุปสรรค คือมีสัตว์รบกวนมาก โอกาส คือพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับจากองค์กรระหว่างประเทศ เกิดประสิทธิภพนั้น คือการคำนึงถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก
พระปลัดวรญาณ อคฺคฺวชิโร, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).	๑. ด้านบุคลากร อดีตเจ้าอาวาสเป็นผู้นำเชิงปัจเจกชนสั่งการเพียงรูปเดียวและมีภาวะผู้นำสูง ๒. หลักการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปลงได้ ๓ ประการ คือ หลักการครอง ตนครองคน และครองงาน รวมทั้งหลักพระวินัย ๓. ต้องอาศัยองค์ประกอบ ด้านกฎหมาย ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านเทคนิค ด้านสังคมและ ด้านประชากร ชุมชน ให้มีส่วนร่วมในการพัฒนา สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์
พระครูวิสุทธาจารย์นันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗).	๑. การบริหารจัดการวัดของคณะสงฆ์ในยุคสถานการณ์ปัจจุบันนี้ ผู้บริหารคณะสงฆ์ ย่อมมีการพัฒนาการด้านเทคโนโลยี บูรณาการด้วยหลักพุทธธรรมการบริหารและมีกฎหมายพระราชบัญญัติ ข้อบังคับ ระเบียบต่างๆ มาเกื้อกูลพระธรรมวินัย ๒. การบริหารจัดการวัด มีประเด็นสำคัญ ๗ ประการ ได้แก่ ด้านระบบและรูปแบบ ปัญหาด้านผู้นำ ด้านการจัดบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านเทคโนโลยีและอุปกรณ์ ด้านสภาพแวดล้อมโบราณวัตถุพุทธศิลปอาคารสถานที่ภูมิทัศน์ธรรมชาติ ในการบริหารจัดการวัด ๓. การบริหารกิจการงานคณะสงฆ์ทั้งด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการเผยแผ่ ด้าน การศึกษา สงเคราะห์ ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณ สงเคราะห์ แบบ (5M) ได้แก่บุคคล เงิน วัสดุอุปกรณ์ การจัดการ และคุณธรรม เป็นการบริหารจัดการวัดที่เหมาะสมดีงาม

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มีผู้ศึกษาวิจัยไว้หลายท่านซึ่งผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี” ผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์การการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร ปัจจุบันมีทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่เกิดขึ้นมากมาย สามารถนำมาใช้บริหารองค์กรแล้วประสบผลสำเร็จ เช่น ทฤษฎีองค์กร ทฤษฎีการบริหาร ทฤษฎีภาวะผู้นำ ทฤษฎีมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

ปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้กำหนดโครงสร้างองค์การการเผยแผ่ขึ้น โดยให้ฝ่ายบ้านเมืองเข้ามาช่วยเหลืองานกิจการคณะสงฆ์ที่มีมากขึ้น มหาเถรสมาคมกำหนดให้มีระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๕๐ ให้มีศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งชาติ และศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัด มีกรอบนโยบายภาครัฐให้การส่งเสริมสนับสนุน รวมทั้งศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี ก็ได้ดำเนินแนวคิดและทฤษฎีการบริหารองค์กรของพระพุทธเจ้าและทฤษฎีการบริหารองค์กรสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้สามารถบริหารองค์กรได้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ อย่างไรก็ตามแล้วแต่ความคิด หลักการ ทฤษฎี ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีของ Gulick and Urwick ทฤษฎีของ ดร.เอ็ดเวิร์ด เดมมิง (Dr. W. Edwards Deming) ก็ตาม ยังมีกฎธรรมชาติของพระพุทธเจ้า ๕ ประการ ซึ่งเห็นว่ามีความสัมพันธ์กับวิทยาการสมัยใหม่ควรนำมาประกอบการบริหารองค์กร ซึ่งการบริหารไม่มีรูปแบบตายตัวขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้น ถ้าหากเรามีวิธีการคิดและบูรณาการเชิงบริหารแล้วจะทำให้การบริหารองค์กรมีประสิทธิภาพเกินกว่าที่คิดที่เดียวและเห็นว่าควรนำมาใช้กับการบริหารองค์กรอื่นๆ ในพื้นที่ต่อไป^{๑๑๔}

ทวงศ์ ลำประไพ, ผศ. และนางสาวนารีรัตน์ พลบจิตต์ ได้วิจัยเรื่อง “การใช้ปัจจัย ๖ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน” จากผลการวิจัยพบว่า ๑) การนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตซึ่งได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนวิถีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้เพื่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมีคุณภาพได้แนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนวิถีตามหลักพระพุทธศาสนาโดยจะพิจารณาในส่วนต่างๆ ดังนี้ (๑) การพิจารณาการบริโภคเครื่องนุ่งห่ม พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้พิจารณาเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มว่า ผ้าทุกผืนที่พระภิกษุใช้นุ่งห่ม ไม่ว่าจะเป็น จีวร สบง อังสะ สังฆาฏิ เหล่านี้เป็นต้น จีวรที่เราใช้สอยกันเป็นเพียงวัตถุธาตุ และพระภิกษุที่บริโภคจีวรก็เป็นเพียงวัตถุการใช้เครื่องนุ่งห่มนั้นก็เพื่อจะบำบัดความหนาว (๒) การพิจารณาการบริโภค

^{๑๑๔}บัญชายุทธ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

อาหาร การบริโภคอาหารเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการดำรงชีวิต พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเรื่องการบริโภคอาหาร ต้องอาศัยหลักพิจารณาเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการบริโภคอาหาร (๓) การพิจารณาการบริโภคที่อยู่อาศัย เรื่องที่อยู่อาศัยก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างมากในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงวัตถุประสงค์ และประโยชน์ที่พึงประสงค์จากการใช้เสนาสนะ จะต้องปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ทรงให้พิจารณาด้วยอุบายวิธีแยกแยะและต้องการให้มีการพิจารณาอยู่บ่อยๆ เพื่อค่อยๆ ปรับจิตใจให้ยอมรับความจริง (๔) การพิจารณาการบริโภคยารักษาโรค การใช้ยารักษาโรคในพุทธศาสนา ก็เพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ จนมั่นใจว่าเมื่อบริโภคแล้ว ทุกเวทนาในตนจะถูกระงับอย่างแท้จริง ๒) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ดังนี้ (๑) จากผลการวิจัยพบว่า ประชาชน ในตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้นำปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ด้านความรู้จักพอประมาณตามมีตามได้ มีการพิจารณาตามมีตามได้ หรือ ยถาลาภสันโดษ หมายถึง เป็นผู้สันโดษตามมีตามได้ทั้งดีและไม่ดี (๒) ประชาชน ในตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้นำปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ด้านความรู้จักพอประมาณตามกำลัง มีการประกอบอาชีพไม่ว่าจะเป็นอาชีพอะไรก็ตามต้องสร้างความเชื่อมั่นขึ้นในตนเองโดยการพิจารณากำลังของเราว่าเราควรทำอะไร หรือมากเท่าไรจึงจะทำให้งานของเราสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี (๓) ประชาชน ในตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้นำปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจเจกชนวิถีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน ด้านความรู้จักพอประมาณตามความสามารถ มีการพิจารณาตามความสามารถ หมายถึง การรู้จักประมาณตน คือ การไม่ทะเยอทะยานจนเกินตัวหาเลี้ยงชีพตามความสามารถอย่างสม่าเสมอเป็นคนไม่ประมาทในอาชีพ การงาน และหน้าที่ เป็นอยู่อย่างมีสัมปชัญญะ^{๑๒๐}

พระมหาวินัย ปุณณนาโณ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศสหรัฐอเมริกา” ผลการวิจัยพบว่า พระธรรมทูตยังมีคุณสมบัติในหลายๆ ด้าน ที่ยังไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติต่างๆ ในแง่ของการบริหารจัดการ กระบวนการในการทำงาน เป็นต้นว่า ภาวะผู้นำ วิสัยทัศน์ การวางแผน กระบวนการตัดสินใจ เป็นต้น

ในแง่ของบทบาทด้านต่างๆ เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในมุมมองที่กล่าวถึงคุณสมบัติว่ายังต้อง มีการพัฒนา กล่าวคือ พระธรรมทูตมีบทบาทเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา แต่คนไทยเหล่านั้นรวมทั้งพระธรรมทูตเองก็ยังมีความรู้สึกว่าพระธรรมทูตแสดงบทบาทหรือดำเนินงานในกลุ่มชาวต่างชาติได้ไม่ดีเท่าที่ควร ซึ่งเมื่อประเมินจากความคิดเห็นของ

^{๑๒๐} ทนงค์ ลำประไพ, ผศ. และนางสาวนารีรัตน์ พลจิตต์, “การใช้ปัจเจกชนวิถี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

พุทธศาสนิกชนและพระธรรมทูตเอง ก็มีผลสอดคล้องกันในแง่ของความสามารถในการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษที่ยังต้องมี การพัฒนา ซึ่งอาจทำให้การดำเนินบทบาทในหมู่ชาวต่างชาติทำได้ไม่ค่อยดี^{๑๒๑}

พระมหาบุญช่วย สิริธโร และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยครอบครัวในชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและลดปัญหายาเสพติดของเด็กและเยาวชน” ผลการวิจัยพบว่า

ประเด็นแรก การศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมของครอบครัว ที่กระทำต่อเด็กและเยาวชนในชุมชนเข้มแข็ง พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านแปะมีลักษณะที่เอื้อต่อการอบรมขัดเกลา สมาชิกในครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูล มีการพูดคุยกัน ทำให้เกิดความสามัคคี และสามารถรวมแก้ปัญหากันอย่างสร้างสรรค์ มีการใช้เวลาทำกิจกรรมร่วมกัน พ่อแม่มีความรับผิดชอบ ประกอบอาชีพสุจริต ส่งเสริมให้ลูกได้รับการศึกษา ทำตนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต มีคุณธรรม มีการใช้เหตุผล ตลอดจนมีการปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา ลักษณะเหล่านี้นอกจากจะเป็นลักษณะของครอบครัวที่พึงประสงค์แล้ว ยังเป็นสิ่งที่เอื้อให้การขัดเกลาทางสังคมได้ผลดี สามารถสร้างครอบครัวให้น่าอยู่ และนำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ในที่สุด

ประเด็นที่สอง การศึกษากระบวนการขัดเกลาทางสังคมภายในครอบครัว โดยนำเอาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ในการป้องกันและลดปัญหาเสพติด พบว่า ชุมชนบ้านแปะเป็นชุมชนที่ทุกครอบครัวนับถือพระพุทธศาสนาสืบต่อกันมาช้านาน โดยมีสำนักทางประวัติศาสตร์ในฐานะเป็นข้ากาลปนาของวัด มีตราสัญลักษณ์และพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับสถาบันกษัตริย์ในอดีต ทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสถาบันพระพุทธศาสนา และมีศาสนสถานสำคัญคือ วัดบ้านแปะ ที่เป็นจุดศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน ดังนั้น กระบวนการ ขัดเกลาทางสังคมภายในครอบครัวของชุมชนบ้านแปะจึงนำเอาหลักพระพุทธศาสนามาใช้ โดยสรุป ได้ ๔ ประการ คือ

- ๑) การให้ความสำคัญกับเด็ก
- ๒) การฝึกฝนพัฒนาตนเอง
- ๓) ความกตัญญูกตเวที
- ๔) การปฏิบัติตามหน้าที่

นอกจากนี้ ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมแนวพุทธยังมีหลักการสำคัญอีก ๔ ประการ คือ ๑) การขัดเกลาแบบครบองค์ประกอบ ๒) การขัดเกลาด้วยความเสมอภาค ๓) คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล และ ๔) เห็นความสำคัญในการฝึกฝนพัฒนาตนเองของเด็ก อย่างไรก็ตาม การนำหลักการดังกล่าวมาประยุกต์อาจยังต้องได้รับการพัฒนาต่อไป เพื่อให้ชุมชนปลอดภัยจากปัญหาเสพติดอย่างแท้จริง

ประการสุดท้าย การศึกษาอิทธิพลของกลุ่มองค์กรชุมชนที่พัฒนาตนเองจนกลายเป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่มีต่อกระบวนการขัดเกลาทางสังคมภายในครอบครัว ตามแนวพระพุทธศาสนา พบว่า กลุ่มองค์กรในชุมชนบ้านแปะมีอยู่จำนวนหลายกลุ่มและมีความหลากหลายในบทบาทหน้าที่ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) กลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ ๒) กลุ่มองค์กรทางการเมือง และ

^{๑๒๑}พระมหาวันชัย ปุณณภาโณ และคณะ, “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศไทยสหรัฐอเมริกา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ก-ข.

๓) กลุ่มองค์กรสงเคราะห์และวัฒนธรรม สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะสังกัดกลุ่มองค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรขึ้นไป ลักษณะของกลุ่มสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) กลุ่มที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมดั้งเดิม กลุ่มประเภทนี้สามารถดำรงองค์กรอยู่ได้ด้วยวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งมีไม่มากนัก และ

๒) กลุ่มที่เกิดขึ้นจากการริเริ่มหรือจัดตั้งโดยภาครัฐ ความเข้มแข็งของกลุ่มขึ้นอยู่กับปัจจัย ๒ ด้าน คือ

๒.๑) ปัจจัยภายนอก โดยมีภาครัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุน มีบทบาทในฐานะเป็นแหล่งผลประโยชน์ให้แก่ชุมชน แหล่งเงินกู้ในชุมชน หรือเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมือง และ

๒.๒) ปัจจัยภายใน ซึ่งเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ทั้งนี้การที่จะดำรงองค์กรอยู่ได้นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผ่านมาของชาวบ้าน โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่า “การพัฒนา” ของภาครัฐ อันมีอิทธิพลสำคัญในการสร้างวิถีคิดแก่สมาชิกในองค์กรชุมชนก่อน แล้วถ่ายทอดลงสู่วิถีคิดของสมาชิกในครอบครัวต่อไป และจากการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจว่า กลุ่มองค์กรชุมชนมีอิทธิพลต่อกลุ่มต่างๆ ในครอบครัวแตกต่างกัน โดยเฉพาะกับกลุ่มพ่อบ้านที่เน้นในเรื่อง การจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับการทำมาหากินเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มแม่บ้านมีความคิดในเชิงอนุรักษ์มากกว่า และเน้นความสำคัญของสถาบันทางสังคมที่มีอยู่เดิม

ส่วนกลุ่ม เด็กและเยาวชนกลับมีมิติการมองเห็นภาพองค์รวมของชุมชนได้อย่างน่าสนใจ และมีความ ใกล้เคียงกับภาพความจริง และได้เสริมมิติของความรักความอบอุ่นจากการจัดการความสัมพันธ์ในครอบครัวและการ รักษาสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในชุมชน ไม่เน้นการจัดการแบบสมัยใหม่แต่ให้ความสำคัญกับการจัดการตามศักยภาพของชุมชน โดยยึดหลักความพอเพียง ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต^{๑๒๒}

พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” ล้านนามีอัตลักษณ์ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นของตนเอง มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลำเนาท้องถื่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่มาใช้ เพื่อรองรับความทันสมัย ส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยม ส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือ สายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๑๒๓}

^{๑๒๒}พระมหาบุญช่วย สิริธโร และคณะ, “การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกระบวนการขัดเกลากายทางสังคมโดยครอบครัวในชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและลดปัญหาเยาวชนเสพติดของดีและเยาวชน”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ก-ข.

^{๑๒๓}พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา” **ปริญาปริญญาดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓).

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก) และ คณะ ได้วิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย” ผลการวิจัยมีดังต่อไปนี้

ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต วัดไทยในอินเดีย ถือเป็นยุคทองของพระธรรมทูต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติ ได้ประกาศเกียรติคุณของชาติให้ประจักษ์แก่คนทั่วโลก ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและองค์กรหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างสำนักงานพระธรรมทูตให้ชัดเจน เพื่อสร้างเครือข่ายในระดับองค์กรได้มีหลายด้านดังนี้ ๑. ด้านการศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า พระธรรมทูตได้ให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปญฺญาศิล และโรงเรียนต้นกล้า มีการสนับสนุนทุนการศึกษาให้และเด็กและเยาวชน ได้นำเยาวชนมาปฏิบัติธรรมในวัด มีการทำวัตรสวดมนต์ เจริญจิตภาวนา ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า วัดยังไม่ได้สร้างเครือข่ายศูนย์การศึกษา เพื่อประสานงานกับองค์กรข้างนอกผู้สอนขาดทักษะด้านภาษาท้องถิ่น และการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนยังไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายต้องเข้ามาช่วยเหลือ ๒. ด้านการสงเคราะห์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า พระธรรมทูตเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตา ได้มีการอนุเคราะห์ต่อผู้อื่น มีการแจกสิ่งของเครื่องใช้อุปโภค บริโภคและการดูแลรักษาพยาบาลให้ มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุเคราะห์การศึกษาเผยแผ่ ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า วัดยังขาดกองทุนเพื่อการสงเคราะห์สุขภาพชุมชน เมื่อประสบภัยพิบัติ ขาดทุนทรัพย์ในการบริหาร จึงจำเป็นอย่างยิ่งต้องหาแนวทางในการตั้งเป็นกองทุน หรือมูลนิธิขึ้น เพื่อจะเอื้อต่อการทำงานสงเคราะห์ด้านนี้ ๓. ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง พบว่าจากการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต ได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีความมั่นใจในคุณค่า ความดีงามและมุ่งมั่นแน่วแน่ต่ออุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ทำให้เห็นประโยชน์ ที่เป็นคุณสมบัติของพระธรรมทูต ส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตที่ทำงานไม่ต่อเนื่อง เกิดอาการท้อแท้ หดห่อกำลังใจ รู้สึกเบื่อต่อการที่รับผิดชอบและเกิดความรู้สึกว่าการมาปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูต ทำให้ความรู้ ความสามารถของตนเองด้อยลง จำเป็นต้องสร้างกำลังใจและพึงพอใจในการทำงานให้มากขึ้น ๔. ด้านความคิดเห็น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก พบว่าแนวความคิดเห็นของพระธรรมทูตได้เกิดรู้สึกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในส่วนข้อเสนอแนะพบว่า พระธรรมทูตควรพัฒนาทัศนคติต่อความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะจะขาดความรู้ ขาดประสบการณ์ ขาดทักษะในด้านภาษาอังกฤษและการสื่อสาร จึงมีค่าเฉลี่ยน้อยตามอันดับ^{๑๒๔}

พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี) ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน มี ๔ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

๓.๑ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้ส่งสาร มี ๓ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่

^{๑๒๔}พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (ไสว โชติโก)และคณะ, “วิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

ประเด็นที่ ๑ เสริมศักยภาพและ ชีตความสามารถมีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังคุณสมบัติในอุดมคติของผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแพร่พระพุทธศาสนา ให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองเด็กและเยาวชนในปัจจุบัน และฝึกฝนทักษะและเทคนิคการสอนที่เน้นผลลัพธ์ให้เยาวชนสามารถนำหลักธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับช่วงวัยของตน

ประเด็นที่ ๒ สร้างการทำงานเป็นเครือข่าย มีแนวทางในการดำเนินการโดยให้ความรู้ทางศาสตร์สมัยใหม่เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายในการทำงาน และสร้างเครือข่ายการทำงานระดับพื้นที่จากเล็กไปหาใหญ่

ประเด็นที่ ๓ ปลูกฝัง จิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ มีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคม และสร้างแรงจูงใจในการเผยแผ่ธรรมะเพื่อประโยชน์ในระดับจุลภาคและมหภาค

๓.๒ ยุทธศาสตร์การบูรณาการสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบัน มี ๑ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ การบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน

๓.๓ ยุทธศาสตร์การรักษาและเพิ่มช่องทางการสื่อสาร มี ๒ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่

ประเด็นที่ ๑ รักษาช่องทางการสื่อสารเดิม มีแนวทางในการดำเนินการโดยรักษาช่องทางการสื่อสารธรรมะแก่เยาวชนโดยอาศัยโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนเป็นฐาน และรักษาช่องทางการสื่อสารธรรมะผ่านกิจกรรมของสถานศึกษา

ประเด็นที่ ๒ เพิ่มช่องทางการสื่อสารใหม่ มีแนวทางในการดำเนินการ โดยเพิ่มช่องทางการสื่อสาร ธรรมะผ่านระบบสารสนเทศออนไลน์

๓.๔ ยุทธศาสตร์การปลูกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร มี ๑ ประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่ ปลูกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร มีแนวทางในการดำเนินการโดยปลูกฝังคุณสมบัติของผู้รับสารที่ดี และปลูกฝังองค์ประกอบเฉพาะตนของผู้รับสารที่ดี^{๑๒๕}

พระมหาประสาน อนุวตโต (ทัศนารุณพงศ์) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ^{๑๒๖} ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวิธี

^{๑๒๕}พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๑๒๖}พระมหาประสาน อนุวตโต (ทัศนารุณพงศ์), “การพัฒนารูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

ทัศน์ การกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัด

สรุปว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เป็นความคาดหวังจากผลที่จะได้รับค่อนข้างมาก คือ การพัฒนาจิตใจ แนวคิด และวิธีการต่างๆ ที่จะสามารถชักจูงให้นำสิ่งที่เผยแผ่หลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นเรื่องยากทีเดียว แต่ก็ต้องอาศัยการปลูกฝังและการปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัย โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชน ต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะพวกเขาจะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าและเป็นแบบอย่างให้กับเด็กในรุ่นต่อไป ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน พบว่า พระสงฆ์ส่วนใหญ่ใช้วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแบบอย่างที่เราพบในพระไตรปิฎกบ้าง ประยุกต์หลักธรรมให้เข้ากับสังคมไทยในปัจจุบันบ้าง ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเปลี่ยนจากนโยบายเชิงรับ มาเป็นเชิงรุก ในปัจจุบันปฏิบัติธรรมหรือมุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา การดำเนินการใดๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อการเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดและนอกวัด เชื่อว่าการกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น

ตารางที่ ๒.๖ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
บัญชายุทธ นาคมุจลินท์ (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).	การบริหารงานให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลได้นั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทฤษฎีและหลักการบริหารทั่วไป เพื่อจะได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับการทำงาน สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม พระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารองค์การการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระองค์อาศัยกระบวนการและทรัพยากรทางการบริหารต่างๆ เป็นปัจจัยในการบริหาร
บัญชา จำปารักษ์, ผศ. และคณะ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	สำหรับประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ พบว่า นิสิตปีที่ ๑ ส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๑.๑ เห็นว่าประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ อยู่ในระดับมาก นิสิตปีที่ ๒ ส่วนใหญ่ร้อยละ ๕๘.๖ เห็นว่าประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ อยู่ในระดับน้อย นิสิตปีที่ ๓ ร้อยละ ๖๙.๙ เห็นว่าประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนิสิตปีที่ ๔ ส่วนใหญ่ร้อยละ ๘๑.๓ เห็นว่าประสิทธิภาพการสอนของอาจารย์ อยู่ในระดับมาก สรุปได้ว่าการเปรียบเทียบประสิทธิภาพการสอนแต่ละสาขาวิชาและแต่ละชั้นปีไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ ๒.๖ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาบุญช่วย สิริธโร, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).	ประเด็นแรก พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชนบ้านแปะมีลักษณะที่เอื้อต่อการอบรมขัดเกลา สมาชิกในครอบครัวมีการช่วยเหลือเกื้อกูล ทำให้เกิดความสามัคคี และสามารถร่วมแก้ปัญหากันอย่างสร้างสรรค์ ตลอดจนมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา เป็นลักษณะของครอบครัวที่พึงประสงค์ นำไปสู่การสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ในที่สุด ประเด็นที่สอง พบว่า ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับสถาบันพระพุทธศาสนา และมีศาสนสถานสำคัญคือ วัดบ้านแปะ ที่เป็นจุดศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน กระบวนการ ขัดเกลาทางสังคมภายในครอบครัวของชุมชนบ้านแปะจึงนำเอาหลักพระพุทธศาสนามาใช้ ประการสุดท้าย พบว่า กลุ่มองค์กรในชุมชนบ้านแปะมีอยู่จำนวนหลายกลุ่มและความหลากหลายในบทบาทหน้าที่ สามารถแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) กลุ่มองค์กรทางเศรษฐกิจ ๒) กลุ่มองค์กรทางการเมือง และ ๓) กลุ่มองค์กรสงเคราะห์และวัฒนธรรม สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่จะสังกัดกลุ่มองค์กรมากกว่าหนึ่งองค์กรขึ้นไป
พระมหาวิญญู ปุณณโก, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).	พระธรรมทูตมีคุณสมบัติในหลายๆ ด้าน ที่ยังไม่สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คุณสมบัติต่างๆ ในแง่ของการบริหารจัดการ กระบวนการในการทำงาน ในแง่ของบทบาทด้านต่างๆ ยังต้องมีการพัฒนา กล่าวคือ พระธรรมทูตมีบทบาทเป็นที่ยอมรับของกลุ่มคนไทยในสหรัฐอเมริกา แต่คนไทยเหล่านั้นรวมทั้งพระธรรมทูตเองก็ยังมีความรู้สึกว่าพระธรรมทูตแสดงบทบาทหรือดำเนินงานในกลุ่มชาวต่างชาติได้ไม่ดีเท่าที่ควร

ตารางที่ ๒.๖ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยะทสฺสี) (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	๓.๑ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพผู้ส่งสาร มี ๓ ประเด็น ได้แก่ ประเด็นที่ ๑ เสริมศักยภาพและ ชีตความสามารถ ประเด็นที่ ๒ สร้างการทำงานเป็นเครือข่ายประเด็นที่๓ ปลุกฝัง จิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจ ๓.๒ ยุทธศาสตร์การบูรณาการสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันได้แก่ การบูรณาการตัวสาร (หลักธรรม) เข้ากับเหตุการณ์ในปัจจุบัน ๓.๓ ยุทธศาสตร์การรักษาและเพิ่มช่องทางการสื่อสาร ประเด็นที่ ๑ รักษาช่องทางการสื่อสารเดิม ประเด็นที่ ๒ เพิ่มช่องทางการสื่อสารใหม่ ๓.๔ ยุทธศาสตร์การปลุกฝังค่านิยมที่ดีแก่ผู้รับสาร
พระครูภาวนาโสภิต, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	มีการวางแผนไว้ตลอดปีตามประเพณีดั้งเดิมที่เคยทำติดต่อกันมา โดยรับนโยบายจากส่วนกลางแล้วมาปรับใช้ประยุกต์เข้ากับภูมิลาเนาท้องถิ่น ด้านแนวทางการบริหารจัดการเจ้าอาวาสสั่งการให้ดำเนินงานตามจารีตประเพณีที่เคยปฏิบัติมา ในปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการใหม่มาใช้ เพื่อรองรับความทันสมัยส่วนมากด้านของพระสงฆ์จะดำเนินการตามแนวทางปฏิบัติของพระสังฆาธิการที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายเพื่อปฏิบัติงานส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็คล้อยตามความเชื่อพิธีกรรมในล้านนา ส่วนการคิดหาหลักธรรมคำสอนนั้นก็แสดงไปตามอาการที่มีอยู่ตามประเพณีนิยม ส่วนการบริหารเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เห็นเป็นรูปธรรมก็คือสายงานของพระธรรมทูตมีการจัดอบรมฝึกฝนรับนโยบายและงบประมาณมาปฏิบัติงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตารางที่ ๒.๖ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
พระมหาประสาน อนุวตโต (ทัศนารุณ พงศ์) (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).	การดำเนินการประกาศพระพุทธศาสนาให้ศาสนทายาทและประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัด
พระครูปลัดสวัสด์มนวชิรคุณ, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).	พบว่า การปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต วัดไทยในอินเดีย ถือเป็นยุคทองของพระธรรมทูต วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในอินเดียและชาวพุทธต่างชาติ พระธรรมทูตปัจจุบันมีจำนวนน้อยมาก การทำงานไม่เป็นทีม ขาดการมีส่วนร่วม ไม่มีเครือข่ายชาวพุทธระดับนานาชาติและองค์กรหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องสร้างสำนักงานพระธรรมทูตให้ชัดเจน เพื่อสร้างเครือข่ายในระดับองค์กรได้มีหลายด้านดังนี้ ๑. ด้านการศึกษา พบว่า พระธรรมทูตได้ให้การสงเคราะห์ ด้านการศึกษา มีการสร้างโรงเรียนปัญญาศีล สนับสนุนทุนการศึกษาให้และเด็กและเยาวชน ได้นำเยาวชนมาปฏิบัติธรรมใน ๒. ด้านการสงเคราะห์ พบว่า พระธรรมทูตเป็นสัญลักษณ์ของความเมตตา ได้มีการอนุเคราะห์ต่อผู้อื่น และมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการอนุเคราะห์ การศึกษาเผยแผ่ ๓. ด้านคุณสมบัติของพระธรรมทูต พบว่าจากการปฏิบัติศาสนกิจของพระธรรมทูต ได้มองเห็นประโยชน์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มีความมั่นใจในคุณค่า ๔. ด้านความคิดเห็น พบว่าแนวความคิดเห็นของพระธรรมทูตได้เกิดรู้สึกมีความเสียสละ มีความรับผิดชอบด้านการเผยแผ่และได้ทุ่มเทกำลังกายและใจให้กับภารกิจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๖.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม

จากการได้ค้นคว้าศึกษาทบทวนงานวิจัยของบัณฑิตหลายท่านที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม ปรากฏว่ามีบัณฑิตนักวิชาการหลายท่าน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับสำนักปฏิบัติธรรมไว้ ผู้วิจัยพอนำมาสรุปได้ดังนี้

ดวงกมล ทองคนารักษ์ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบโครงการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับชาวต่างประเทศในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่าการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งสมถและวิปัสสนา ตลอดจนปัจจัยที่เกื้อกูลการปฏิบัติธรรม เช่น การตัดปณิธิโพธิ์ การแสวงหากัลยาณมิตร การเลือกกรรมฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม และสัปปายะในการปฏิบัติธรรม ล้วนมีผลต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม นอกจากนี้รูปแบบการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมของชาวต่างประเทศในประเทศไทย ควรมีจัดโครงการปฏิบัติธรรมแยกตามกลุ่มของผู้เข้าปฏิบัติธรรม เช่น การจัดคำแนะนำเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยวที่สนใจการปฏิบัติแต่ยังไม่พร้อมที่จะเข้าฝึกอบรม โครงการปฏิบัติธรรมเบื้องต้น โครงการปฏิบัติธรรมสำหรับผู้ที่เคยฝึกปฏิบัติมาก่อน และโครงการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมขั้นสูง ตลอดจนการจัดบวชให้แก่ชาวต่างชาติที่สนใจ นอกจากนี้ควรประยุกต์หลักสัปปายะ ๗ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการปฏิบัติธรรม^{๑๒๗}

บรรจง โสตาดีและคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการบริหารพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑” ผลการวิจัยพบว่าแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑ สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ๑) แนวทางพัฒนาด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ๒) แนวทางพัฒนาด้านบุคลากร ๓) แนวทางพัฒนาด้านการบริหารจัดการ ๔) แนวทางพัฒนาด้านรูปแบบปฏิบัติ/วิธีฝึกปฏิบัติ ๕) แนวทางพัฒนาด้านผลกระทบ ๖) แนวทางพัฒนาด้านงบประมาณ^{๑๒๘}

แมชเณรัชฌา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์ ได้วิจัยเรื่อง “พุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม” ผลวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมที่บริหารโดยคณะสงฆ์และโดยคฤหัสถ์มีดังนี้ ฝ่ายคณะสงฆ์มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว เจ้าสำนักเป็นผู้บริหารแต่ผู้เดียว ในการจัดการ การบริหารงานบุคคลด้วยหลักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน การอำนวยการ ผู้นำเป็นผู้อำนวยการเพื่อกำหนดการทำงานตามสายงาน พุทธวิธีการกำกับดูแลใช้หลักธรรมคือหลักไตรสิกขา และหลักเมตตา

ส่วยฝ่ายคฤหัสถ์พบว่าการวางแผนมีคณะกรรมการมูลนิธิบริหารในองค์กรขนาดใหญ่ และขนาดกลาง การจัดการครมีสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเป็นฝ่ายอำนวยการ และปฏิบัติภารกิจต่าง ๆ การบริหารงานบุคคลใช้การแบ่งงานตามหน้าที่ ผู้นำของฝ่ายคฤหัสถ์มีการอำนวยการตามกระบวนการของการสั่งการตามลำดับชั้น การบริหารงานบุคคล การกำกับดูแลใช้หลักทางตะวันตกผสมผสานกับภูมิธรรมทางตะวันออก

^{๑๒๗} ดวงกมล ทองคนารักษ์, “รูปแบบโครงการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับชาวต่างประเทศในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^{๑๒๘} บรรจง โสตาดีและคณะ, “การศึกษาแนวทางการบริหารพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข.

การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมโดยคณะสงฆ์พบว่ามีพัฒนาบุคลากร พัฒนาสถานที่ พัฒนาสื่อ และพัฒนาหลักสูตร สวนรูปแบบฝ่ายคฤหัสถ์พบว่าเป็นการพัฒนา ๖ ด้าน ได้แก่ พัฒนาโครงสร้างในการบริหารในการบริหาร พัฒนาบุคลากร พัฒนาสื่อ พัฒนาร่างกายและจิตใจ พัฒนาหลักสูตร และพัฒนาสถานที่ รูปแบบการปฏิบัติทางฝั่งคณะสงฆ์ใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ ส่วนการปฏิบัติโดยคฤหัสถ์ เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางธรรมครบวงจร โดยมีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดให้สอดคล้องกับ ผู้ปฏิบัติ รูปแบบพุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม ฝ่ายคณะสงฆ์หลักในการบริหารสอดคล้องกับพุทธวิธีบริหารของพระพุทธเจ้า^{๑๒๙}

อุทัย สติมัน ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรม ในประเทศไทย” ผลวิจัยพบว่า วัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรม เป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัยในวัฏฏะ หางไกลจากความชั่วทุก รูปแบบเป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ รูปแบบการจัดการความรู้ของสำนักปฏิบัติธรรม คือการดำเนินการในลักษณะแบบธรรมเนียมดั้งเดิม ยังไม่ได้มีรูปแบบ การจัดการความรู้ที่เป็นกระบวนการอย่างชัดเจน ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการความรู้ยังไม่ปรากฏชัด ทั้งนี้เพราะไม่ได้มีการวิเคราะห์ถึงเป้าหมาย รวมถึงเหตุผลและความจำเป็นในการที่จะใช้ความรู้มาเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ แต่มีกระบวนการดำเนินงาน ในปัจจุบันจึงเป็นลักษณะแบบสังคมธรรมชาติดั้งเดิมประกอบของการจัดการความรู้ นั้น ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

๑) ด้านคน ต้องมีโครงสร้างของการจัดการความรู้ที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ ผู้บริหารสูงสุดในองค์กรจะต้องเห็นคุณค่าในการจัดการความรู้และดำเนินการผลักดัน การจัดการความรู้ ที่สำคัญคนในองค์กรจะต้องมีความกระหายใคร่เรียนรู้มีวัฒนธรรมในการเรียนรู้ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน

๒) ด้านเทคโนโลยี สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีระบบ IT หรือเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสารที่หลากหลายและมีประสิทธิภาพ เพราะจะช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว เช่น สื่ออินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๓) ด้านกระบวนการสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีกระบวนการทำการจัดการความรู้ ที่ชัดเจนเป็นระบบและมีประสิทธิผล ตัวอย่างของกระบวนการที่ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในวงการราชการ เช่น กระบวนการจัดการความรู้ตามแนวทางของ ก.พ.ร.^{๑๓๐}

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปเพื่อให้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาปฏิบัติธรรมเจริญภาวนา และให้บริการในทุกด้าน ดังนั้นสถานที่ของสำนักต้องมีสภาพที่สะอาด ร่มรื่น สวยงาม การบริหารการจัดการต้องมีกลยุทธ์ในพัฒนาที่หลากหลาย เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ชาญฉลาดในหลักการบริหาร

^{๑๒๙}แมชชีณรัชฌา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์, “พุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

^{๑๓๐}อุทัย สติมัน, “การพัฒนาแบบการจัดการความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

และความผู้นำของผู้ที่เป็นเจ้าสำนัก ทั้งบุคลากรที่เกี่ยวข้อง สำนักต้องได้รับการพัฒนาให้ผู้มีคุณวุฒิ ทั้งด้านปริยัติ และมีประสบการณ์ในด้านการปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานตามสมควรแก่ภูมิธรรม ความสามารถของแต่ละท่าน สามารถที่แนะนำผู้อื่นได้ มีศิลาจารวัตรเป็นที่เลื่อมใสของผู้เข้ามาศึกษา ปฏิบัติธรรมทุกเพศทุกวัย และทุกภาวะของผู้เข้ารับการอบรม พร้อมทั้งพัฒนาวัดให้เป็นสำนัก ปฏิบัติธรรมที่เพียบพร้อมด้วยความเป็นสปปายะ เหมาะแก่การศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม สอดคล้องกัน กับองค์ประกอบของการฝึกอบรมปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๕ ประการ กล่าวคือ มีสถานที่ของ สำนักเหมาะสมแก่การปฏิบัติ หลักสูตรการอบรมดี วิทยากรมีคุณวุฒิ มีความรู้และ มีประสบการณ์ การบริหารกิจกรรมของสำนักเป็นระบบ เจ้าอาวาสเอาใจใส่ ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรม มีความตั้งใจ ก็ ย่อมได้ประโยชน์จากการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวาง ให้ผู้ ปฏิบัติตามคำสอนได้ทั้งรู้ทั้งเห็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า คือพระสัจธรรม อันเป็นธรรมที่มี อยู่ตลอดตามความเป็นจริง

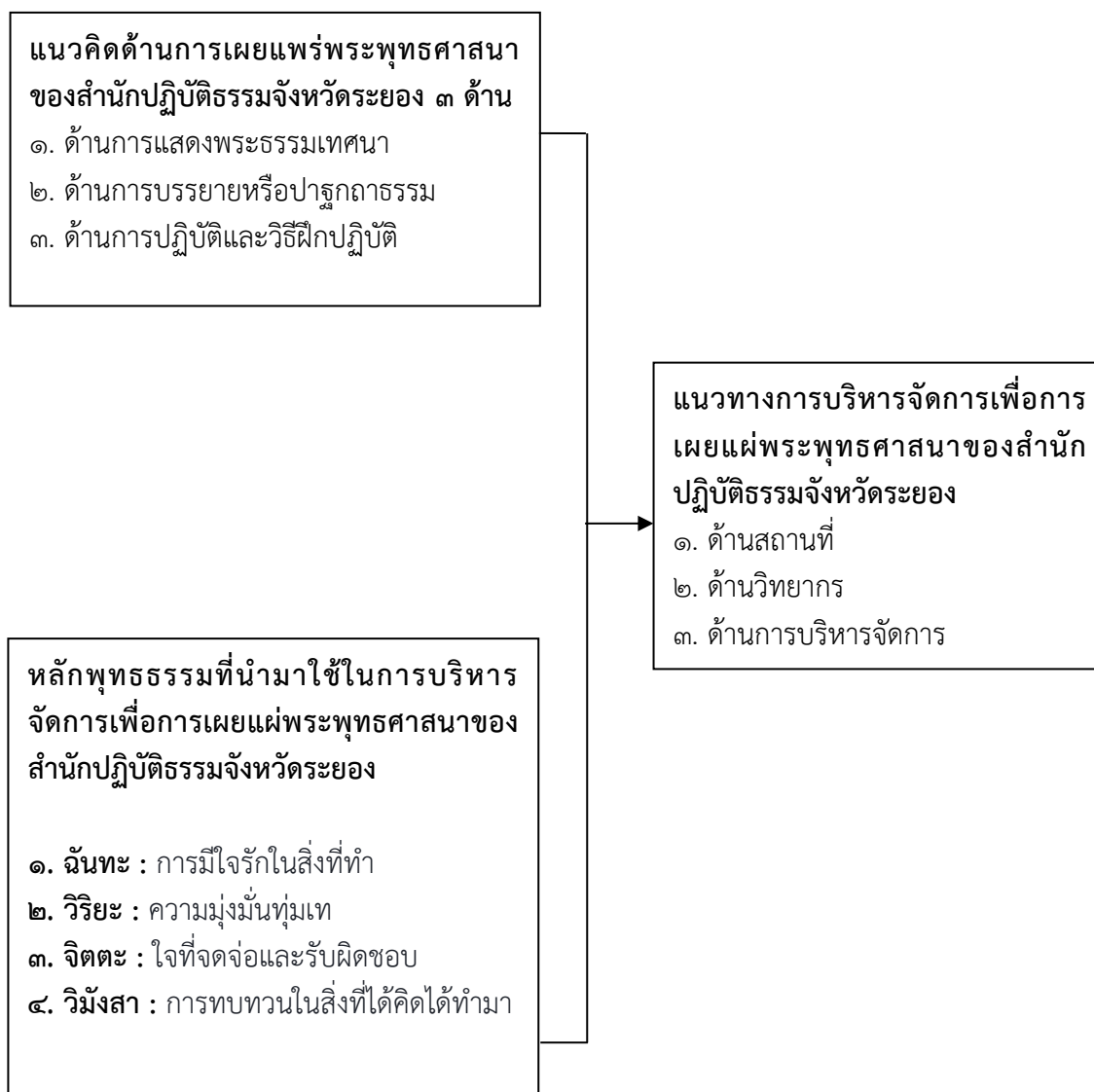
ตารางที่ ๒.๗ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
บรรจง โสตาดีและคณะ, (สถาบันวิจัย พุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙).	แนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะ สงฆ์ภาค ๑๑ สรุปได้ ๖ ด้าน คือ ๑) แนวทางพัฒนาด้าน สภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ๒) แนวทางพัฒนา ด้านบุคลากร ๓) แนวทางพัฒนาด้านการบริหารจัดการ ๔) แนวทางพัฒนาด้านรูปแบบปฏิบัติ/วิธีฝึกปฏิบัติ ๕) แนวทางพัฒนาด้านผลกระทบ ๖) แนวทางพัฒนา ด้านงบประมาณ
ดวงกมล ทองคนารักษ์, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).	การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ทั้งสมถและ วิปัสสนา ตลอดจนปัจจัยที่เกื้อกูลการปฏิบัติธรรม เช่น การตัดปิลิโพธ การแสวงหากัลยาณมิตร การเลือก กรรมฐานที่เหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม และสปปายะใน การปฏิบัติธรรม ล้วนมีผลต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม นอกจากนี้ การปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรมของ ชาวต่างประเทศในประเทศไทย ควรมีจัดโครงการปฏิบัติ ธรรมแยกตามกลุ่มของผู้เข้าปฏิบัติธรรม ควรประยุกต์ หลักสปปายะ ๗ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการ ปฏิบัติธรรม

ตารางที่ ๒.๗ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม (ต่อ)

ผู้วิจัย	ผลการวิจัย
แมชีเนรัชฌา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).	สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรม ฝ่ายคณะสงฆ์มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว เจ้าสำนักเป็นผู้บริหาร ในการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคลด้วยหลักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน การอำนวยการ ผู้นำเป็นผู้อำนวยการเพื่อกำหนดการทำงานตามสายงาน พุทธวิธีการกำกับดูแลใช้หลักธรรมคือหลักไตรสิกขา และหลักเมตตา ส่วยฝ่ายคฤหัสถ์ พบว่าการวางแผนมีคณะกรรมการมูลนิธิบริหารในองค์กรขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ผู้นำของฝ่ายคฤหัสถ์มีการอำนวยการตามกระบวนการของการสั่งการตามลำดับขั้น การบริหารงานบุคคล ใช้หลักทางตะวันตกผสมผสานกับภูมิธรรมทางตะวันออกมีการพัฒนา ๖ ด้าน ได้แก่ พัฒนาโครงสร้างในการบริหารในการบริหารพัฒนาบุคลากร พัฒนาสื่อ พัฒนาร่างกายและจิตใจ พัฒนาหลักสูตร และพัฒนาสถานที่ รูปแบบพุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม
อุทัย สติมั่น,(บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).	วัด หรือ สำนักปฏิบัติธรรม เป็นสัญลักษณ์ของความสงบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจ รูปแบบการจัดการความรู้ของสำนักปฏิบัติธรรม คือ การดำเนินการในลักษณะแบบธรรมนิยมดั้งเดิม ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการความรู้จึงยังไม่ปรากฏชัด ทั้งนี้เพราะไม่ได้มีการวิเคราะห์ถึงเป้าหมาย รวมถึงเหตุผลในการที่จะใช้ความรู้มา เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ องค์ประกอบของการจัดการความรู้ นั้น ประกอบด้วย ๓ ประการ คือ ๑)ด้านคน ต้องมีโครงสร้างของการจัดการความรู้ที่เอื้อต่อความสำเร็จของการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ ที่สำคัญคนในองค์กรจะต้องมีความใคร่เรียนรู้ มีทัศนคติที่ดี ๒) ด้านเทคโนโลยี สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีระบบ IT และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ๓) ด้านกระบวนการ สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีกระบวนการทำการจัดการความรู้ ที่ชัดเจนเป็นระบบและมีประสิทธิผล

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ผู้วิจัยสามารถนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย (Research Framework)

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยใช้รูปแบบ การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารของการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง (Documentary Study) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อให้ได้การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ที่มีความสมบูรณ์ ดังนี้

๑.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ประกอบด้วย กลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และกลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๗ รูป/คน

๑.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) พระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ รูป/คน เพื่อแสวงหาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในบางประการ และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อให้ได้แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ที่มีความสมบูรณ์

๒. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามกับ กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๓๑๖ รูป/คน ได้มาจากประชากรประมาณ ๑,๑๖๐ รูป/คน โดยใช้สูตรสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๑ ในการคำนวณหาจำนวนกลุ่มตัวอย่าง และคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบง่าย ในการแจกแบบสอบถาม เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอิทธิบาท ๔ และอีก ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งเป็นผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๓.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In – depth Interview) โดยผู้วิจัยคัดเลือกจาก กลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และกลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ รูป

๑. พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง

๒. พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง

๓. พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอมืองระยอง

๔. พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาคร รองเจ้าคณะอำเภอกาหลง รูปที่ ๑

๕. พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ

^๑สุวรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๔ รูป

๑. พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยกโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง

๒. พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร ธรรมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา

๓. พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์ธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ

๔. พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง)

กลุ่มที่ ๓ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๔ รูป/คน

๑. พระครูโสภิตปัญญาก (เชาวลิตร์ ชิตงโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง

๒. พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย

๓. พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย

๔. พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำอ่าว

กลุ่มที่ ๔ ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๔ คน

๑. นายชาญณรงค์ เจนจบ หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

๒. นายธนาศักดิ์ คอวนิช หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

๓. นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

๔. นางชวัลกร เญียบแหลม หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง

๓.๓.๒. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

จากผู้เชี่ยวชาญพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๑ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒. อาจารย์ ดร.ธิตูตม์ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

๓. อาจารย์ ดร.อนวัตร กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

๔. พระครูสิริธรรมสุธี (ธารา ธรรมโร) เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก

๕. พระครูสุวรรณพุทธวิเศษ (สมพงษ์ ธรรมวิโร) เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูมิ ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม

๖. พระมหาแสง อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง

๗. พระครูสังวรญาณวงศ์ (พงศ์วุฒิ ญาณสโร) เจ้าอาวาสวัดหนองโสน

๘. พระมหาวิระชัย ชยวิโร, ดร. เจ้าคณะตำบลวังจันทร์ เจ้าอาวาสวัดคลองบางบ่อ
 ๙. พระครูสุนทรธรรมวาที (ธนุ สิริธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดสรีมนัน ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม
 ๑๐. นางบุญมี วงษ์ไพศาล ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม
 ๑๑. นางทองมี เฉียบแหลม ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม

๓.๒.๓ การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากร คือ พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ได้ประชากรประมาณ ๑,๑๖๐ รูป/คน และได้กำหนดขนาดตัวอย่างจากการเปิดตารางสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๑๖ รูป/คน

๑) ประชากรจากการวิจัยเชิงปริมาณ คือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จำนวนประชากร ๑,๑๖๐ รูป/คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย

๒) กลุ่มตัวอย่าง มาจากการเปิดตารางสำเร็จรูปของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane)^๒ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๑๖ รูป/คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (Questionare) แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้^๓

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร} \quad n &= \frac{1,160}{1 + 1,160 (0.05)^2} \\ &= 316 \end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 316 รูป/คน

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่	จำนวนประชากร	จำนวนตัวอย่าง
เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม	๒๐	๕
พระวิปัสสนาจารย์	๑๐	๓
กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม	๑,๑๓๐	๓๐๘
รวม	๑,๑๖๐	๓๑๖

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^๓อ้างแล้ว, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ แบบสอบถาม

๑. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

- ๑) ศึกษาหลักการและแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองจากเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒) กำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือการวิจัย
- ๓) กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
- ๔) สร้างเครื่องมือ
- ๕) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข
- ๖) นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชาชนที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ
- ๗) ปรับปรุงแก้ไข
- ๘) จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๒. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นตามกรอบทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง เพื่อศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไปของทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง เพื่อนำเสนอแนวทางทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน โดยใช้แบบสอบถามชนิดแบบตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้านคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอริยบท ๔

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale) โดยกำหนดความ
 มากน้อยของระดับความคิดเห็น

โดยผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องแสดงความคิดเห็นจากคำถามที่ผู้ศึกษากำหนดเกี่ยวกับ
 การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ซึ่งมีลักษณะ
 เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้^๔

- ๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ มาก
- ๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ ปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ น้อย
- ๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับทางการ
 บริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง (Openended
 Questionnaire) แบบสอบถามที่สร้างขึ้น

๓. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำไปดำเนินการวิเคราะห์ และประเมินระดับคุณภาพความตรงของ
 เครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ Face validity (ความตรงเชิงพื้นิจ) ซึ่งเป็นการตรวจสอบประเมิน
 คุณภาพของเครื่องมือการวิจัย โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ทั้ง ๒ ท่าน ด้วยการตรวจสอบประเมินกรอบ
 เนื้อหา ขอบเขตของแบบสอบถามประเด็นสำคัญของการสอบถาม ตลอดจนการใช้ถ้อยคำสำนวน
 ภาษาเชิงวิชาการที่เหมาะสมและความเป็นเอกฉันท์ในการเก็บข้อมูล

๒) การวิเคราะห์ความตรงเชิงเนื้อหา (Contents validity) โดยการหาค่าดัชนีความ
 สอดคล้องของประเด็นคำถามการวิจัยกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยในรูปแบบของเทคนิคการวิเคราะห์
 IOC (Index of Congruence)^๕ โดยผู้เชี่ยวชาญการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัยและเนื้อหาวิจัยไม่
 น้อยกว่า ๕ ท่าน ได้ผลการหาค่า IOC ๐.๐๕ ทุกข้อ โดยมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบ IOC ดังนี้

๑. ดร.พิเชฐ ทังโต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ ผอ. หลักสูตรพธ.ด.
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์ อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่าน
 สุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

^๕สุวรีย์ ศิริโกการภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์ สถาบันราชภัฏเทพ
 สตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๔. ดร.บุษกร วัฒนบุตร อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษาฯ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕. ดร.ยุทธนา ประณีต อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) การหาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงจากขั้นตอนการหาค่า IOC แล้วไปแจกให้กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย จำนวน ๓๐ ชุด เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach's Alpha coefficient)^๖ ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของความเชื่อมั่นแบบสอบถาม (Try Out) ทั้งฉบับเท่ากับ .๙๗๐

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงคุณภาพมีขั้นตอนดังนี้

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสืออ้างอิงทางพระพุทธศาสนาต่างๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาเถปิฎก ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ วารสารบทความงานวิจัยเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview Guide) กับกลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และทำการสนทนากลุ่มเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ (Focus Group Discussin) จำนวน ๑๑ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง

(๒) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือที่จะเข้าสัมภาษณ์

(๓) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของผลการสัมภาษณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

^๖สิน พันธุ์พินิจ, เทคนิคการวิจัยทางสังคมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทจูนพับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙๑.

ข้อมูลเชิงคุณภาพ

การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

๑) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่างๆ พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

๒) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียง ในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่า ข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

ข้อมูลเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มประชากรจากเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จำนวนประชากร ๑,๑๖๐ รูป/คน วิเคราะห์คำนวณขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane)^๗ จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ๓๑๖ รูป/คน แล้วดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Randomsampling) ผู้วิจัยดำเนินการแจกจ่ายด้วยตนเองกับกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดระยอง ในงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

๒) ติดต่อขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ เพื่อขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

๓) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยองที่เกี่ยวข้องเพื่อขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) และดำเนินการแจกและรับกลับคืนด้วยตนเอง

๔) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่รับกลับมาแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

^๗สุวรรีย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและ ๒. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

๑. ข้อมูลการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูล การถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร ว่าครบถ้วนเพียงพอ และเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผล

๒. ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยจะใช้วิธีการโดยการตีความในรูปของการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) ผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งที่ได้จากการบันทึกข้อมูลการถอดเทปสัมภาษณ์ รวมไปถึงภาพถ่ายในแต่ละครั้ง จัดหมวดหมู่ตามแต่ละตัวแปร ว่าครบถ้วนเพียงพอและเหมาะสมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผล

๓. นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ สรุปผลและนำเสนอเขียนเป็นความเรียง

๒) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

หลังจากได้รับแบบสอบถามแล้วผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่าง และระดับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอิทธิบาท ๔ และอีก ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ หลังจากได้รับแบบสอบถามแล้ว ผู้วิจัยจะได้นำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดไปทำการตรวจสอบความถูกต้อง การลงรหัส และประมวลผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อทำการคำนวณค่าสถิติต่างๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์การนำเสนอและสรุปผลการวิจัย ซึ่งเป็นสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ตามเกณฑ์การวัดชนิดประมาณค่าตัดสินระดับความคิดเห็นสำหรับการตอบที่เป็นมาตรฐานค่า ๕ ระดับ

เกณฑ์การวิเคราะห์และแปลความ^๔

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ มีการบริหารจัดการมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ มีการบริหารจัดการมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ มีการบริหารจัดการปานกลาง

^๔ธีรยุทธ พึ่งเกียรติ, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตราไพศาล ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๐.

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ มีการบริหารจัดการน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ มีการบริหารจัดการน้อยที่สุด

๒. สถิติที่ใช้ในการวิจัย แบ่งออกเป็น ๔ สถิติ ดังนี้

๑. ค่าความถี่ (Frequency)

๒. ค่าร้อยละ (Percentage)

๓. ค่าเฉลี่ย (Mean)

๔. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) คือ วิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็น เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๗ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะและรูปแบบเบื้องต้นสำหรับการยืนยันข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดประชุมกลุ่มย่อย บันทึกเสียง และจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา รวมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม จำนวน ๓๑๖ ชุด ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยสามารถแบ่งออกเป็น ๖ หัวข้อ ดังนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๔.๓ นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๔.๔ ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๔.๕ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ(Focus Group Discussion)

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยได้วิเคราะห์สภาพการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้วยวิธีการศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ (Documentary research) การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) จากกลุ่มเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จำนวน ๕ รูป กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๔ รูป กลุ่มผู้เข้าร่วมปฏิบัติธรรม จำนวน ๔ คน รวมทั้งสิ้น ๑๗ รูป/คน โดยเลือกแบบเจาะจง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

จากการวิเคราะห์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัย สามารถนำเสนอเนื้อหาสาระสำคัญ อีก ๓ ประเด็นคือ ๑) การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม: ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม: ด้านวิทยากร ๓) การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม: ด้านการบริหารจัดการ โดยผู้วิจัยได้กล่าวสรุปสาระสำคัญการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านการแสดงธรรมเทศนา

การจัดให้มีพระธรรมเทศนาหรือที่เรียกสั้นๆว่า "มีเทศน์" คือมีการแสดงธรรมฟังกันในที่ประชุมตามโอกาสอันสมควรนับเป็นนิยมนกันประการหนึ่งส่วนมากนิยมผนวกเข้าในการทำบุญงานต่างๆ ทั้งงานมงคลและอวมงคลเช่น งานฉลองอายุฉลองพระบวชใหม่และฉลองอาคารสถานที่ต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศเป็นบุญกุศลตลอดถึงงานศพงานทำบุญอุทิศเป็นต้น หรือแม้ไม่ต้องมีงานทำบุญอะไรก็นิยมจัดให้มีขึ้นเพื่อฟังกันตามกาลตามวาระหรือตามโอกาสที่เหมาะสมก็มีเช่นที่จัดให้มีในวัดหรือตามศาลาโรงธรรมประจำวันธรรมสวนะและวันอุโบสถเป็นต้นทั้งนี้เพื่อให้เกิดบุญทางจิตใจและสติปัญญาแก่ผู้ฟัง

ฉะนั้นการจัดให้มีพระธรรมเทศนาจึงเป็นประเพณีนิยมของพระพุทธศาสนาสืบเนื่องมานานแต่ครั้งพุทธกาลในปัจจุบันนี้พระธรรมทูตก็นิยมให้มีพระธรรมเทศนา ๒ อย่างคือ เทศน์ธรรมดาโดยผู้เทศน์รูปเดียวอย่างหนึ่งและเทศน์ปฐกวิสัชนาโดยผู้เทศน์ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปแสดงร่วมกันเป็นธรรมสากัจฉาอย่างหนึ่ง

ประเภทของนักเทศน์โดยปกติจะแบ่งพระนักเทศน์ออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้ ๑. นักเทศน์ปฏิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์ หรือ นักเทศน์ปากเปล่า คือ นักเทศน์แบบไม่อ่านหนังสือ แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประคองไว้เพื่อเป็นการแสดงความสามารถ การเทศน์แบบนี้เป็นการแสดงถึงความสามารถของนักเทศน์ที่มีไหวพริบ ปฏิภาณ ความเฉลียวฉลาดในการแสดงธรรมะนักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ๒. นักเทศน์อ่านคัมภีร์ หมายถึง การเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว^{๑๓๔}

การเทศน์แบบใดก็ตาม ก็มีแนวการพรรณนาความเพียง ๒ ลักษณะ คือ ๑. ปุคคลาธิษฐานเทศนา พรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้ง เช่น ยกเรื่องนิทานหรือยกเหตุการณ์มาเล่าประกอบ

^{๑๓๔}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒. ธรรมเนียมฐานเทศนา พรรณนาความโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้ง อธิบายให้เห็นอาการของธรรมะ ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาที่เป็นนามธรรม ไม่ยกนิทาน ไม่ยกเหตุการณ์ ไม่ยกบุคคลมาเป็นตัวอย่าง^{๑๓๕}

ถ้าเทศน์แบบบุคคลาธิฐาน มีนิทานสาธกและยกเรื่องที่คนสนใจมาประกอบ การเทศนา จะไม่เป็นยาขม แต่จะเป็นที่นิยมชมชอบ เพราะนิทานจะช่วยในการขยายธรรม จะเป็นเทศนาที่เข้าใจง่าย ฟังง่าย และง่ายต่อการจดจำนำไปประพฤติปฏิบัติ จัดเป็นเทศนาที่ยอดนิยมที่องค์สมเด็จพระบรมศาสดาทรงนำมาแสดงมากที่สุด^{๑๓๖}

วัตถุประสงค์ของการเทศน์แต่ละครั้งผู้เทศน์ต้องตั้งเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายไว้ จะให้ธรรมะอะไรแก่ผู้ฟังแต่เป้าหมายสูงสุดของเทศน์ขั้นสูงสุด คือ วิมุตติ หมายถึง ความหลุดพ้นจากกิเลสจนถึงมรรคผลนิพพานแต่การเทศน์จนถึง วิมุตติ นั้นเป็นเรื่องยาก ทั้งผู้เทศน์และผู้ฟัง แต่ถึงอย่างไรแล้วผู้เทศน์ก็ต้องใช้ความสามารถในการเทศน์อย่างจริงจัง รู้จิตใจของผู้ฟังว่าเขาต้องการฟังอย่างไร ผู้ฟังก็ควรมีอุปนิสัยในการฟังเพื่อถึงวิมุตติ เมื่อกระทำได้เช่นนี้^{๑๓๗}

แม้จะไม่ถึงวิมุตติตามพุทธประสงค์ แต่ผู้เทศน์ก็ต้องนึกไว้ทุกครั้งที่เทศน์ว่า วิมุตติ คือ จุดมุ่งหมายของการเทศน์ทุกครั้งนักเทศน์ทุกคนจะต้องวางจุดหมายของการเทศน์ไว้ ๒ ชั้น คือ

๑. จุดหมายชั้นสูงสุด ได้แก่ วิมุตติ คือ เทศน์ให้ผู้ฟังเข้าถึงวิมุตติ หลุดพ้นจากกิเลสจนบรรลุ มรรคผลนิพพาน

๒. จุดหมายชั้นต่ำลงมา คือ ให้ผู้ฟังได้อานิสงส์การฟังธรรม อย่างน้อย ๕ ประการ คือ ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟังเข้าใจชัดสิ่งที่ได้ฟังแล้วแกล้งล้าในเรื่องที่ได้ฟังแล้วไม่เป็นโรคร้ายแรงเป็นผู้มีมิตรความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการเทศน์^{๑๓๘}

เรื่องที่นักเทศน์จะต้องรู้นั้นมีอยู่มากมาย แต่สำหรับเรื่องที่มีความจำเป็นที่จะต้องรู้ก่อนในเบื้องต้นมีอยู่ด้วยกันอย่างน้อย ๕ เรื่อง คือเรื่องการเทศนาจรรยานักเทศน์การสังเกตบุคคลประเมินผลเทศนา รู้คุณค่าสมาธิ หลักการเทศนาสำหรับนักเทศน์

นักเทศน์ขั้นแนวหน้า ท่านถือหลักว่า “ก่อนจะเทศน์ต้องเตรียม ถ้าไม่เตรียมก็เสียเหลี่ยมนักเทศน์” การเตรียมตัวของการเป็นนักเทศน์ที่ดีนั้นจะต้องเตรียมสิ่งที่พื้นฐาน ดังนี้

๑. เตรียมตัว คือ เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยาหรือศาสนพิธีที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์

๒. เตรียมใจ คือ ควบคุมใจให้มีสมาธิ มีใจปลอดโปร่ง สร้างความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหวกังวล พรรณนาว่าในใจไปเป็นตอนๆ

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาฯ รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓. เตรียมวิจัยผู้ฟัง คือ รู้ลักษณะคนฟัง และเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง เหมือนกับการป้อนข้าวว่าจะป้อนคำเล็กหรือคำโต ต้องดูขนาดปากของผู้ที่จะทานเสียก่อน

๔. เตรียมหลักการเทศน์ คือ ถ้าต้องการให้เทศนางามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ก็ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส.^{๑๓๙}

ในแต่ละลักษณะมีวิธีการที่เรียกว่าระเบียบพิธีไม่เหมือนกัน ทั้งเจ้าภาพผู้จัดงานและ พระสงฆ์ผู้แสดงธรรม พออธิบายได้ดังนี้

๑. การแสดงธรรมในงานบุญงานทำบุญนิยมเทศน์หรือมีพระธรรมเทศนาผนวกด้วยนั้น สำหรับงานมงคลส่วนใหญ่กำหนดจัดให้มีกันเฉพาะงานเกี่ยวกับการฉลองเป็นพื้นฐาน ถ้าเจ้าภาพจะ จัดให้มีเทศน์ผนวกด้วยก็ได้ตามความเหมาะสม เช่น เทศน์งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เทศน์งานฉลองอายุ ใช้เวลาประมาณ ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมงหลังฉันภัตตาหารเสร็จ เข้าหรือเพลตามความเหมาะสมเช่นกัน ถ้าเทศน์ ๒ ธรรมาสน์ ใช้เวลามากตั้งแต่ ๒ ชั่วโมงขึ้นไป มักจะจัดให้เทศน์หลังฉันเพลเสร็จ^{๑๔๐}

ส่วนงานอวมงคล นิยมเทศน์ผนวกได้ทุกกรณีทั้งแบบเทศน์ธรรมดาหรือเทศน์ปฐนา วิสัชนาตามแต่โอกาสอำนวย ปกติถ้าเป็นงานท้าววันเดียวก็จัดให้มีเทศน์เป็นรายการสุดท้าย แต่ถ้าเป็น งานทำตั้งแต่ ๒ วัน^{๑๔๑} อาจจัดให้มีเทศน์ต่อท้ายสวดมนต์เย็นของวันงานวันแรกก็ได้ทั้งนี้แล้วแต่ความ เหมาะสม สำหรับวิธีปฏิบัติที่มักจัดให้มีในงานทำบุญ มีดังนี้

๑) ฝ่ายเจ้าภาพเมื่อมีศรัทธาจะจัดให้มีเทศน์ในงานทำบุญของตนไม่ว่าจะเป็นงานมงคล หรืออวมงคลใด ต้องตระเตรียมเป็นพิเศษเพิ่มจากการทำบุญโดยทั่วไป กล่าวคือ ต้องอาราธนาพระผู้ แสดงธรรมตามความต้องการ ถ้าเป็นเทศน์ธรรมดา ต้องการพระรูปใดแสดงธรรม^{๑๔๒}

จะให้แสดงเรื่องอะไรหรือแล้วแต่ผู้แสดงธรรม ก็ต้องแจ้งความประสงค์ให้ผู้แสดงทราบ การอาราธนาพระเทศน์นี้ที่นิยมปฏิบัติกันในจังหวัด หรือแม้กระทั่งท้องที่อำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง นิยมปฏิบัติกัน คือ ทำเป็นฎีกาอาราธนา โดยกำหนดวันเวลาสถานที่ให้ชัดเจน พร้อมทั้งการจัดพาหนะ รับส่งหรือจัดไปตามอริยาศยก็จะระบุไว้ในฎีกาอาราธนา^{๑๔๓} ซึ่งมีความชัดเจนกว่าวิธีเดิมที่ใช้การ เตรียมพานดอกไม้ที่เรียกว่า “ขันธ ๕” พร้อมมอบให้ผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านนั้นๆ ไปอาราธนาพระสงฆ์ แม้จะเป็นวิธีที่เป็นการรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงาม แต่อาจทำให้พระสงฆ์หลงลืมเวลาได้เช่นกัน

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานโยค (ชวน ชยกรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะ จังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร วรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบล บ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์โม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะ ตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขวาลิตร ชิตงกรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอาราม หลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ยิ่งถ้าเป็นพระสงฆ์ที่มีงานเทศน์จำนวนมาก วิธีการทำหนังสือ/ฎีกาอาราธนา จึงเป็นวิธีการที่นิยมทำกันในปัจจุบันนี้^{๑๔๔}

สิ่งที่ต้องเตรียมเป็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม เนื่องจากเป็นพิธีที่สำคัญและแตกต่างจากการเผยแผ่ธรรมอย่างอื่น การจัดให้มีการแสดงธรรม ผู้จัดหรือเจ้าภาพและผู้เทศน์จะต้องรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอย่างเคร่งครัด^{๑๔๕}

การแสดงธรรมในบางโอกาสที่มีการสวดพระพุทธรูปหรือเจริญพระพุทธรูป ที่มีการทำบุญฉลองเลี้ยงพระเสร็จแล้ว การมีเทศน์ต่อถือว่าเป็นบุญพิธีใหม่นิยมเริ่มต้นด้วยการให้อุบาสกอาราธนาศีล พระให้ศีล สมาทานศีล อาราธนาธรรม พระแสดงธรรม เมื่อจบการแสดงธรรม ถ้ามีการสวดธรรมคาถาต่อท้ายในงานศพ เจ้าภาพต้องจุดธูปเทียนบูชาหน้าพระสวดด้วย สวดจบแล้วจึงถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นอันเสร็จพิธี^{๑๔๖}

๒) ฝ่ายพระสงฆ์ผู้เทศน์ เมื่อรับอาราธนาแล้วพึงเตรียมและจัดการตามสมควร เพื่อให้งานของเจ้าภาพเสร็จได้ตามความประสงค์ ถ้าเทศน์ธรรมดางานมงคล มักแสดงธรรมด้วยความสามารถปฏิภาณไหวพริบของตนเอง ที่สำคัญคือจะต้องเตรียมคัมภีร์ไบลานกับตาลปัตรหรือพัดรองไว้สำหรับให้ศีลและอนุโมทนาให้พร้อม และไปถึงบริเวณพิธีก่อนกำหนดเวลาพอสมควร^{๑๔๗}

เมื่อได้เวลาเทศน์ เจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ เป็นเครื่องหมายให้พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นธรรมาสน์โดยไม่ต้องรอนิมนต์ไปในตัว เพราะฉะนั้น พอสังเกตเห็นเจ้าภาพจุดเทียนประจำธรรมาสน์ก็ถือพัดขึ้นธรรมาสน์ทันที วางพัดไว้ข้างซ้าย ปกตินั่งบนธรรมาสน์นิยมนั่งพับเพียบ แต่ถ้าไม่สะดวกก็อาจนั่งขัดสมาธิได้ เมื่อเจ้าภาพกล่าวคำอาราธนา ก็เริ่มพิธีได้ คือ ถ้าอาราธนาศีลก็ตั้งพัดและให้ศีลก่อน จับคัมภีร์แล้วจบ (เพื่อแสดงความเคารพ) จบแล้วคลี่คัมภีร์ให้อยู่ระหว่างนิ้วโป้งกับนิ้วชี้ ทำในขณะเจ้าภาพอาราธนาธรรม วิธีการเหล่านี้เป็นศิลปะและธรรมเนียมปฏิบัติสำหรับผู้เทศน์^{๑๔๘}

ระเบียบแสดงธรรมในงานทั่วไป มีดังนี้ ๑) จับคัมภีร์ไบลานขึ้นประคองระหว่างมือทั้งสอง ประณมเพียกองแล้วบอกศักราชตามธรรมเนียม ทั้งคำบาลีและคำแปล ๒) พอจบคำบอกศักราชเสร็จตั้ง นะโม ถ้าเทศน์อ่านคัมภีร์ให้คลี่มือแยกห่างจากกันในขณะที่ตั้งนะโมครั้งที่ ๓ ต่อจากนั้นอ่านแสดงไปตามลีลาการเทศน์จนจบ แต่ถ้าเทศน์ด้วยปฏิภาณไม่ต้องขยายมือทำประณมออกคงประณมมือประคองคัมภีร์อยู่เช่นนั้นจนกว่าจะบอกนิกเขบตจนเมื่อบอกนิกเขบตจบแล้วจึงคลี่มือแยกห่างจาก

^{๑๔๔}สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๕}สัมภาษณ์ พระครูสุทัศน์ธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๖}สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทอมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๗}สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๔๘}สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กัน แล้วเทศน์เหมือนอ่านคัมภีร์ไปจนจบ แต่ไม่ต้องพลิกใบลานต่อๆ ไป^{๑๔๙} ๓) เมื่อเทศน์จบแล้ว เก็บใบลานเข้าที่เดิม ตั้งพัทธะทำอนุโมทนาวิธี ๔) การจัดให้มีเทศน์ ๒ หรือ ๓ ธรรมาสน์ ก็มักปฏิบัติตามนี้โดยอนุโลม ซึ่งพอสรุปวิธีการได้ดังนี้ให้ศิลปออกศักราชแสดงอานิสงส์หน้าธรรมาสน์สมมุติหน้าที่พระธรรมกถึกสรุปความท้ายเทศนาอนุโมทนาด้วยบท ยถา... สัพพัตติโย าระเบียบพิธีการเทศน์ดังกล่าวนี้ นิยมปฏิบัติกันทั่วไปในจังหวัดอ่างทอง ตลอดทั้งอำเภอและจังหวัดใกล้เคียงอื่นๆ^{๑๕๐}

ดังเป็นที่ทราบในเบื้องต้นแล้วว่า การแสดงธรรมนั้น เป็นการแสดงหรือบอก การชี้แจงแนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยังไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มั่นใจยิ่งขึ้น ดังเช่นบอกทางให้แก่คนหลงทาง หรือส่องสว่างให้แก่คนที่อยู่ในที่มืด ให้ได้เห็นสิ่งต่างๆ นี้ โดยมี ๒ ประเภท ได้แก่

การแสดงธรรม มีวิธีแสดงซึ่งจัดเป็น ๒ ประการ คือ แสดงโดยสมมุติยกเอาบุคคลขึ้นเป็นตัวอย่างให้เข้าใจความง่ายขึ้น เรียกว่า บุคคลาธิษฐานและการแสดงโดยยกเอาสภาวะธรรมล้วนๆ ขึ้นแสดง เช่น ยกศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ธัมมาธิษฐานโดยธรรมทูตหรือพระธรรมกถึกนั้น^{๑๕๑} จะต้องแสดงโดยคำนึงถึงคุณ ๕ อย่างได้แก่ ๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ลัดให้ขาดความ ๒. แสดงเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภและ ๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่น^{๑๕๒}

การแสดงธรรม เป็นการเผยแผ่ธรรมให้ขยายวงกว้างออกไป เพื่อให้หลักธรรมสั่งสอนให้ผู้มีความศรัทธา ความเชื่อ น้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติ มี ๓ วิธีการสอน คือ

๑. วิธีการสอนศีลธรรมแก่ประชาชนตามหลัก ๗ ประการ มีดังนี้

๑.๑ การสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้มาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน การพูดคุยกันโดยการสอนแทรกธรรมเข้าไปในการสนทนากันนั้นตามสมควรแก่เหตุการณ์ กาลเทศะ และบุคคลผู้ฟัง

๑.๒ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๑.๓ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบคำแนะนำ คำตักเตือน คำสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงลงไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวังไม่ทำความชั่วให้ละความชั่ว ให้ทำความดี และให้รักษาความดีไว้

^{๑๔๙} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ นางชวัลกร เขียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๑} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอง โชติโกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๑.๔ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบสอนบ่อยๆ นิยมพูดกันว่า “พร่ำสอน” เพื่อให้เกิดจำได้ เกิดความชินหู จนเกิด “ความคล่องปากขึ้นใจ”

๑.๕ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันและกัน การสนทนากันเพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือเพื่อปรับความเข้าใจกัน นิยมเรียกว่า “การสนทนาธรรม” โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟัง

๑.๖ การสอนศีลธรรมแก่ประชาชนแบบการถามและการตอบในเรื่องที่จะสอนนั้น เพื่อทดสอบถึงพื้นฐานความรู้เดิมของผู้รับสอนว่ามีอยู่แค่ไหน เพียงไร เพื่อเป็นการกระตุ้นเร้าใจผู้ฟังให้เกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ และเพื่อทดสอบว่าความจำและความเข้าใจในเรื่องที่สอนนั้นว่า ผู้ฟังมีแค่ไหนเพียงไร โดยมีวิธีการ ๓ วิธี คือถามเพื่อให้ตอบถามเอง ตอบเองให้ถามเพื่อตอบ

๑.๗ การแสดงธรรมชี้แจงแสดงธรรมหลักสัมมาปฏิบัติเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น ชี้้นำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาประสาทะ ในธรรมปฏิบัติ ยอมรับเป็น “หลักจำ” และเป็น “หลักใจ” ยึดถือเป็นอุดมคติในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อความอยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากความทุกข์ร้อนนอนทุกข์^{๑๕๓}

๒. การอธิบายธรรมตามพุทธวิธี ๔ ประการ มีดังนี้

๒.๑ สันทิสสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง

๒.๒ สมปาทนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังยอมรับนับถือและยึดถือเป็นหลักประพฤติปฏิบัติคุณธรรมประจำใจ

๒.๓ สมุตเตชนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความองอาจกล้าหาญ ในการจะละเว้นความชั่ว ในการมุ่งทำความดีแบบมอภายกายวายชีวิต

๒.๔ สัมปหังสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความร่าเริงบันเทิงใจ เกิดความแช่มชื่น เบิกบานใจ ไม่ม่วงเหงาหาวนอน^{๑๕๔}

๓. หลักการอธิบายธรรม ๖ ประการ มีดังนี้

๓.๑ การอธิบายความหมายของธรรมข้อนั้นๆ ว่ามีความหมายอย่างไร ทั้งอรรถคือจุดประสงค์ และพยัญชนะ คือ หลักไวยากรณ์ หรือคติโลกคตินี้ธรรม

๓.๒ ธรรมข้อนั้นๆ แยกประเภทออกไปได้อย่างไรหรือไม่ และแยกประเภทไปได้เท่าไร คืออะไรบ้าง มีความแจ่มชัด

๓.๓ ธรรมข้อนั้นๆ มีอะไรเป็นมูลเหตุ

๓.๔ ธรรมข้อนั้นๆ มีผลเป็นอย่างไรแก่ผู้ปฏิบัติตาม มีอานิสงส์หรือโทษอย่างไร

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสาร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนาค รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๓.๕ ธรรมข้อนั้นๆมีข้ออุปมา (เปรียบ)เหมือนอะไร เพื่อช่วยให้คลายสงสัย เข้าใจชัดเจน

๓.๖. ธรรมข้อนั้นๆ มีตัวอย่างอย่างไร^{๑๕๕}

สิ่งที่นักเทศน์ต้องคำนึงถึงการเทศน์คืองานสอนก่อนจะลงมือสอนควรพิจารณาถึงผู้ฟังว่าเป็นอย่างไรการจะเป็นนักเทศน์ก็ต้องรู้จักการสังเกตรู้จักวิเคราะห์เจาะลึกลงไปในเรื่องต่างๆ ให้มาก เช่นเรื่องบุคคลงานสถานที่และเหตุการณ์ที่คนสนใจสิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักเทศน์พึงต้องคำนึงถึงเสมอเพื่อให้การเทศน์นั้นบรรลุผลที่วางไว้ดังนั้นนักเทศน์ควรจะมีหลักดังนี้

๑. การแสดงธรรมไม่ควรขาดปฏิญเทศน์ผู้แสดงธรรมถ้าไม่มีปฏิบัติจะทำให้ไม่มีความชัดเจนผู้ฟังจะไม่เข้าใจมองภาพไม่ออกเรียกว่าฟังเทศน์ไม่รู้เรื่องจึงควรมีปฏิญเทศน์ก่อนจบการเทศน์ทุกครั้ง^{๑๕๖}

๒. ต้องเลือกอุเทศให้เหมาะสมอุเทศนั้นต้องมีความเหมาะสมกับบุคคลกาลเทศะและการทำงานจึงจะประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายของการเทศน์โดยควรพิจารณาจากดังนี้

๒.๑ บุคคลผู้เทศน์ต้องพิจารณาว่าผู้ฟังเป็นคนรับใดมีความรู้พื้นฐานระดับใดแล้วควรเลือกธรรมะให้เหมาะสมการสังเกตบุคคลของนักเทศน์ถ้าเป็นเด็กจะชอบฟังเรื่องอภินิหารเรื่องแปลกประหลาดและนิทานถ้าเป็นคนหนุ่มสาวจะชอบฟังเรื่องสนุกปลุกใจให้ความหวังถ้าเป็นคนสูงอายุมักชอบฟังเรื่องเบื้องหลังที่ผ่านมาในอดีตโดยเฉพาะเรื่องชาดกถ้ารู้ลักษณะคนฟังดีแล้วไม่เป็นการยากที่จะเตรียมการเทศน์ให้เหมาะสมกับคนฟัง

๒.๒ กาละผู้เทศน์ควรรู้เวลาที่เวลาในการเทศน์นั้นมีเท่าไรไม่ควรเทศน์เกินเวลาดังคำพูดที่ว่า“เป็นนักปราชญ์อย่าให้เลศศาสนาเป็นนักเทศน์อย่าให้เกินเวลาเป็นนักศรัทธาอย่าให้เกินกำลัง”

๒.๓ เทศะผู้เทศน์ควรพิจารณาภูมิประเทศที่แสดงว่าอยู่ในเมืองหรืออยู่นอกเมืองในที่ชุมชนหรือมีคนน้อยในตัวจังหวัดหรือนอกจังหวัดเพราะระดับสติปัญญาของคนแต่ละพื้นที่นั้นแตกต่างกันจึงควรคำนึงถึงด้วย

๒.๔ การงานผู้เทศน์ต้องทราบว่างานที่ตนเองเทศน์นั้นเป็นงานอะไรงานมงคลหรืองานอวมงคลเพราะต้องเลือกเนื้อหาธรรมะที่มีความเหมาะสมกับงานนั้นๆด้วย

๒.๕ การอธิบายนิเทศผู้เทศน์ต้องอธิบายความในส่วนของอุเทศคือหัวข้อธรรมนั้นให้แจ่มแจ้งเพื่อให้ผู้ฟังรู้และเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งและเกิดความเห็นคล้อยตามยินดีในการปฏิบัติตามเช่นเทศน์เรื่องศีล๕ต้องชี้แจงให้ผู้ที่ยังไม่เคยรักษาศีลศรัทธาที่จะรักษาศีลสำหรับผู้รักษาอยู่แล้วก็เกิดศรัทธาที่จะรักษาเพิ่มเติมผู้เทศน์ต้องอธิบายให้ครบตามหลักทั้ง ๓ ประการคือปริยัติได้แก่ข้อที่ควรรู้และเข้าใจปฏิบัติได้แก่ข้อที่ควรนำมาปฏิบัติปฏิบัติได้แก่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดภคธราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุกโยค (ชวน ชยโกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒.๖ การเทศน์เหมือนการบอกยารักษาโรคผู้เทศน์ต้องรู้ว่ากิเลสก็เหมือนกับโรคอย่างหนึ่งแต่เป็นโรคที่เปื้อนเปื้อนทางใจและส่งผลไปถึงโรคทางกายเช่นมือชอบลักขโมยของผู้อื่นปากชอบพูดกล่าวร้ายผู้อื่นถ้าไม่รักษาก็ย่อมจะมีมากขึ้น^{๑๕๗}

เนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่จะสอนผู้เทศน์ต้องกำหนดเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่จะสอนให้เหมาะสมในการเทศน์ทุกครั้งดังนี้สอนจากสิ่งที่รู้ที่เห็นเข้าใจได้ง่ายหรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้วสอนเรื่องที่อย่อยลุ่มลึกยากลงไปสอนในสิ่งสิ่งที่อาจจะแสดงได้ด้วยของจริงสอนตรงเนื้อหาตรงเรื่องไม่วกวนไม้ออกนอกเรื่องโดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหาสอนมีเหตุผลพิสูจน์ได้ตามจริงมีข้ออ้างอิงสอนเท่าที่จำเป็นสอนให้เกิดความเข้าใจเท่าที่ผู้ฟังจะรับได้^{๑๕๘}

ตารางที่ ๔.๑ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการแสดงธรรมเทศนา

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	พระนักเทศน์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. นักเทศน์ปฎิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์ (นักเทศน์ปากเปล่า) แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประกอบไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ นักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ๒. นักเทศน์อ่านคัมภีร์ หมายถึง การเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว	๒	๔
๒	ลักษณะการเทศน์แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ปุคคลาธิษฐานเทศนา พรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้ง ๒) ธรรมาธิษฐานเทศนา พรรณนาโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้ง	๔	๓
๓	การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเทศน์แต่ละครั้งเป็นสิ่งสำคัญ จำเป็น ได้แก่ ๑) วิมุตติ ๒) อานิสงส์จากการฟังธรรม ๕ ประการ	๖	๒
๔	พระนักเทศน์ต้องมีการเตรียมพร้อมขั้นพื้นฐานก่อนเทศน์ ได้แก่ เตรียมตัว เตรียมใจ เตรียมวิจัยผู้ฟัง และเตรียมหลักการเทศน์	๒	๔
๕	การวางแผนระเบียบพิธีการเทศน์ในแต่ละงานมีความแตกต่างกัน จะต้องวางแผนจัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณา ประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม การเตรียมเทียน ประจำธรรมาสน์ แต่ละงานจะมีพิธีตรองที่แตกต่างกัน	๙	๑

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุดร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จากตารางที่ ๔.๑ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการแสดงธรรมเทศนา เรียงลำดับลักษณะเด่นความสำคัญของการแสดงธรรมเทศนา ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การวางแผนระเบียบพิธีการเทศน์ แต่ละงานมีความแตกต่างกัน

ลำดับที่ ๒ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเทศน์แต่ละครั้งเป็นสิ่งสำคัญจำเป็น ได้แก่

๑) วิมุติ ๒) อานิสงส์จากการฟังธรรม ๕ ประการ

ลำดับที่ ๓ ลักษณะการเทศน์แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) ปุคคลาธิฐานเทศนา พรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้ง ๒) ธรรมาธิฐานเทศนา พรรณนาโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้ง

ลำดับที่ ๔ พระนักเทศน์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. นักเทศน์ปฏิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์ (นักเทศน์ปากเปล่า) แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประกอบไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ นักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ๒. นักเทศน์อ่านคัมภีร์ หมายถึง การเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว และ พระนักเทศน์ต้องมีการเตรียมพร้อมขั้นพื้นฐานก่อนเทศน์ ได้แก่ เตรียมตัว เตรียมใจ เตรียมวิจัยผู้ฟัง และเตรียมหลักการเทศน์

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การแสดงธรรม มีวิธีแสดงซึ่งจัดเป็น ๒ ประการ คือ แสดงโดยสมมุติ ยกเอาบุคคลขึ้นเป็นตัวอย่างให้เข้าใจความง่ายขึ้น เรียกว่า ปุคคลาธิฐานและการแสดงโดยยกเอาสภาวะธรรมล้วนๆ ขึ้นแสดง เช่น ยกศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา เรียกว่า ธรรมาธิฐาน โดยธรรมทูตหรือพระธรรมภิกษุ นั้น จะต้องแสดงโดยคำนึงถึงคุณ ๕ อย่างได้แก่ ๑. แสดงธรรมไปโดยลำดับ ไม่ลัดให้ขาดความ ๒. แสดงเหตุผลแนะนำให้ผู้ฟังเข้าใจ ๓. ตั้งจิตเมตตาปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ๔. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ ๕. ไม่แสดงธรรมกระทบตนเองและผู้อื่นการอธิบายธรรมตามพุทธวิธี ๔ ประการ มีดังนี้ ๑. สันทิสสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ อย่างแจ่มชัด ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง ๒. สมาปทนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังยอมรับนับถือและยึดถือเป็นหลักประพฤติปฏิบัติคุณธรรมประจำใจ ๓. สมุตเตสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความองอาจกล้าหาญ ในการจะละเว้นความชั่ว ในการมุ่งทำความดีแบบมอภายถวายชีวิต ๔. สัมปหังสนา เป็นการชี้แจงแสดงเหตุผล แสดงบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ ผลได้ผลเสียของธรรมข้อนั้นๆ ให้ผู้ฟังเกิดความรู้แจ้งเห็นจริง เกิดความชื่นชม เบิกบานใจ ไม่ว่างเหวหาหวานอนเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่สอน ผู้เทศน์ต้องกำหนดเนื้อหาหรือเนื้อเรื่องที่สอนให้เหมาะสม ในการเทศน์ทุกครั้ง ดังนี้ สอนจากสิ่งที่รู้ ที่เห็น เข้าใจได้ง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว สอนเรื่องที่ค่อยๆ ลุ่มลึกยากลงไป สอนในสิ่งสิ่งที่อาจจะแสดงได้ด้วยของจริง สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง โดยไม่เกี่ยวกับเนื้อหา สอนมีเหตุผล พิสูจน์ได้ตามจริง

๒. ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม

การแสดงปาฐกถาธรรม เป็นการเทศน์แนวใหม่ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน มีการจัดแสดงปาฐกถาธรรมขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด รวมทั้งทางสถานีวิทยุ และโทรทัศน์ด้วย

การแสดงปาฐกถาธรรมในวัด จะจัดขึ้นทุกวันพระ โดยทางวัดได้จัดสถานที่ให้ญาติโยมมาฟังธรรมไว้เป็นการเฉพาะ นอกจากนี้เมื่อพุทธศาสนิกชนมาบำเพ็ญกุศลที่วัด เช่น งานพิธีสวดอภิธรรม งานพิธีบวช พิธีแต่งงาน วัดจะจัดให้มีการแสดงปาฐกถาธรรมที่เหมาะสมกับพิธีต่างๆ เพื่อผู้ฟังจะได้นำหลักธรรมไปเป็นข้อคิดพิจารณาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง

การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิทยุและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง

การปาฐกถาธรรม เป็นการอธิบายธรรมะให้พระภิกษุ สามเณร ญาติโยม และผู้ฟังเข้าใจในหัวข้อธรรมะที่องค์ปาฐกถายกขึ้นกล่าว เพื่อนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง เมื่อคนเข้าใจธรรมะและนำไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยมีผู้ถามพระพุทธรูปเจ้าว่า จะปฏิบัติอย่างไรให้มีความสุข พระพุทธรูปเจ้าตรัสว่า “อพยาปชมฺสุโขโลก ความไม่เบียดเบียนกันเป็นความสุขในโลก”^{๑๕๙}

การติดต่อสถานที่เพื่อบรรยายธรรมด้วยตนเองซึ่งมอบหมายภารกิจ เช่น ช่วงระยะเวลา กลุ่มเป้าหมาย พื้นที่ หัวข้อธรรมที่ใช้บรรยาย ซึ่งอาจมีการประยุกต์ใช้หลักธรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมืองและนโยบายของรัฐบาลและคณะสงฆ์ ขั้นตอนต่อมาคือจัดทำหนังสือติดต่อสถานที่ต่างๆที่อยู่ในพื้นที่รับผิดชอบ เช่น วัด โรงเรียน หมู่บ้าน หน่วยงานภาครัฐ รวมทั้งองค์กรเอกชน บริษัท ห้างร้าน การส่งหนังสือติดต่อเพื่อบรรยายธรรมนั้น^{๑๖๐} มีการติดต่อประสานงานกับองค์กรต่างๆดังกล่าวด้วยตนเอง โดยการส่งหนังสือขอความร่วมมือจัดบุคลากรในส่วนงานเข้าฟังการบรรยายธรรม เข้าหาผู้บริหารพบปะพูดคุยและตกลงวัน เวลาสถานที่ที่ชัดเจน และติดต่อทางโทรศัพท์เพื่อความชัดเจนยิ่งขึ้น มักจะเป็นองค์กรที่เป็นวัด โรงเรียน หมู่บ้าน หน่วยงานภาครัฐ อาจเป็นเพราะว่าผู้บริหารและเจ้าของกิจการเข้าร่วมในกิจกรรมบรรยายธรรมที่จัดในชุมชนนั้นๆโดยการให้การสนับสนุนปัจจัยเครื่องอุปโภคบริโภคอยู่แล้ว^{๑๖๑}

ต่อจากนั้น เมื่อมีการตกลงพูดคุยและประสานงานในเรื่องเกี่ยวกับวัน เวลา สถานที่ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องแล้ว ย่อมเป็นหน้าที่ของพระนักเทศน์ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะใช้ในการ

^{๑๕๙} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขาวลิตร ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บรรยายธรรม ซึ่งรวมถึงเทคนิควิธีการสื่อสาร เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแผ่ ให้น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ในครั้งต่อไป^{๑๖๒}

ในส่วนของการจัดสถานที่นั้น มักจัดอาสนสงฆ์กับเสตนด์สำหรับยืนบรรยายธรรม โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วงพิธี คือ อาสนสงฆ์จัดสำหรับพระนักเผยแผ่ซึ่งเมื่อมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ เช่น ประธานพิธีจุดธูป-เทียนบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวเปิดงาน การอาราธนาศีล การให้ศีล ในการบรรยายธรรมนั้น หากไม่จัดธรรมาส่นักไม่มีการอาราธนาธรรม^{๑๖๓} โดยใช้วิธีการมอบให้พิธีกรกล่าวจูงใจผู้ฟังและนิมนต์พระนักเผยแผ่ประจำเสตนด์เพื่อดำเนินการบรรยายธรรมต่อไป และโดยทั่วไปแล้ว พระนักเผยแผ่จะใช้วิธีการบรรยายธรรมโดยการยืน เนื่องจากมีการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกและทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ^{๑๖๔}

เมื่อบรรยายเสร็จสิ้น พระนักเผยแผ่จะกลับมาประจำ ณ อาสนสงฆ์ และประกอบพิธีทางสงฆ์เพื่อรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงามที่เรียกว่าอาจารย์ของพระสงฆ์ เช่น การรับการถวายปัจจัยไทยธรรม การให้พร (ให้พรด้วยอนุโมทนาวิธี ยถา.....สัพพัตติโย) การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล การนำพาผู้ฟังกล่าวคำปฏิญาณต่างๆ เช่น การนำกล่าวถวายพระพร เป็นต้น^{๑๖๕}

บางแห่งมิได้จัดอาสนสงฆ์ไว้รองรับ แต่จัดโต๊ะหรือชุดรับแขกไว้ต้อนรับแทน โดยธรรมเนียมปฏิบัติแล้ว จะไม่มีการอาราธนาศีล ให้ศีล หรือให้พรด้วยอนุโมทนาวิธีข้างต้น แต่จะใช้กระบวนการประยุกต์แบบสมัยใหม่แทน^{๑๖๖} ซึ่งก็ทำให้น่าสนใจและมีความคล่องในวิธีการเช่นกัน เช่น การจัดให้พิธีกร-พิธีการ มีลำดับขั้นตอนของกำหนดการ การกล่าวเกริ่นนำของพระนักเผยแผ่ที่ดึงดูดผู้ฟังให้สนใจติดตาม การให้พรก็ใช้การอวยพรด้วยภาษาปัจจุบันที่สละสลวย เช่น บทกลอน บทกวี ข้อคิดเตือนใจฝากให้ปฏิบัติผสมกับหลักพุทธธรรม ยิ่งทำให้น่าสนใจและประทับใจยิ่งขึ้น^{๑๖๗}

การรับอาราธนาบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมกระบวนการเผยแผ่ธรรมวิธีนี้ จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามความต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ เช่น โครงการอบรมคุณธรรมสำหรับข้าราชการ โครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนักศึกษา เยาวชน ประชาชน การประชุมสัมมนาและอื่นๆซึ่งมีกระบวนการเหมือนกับการบรรยายธรรมข้างต้น เพียงแต่

^{๑๖๒}สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๓}สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๔}สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๕}สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๖}สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๗}สัมภาษณ์ นางชวัลกร ฉะยบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เปลี่ยนจากพระนักเผยแผ่ติดต่อสถานที่เผยแผ่ธรรมเองมาเป็นหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เป็นผู้อาราธนาพระนักเผยแผ่ให้เป็นแสดงธรรมหรือปาฐกถาธรรม^{๑๖๘}

อย่างไรก็ตาม ก็มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญซึ่งพระนักเผยแผ่มักนิยมเตรียมไว้เพื่อให้เหมาะสมกับงาน ก็คือ เนื้อหาธรรมที่จะให้บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมและเวลาที่จะใช้บรรยาย มีการแนะนำเทคนิควิธีการเผยแผ่ให้พระนักเผยแผ่ได้ตระหนักและเข้าใจร่วมกัน คือ การบรรยายธรรมที่มีเนื้อหาธรรมสอดคล้องกับกิจกรรมของหน่วยงานและการรักษาเวลา เช่น การไปถึงสถานที่ก่อนเวลาพอสมควร และการบรรยายธรรมรักษาเวลาคือตรงต่อเวลา^{๑๖๙} การเสนอโดยใช้การพูดเชื่อมโยงซึ่งมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ ๑) พูดเชื่อมโยงจากเรื่องราวต่างๆ เข้าสู่ธรรมะ ๒) พูดเชื่อมโยงจากเหตุการณ์เข้าสู่ธรรมะ ๓) พูดเชื่อมโยงจากข้อความในบทสวดมนต์เข้าสู่วิธี^{๑๗๐} การนำเสนอโดยใช้ตัวอย่างปาฐกถาธรรมที่มีเนื้อหาประเภทสดุดี คือ การใช้ภาษาในการปาฐกถาธรรมของท่าน ที่มีลักษณะเด่นน่าสนใจมี ๓ เรื่องคือการใช้ถ้อยคำ การใช้ภาพพจน์ และการใช้สำนวนสุภาพ และคำพังเพย^{๑๗๑} การใช้ถ้อยคำมี ๓ ลักษณะ คือ การใช้คำง่าย การใช้คำที่มีความหมายโดยนัย และการใช้คำที่มาจากภาษาต่างประเทศ^{๑๗๒}

การใช้ภาพพจน์มี ๓ ลักษณะ คือ ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์บุคลาธิษฐานและภาพพจน์การเลียนเสียงธรรมชาติ ส่วนการใช้สำนวนสุภาพ คำพังเพยนั้น มีบ้างตามสมควร^{๑๗๓}

โดยเป็นการกล่าวธรรมด้วยการยืน เป็นการกล่าวธรรมด้วยลีลาเฉพาะตัวโดยการนำเสนอเรื่องราวในปัจจุบันที่เกิดขึ้นของบ้านเมือง หรือเรื่องที่ได้พบเห็นแล้วสอดแทรกธรรมะเข้าไปในเรื่องราวนั้นๆ ไม่ได้กล่าวธรรมะล้วนๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เห็นประจักษ์ได้ ทำให้การปาฐกถาธรรมมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น การปาฐกถาธรรมถือได้ว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ได้ผลอย่างดี ได้จัดการปาฐกถาธรรมเฉพาะในวัดหรือวันธรรมสวนะ ยังได้มีการปาฐกถาธรรมนอกสถานที่ๆ ได้รับนิมนต์ให้ไปปาฐกถาธรรมด้วย^{๑๗๔}

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๖๙} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุณฺโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๐} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาฯ รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๒} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวิโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริภานุโยค (ชวน ชยกร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๔} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุตร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน้อยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นิมนต์พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิทย์และโทรทัศน์อย่างต่อเนื่อง^{๑๗๕}

เป็นการกล่าวธรรมะหรือแสดงธรรมโดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรม เป็นการกล่าวธรรมแก่ผู้รับฟังด้วยการเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบหรือพบเห็นในปัจจุบันของบ้านเมืองแล้วสอดแทรกธรรมะในพระพุทธศาสนาเข้าไปให้เป็นที่น่าสนใจ เพื่อสามารถนำธรรมะนั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน^{๑๗๖} ซึ่งจัดการปาฐกถาธรรมเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น ความคิดในเรื่องสอนธรรมะมาก เลยเปิดการเทศน์วันธรรมสวนะขึ้นในพรรษานั้น เริ่มในพรรษา เพราะว่าจะอยู่ประจำที่แล้ว ก็เริ่มเทศน์ในศาลา ก่อนจะเทศน์ก็ไปขอเก้าอี้ ให้สร้างเก้าอี้ให้สัก ๑๐๐-๒๐๐ ตัว เพื่อให้คนมานั่งฟังปาฐกถา เตรียมซื้อเครื่องขยายเสียง ลำโพง ๒ ลำโพง แล้วก็ติดเข้า^{๑๗๗}

พอถึงวันธรรมสวนะก็เริ่มแสดงธรรม คนมาฟังธรรมไม่กี่คนในวันนั้น เพราะคนยังไม่รู้ แต่ก็ไม่เป็นไร นึกในใจว่า มันต้องตั้งต้นด้วยของน้อยๆ แล้วก็ค่อยก้าวต่อไปโดยลำดับ จนกระทั่งกว้างขวางออกไปเรื่อยๆ ทำเรื่อยๆ ไป มีคนรู้เข้าก็มาฟังปาฐกถาจำนวนมากเพิ่มขึ้นพูดแต่ในวัดอย่างเดียวไม่พอ คนยังไม่รู้กันมาก ก็เลยไปติดต่อสถานีวิทย์ยานเกราะบอกว่า^{๑๗๘} ขอให้เวลาสักครึ่งชั่วโมงใน ๑ สัปดาห์ เพื่อพูดธรรมะแก่ประชาชน ก็เลยพูดทางยานเกราะมีอะไรก็บอกไปในยานเกราะให้คนรู้ว่าที่วัดมีอะไรบ้าง มีการเทศนาทุกวันธรรมสวนะหนึ่งชั่วโมง คนเขาได้ยินเขาก็มาฟังและเขา นิมนต์ไปเทศน์ตามวัดต่างๆ เทศน์วัดไหนก็โฆษณาทุกแห่ง เต็มศาลาแล้วก็แสดงอยู่ในศาลานั้นเป็นเวลาหลายปี เพราะว่าไม่มีที่อื่นที่ดีกว่านั้น แสดงนานๆ เข้าก็มีคนมากขึ้น ก็เห็นว่ามันจะไปไม่ไหว ก็ต้องขยายขยายที่ทางต่อไป

ผลสำเร็จของการปาฐกถาธรรม คือ ประชาชนนิยมมาฟังตลอดทั้งปี ในวันธรรมสวนะหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีประชาชนมาฟังตลอด ถ้าหากว่าการฟังปาฐกถาธรรมนั้นประชาชนไม่เข้าใจไม่เลื่อมใสศรัทธา ไม่สามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้แล้ว^{๑๗๙} ก็คงไม่มีประชาชนมาฟังอย่างต่อเนื่องวัดมีปัจจัยสี่สมบูรณ์ พร้อมทั้งความสำเร็จด้านการศึกษา ด้านการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มาจากสิ่งที่ได้ดำเนินงานจากการปาฐกถาธรรม คนในสังคมก็ดีขึ้น และมีสถานที่ที่

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์โม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขาวลิตร ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสฺสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๗๙} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาริณ (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จะมาทำบุญกันมากขึ้น^{๑๘๐} เมื่อมาฟังแล้วก็อยากให้ลูกหลานได้รับฟังบ้าง ก็พาลูกหลานมาฟังการปาฐกถาธรรมกัน โดยเฉพาะการปาฐกถาธรรมที่สถานีวิฑูรย์ด้วย ออกทีวีด้วย ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ทำให้พูดต่อๆ กันไป คนก็มารับฟังกันมากขึ้น เพราะพูดฟังง่าย เข้าใจง่าย ไม่ต้องนั่งหลับตา คิณานๆ คือ เจาะประเด็นที่คนต้องการแล้วก็ว่ากันตรงไปตรงมา ผลสำเร็จที่เกิดคือสามารถทำให้พุทธบริษัทเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง^{๑๘๑} เกิดสติปัญญา ไม่หลงมกมาย สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ได้คือเมื่อแสดงการปาฐกถาธรรมเสร็จแล้ว คนก็ไปรับเทปเมื่อก่อนยังเป็นเทปเอาไปฟังต่อบ้านหรือไปฝากคนอื่นฯ ด้วย^{๑๘๒} ถัดมาก็มีหนังสือตอนเทปพิมพ์ออกมาแล้วก็นำไปแจกจ่ายเผยแพร่กันมาก นี่ก็ประสิทธิผลหรือว่าความสำเร็จที่มีคนสนใจแล้วก็นำไปเผยแพร่ต่อเพราะว่าได้หลักการจากการรับฟังปาฐกถาธรรมที่ได้แสดงให้เห็น แล้วก็มารับฟังกันอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำก็ได้เตือนตนเองเป็นประจำว่า “ควรทำอย่างนี้” เท่าที่สังเกตดู คนก็ไม่มีปัญหา มีปัญหาน้อย^{๑๘๓}

ตารางที่ ๔.๒ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	การแสดงปาฐกถาธรรมเป็นการเทศน์แนวใหม่ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นการแสดงธรรมในวันสำคัญทางศาสนา หรือวันสำคัญอื่นๆ ของผู้มาเชิญไปบรรยาย	๘	๒
๒	การแสดงปาฐกถาธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังนำไปสู่กระบวนปฏิบัติที่ถูกต้อง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต	๕	๔
๓	การวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์	๑๐	๑
๔	พระผู้บรรยายธรรมจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม เช่น เตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยาย ให้เหมาะสมกับงานและผู้เข้าฟัง เตรียมตัวเองให้พร้อมที่จะบรรยาย	๖	๓

^{๑๘๐}สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๑}สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๒}สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๓}สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จากตารางที่ ๔.๒ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม เรียงลำดับลักษณะเด่นความสำคัญของการแสดงธรรมเทศนา ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์

ลำดับที่ ๒ การแสดงปาฐกถาธรรมเป็นการเทศน์แนวใหม่ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นการแสดงธรรมในวันสำคัญทางศาสนา หรือวันสำคัญอื่นๆ ของผู้มาเชิญไปบรรยาย

ลำดับที่ ๓ พระผู้บรรยายธรรมจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม เช่น เตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยาย ให้เหมาะสมกับงานและผู้เข้าฟัง เตรียมตัวเองให้พร้อมที่จะบรรยาย

ลำดับที่ ๔ การแสดงปาฐกถาธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังนำไปสู่กระประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การแสดงปาฐกถาธรรมนอกวัด เป็นการเผยแพร่เชิงรุก ซึ่งจะมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน นิมนต์พระที่มีความรู้ความสามารถไปเทศน์หรือแสดงปาฐกถาธรรม ครั้งละ ๑-๓ ชั่วโมง หัวข้อธรรมที่แสดงจะเลือกให้เหมาะสมกับกาลเวลา สถานที่และบุคคล นอกจากนี้ ท่านยังได้รับนิมนต์ให้แสดงปาฐกถาธรรมที่สถานีวิฑูและโทรทัศน์อย่างต่อเนื่องในส่วนของการจัดสถานที่นั้น มักจัดอาสนสงฆ์กับเสตนต์สำหรับยืนบรรยายธรรม โดยแบ่งเป็น ๒ ช่วงพิธี คือ อาสนสงฆ์ จัดสำหรับพระนักเผยแผ่ซึ่งเมื่อมีการประกอบพิธีทางสงฆ์ เช่น ประธานพิธีจุดธูป-เทียนบูชาพระรัตนตรัย การกล่าวเปิดงาน การอาราธนาศีล การให้ศีล ในการบรรยายธรรมนั้น หากไม่จัดธรรมาสน์มักไม่มีการอาราธนาธรรม โดยใช้วิธีการมอบให้พิธีกรกล่าวจูงใจผู้ฟังและนิมนต์พระนักเผยแผ่ประจำเสตนต์เพื่อดำเนินการบรรยายธรรมต่อไป และโดยทั่วไปแล้ว พระนักเผยแผ่จะใช้วิธีการบรรยายธรรมโดยการยืน เนื่องจากมีการใช้อุปกรณ์และเทคโนโลยีประกอบการบรรยาย ซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกและทำให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ เมื่อบรรยายเสร็จสิ้น พระนักเผยแผ่จะกลับมาประจำ ณ อาสนสงฆ์ และประกอบพิธีทางสงฆ์ เพื่อรักษาธรรมเนียมปฏิบัติอันดีงามที่เรียกว่าอาจารย์ของพระสงฆ์ เช่น การรับการถวายปัจจัยไทยธรรม การให้พร (ให้พรด้วยอนุโมทนาวิธี ยถา.....สัพพีติโย) การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล การนำพาผู้ฟังกล่าวคำปฏิญาณต่างๆ เช่น การนำกล่าวถวายพระพร เป็นต้น

เมื่อมาฟังแล้วก็อยากให้ลูกหลานได้รับฟังบ้าง ก็พาลูกหลานมาฟังการปาฐกถาธรรมกัน โดยเฉพาะการปาฐกถาธรรมที่สถานีวิฑูด้วย ออกทีวีด้วย ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชน ทำให้พูดต่อๆ กันไป คนก็มารับฟังกันมากขึ้น เพราะพูดฟังง่าย เข้าใจง่าย ไม่ต้องนั่งหลับตาคิดนานๆ คือ เจาะประเด็นที่คนต้องการแล้วก็ว่ากันตรงไปตรงมา ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นคือสามารถทำให้พุทธบริษัทเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง เกิดสติปัญญา ไม่หลงมกมาย สามารถนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม และสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ได้คือเมื่อแสดงการปาฐกถาธรรมเสร็จแล้ว คนก็ไปรับเทปเมื่อก่อนยังเป็นเทปเอาไปฟังต่ที่บ้านหรือไปฝากคนอื่น ๆ ด้วย ถัดมาก็มีหนังสือตอนเทปพิมพ์ออกมาแล้วก็นำไปแจกจ่ายเผยแผ่กันมาก นี่คือประสิทธิผลหรือ

ว่าความสำเร็จที่มีคนสนใจแล้วก็นำไปเผยแพร่ต่อเพราะว่าได้หลักการจากการรับฟังปาฐกถาธรรมที่ได้แสดงให้เห็น แล้วก็มารับฟังกันอย่างสม่ำเสมอเป็นประจำก็ได้เตือนตนเอง

เป็นการกล่าวธรรมหรือแสดงธรรมโดยการยืนปาฐกถาธรรม ที่ไม่เน้นรูปแบบพิธีในการแสดงธรรม เป็นการกล่าวธรรมแก่ผู้รับฟังด้วยการเล่าเรื่องเหตุการณ์ต่างๆ ที่ได้ประสบหรือพบเห็นในปัจจุบันของบ้านเมืองแล้วสอดแทรกธรรมะในพระพุทธศาสนาเข้าไปให้เป็นที่เข้าใจ เพื่อสามารถนำธรรมะนั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจัดการปาฐกถาธรรมเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น

๓. ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมน่าจะมีอยู่หลายรูปแบบ แต่เท่าที่ สุ่มตัวอย่างมา พบว่า รูปแบบปฏิบัติมี ๕ รูปแบบ มีแนวทางพัฒนาอยู่ ๓ แนวทางคือ แนวทางที่ ๑ พัฒนาตามโครงสร้างหลักสูตรเดิมของแต่ละสำนัก แนวทางที่ ๒ พัฒนาตามโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ แนวทางที่ ๓ พัฒนาจากโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นหลักแล้วจัดสัดส่วนกับสำนักปฏิบัติที่มีอยู่แล้ว ตามความเหมาะสม คล้ายกับการจัดหลักสูตรตามสถานศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มองว่าวิธีการที่หลากหลายย่อมน่าจะมีส่วนต่อการพัฒนาการของสำนักปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือ พระนิพพาน ดังนั้นการจะพัฒนาวิธีการเหล่านี้พื้นฐานหลักๆ คือ ให้อิสระในการดำเนินการของสำนักปฏิบัติ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้อิสระอย่างสิ้นเชิงควรจะเข้าไปกำกับดูแลอย่างหลวมๆ ประเด็นสำคัญควรประวัติดังนี้ ทำให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสำนัก เพราะแต่ละสำนักพัฒนาการความเป็นมาที่ต่างกัน การจะเข้าไปดำเนินการให้เหมือนกันย่อมเป็นไปได้^{๑๘๔}

ด้านการปฏิบัติใช้แนวพระไตรปิฎก หลักมหาสติปัฏฐาน คู่มือของสำนักพุทธ รูปแบบ และวิธีการตลอดถึงจุดเน้นของแต่ละสำนัก ให้มีความเป็นเอกภาพ หลากหลายวิธีการแต่มีเป้าหมายเดียว ความหลากหลายทำให้การบริการได้กว้าง ควรยึดหลักสูตรแกนกลางของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^{๑๘๕} อยากรให้พระวิปัสสนาจารย์ ที่สามารถตรวจสอบอารมณ์ได้ พัฒนาดตนเอง ต้องหลักสูตรอัปเดตพระวิปัสสนาจารย์อยู่เรื่อยๆ ควรจัดให้มีหลักสูตรหลายระดับ ปรับใช้ให้เหมาะสม กระตุ้นให้คนสนใจด้านปฏิบัติให้ได้ หลักสูตรหรือรูปแบบการอบรมต้องปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย และปรับปรุงอยู่เรื่อยๆ ไม่ยึดติดในวัฒนธรรมดั้งเดิม บางทีหลักสูตรไม่สัมฤทธิ์ผลที่ดีต้องปรับใช้กับกลุ่มเป้าหมาย รูปแบบหรือวิธีการใดๆ ก็ดีทั้งนั้น แต่เป้าหมายอยู่ที่การปล่อยวาง เข้าใจถึงธรรมด้านหลักสูตรจึงอยู่ที่การปรับใช้ให้เหมาะสม^{๑๘๖}

^{๑๘๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอเนินคมพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๕} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สำนักปฏิบัติธรรมในเมืองไทยว่า “สำนักแห่งสมาธิ” เช่น พุทโธ, ยุบหนอ-พองหนอ, ธรรมกาย, สำนักกรรมฐานที่เป็นตัวแทนในเรื่อง “สมาธิ” ของพุทธศาสนาของไทยในปัจจุบันมีอยู่ด้วยกัน อย่างน้อย ๕ สาย คือ สาย “พุทโธ” ซึ่งมีอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้ก่อตั้งสาย สาย “ยุบหนอ-พองหนอ” ซึ่งพระพิมลธรรมได้นำมาเผยแพร่จากประเทศพม่า สาย “ธรรมกาย” ซึ่งมีหลวงพ่อดจฺจนฺตโร แห่งวัดปากน้ำเป็นผู้ริเริ่ม เป็นต้น ด้านรูปแบบปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ หมายถึงเอารูปแบบของการปฏิบัติธรรมและวิธีฝึกปฏิบัติ หรือฝึกอบรมของแต่ละสำนัก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ^{๑๘๗}

๑. ด้านรูปแบบปฏิบัติของสำนักปฏิบัติธรรมมีหลายรูปแบบ เช่น แบบปริกรรมว่า พุทโธ, ยุบ-พอง, สัมมาอรหัง, รูปนาม, อานาปานสติ และพิจารณาให้เห็นความเกิดดับ

นอกจากนี้ก็มีกิจกรรมสำหรับภิกษุเก่าที่สมัครถือนิเวศน์วัตร ให้รู้ดังคัมภีร์ไปตามเขตนิคมต่างๆ ได้การศึกษาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค มีรูปแบบปฏิบัติอยู่ ๕ รูปแบบ ได้แก่

๑. รูปแบบที่ ๑ ใช้รูปแบบรูปนามของสำนักวัดปราสาททอง จังหวัดสุพรรณบุรี โดยการให้มีสติอยู่ที่ชั้น ๕

๒. รูปแบบที่ ๒ ใช้รูปแบบพอง-ยุบของสำนักวัดมหาธาตุ โดยการให้มีสติกำหนดรู้เท่าทันอริยบทและเน้นการสอบอารมณ์

๓. รูปแบบที่ ๓ ใช้รูปแบบบูรณาการของสำนักวัดหนองป่าพง (หลวงพ่อดชา) บูรณาการศีล สมาธิ ปัญญาโดยเน้นความเข้มงวดของพระวินัยเป็นพื้นฐาน ให้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ การมีสติในการปฏิบัติกิจกรรมภายในวัด ส่วนการฝึกปฏิบัติระดับลึกลงไปให้อิสระแล้วแต่ใครจะถนัดของแต่ละคน

๔. รูปแบบที่ ๕ รูปแบบปฏิบัติทั่วไปนำเอาหลายๆ รูปแบบผสมผสานกัน ใช้กิจวัตรประจำวันเป็นกรอบในการฝึกปฏิบัติคือการทำวัตรสวดมนต์ เช้า-เย็น ต่อด้วยการบำเพ็ญภาวนา จะเห็นรูปแบบการปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักมีอิสระตามจริงของเจ้าสำนัก

๒. ด้านวิธีฝึกอบรม มี ๓ ประเด็น คือ

๑. กิจกรรมการฝึกปฏิบัติ

๒. มีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติ

๓. มีการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ

สำนักปฏิบัติได้กำหนดกิจกรรมขั้นพื้นฐานค่อนข้างเป็นตรงกัน โดยยึดช่วงเวลาคือหลักช่วงเวลา เช้ามีด ช่วงเช้า ช่วงบ่าย ช่วงเย็น และช่วงกลางคืนแล้วกำหนดกิจกรรมต่างๆ ลงในช่วงเวลาดังกล่าว อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความมุ่งหมายของแต่ละสำนัก ในช่วงของกิจกรรมทั้งหมดมีการให้คำปรึกษาการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติตลอดทดลองปฏิบัติ การกำกับดูแลเอาใจใส่ การสอบถาม ประเด็นการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ การตรวจสอบผลการปฏิบัติ แต่ละสำนักทำไม่เหมือนกัน หากสำนักใดที่ใช้วิธีฝึกเข้มงวด ฝึกตลอดปีผู้ฝึกก็อาจจริงด้านการปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผลมักเป็นการสอบอารมณ์ สนทนาธรรมะดับลึก สำนักใดที่ทำในระดับโครงการเป็นช่วงๆ การประเมินอาจทำใน

^{๑๘๗} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาริณ (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ลักษณะตอบแบบถามเอกสารตามกำหนดแล้วประเมินผล ส่วนสำนักใดที่ทำในระดับขั้นพื้นฐานก็อาจจะไม่เข้มงวดในวิธีฝึกอบรม^{๑๘๘}

การเน้นนำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิธีภาวนาหรือบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการปลีกตัวออกจากสังคม ไปอยู่ที่วัด ไปอยู่ที่สำนักปฏิบัติหรือสู่สถานที่สงบอื่นๆ เพื่อหาวิธีควบคุมจิตใจให้ได้ดีที่สุด แล้วปฏิบัติธรรมฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐานในวัดหรือสำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ ที่มีพระวิปัสสนาจารย์กำกับดูแลโดยตรง^{๑๘๙}

จึงกำหนดระดับการฝึกอบรมได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น การฝึกอบรมระดับขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ฝึกตามกิจวัตรประจำวันภายในวัด เช่น ทำวัตรสวดมนต์ ภาวนา เป็นต้น การฝึกอบรมระดับปานกลาง ได้แก่ เป็นแบบโครงการฝึกอบรมมีหลักสูตรกำหนดช่วงระยะเวลา ๓ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๗ วันบ้าง การฝึกปฏิบัติอย่างเข้มข้น ได้แก่ ฝึกตลอดปี อุกฤต เข้มงวด จริ่งจัง ใช้ชีวิตอยู่ภายในสำนักปฏิบัติตลอด^{๑๙๐}

ด้านการปฏิบัติหรือวิธีฝึกปฏิบัติควรจะมีหลักสูตรมาตรฐานกลาง เท่าที่ทำอยู่ก็เป็นแต่ปรับปรุงพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งไม่เพียงพอที่จะทำให้งานด้านปฏิบัติธรรมประสบผลสำเร็จ ต้องทำอย่างครบวงจร ตามเงื่อนไขแห่งการปฏิบัติการปรับปรุงด้านรูปแบบปฏิบัติหรือวิธีฝึกปฏิบัติต้องคำนึงหลายด้านเพราะสังคมไทยมี ๒ ระดับ คือ สังคมเมืองกับสังคมชนบทรูปแบบอย่างเหมาะสมกับสังคมชนบทเมื่อนำไปใช้ในสังคมเมืองก็อาจไม่เกิดผลใดๆ นอกจากนี้ยังอาจต้องมองลึกไปกลุ่มคนที่ละเอียดลงไป เช่น กลุ่มชาวบ้าน ปัญญาชน นักธุรกิจ ผู้บริหาร เป็นต้น ซึ่งตรงนี้อาจต้องมีการประยุกต์เพื่อให้เกิดผลเฉพาะกลุ่ม^{๑๙๑}

การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริม ให้ความสงบร่มรื่น เหมาะสำหรับการฝึกบำเพ็ญภาวนา แต่ละสำนักเน้นตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบปฏิบัติจึงมีความสอดคล้องความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสำนักปฏิบัติจะเน้นการตอบสนองชุมชนรอบๆ เป็นหลัก แต่สำนักปฏิบัติธรรมก็มีความพร้อมที่จะฝึกอบรมพัฒนาจิตปัญญาให้กับสังคมในวงกว้างออกไป หลักสูตรจึงไม่จำกัดแคบๆ อยู่เฉพาะในกลุ่มชุมชนของตนเองเท่านั้นทุกสำนักปฏิบัติธรรมใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติ เช่น การจัดบรรยากาศภายในสำนักปฏิบัติธรรมให้เอื้อต่อการ

^{๑๘๘} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (เจริญ อาจรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญการ (เชาวลิตร์ ชิตงฺกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๐} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๑} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราษฏรารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ปฏิบัติธรรม มีการจัดทำป้ายนิเทศคติธรรมตามต้นไม้ สร้างที่อยู่อาศัยแฝงอยู่ในธรรมชาติให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติไม่แปลกแยกกับธรรมชาติ จัดภูมิทัศน์ให้เป็นอุทยานการศึกษา เป็นต้น^{๑๙๒}

บางสำนักมีพุทธศิลป์ต่างๆ ไว้เป็นพุทธานุสสติ บางสำนักนอกจากจะจัดสภาพแวดล้อมเลียนแบบบรีสอร์ทที่สวยงามแล้ว ยังมีสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาเสริมการฝึกปฏิบัติธรรมอีกด้วย รูปแบบปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักก็มีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย โดยยึดหลักมหาสติปัฏฐานตามคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นหลัก เน้นความมีสติกำหนดรู้เท่านั้น การเกิดขึ้นแห่งปัญญาแจ่มแจ้ง ต่างกันก็เพียงช่วงต้นจะเริ่มฝึกสติให้กำหนดรู้เท่าทันอารมณ์ได้อย่างไรเท่านั้นเอง บางสำนักก็ให้กำหนดตามอิริยาบถต่างๆ บางสำนักก็กำหนดกิจกรรม บางสำนักก็กำหนด แต่มีเป้าหมายอย่างเดียวกัน^{๑๙๓}

ตารางที่ ๔.๓ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการปฏิบัติและการฝึกปฏิบัติ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	ในภาพรวมการฝึกปฏิบัติมี ๕ รูปแบบ ๓ แนวทาง คือ รูปแบบรูปนาม รูปแบบพองยุบ รูปแบบพุทธโธรูปแบบบูรณาการของสำนักวัดหนองป่าพง รูปแบบผสมผสาน และแนวทางการฝึกปฏิบัติ การให้คำปรึกษา และการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ	๖	๑
๒	ด้านการปฏิบัติใช้แนวพระไตรปิฎก ตามหลักมหาสติปัฏฐาน คู่มือสำนักพุทธ แต่รูปแบบจะขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักปฏิบัติธรรม	๕	๒
๓	ควรมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ อย่างสม่ำเสมอ โดยให้อบรมในหลักสูตรต่างๆ เช่น เทคนิคการสอน วิธีการสอบอารมณ์ เป็นต้น	๒	๔
๔	ระดับการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น พิจารณาจากกลุ่มผู้เข้าฝึกปฏิบัติ	๒	๔
๕	สถานที่ในการฝึกปฏิบัติควรเน้นความเป็นธรรมชาติกลมกลืนกับธรรมชาติ มีความร่มรื่น	๔	๓

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์มโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จากตารางที่ ๔.๓ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ เรียงลำดับลักษณะเด่นความสำคัญของการแสดงธรรมเทศนา ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ ในภาพรวมการฝึกปฏิบัติมี ๕ รูปแบบ ๓ แนวทาง คือ รูปแบบรูปนาม รูปแบบพองยุบ รูปแบบพุทธโธรูปแบบบูรณาการของสำนักวัดหนองป่าพง รูปแบบผสมผสาน และแนวทางการฝึกปฏิบัติ การให้คำปรึกษา และการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ

ลำดับที่ ๒ ระดับการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น พิจารณาจากกลุ่มผู้เข้าฝึกปฏิบัติ

ลำดับที่ ๓ สถานที่ในการฝึกปฏิบัติควรเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ มีความร่มรื่น

ลำดับที่ ๔ ควรมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ อย่างสม่ำเสมอ โดยให้อบรมในหลักสูตรต่างๆ เช่น เทคนิคการสอน วิธีการสอบอารมณ์ เป็นต้น และ ระดับการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น พิจารณาจากกลุ่มผู้เข้าฝึกปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า พัฒนาจากโครงสร้างหลักสูตรของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นหลักแล้วจัดสัดส่วนกับสำนักปฏิบัติที่มีอยู่แล้ว ตามความเหมาะสม คล้ายกับการจัดหลักสูตรตามสถานศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มองว่าวิธีการที่หลากหลายย่อมจะมีผลดีต่อพัฒนาการของสำนักปฏิบัติ แต่ทั้งนี้ต้องมีเป้าหมายอย่างเดียวกันคือพระนิพพาน ดังนั้นการจะพัฒนาวิธีการเหล่านี้พื้นฐานหลักๆ คือ ให้อิสระในการดำเนินการของสำนักปฏิบัติ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้อิสระอย่างสิ้นเชิงควรจะเข้าไปกำกับดูแลอย่างหลวมๆ ประเด็นสำคัญควรปรับวิธีการต่างๆ ให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสำนัก การจัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ มีการปลูกต้นไม้เสริม ให้มีความสงบร่มรื่น เหมาะสำหรับการฝึกบำเพ็ญภาวนา แต่ละสำนักเน้นตอบสนองความต้องการของชุมชนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบปฏิบัติจึงมีความสอดคล้องความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น อย่างไรก็ตามแม้ว่าสำนักปฏิบัติจะเน้นการตอบสนองชุมชนรอบๆ เป็นหลัก แต่สำนักปฏิบัติธรรมก็มีความพร้อมที่จะฝึกอบรมพัฒนาจิตปัญญาให้กับสังคมในวงกว้างออกไป หลักสูตรจึงไม่จำกัดแคบๆ อยู่เฉพาะในกลุ่มชุมชนของตนเองเท่านั้นทุกสำนักปฏิบัติธรรมใช้สื่อที่เป็นธรรมชาติ เช่น การจัดบรรยากาศภายในสำนักปฏิบัติธรรมให้อื้อต่อการปฏิบัติธรรม มีการจัดทำป้ายนิเทศคติธรรมตามต้นไม้ สร้างที่อยู่อาศัยแฝงอยู่ในธรรมชาติให้มีความกลมกลืนกับธรรมชาติไม่แปลกแยกกับธรรมชาติ จัดภูมิทัศน์ให้เป็นอุทยานการศึกษา เป็นต้นสำนักปฏิบัติได้กำหนดกิจกรรมขึ้นพื้นฐานค่อนข้างเป็นตรงกัน โดยยึดช่วงเวลาเป็นหลัก ช่วงเวลา เช้ามีด ช่วงเช้า ช่วงบ่าย ช่วงเย็น และช่วงกลางคืนแล้วกำหนดกิจกรรมต่างๆ ลงในช่วงเวลาดังกล่าว อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความมุ่งหมายของแต่ละสำนัก ในช่วงของกิจกรรมทั้งหมดมีการให้คำปรึกษาการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติตลอดพาลงปฏิบัติ การกำกับดูแลเอาใจใส่ การสอบถาม ประเด็นการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ การตรวจสอบผลการปฏิบัติ แต่ละสำนักทำไม่เหมือนกัน หากสำนักใดที่ใช้วิธีฝึกเข้มข้น ฝึกตลอดปีผู้ฝึกก็อาจจริงด้านการปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผลมักเป็นการสอบอารมณ์ สันทนาธรรมะดับลึก สำนักใดที่ทำในระดับโครงการเป็นช่วงๆ การประเมินอาจทำในลักษณะตอบแบบถามเอกสารตามกำหนดแล้วประเมินผล

๔.๒ ผลการวิเคราะห์แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ผลจากการสัมภาษณ์งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ผู้วิจัยได้นำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการบริหารจัดการ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามแนวอิทธิบาท ๔ หมายถึงผู้บริหารวัด/พระสังฆาธิการ ต้องมีความต้องการส่งเสริมการบริหารจัดการวัดใน ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ แสดงผลการสัมภาษณ์ได้ดังต่อไปนี้

๑) การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามแนวอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ:

“พระสังฆาธิการมีฉันทะในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมบำรุงรักษาวัดให้เป็นไปด้วยดีควรจะมีวัตถุประสงค์ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ได้ให้คำสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

ต้องมีความรับผิดชอบเอาใจใส่ ไม่ปละละเลยทิ้งวัสดุอุปกรณ์ทุกส่วนทั้งการก่อสร้างเก่า และการก่อสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ^{๑๙๔} दुผลที่จะเกิด นั่นคือประโยชน์ที่จะได้รับ ทั้งประชาชนและพระภิกษุ สามเณร ประโยชน์ในการใช้สอย ความสวยงามโดดเด่นเรื่องสถาปัตยกรรม^{๑๙๕} จะกำหนดวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างวัดและการบูรณะให้ดี ผู้บริหารวัดต้องมีความพร้อมในการบำรุงรักษาวัดให้ดีเพื่อให้เกิดความสวยงาม^{๑๙๖} มีความพอใจกับวัดที่เป็นอยู่ตอนนี้ คือ เป็นระเบียบ ดูสะอาดตา มีบุคลากรที่สามารถให้ความรู้ในการปฏิบัติได้อย่างเต็มที่^{๑๙๗} มีวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างวัด คือ สร้างเพื่อใช้ประโยชน์เช่น สร้างศาลาใหญ่หรือเล็ก ต้องดูจำนวนคนในพื้นที่ที่มาทำบุญในแต่ละวันพระ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยอย่างคุ้มค่า ใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มที่เรียกว่า ประหยัดสุดๆ ได้ประโยชน์สูงสุด มีวิทยากรที่มีคุณภาพสามารถสอนได้เป็นอย่างดี และมีการบริหารจัดการด้านต่างๆอย่างเหมาะสม^{๑๙๘} และมีวัตถุประสงค์คือ บำรุงวัดรักษาวัด จัดกิจกรรมและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดีสำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์ควรมีการวางแผนควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับการ

^{๑๙๔}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติโกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๕}สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๖}สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๗}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา ร่องเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๙๘}สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร),เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พัฒนาวัด หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ^{๑๙๙} ตามหลักฉันทะ คือ ผู้บริหารวัดมีความรัก มีความศรัทธา พอใจที่รักษาดูแลก็มีความมุ่งมั่นคือเกิดวิริยะตามมาในการดูแลบำรุงรักษาสถานปฏิบัติธรรมไว้ให้ดูมั่นคงยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะเป็นสมบัติส่วนรวม รวมทั้งพัฒนาผู้สอนให้มีความรู้เท่าทัน^{๒๐๐}มีความรักความพอใจในองค์กร คือ เต็มใจทำ ควรปฏิสังขรณ์อย่างเป็นระบบ ใช้งานได้เต็มที่ ควรปรับปรุงตกแต่งให้สะอาด สว่าง สงบ รื่นรมณ์^{๒๐๑} ใช้ฉันทะในการตั้งวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ และปรับปรุงตกแต่งวัด โดยความพอใจที่กระทำสิ่งต่างๆ^{๒๐๒} มีความจริงใจ ในการก่อสร้างสิ่งต่างๆ มีใจรัก มีสิ่งก่อสร้างให้สวยงามตามศิลปะลายไทย ใช้เป็นกุฏิสงฆ์ ศาลาบำเพ็ญกุศล และอาคารเรียนหนังสือสำหรับพระภิกษุ สามเณร ถ้ามีอาคารทุรุดโทรมมากก็ควรจะหาสืให้ดูดี^{๒๐๓} การที่จะมีฉันทะได้ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดก่อน และเกิดปัญญามองเห็นประโยชน์ อันสำคัญทั้งส่วนตนและส่วนรวม มีใจรักในการให้ความรู้^{๒๐๔} ผู้บริหารวัดต้องมีใจรักในสิ่งที่ทำ ศรัทธาเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำจึงจะเกิดผลจริง ที่ได้มีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่นั้นย่อมมีทางออกเสมอ^{๒๐๕} มีใจรักในสิ่งที่ทำ ศรัทธาเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำจึงจะเกิดผลจริง ที่ได้มีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่นั้นย่อมมีทางออกเสมอ^{๒๐๖} มีการสำรวจ การตรวจสอบข้อมูล เพื่อวางแผนการดำเนินการเป็นขั้นตอน ถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติ รวมถึงแผนงานการเงินให้สอดคล้อง และให้บรรลุวัตถุประสงค์ สร้างความพอใจที่จะทำประโยชน์ให้แก่วัดและชุมชน^{๒๐๗} มีความมุ่งมั่น จริงจังในการทำงานสาธารณูปการ โดยการดำเนินการวางแผนก่อนแล้ว จึงลงมือปฏิบัติตามลำดับขั้นกระบวนการทำงาน^{๒๐๘} และมีกิจกรรมบางอย่าง คือ ภาวะปัญหาหน้าที่ๆ จะต้อง

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานโยค (ชวน ชยกรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร ธรรมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๑} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธรรมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๒} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๓} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขาวลิตร์ ชิตงกรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสสรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๕} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธรรมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๗} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๐๘} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดำเนินการให้แล้วเสร็จ^{๒๐๙} ผู้บริหารต้องมีความรับผิดชอบต่อสังคม ทำงานอย่างจริงจัง เนื่องจากงานที่ทำนั้น อาจต้องใช้เวลานาน และอาจเกิดอุปสรรคต่างๆ ที่คาดคิดไว้และไม่ได้คาดคิดไว้เกิดขึ้นได้ ดังนั้น ผู้บริหารจะต้องมีความรอบคอบพิจารณาให้ดี^{๒๑๐} พอใจในการดำเนินการก่อสร้างบูรณปฏิสังขรณ์ บำรุงรักษาวัดโดยสม่ำเสมอ ไม่มีลดน้อย รวมทั้งพัฒนาคุณภาพของพระวิทยากรอย่างสม่ำเสมอ^{๒๑๑} สำหรับการบูรณปฏิสังขรณ์วัด ควรคิดให้ดีกว่าก่อนว่า ระหว่างบูรณกับสร้างใหม่ อันไหนจะดีกว่ากันในเรื่องของการใช้งบประมาณสร้างใหม่และงบประมาณ อีกอย่าง อาคารนั้นๆ มีประวัติความเป็นมาและความสำคัญควรแก่การบำรุงรักษาก็ควรจะรักษาต่อไป^{๒๑๒} นอกจากนั้น การตกแต่งวัดหรือการปรับปรุงวัด ก็ต้องดูโครงสร้างของวัดว่า มีรูปแบบการก่อสร้างแบบไหน และถ้าจะปรับปรุงก็ควรวางแผนบุคลากร การเงิน มีเครื่องมือ และรู้จักการจัดการอย่างถูกต้องเหมาะสม^{๒๑๓} มีฉันทะมีวัตถุประสงค์ก่อสร้างวัดเพื่อใช้ในการศาสนประโยชน์ให้มากที่สุด ควรมีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดให้มีรูปแบบไม่ผิดแปลกไปจากเดิม เป็นแบบอนุรักษ์ตามสถาปัตยกรรมเดิม ควรตกแต่งปรับปรุงวัดและภูมิทัศน์ให้สวยงาม สะอาด สิ่งก่อสร้างมั่นคงแข็งแรง ดูแลระบบไฟฟ้าให้ปลอดภัย ไม่เกิดอัคคีภัย จนเป็นที่พอใจครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ และอันดับแรกต้องตั้งคำถามว่า ทำไปเพื่ออะไร ทำแล้วผลจะเป็นอย่างไร เราตั้งเป้าหมายไว้อย่างไร และพิจารณาต่อว่า เมื่อทำแล้วจะส่งผลดีต่อส่วนรวมอย่างไร มีประโยชน์ใช้สอยต่อส่วนรวมอย่างไร และเกิดประโยชน์มากน้อยเพียงใด และก็พยายามศึกษาดูงานที่มีผู้เคยทำสร้างไว้แล้ว เพื่อให้เกิดศรัทธา มีความพอใจที่จะทำการก่อสร้าง^{๒๑๔} การดำเนินการจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความตั้งใจที่จะดำเนินการให้เสร็จ จะต้องมองให้เห็นปัญหาที่จะเกิด สาเหตุที่จะเกิดปัญหา เพื่อหาแนวทางแก้ไขการะปัญหาทุกอย่าง ถ้ามีการมองอย่างมีแบบแผนก็จะสามารถแก้ไขให้บรรลุได้^{๒๑๕} ควรมีการวางแผนในด้านต่างๆ รวมถึงการพัฒนาพระผู้สอน หรือวิทยากรให้มีความรู้ความสามารถเท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไป^{๒๑๖}

^{๒๐๙} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๐} สัมภาษณ์ นางชวลิตกร เขียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๑} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติโกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๒} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุณโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๓} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสารโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาคร รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๕} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยโกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๔.๔ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
สำนักปฏิบัติธรรม ตามแนวอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	ด้านสถานที่	๑๓	๑
๒	ด้านวิทยากร	๙	๓
๓	ด้านการบริหารจัดการ	๑๐	๒

จากตารางที่ ๔.๔ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนวอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ พบว่า สามารถเรียงลำดับการใช้หลัก ฉันทะ กับการบริหารจัดการแต่ละด้าน ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การนำหลักฉันทะมาใช้ในการจัดการ ด้าน สถานที่

ลำดับที่ ๒ การนำหลักฉันทะมาใช้ในการจัดการ ด้านการบริหารจัดการ

ลำดับที่ ๓ การนำหลักฉันทะมาใช้ในการจัดการด้านวิทยากร

สรุปได้ว่า

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาสหรือพระผู้นำในวัด ควรมีความรัก ความต้องการให้ สำนักปฏิบัติธรรมของตนมีความสุขงาม เป็นระเบียบเรียบร้อย ควรมีความรักความพอใจในการบูรณปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่อง พยายามเน้นความสะอาด สว่าง สงบ ได้มาตรฐานถูกต้องตามกฎหมายระเบียบเป็นต้น

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาสหรือพระผู้นำในวัด ควรมีความต้องการให้พระวิทยากรหรือพระผู้สอนปฏิบัติมีความรู้ความสามารถในการสอน มีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา ให้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาสหรือพระผู้นำในวัด ควรมีความต้องการให้ การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความราบรื่น และประสบความสำเร็จตามแผนที่วางไว้

๒) การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามแนวอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ:

“พระสังฆาธิการมีวิริยะในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมมุ่งจัดการสำนักปฏิบัติธรรมพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่สะอาดเรียบร้อยเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนเข้าวัด คือ ต้องมีกลยุทธ์สร้างทีมงานอย่างไร ต้องมีการสร้างแรงจูงใจ อย่างไร ต้องมีการทำก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์วัดอย่างไร ต้องให้ความสำคัญกับความสามารถของพระวิทยากรอย่างไร” ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ได้ให้คำสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมโดยยังไม่มีเงินงบประมาณที่ชัดเจนนั้นย่อมส่งผลกระทบในระยะเวลายาว ฉะนั้น ผู้บริหารวัดควรจะได้รับผิดชอบงาน ต้องมีความพร้อม มีการสำรวจ มีการ

สอบถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ดีกว่า^{๒๑๗} ควรสร้างจิตสำนึกให้กับบุคลากร โดยให้กตัญญูทวนเวียนต่อสถานที่ สร้างศีลธรรมให้เกิดอย่างถาวรในกายขององค์กร โดยอาศัยหลักธรรม^{๒๑๘} มีกลยุทธ์ในการสร้างทีมงานให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลงานที่ชัดเจนเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้บริหารวัดควรจะต้องดำเนินการ^{๒๑๙} มีความเพียรพยายามทำวัดให้สะอาดเรียบร้อย โดยการสร้างแรงจูงใจของพระภิกษุ สามเณรในวัดให้ทำร่วมกัน โดยทำให้เป็นตัวอย่าง^{๒๒๐} พระสังฆาธิการต้องรู้จักหาทีมงานที่เหมาะสมกับงาน โดยใช้หลักการคัดออก คือ ให้มาทำงานร่วมกัน สังเกต ดูแล ตรวจสอบ แยกแยะว่า ใครควรทำงานอะไร หน้าที่คืออะไร ที่สำคัญ^{๒๒๑} สร้างแรงจูงใจโดยการให้ทุกคนที่เข้าวัด มีความรู้สึกวัดเป็นบ้านของทุกคน เมื่อมีการทำการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ต้องให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกับการทำสิ่งนั้น ซึ่งจะส่งผลให้มีการรักษาบำรุงวัดให้เป็นไปได้ด้วยดี^{๒๒๒} ตามหลักวิธีะ คือผู้บริหารวัดจะต้องทำอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอนด้วยความขยันหมั่นเพียร ก็จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ คือ ความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และเกิดความร่มรื่น เหมาะสมกับสถานที่นั้นๆ การพัฒนาวิทยากรผู้สอนอย่างต่อเนื่อง^{๒๒๓} จัดตั้งหรือมอบหมายหน้าที่ให้แก่บุคลากรภายในวัดให้ดูแลรักษา ควรสร้างแรงจูงใจโดยให้ความสำคัญทุกๆ ส่วนให้มีบทบาทในการทำงาน ชื่นชม แนะนำ ยกย่องในหมู่คณะ เพื่อความภาคภูมิใจในการทำงาน^{๒๒๔} ศึกษาเรียนรู้งานที่บุคคลอื่นทำไปแล้วประสบผลสำเร็จแล้วพยายามปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ตนเองขาดตกบกพร่องเพื่อให้ได้ผลสำเร็จดังตั้งใจ^{๒๒๕} จะสร้างวัดให้ร่มเย็นมีต้นไม้ มีสถานที่ให้ทำบุญ กราบไหว้พระ และมีสถานที่ให้ปฏิบัติธรรม ตลอดทั้งความสะอาดภายในวัด

^{๒๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร วรรธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๘} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๑๙} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญการ (เชาวลิตร์ ชิตงโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๔} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๕} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ห้องน้ำ ห้องสุขาก็สะอาด^{๒๒๖} ผักผลไม้มีงานบ่อยๆ ให้มีความชำนาญ โดยอาศัยหลักธรรม คือ ความเพียรพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จก็อยู่ที่นั่น^{๒๒๗}

ผู้บริหารวัดต้องมุ่งมั่น ทุ่เม เท ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าใจ เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น เรื่องนั้น เพราะวิริยะเกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั่นเอง ถ้ามีศรัทธาที่มั่นคง แม้จะมีอุปสรรคใดๆ มากระทบ ก็จะไม่เปลี่ยนแปลง มีฉันทะเป็นแรงกระตุ้นเตือน วิริยะจึงไม่ขาดสาย^{๒๒๘} มุ่งมั่นทุ่มเท ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าใจ เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้น เรื่องนั้น เพราะวิริยะเกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั่นเอง^{๒๒๙} ต้องมุ่งมั่นที่จะดำเนินการตามแผนงานที่วางไว้ ให้เกิดความสำเร็จ ไม่ย่อท้อ สร้างความเพียรพยายามอดทน^{๒๓๐} การสาธารณูปการจะต้องทำงานอย่างต่อเนื่องติดต่อกันไป พยายามพยายามให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และเอาใจใส่ดูแลแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างโยนิโสมนสิการ^{๒๓๑} การสิ่งใดจะแล้วเสร็จ ย่อมต้องทุ่มเท ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังใจในการทำงาน ถ้ามีความมุ่งมั่นและความสามารถ แก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ ก็จะทำให้เกิดความสนุกในการทำงาน ปัญหาย่อมเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถ เมื่อสามารถแก้ไขปัญหาได้ก็จะเกิดความภาคภูมิใจ แต่ทั้งนี้จะต้องมีความเพียรพยายาม เป็นที่ตั้งก่อน^{๒๓๒} ผู้บริหารจะต้องมีการกระทำติดต่อกันเป็นเวลานาน สม่ำเสมอ สิ่งที่จะทำให้งานนั้นเกิดการคล่องตัว ถ้าเกิดอุปสรรคขึ้นระหว่างทาง^{๒๓๓} กล้าคิด กล้าทำ กล้าเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่ขัดต่อการดำเนินการก่อสร้าง บูรณปฏิสังขรณ์ โดยกระตือรือร้น ไม่เฉื่อยชา^{๒๓๔} ต้องเลือกคนที่มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ นอกจากนั้น การสร้างแรงจูงใจด้วยหลักการ คือเป็นผู้ให้ พุดไพเราะ มีเหตุผล เป็นตัวอย่างที่ดี รู้จักประโยชน์ส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว สอนงานเป็น และที่สำคัญต้องไม่มีอคติ ๔ เป็นต้น^{๒๓๕} การสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรด้านต่างๆ และคณะกรรมการผู้ทำงานที่เกี่ยวข้อง และได้รับมอบหมายโดยการให้

^{๒๒๖} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๗} สัมภาษณ์ นางชวัลกร เฉียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๘} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๒๙} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๐} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา ร่องเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๒} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยโคร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก ร่องเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๔} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวิวัฒน์ (อุตร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๕} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ลดอัตรา มองประโยชน์สุขส่วนรวม อุทิศความสุขส่วนตนเพื่อส่วนรวม และเพื่อเป็นการสร้างความดี ตอบแทนพระศาสนา^{๒๓๖} มีวิริยะ ควรมีกลยุทธ์สร้างทีมงานนวกกรรม ที่มีใจรักด้านนี้มาทำงาน ต้องมีการให้กำลังใจทีมงาน เช่น ตั้งสมณศักดิ์ หรือมอบความสำคัญด้านบุคคลด้านชื่อเสียงให้เป็นเครื่องตอบแทนความเพียรในการทำงาน การก่อสร้างปฏิสังขรณ์ต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ศาสนิกชนทราบเป็นแรงจูงใจให้ชาวพุทธร่วมบริจาคในการก่อสร้างนั้น เพียรพยายามก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์โดยยึดหลัก ประหยัด เรียบง่าย เกิดประโยชน์ในการใช้สอยและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมไทยที่ดีงามของชาติ^{๒๓๗} ถ้ามีศรัทธาที่มั่นคง แม้จะมีอุปสรรคใดๆ มากระทบก็จะไม่เปลี่ยนแปลง มีฉันทะเป็นแรงกระตุ้นเตือน วิริยะจึงไม่ขาดสาย^{๒๓๘} การพิจารณาที่ติดตามงานตลอดเวลาจะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันทีทำให้งานประสบความสำเร็จได้^{๒๓๙}

ตารางที่ ๔.๕ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิริยะ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	ด้านสถานที่	๘	๓
๒	ด้านวิทยากร	๑๔	๑
๓	ด้านการบริหารจัดการ	๙	๒

จากตารางที่ ๔.๕ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิริยะ พบว่า สามารถเรียงลำดับการใช้ หลัก วิริยะ กับการบริหารจัดการแต่ละด้าน ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การนำหลักวิริยะมาใช้ในการจัดการ ด้าน วิทยากร

ลำดับที่ ๒ การนำหลักวิริยะมาใช้ในการจัดการ ด้านการบริหารจัดการ

ลำดับที่ ๓ การนำหลักวิริยะมาใช้ในการจัดการด้านสถานที่

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ ต้องใช้หลักวิริยะในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ดังนี้

^{๒๓๖} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๗} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เชาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๘} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสฺสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๓๙} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศน์ธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ด้านสถานที่ ควรมีการลงมือปฏิบัติในการพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซมสถานที่ปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้เหมาะสมกับจำนวนคน และความต้องการในการใช้งาน

ด้านวิทยากร ต้องดำเนินการพัฒนาศักยภาพของครูวิทยากรอย่างต่อเนื่อง ด้วยการส่งไปพัฒนาฝึกอบรมด้านต่างๆ ที่เหมาะสม

ด้านการบริหารจัดการ ต้องลงมือทำตามแผนดำเนินการที่วางไว้

๓) การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามแนว อิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ:

“พระสังฆาธิการมีจิตตะ คือ มีความฝักใฝ่ ตั้งใจ ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมทั้ง ๓ ด้าน คือ สถานที่ วิทยากร และ การบริหารจัดการ ผลจากการสัมภาษณ์แสดงดังต่อไปนี้

เมื่อเริ่มงานก่อสร้างทุกครั้ง ผู้บริหารวัดควรเอาใจใส่ดูแลรักษาด้วยตนเองอย่างใกล้ชิด มีการวางแผนพัฒนา มีการสำรวจงบประมาณให้เพียงพอ มีการตรวจสอบสภาพการทำงานตั้งแต่เริ่มต้นท่ามกลาง และสิ้นสุดการทำงาน เป็นต้น^{๒๔๐} ปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละวัดมีไม่แตกต่างกัน เพราะทำงานอยู่กับคน ดังนั้น ปัญหาวัดจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ก็ทำอย่างที่เราเคยบวชไว้ ให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด^{๒๔๑} ผู้บริหารวัดควรจะต้องรู้สภาพแวดล้อมภายในวัดทั้งภาคทฤษฎีและเชิงปฏิบัติงาน ต้องมีวิสัยทัศน์ในการแก้ไขปัญหาลุบลประคองทั้งอนุโลมและปฏิโลม^{๒๔๒} มีการดูแลการก่อสร้างและบูรณะอย่างใกล้ชิดโดยตลอดเวลา โดยกล่าวกับพระภิกษุให้ช่วยกันดูแลรักษา^{๒๔๓} มีประโยชน์ แข็งแรง โปร่งใส มั่นคง สะอาด และสวยงาม เป็นแบบเดียวกัน การก่อสร้างมีปัญหาเพราะการเงิน งบประมาณเป็นหลัก^{๒๔๔} มีการกำหนดหน้าที่ของแต่ละคนให้ชัดเจนในการดำเนินงาน เช่น ผู้เป็นวิทยากรจะต้องใส่ใจในการพัฒนาตนเอง รู้ความต้องการในการพัฒนา และต้องมีการตรวจสอบประเมินผลงานทุกๆ ระยะ เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาคือหรือข้อบกพร่องได้^{๒๔๕} เมื่อจิตตะ คือเอาใจใส่ดูแลอย่างดี กล่าวคือเข้าใจงาน เช่น สถานที่สิ่งแวดล้อมแบบไหนจึงเหมาะสม ด้วยการศึกษารูปแบบและวิธีการต่างๆ อย่างถูกต้อง

^{๒๔๐}สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนฺทมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๑}สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจริญ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอมือระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๒}สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอมือระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๓}สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอมือระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๔}สัมภาษณ์ นางชวัลกร เจริญแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอมือระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๕}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เหมาะสม^{๒๔๖} ตั้งใจศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ของแต่ละอย่างทั้งเรื่องสถานที่ เช่นที่ก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อให้งานออกมาดีที่สุด วิทยาการ คือควรดูว่าบกพร่องด้านไหน และปัญหาในการบริหารมีอะไรบ้าง^{๒๔๗} เอาใจใส่ในการสอดส่องดูแลศาสนสถาน ที่สำคัญภายในวัดให้อยู่ในสภาพที่พร้อมใช้งานเสมอ เมื่อเห็นส่วนที่ชำรุดก็หาวิธีการดำเนินการแก้ไขปัญหา^{๒๔๘} มีความรับผิดชอบการทำงานที่ตนเองตั้งใจทำ เมื่อมีปัญหาเงินงบประมาณก่อสร้างไม่เพียงพอก็ควรจะมีการกำหนดข้อบกพร่อง^{๒๔๙} ต้องพิจารณาให้เกิดความเข้าใจสถานที่และสิ่งแวดล้อมภายในวัด ในการจะสร้างอะไรก็ตาม มีทั้งศาสตร์และศิลป์ผสมกัน^{๒๕๐} ผู้บริหารวัดต้องมีใจที่จดจ่อ และรับผิดชอบ เมื่อใจจดจ่อต่อสิ่งที่ทำก็เกิดความรอบคอบ แต่ความรอบคอบจะไม่ได้หากขาดความรู้ วิเคราะห์ สงเคราะห์เนื้อแท้ของสิ่งนั้นๆ แล้วนำออกมาสู่การตัดสินใจ^{๒๕๑} ใจที่จดจ่อ และรับผิดชอบ เมื่อใจจดจ่อต่อสิ่งที่ทำก็เกิดความรอบคอบ แต่ความรอบคอบจะไม่ได้หากขาดความรู้^{๒๕๒} การควบคุมคุณภาพของงาน การติดตามเอาใจใส่การดำเนินการ รวมถึงการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงไปโดยเร็ว^{๒๕๓} เมื่อได้ดำเนินการสาธารณูปการต่างๆ แล้ว ก็จะต้องมีการรักษาดูแลแก้ไขปัญหา เพื่อให้สามารถใช้การได้อย่างคุ้มค่ากับการลงทุนไป เช่นเดียวกันกับผู้เป็นวิทยากร เมื่ออบรมจนมีความรู้แล้วก็ควรฝึกฝนให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น^{๒๕๔} สิ่งสาธารณูปการต่างๆ ย่อมที่ชำรุดตามอายุการใช้งาน บางสิ่งหากชำรุดทรุดโทรม ก็จะไม่สะดวกต่อการพักอาศัยดำรงชีพ ดังนั้น^{๒๕๕} ผู้บริหารจะต้องมีความรับผิดชอบในการทำงาน ซึ่งจะทำให้งานออกมาเรียบร้อยดีงาม งานผิดพลาดก็แก้ไขตามลำดับ

^{๒๔๖} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๗} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๘} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา ร่องเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๔๙} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราษารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยกรโ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก ร่องเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๑} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร วรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๒} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๓} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๔} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เชาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) ร่องเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ขั้นตอน ช่วยลดต้นทุน ลดแรงงาน ลดปัญหาอุปสรรค ทำให้งานออกมาดีขึ้น มีคุณภาพ^{๒๕๖} อุทิศตน อุทิศใจ กับการดำเนินการก่อสร้าง การบูรณปฏิสังขรณ์การบำรุงรักษาวัด^{๒๕๗} โดยการประชุมปรึกษา กับคณะกรรมการขอความคิดเห็นทั้งข้อดีและข้อเสียเกี่ยวกับการก่อสร้าง รวมไปถึงมาตรการในการ หาเงินทุนมาดำเนินการต่อไปโดยลงมติในที่ประชุม^{๒๕๘} สิ่งสาธารณูปการใดในสำนักปฏิบัติธรรม หาก เกิดความชำรุดหรือแม้มองเห็นว่า จะใช้ได้อีกไม่นาน หรือครบอายุที่จะต้องเปลี่ยนแล้ว ให้ดำเนินการ ทันที หาไม่สามารถซ่อมแซม แก้ไข หรือเปลี่ยนแปลงเองไม่ได้ ก็ต้องไปให้ผู้มีความรู้ความสามารถ ดำเนินการต่อไป รวมทั้งต้องมีการค้นหาปัญหาและความต้องการในการปรับปรุงวิทยากรอย่าง สม่ำเสมอ^{๒๕๙} มีจิตตะ ความเข้าใจในสภาพแวดล้อมในวัด ควรทำความเข้าใจด้วยการตั้งเป็น คณะกรรมการหลายรูป / คนรับผิดชอบในการก่อสร้าง โดยต้องมีความรู้ด้านวิศวกรรมด้วย ความ เข้าใจสภาพปัญหาอุปสรรคของการก่อสร้างควรต้องใช้ความเข้าใจของบุคคลหลายระบบใน คณะกรรมการนั้นเป็นผู้ตัดสินใจเห็นในการแก้ปัญหา รวมทั้งแก้ปัญหาและกำหนดข้อบกพร่องด้วย เอาใจใส่ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ เพื่อลดปัญหาอุปสรรคด้านต่างๆ ในการ ก่อสร้าง เมื่อพบข้อบกพร่องในจุดใดควรหาวิธีการแก้ไขปัญหาโดยด่วน และหาแนวทางแก้ไขปัญหา ไม่ให้เกิดเรื่องขึ้นซ้ำอีกครั้ง^{๒๖๐} นำวิชาการสมัยใหม่มาผสมผสานอย่างเป็นรูปธรรม และสวยงามอย่าง ลงตัวก่อนทำอะไรต้องแน่ใจว่ามีความพร้อม มีคนดูแลรับผิดชอบชัดเจน^{๒๖๑} วิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อ แท้ของสิ่งนั้นๆ แล้วนำออกมาสู่การตัดสินใจ^{๒๖๒}

^{๒๕๖} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาริรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รอง เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๗} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน พัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๘} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๕๙} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๐} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๑} สัมภาษณ์ นางชวัลกร ฉะยบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๒} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะ จังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๔.๖ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ
สำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านจิตตะ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	ด้านสถานที่	๑๑	๒
๒	ด้านวิทยากร	๙	๓
๓	ด้านการบริหารจัดการ	๑๒	๑

จากตารางที่ ๔.๖ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านจิตตะ พบว่า สามารถเรียงลำดับการใช้หลัก วิริยะ กับการบริหารจัดการแต่ละด้าน ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การนำหลักจิตตะมาใช้ในการจัดการ ด้านการบริหารจัดการ

ลำดับที่ ๒ การนำหลักจิตตะมาใช้ในการจัดการ ด้านสถานที่

ลำดับที่ ๓ การนำหลักจิตตะมาใช้ในการจัดการ ด้านวิทยากร

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ ต้องใช้หลักจิตตะในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านสถานที่ ควรมีใจฝักใฝ่ ตั้งใจ ในการพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซมสถานที่ปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง ให้เหมาะสมกับจำนวนคน และความต้องการในการใช้งาน

ด้านวิทยากร ควรมีใจฝักใฝ่ ตั้งใจ ในการพัฒนาศักยภาพของครูวิทยากรอย่างต่อเนื่อง ด้วยการส่งไปพัฒนาฝึกอบรมด้านต่างๆ ที่เหมาะสม

ด้านการบริหารจัดการ ต้องติดตามแผนดำเนินการที่วางไว้ เป็นระยะอย่างต่อเนื่อง

๔) การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา:

“พระสังฆาธิการมีวิมังสา คือ ควรมีการตรองผลการทำงาน ทั้ง ๓ ด้าน เพื่อนำปัญหา มาพิจารณาหาหนทางแก้ไข ผู้ให้คำสัมภาษณ์เพื่อการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

มีการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวางแผนบริหารวัดให้ชัดเจน ควรจัดตั้งคณะกรรมการในการดูแลเพื่อให้งานดำเนินการไปสะดวก^{๒๖๓} เรียกประชุมหารือให้คำแนะนำ และเชิญผู้รู้มาถวายเป็นความรู้ ไม่ว่าจะเป็นภาคเอกชน หรือภาครัฐ เพื่อให้การบริหารจัดการในเรื่องสาธารณูปการออกมาดี และพิจารณาไตร่ตรองทบทวนตั้งวิมังสากับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในสิ่งที่จะเป็นไปได้^{๒๖๔} การก่อสร้างก็ดี การบูรณะก็ดี และการพัฒนาวัดก็ดี เป็นภาระหน้าที่ของผู้บริหารวัดทุกคน ไม่ใช่ของเจ้าอาวาสคนเดียวเท่านั้น เป็นงานของหมู่คณะสงฆ์จะต้องมีการพิจารณาไตร่ตรองวิธีการ

^{๒๖๓}สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๔}สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ดำเนินการให้เกิดผลดีมีประสิทธิภาพตามกรอบสังคมและวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันนี้^{๒๖๕} มีเหตุผลและเข้าใจการทำงานของช่าง ครอบมองให้ทันต่อยุคสมัยด้วย การตรวจสอบก็ดูจากผลงานเป็นหลัก^{๒๖๖} สำรวจ ตรวจสอบ ดูความเหมาะสม ดูโครงสร้างของวัดเป็นหลัก มีคนรับผิดชอบ ดูแลชัดเจน โปร่งใส ตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน เป็นต้น^{๒๖๗} ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ ควรมีการเขียนโครงการขึ้นมาโดยที่โครงการนั้น จะต้องมียัตถุประสงค์ชัดเจน^{๒๖๘} วิมังสา เป็นหลักธรรมขั้นใช้ปัญญาไตร่ตรองหาเหตุผลความถูกต้อง เพื่อป้องกันความเสียหายหรือเกิดผลกระทบในด้านอื่นๆ ตามมาได้ นอกจากนั้น หลัก ๔ ประการนี้เข้ามาบูรณาการให้การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งเอาไว้ทั้งด้านสถานที่ วิทยาการ และการบริหารจัดการ^{๒๖๙} มีการสำรวจสถานที่ ผลกระทบทั้งทางลบ ทางบวก ในการปฏิสังขรณ์ ปรับปรุงพัฒนาให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของแต่ละสถานที่^{๒๗๐} กระบวนการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์แต่ละครั้งต้องพิจารณาถึงสาเหตุและผลที่จะทำทุกครั้ง ให้สะอาด ถูกสุขลักษณะ เรียบง่าย เกิดประโยชน์ ใช้สอย ไม่ขัดต่อหลักประเพณีนิยม วัฒนธรรมไทย^{๒๗๑} พิจารณาไปตามความเหมาะสม คือ ให้มีคณะกรรมการตรวจสอบการก่อสร้างทั้งหมดว่า ควรจะดำเนินการส่วนไหนก่อน ส่วนอื่นก็ให้ระงับ ชะลอเวลาไว้ก่อน เป็นต้น^{๒๗๒} ข้อนี้คือหลักของปัญญา หรือ วิชาการ และวิชาการสมัยใหม่ในการนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสม จึงจะเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง^{๒๗๓} ผู้บริหารวัดต้องมีการทบทวนในสิ่งที่คิดได้ทำมา อันเกิดมาจากฉันทะ วิริยะ จิตตะ โดยใช้นิโสมนสิการอย่างรอบรู้และรอบคอบแล้วนำไปสู่การทบทวนตัวเองและในสิ่งที่ทำ หรือเรียกว่า เก็บรายละเอียดนั่นเอง^{๒๗๔} ผู้บริหารต้องใช้สติปัญญาในการพิจารณา การตรวจสอบ ประเมินผล การทำกิจกรรมต่างๆ คิดหาวิธีการแก้ไขปรับปรุง เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และเพื่อให้งาน

^{๒๖๕} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบุญนาค รองเจ้าคณะอำเภอแก่ง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๖} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวิโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราษารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุกโยค (ชวน ชยกร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๘} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุตร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๖๙} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๐} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๑} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขาวลิตร ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๒} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามแผนงานที่วางไว้^{๒๗๕} เมื่อได้ดำเนินการแล้ว ซึ่งตามวัตถุประสงค์การสาธารณูปการก็คือการติดตามดูแลรักษาแก้ไขปัญหาในการก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ตามกาลเวลา เพื่อให้ถาวรวัตถุอื่นๆ เกิดประโยชน์ต่อสังคมศาสนา คือ ทั้งพระสงฆ์ สามเณร และฆราวาสญาติโยมทั้งหลาย รวมถึงการพิจารณาการดำเนินงานของบุคลากร วิทยากร ว่ามีสิ่งใดขาดตกบกพร่องควรปรับปรุง^{๒๗๖} การดำเนินการใดๆ จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่มีความรู้ก็ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน หรือการระดมสมองกับชุมชนรอบๆ วัด หากมีการตรวจสอบและมั่นใจว่าจะสามารถดำเนินการได้ ก็ให้พิจารณาได้เลย^{๒๗๗} ผู้บริหารรู้เหตุผลและการตรวจสอบต่างๆ พิจารณาข้อมูลให้เป็นไปตามความเป็นจริง เพราะจะทำให้การตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ไม่ผิดพลาด และได้ผลออกมาถูกต้องเหมาะสม ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากสำหรับผู้บริหาร^{๒๗๘} มีความคิดใหม่ๆ ลองทำสิ่งใหม่ๆ วิธีการใหม่ๆ แบบใหม่ๆ^{๒๗๙} มีผู้รับผิดชอบเป็นองค์คณะเพื่อง่ายต่อการดำเนินการ ง่ายต่อการตรวจสอบ เลือกช่างที่มีประสบการณ์รับผิดชอบงานทุกอย่างตามพันธสัญญาที่ตกลงกันไว้ ถึงประชาชนก็เป็นผู้มีส่วนร่วม คือ บุคคลที่เป็นเจ้าภาพใหญ่ก็ควรจะมีประชาชนร่วมด้วยเพื่อให้ทุกคนเห็นความสำคัญ^{๒๘๐} กำหนดหน้าที่ของบุคคล ขั้นตอนการทำงาน ระยะเวลาการทำงาน แนวทางการแก้ไขปัญห งบประมาณที่วางไว้ และต้องมีการติดตามประเมินผลงาน สำหรับการปรับปรุงพัฒนาการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์^{๒๘๑} มีวิมังสา กระบวนการทำงานก่อสร้างต้องมีระบบและรับผิดชอบ กระบวนการต้องเริ่มต้นตั้งแต่พิจารณาเหตุผลที่จะทำมาจนถึงตัดสินใจก่อสร้างและพิจารณาผู้เชี่ยวชาญดำเนินการก่อสร้าง การก่อสร้างปฏิสังขรณ์อาคารสิ่งก่อสร้างใหญ่ๆ จะต้องหาผู้รับจ้างก่อสร้างที่มีกิจการเป็นหลักฐานมั่นคง เช่น บริษัท ห้างหุ้นส่วน นิติบุคคล ซึ่งมีระบบการเงินเป็นงวด ส่งงวดเป็นงวดต้องมีคณะกรรมการตรวจงาน คณะกรรมการตรวจรับงานโดยใช้หลักไตร่ตรองพิจารณาเหตุผลในกระบวนการนั้น จะต้องพัฒนาทั้งวัตถุ ศาสนสถาน และบุคลากรด้วยการตรวจสอบการทำงาน ควรจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาตรวจสอบ ซึ่งจะมีทั้งคณะกรรมการฝ่ายฆราวาส

^{๒๗๕} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๖} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๗} สัมภาษณ์ นางชวัลกร เฉียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๘} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๗๙} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๐} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๑} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาครองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

และฝ่ายสงฆ์^{๒๘๒} เอาใจสอดส่องดูแลในการพัฒนาวัดให้รักษาสภาพที่ดีงาม เช่น หมั่นประชุมปรับปรุงบริเวณวัดเพื่อให้เกิดความสะอาด ร่มรื่น ตลอดเวลา ตรวจสอบระบบการทำงานโดยยึดหลักการ สุจริต เทียบธรรม ซื่อตรง มีประโยชน์ไม่ขัดต่อวัฒนธรรมไทย เป็นต้น^{๒๘๓} ต้องใช้วิจารณ์ญาณก่อนเลือกโครงการว่าจะทำแบบไหน ลักษณะใด บริเวณใด เพื่อประโยชน์อะไร ส่วนแต่ใช้เหตุผลและการพิจารณาการตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงต่างๆ ทั้งสิ้น^{๒๘๔}

ตารางที่ ๔.๗ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิม้งสา

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	ด้านสถานที่	๑๔	๑
๒	ด้านวิทยากร	๙	๓
๓	ด้านการบริหารจัดการ	๑๑	๒

จากตารางที่ ๔.๗ สรุปประเด็นจากการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ตามแนววิธิบาท ๔ ด้านวิม้งสา พบว่า สามารถเรียงลำดับการใช้หลัก วิม้งสา กับการบริหารจัดการแต่ละด้าน ได้ดังต่อไปนี้

ลำดับที่ ๑ การนำหลักวิม้งสาใช้ในการจัดการ ด้านสถานที่

ลำดับที่ ๒ การนำหลักวิม้งสาใช้ในการจัดการ ด้านการบริหารจัดการ

ลำดับที่ ๓ การนำหลักวิม้งสาใช้ในการจัดการ ด้านวิทยากร

สรุปได้ว่า พระสังฆาธิการ ต้องใช้หลักวิม้งสาในการบริหารจัดการด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านสถานที่ ควรพิจารณาถึงผลที่เกิดขึ้น จากการพัฒนา ปรับปรุง ซ่อมแซมสถานที่ปฏิบัติธรรมอย่าง เพื่อหาจุดเด่น จุดด้อย มาปรับปรุงเพื่อการพัฒนาต่อไป

ด้านวิทยากร ควรพิจารณาผลการทำงานของวิทยากร เพื่อหาปัญหา และความจำเป็นในการพัฒนาศักยภาพของตัววิทยากร

ด้านการบริหารจัดการ ต้องพิจารณาผลการดำเนินการตามแผนทั้งหมด เพื่อหาอุปสรรคและปัญหาเพื่อการแก้ไขต่อไป

^{๒๘๒}สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร),เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๓}สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยกรโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๔}สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุตร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๔.๓ นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ผู้วิจัยแบ่งการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองไว้ ๓ ด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งผลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แสดงรายชื่อดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ด้านสถานที่

สำนักปฏิบัติธรรมจำเป็นต้องเตรียมพร้อม ในส่วนของอาคารสถานที่เพื่อรองรับผู้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม ในด้านสถานที่ เราต้องดูอัตราว่าชาวบ้านถื่นนั้นๆ เขาต้องการอะไร แล้วพยายามปรับปรุง พัฒนาสถานที่ให้สอย^{๒๘๕} สถานที่ปฏิบัติให้รองรับและเข้ากับเขาให้ได้ก่อน เขาจึงจะยอมรับว่าเป็นสถานที่เหมาะสมที่เขาจะมาปฏิบัติธรรมได้ สถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญให้คนเลือกเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม^{๒๘๖} สถานที่ต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสถานที่เหมาะสม ในการปฏิบัติธรรม สถานที่ปฏิบัติธรรมที่จะดีนั้น สถานที่เป็นสิ่งสำคัญ คือต้องมีสถานที่สัปปายะ^{๒๘๗} และเหมาะสมสำหรับการเข้ามาปฏิบัติธรรม เรื่องของสถานที่ แต่ละสถานที่ จุดเน้นไม่เหมือนกัน อย่างจุดเน้นของบางสำนักปฏิบัติ ก็ต้องการให้อยู่ปฏิบัติสัมผัสแบบติดดิน อย่างอยู่กลด ปักกลด อันนี้ก็ได้^{๒๘๘} เพราะคนที่เขามีศรัทธาอยู่แบบนั้น เขาก็รับได้ อย่างบางที่มีอาคารมีสถานที่ มีที่บังพร้อมมีห้อง มีมุ้งลวดมีห้องน้ำในตัวอำนวยความสะดวก มันก็เป็นความพร้อมในระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ตามมามันก็คือภาระเรื่องค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอะไรอีก^{๒๘๙} ซึ่งมันก็ต้องมีค่าใช้จ่ายแต่ถ้าอยู่แบบธรรมชาติค่าใช้จ่ายมันก็น้อย เป็นต้น อันนี้จะว่าไม่พร้อมก็ไม่ใช่ว่า เพราะว่ามันเป็นจุดมุ่งหมายของสถานที่ปฏิบัติธรรมตรงนั้น ท่านต้องการให้คนอยู่ป่า อยู่โคนไม้^{๒๙๐} หรือว่าใช้ชีวิตอยู่ปฏิบัติ ลดละความหรรษาฟุ้งเฟ้อตรงนั้นมันก็คือว่าเป็นความพร้อม มันไม่ถือว่าเป็นจุดด้อยนะ มันเป็นจุดเด่นของแต่ละที่ ส่วนบางที่ก็อาจจะมีความตรงที่สถานที่ต่างๆ มีความพร้อมมีที่บังที่มีมุ้งลวดแมลงไม่ค่อยกวน อยู่ในห้องก็มีมุ้งลวด เผลออ ร้อนมาบางที่ก็มีแอร์ให้เป็นต้น^{๒๙๑} พัดลมก็ดี มันก็เป็นความสะดวก ถือว่าเป็นวิบากดีอย่างหนึ่ง อันนั้นก็ถือว่าเป็นจุดด้อย มันแล้วแต่

^{๒๘๕}สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๖}สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๗}สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๘}สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาคน รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๘๙}สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร),เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๐}สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานโยค (ชวน ชยกรโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๑}สัมภาษณ์ พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุดร วรธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เพราะว่าถ้าเรามีหลากหลายให้เลือก บางคนอาจจะชอบติดดินอย่างที่ว่า บางคนอาจจะมีความพร้อมในระดับใกล้เคียงกับบ้านตัวเอง อาจจะลดละลงมาได้ขนาดนี้ อยู่สบายไม่เป็นปรีโชนในเรื่องพวกนี้ก็จะอาจจะเดินจะนั่งปฏิบัติธรรมได้ดีก็ได้ มันอาจจะเรียกว่าจริตของแต่ละคนมันอาจจะต่างกันไป บางคนถ้าเป็นแบบติดดินจริงๆ ก็คืออย่างนี้ เป็นต้น^{๒๙๒} หรือบางคน บางช่วงของชีวิตก็อยากจะแบบนั้นบ้าง บางช่วงก็อยากอยู่แบบนี้บ้าง มันก็เป็นทางออก หรือเป็นทางเลือก คือเพียงแต่ว่าเราพัฒนา ถ้าถือว่า เป็นจุดเด่น เราก็พัฒนาให้มันพร้อมอยู่เสมอ (เรื่องสถานที่ก็แล้วแต่จะจัดสรร) ใช้แล้วแต่จะจัดสรร บรรลุวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน แล้วก็ ไม่ต้องกลัวว่าญาติโยมจะไม่อยู่ปฏิบัติ เขาจะไม่มา บางที่ก็แค่ปักกลดอยู่ หรือมีอาคารหลังเล็กๆ ให้ห้องน้ำก็อยู่ต่างหากต้องเดิน คนก็ไม่ค่อยน้อย แต่บางที่สถานที่ใหญ่โต โอ้อ้อ หูหยา ไม่มีคนก็มี^{๒๙๓} หรือบางสถานที่พร้อมคนก็แน่นแออัดยัดเยียดก็มี มันก็อยู่ที่ว่าเราเน้นตรงไหนในส่วนของสำนักปฏิบัติ ก็ไม่ใช่ว่าโจมตีกันไปกันมา อันนี้คือทำให้แต่ละที่ด้อยลงไปด้วย คนที่เข้ามามองภาพในทางที่ไม่สร้างสรรค์เท่าไร (มองแต่จุดดี ว่ามีความพร้อมอยู่แล้ว) ตรงนี้มีความพร้อม คนก็เลือกเพราะวิบากคงทำบุญมาดีส่งเสริมกันไป ในส่วนที่ท่านอาจจะคุ้นเคยอยู่กับดินกับหญ้า สัมผัสตรงนั้นมันได้อะไรมากขึ้นอะไรพวกนี้มาส่งเสริมกัน^{๒๙๔} ไม่ใช่ว่าเป็นการโจมตีจุดด้อยจุดเด่นซึ่งกันและกันคือสำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องปฏิบัติธรรมจริงๆ เหมือนกับเกือกคู่กันได้โดยทางตรงก็เกือกคู่ทางอ้อมก็เกือกคู่ในทางอ้อมแนะนำหรือให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับญาติโยมที่สนใจและอาจจะเลือกไปตรงนี้ไปตรงนั้นวัดนี้วัดนี้^{๒๙๕} เหมือนกับทุกคนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าแนะนำให้ทุกคนเข้าสู่ธรรมะ และมีสถานที่เหล่านี้รองรับกระจายอยู่ทุกที่มันก็เป็นความโชคดีของชาวพุทธที่ทำให้รู้สึกเข้าที่ไหนก็มีที่พึ่งทางจิตใจเหมือนกับงานสำนักปฏิบัติธรรมสามารถตอบสนองได้ทุกที่อยากจะเปลี่ยนจากภาคเหนือมาภาคใต้ภาคกลางภาคตะวันออกหรืออยากจะทำอย่างไรก็รู้สึกอบอุ่นไปหมดคือทำให้เป็นเหมือนเครือข่ายเดียวกันหมดเลย^{๒๙๖} สถานที่ที่เหมาะสมในการปฏิบัติธรรมในเรื่องความสะอาดร่มรื่นในที่นี้ไม่ใช่ให้มีอาคารเต็มไปหมดคือให้มีความร่มรื่นเป็นระบบระเบียบไม่ได้หมายความว่าให้มีอาคารสวยหรูเพราะอาคารสวยหรูหลายแห่งไปแล้วไม่ติดคือต้องสะอาดสงบระเบียบเรียบร้อยไม่สกปรกรกรุงรังคือเขาไม่ได้ดูตรงนั้นเป็นหลักเขาจะดูความสงบร่มเย็นความเป็นที่พึ่งใช้ไหมการกินอยู่ สะดวกสบายการเข้าห้องน้ำก็พอสะดวกสบายบ้างนะ^{๒๙๗}

^{๒๙๒} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๓} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๔} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เชาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๖} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๗} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมพัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นอกจากนี้สถานที่ที่เหมาะสมสำหรับสำนักปฏิบัติธรรมสถานที่นี้การสัปปายะต้องครบที่มันมีคุณค่าแล้วให้ใช้ประโยชน์ได้จริงคือต้องมีที่ปฏิบัติพอสมควรคือคำว่าพอสมควรคือขนาดเล็กขนาดใหญ่แล้วแต่สมมุติว่าวัดไม่ใช่วัดใหญ่ที่จะรับได้ที่ละ ๒๐-๓๐ คน ก็โอเคแต่ว่าต้องมีที่ปฏิบัติธรรมพร้อมมีที่พักให้มีสัปปายะเรื่องอาหาร^{๒๙๘} มีคนดูแลอาหารให้แล้วก็เรื่องความปลอดภัยนี่ก็เป็นอันดับหนึ่งแล้วก็เรื่องห้องสุขาห้องอาบน้ำให้สะดวกปลอดภัยมิดชิดนี้ คือสัปปายะเรื่องสถานที่เรื่องของที่พักก็ต้องมีความสะดวกสบายหรือที่เรียกว่ามีความสัปปายะห้องน้ำหรือบรรยากาศร่มรื่นไม่ร้อนเกินไปมีต้นไม้บ้างเพื่อจะได้พักผ่อนสำหรับคนเดิน^{๒๙๙} จงกลมได้พักผ่อนสถานที่ปฏิบัติธรรมได้ดีควรจะเป็นสถานที่เงียบสงบเป็นธรรมชาติมีป่าไม้ร่มรื่นเพราะเพียงเราเข้าไปในสถานที่นั้นๆใจก็น้อมเอาความสงบมาสู่จิตใจได้แล้วเมื่อมีศรัทธาแล้วจะอยู่อย่างไรก็เป็นรองๆลงไปหากไม่มีศรัทธาปฏิบัติมีสถานที่ดูสวยหรูก็เท่านั้นไม่เกิดประโยชน์^{๓๐๐} จึงควรมีสถานที่รองรับการปฏิบัติธรรมแบบนี้เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติจิตตภาวนาให้ดียิ่งๆขึ้นไปสถานที่ที่มีความสัปปายะทำให้เอื้อต่อการปฏิบัติให้เกิดผลปฏิบัติ ต้องร่มรื่น มีแมกไม้ มีธรรมชาติ มีความสงบ มีความสะดวก มีความสะอาดเพื่อรองรับธรรมะและการปฏิบัติธรรม^{๓๐๑}

ความจำเป็นด้านอาคารสถานที่ สำหรับเป็นสถานฝึกหัดขัดเกลาที่פקอาศัย ถือเป็นความจำเป็นที่เริ่มมีมาแต่ต้นพุทธกาล กล่าวถึงลักษณะวัดหรือสำนักปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนักสะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้^{๓๐๒} กลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม” ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดที่พำนักสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติตลอดถึงการให้ความอุปถัมภ์บำรุงปัจจัยที่จำเป็นด้านอื่นๆ^{๓๐๓} แก่ผู้ทรงศีลถือเป็นบทบาทของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ โดยหลักการนี้กลุ่มพระสงฆ์จะมีเวลาในการฝึกปฏิบัติขัดเกลาตนเอง คั่นคว้าสังขารแล้วนำมาบอกกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตคฤหัสถ์เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ก่อเกิดดุลยภาพในหมู่พุทธบริษัท^{๓๐๔}

^{๒๙๘} สัมภาษณ์ นายชาณนรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๒๙๙} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๐} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๑} สัมภาษณ์ นางชวัลกร เดียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๒} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๓} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๔} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ที่ตั้งของสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่ห่างไกลชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่บนภูเขา ในสภาพภูมิศาสตร์ที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงมีจุดดึงดูดต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกลชุมชนในป่าทึบหรืออยู่บนภูเขา ก็เหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น มีความเป็นธรรมชาติสูง^{๓๐๕} อีสรระจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบากด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่น บรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ^{๓๐๖}บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักให้เป็นเหมือนรีสอร์ท มีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ^{๓๐๗} ภายในบริเวณวัดจัดอาคารสถานที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ภูมิกรรมฐานพอเพียงสำหรับการปฏิบัติ เรียงรายเป็นสัดส่วน สะดวก สะอาด สงัด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย เป็นระเบียบ เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนา นอกจากนี้ยังจัดภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาแนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ^{๓๐๘}

สมัยก่อนใช้ป่าเป็นสถานฝึก มีความสัปปายะ เน้นจิตใจสงบ ไม่ต้องจัดสภาพด้านนี้เป็น การเฉพาะ การเดินธุดงค์เพื่อฝึกให้เข้มงวดตามจริงของผู้ปฏิบัติก็ทำได้ง่าย แต่ปัจจุบันสภาพบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไป การประกอบด้านนี้มีขอบเขตจำกัดพื้นที่ ก็เกิดความจำเป็นในการปรับสภาพพื้นที่ให้เหมาะกับการฝึกปฏิบัติ การใช้รูปแบบการปฏิบัติตามรูปแบบเดิมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย^{๓๐๙} จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้ด้านสถานที่ตามตารางดังต่อไปนี้

^{๓๐๕} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนาคน ร่องเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๖} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานโยค (ชวน ชยโคร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก ร่องเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๘} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร วรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๐๙} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์ธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๔.๘ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยอง ด้านสถานที่

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	วัดหรือสำนักปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนักสะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้	๑๖	๑
๒	สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติก็มีภูมิลานกลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม	๑๔	๒
๓	เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอภายในบริเวณวัด จัดอาคารสถานที่กลมกลืนกับธรรมชาติ	๑๓	๓
๔	กุฏิกรรมฐานพอเพียงสำหรับการปฏิบัติ เรียงรายเป็นสัดส่วน สะดวก สะอาด สงัด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย เป็นระเบียบ เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนา	๑๒	๔
๕	สำนักปฏิบัติธรรม ภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาแนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ	๑๐	๕

จากตารางที่ ๔.๘ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) พบว่า สามารถสรุปประเด็นการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยอง ด้านสถานที่ ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ วัดหรือสำนักปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ไม่ไกลและไม่ไกลจากหมู่บ้านนักสะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้

ลำดับที่ ๒ สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติก็มีภูมิลานกลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทึก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม

ลำดับที่ ๓ เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอภายในบริเวณวัดจัดอาคารสถานที่กลมกลืนกับธรรมชาติ

ลำดับที่ ๔ กุฏิกรรมฐานพอเพียงสำหรับการปฏิบัติ เรียงรายเป็นสัดส่วน สะดวก สะอาด สงัด สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย เป็นระเบียบ เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนา

ลำดับที่ ๕ สำนักปฏิบัติธรรม ภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษา แนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ

สรุปได้ว่า ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆ ทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะคือต้องมีความร่มรื่นสถานที่พัก อาหารและห้องน้ำพอเพียงมีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติก็มีมาตรฐานได้อย่างเพียงพอมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ ประพฤติปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่ห่างไกลชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่บนภูเขา ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันเช่นนี้มีจุดดีจุดด้อยต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกลชุมชนในป่าทึบหรืออยู่บนภูเขาก็ก็น่าสนใจสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น ความเป็นธรรมชาติสูง อีศระจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบาทางด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักให้เป็นเหมือนรีสอร์ท มีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

๔.๓.๒ ด้านวิทยากร

สำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงจำเป็นต้อง เตรียมพร้อมในเรื่องบุคคลากร หรือพระอาจารย์ผู้สอน บุคคลผู้เป็นเจ้าของสำนักจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดี และมีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ อย่าไปยกตนข่มท่าน ต้องเข้ากับชาวบ้านให้ได้^{๓๑๐} มีแนวทางการส่งเสริมให้วิทยากรผู้บรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้^{๓๑๑} ส่งเสริมให้พระภิกษุในสำนักฝึกสอนพระกัมมัฏฐานและพัฒนาให้เป็นผู้มีความสามารถในการสอนพระกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรได้เป็นอย่างดี สามารถตอบข้อซักถามและสอบถามพระกัมมัฏฐาน^{๓๑๒} ต้องรู้จักอ่อนน้อมถ่อมตน เข้ากับเขาให้ได้ก่อน ใครที่เป็นหัวหน้าต้องมีมนุษยสัมพันธ์กับชาวบ้าน ต้องไปหาเขา อย่ารอให้เขามาหาเรา หลวงพ่ออยู่คนเดียวนี้เป็นครูต้องไปเยี่ยมเยียนหาชาวบ้านบ่อยๆ เขาก็เข้ามาวัด^{๓๑๓} เขาเจ็บป่วยก็ไปเยี่ยมเขา ต้องมีเมตตา เช่น ให้ทานบ้างจะทำให้เขารักและคอยช่วยเหลือเราคอยปกป้องเป็นกำแพงให้เรา ผู้บรรยายหรือผู้สอนจำเป็นจะต้องศึกษา และ

^{๓๑๐} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๑} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๒} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติโกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๓} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เขาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

มีความรู้อย่างถูกต้อง เพื่อจะได้แนะนำสั่งสอนศิษย์ได้ถูกทาง การศึกษาปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธเป็น
สิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร^{๓๑๔}

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของพระภิกษุ นอกจากการศึกษาให้ดีแล้ว การได้ปฏิบัติจนมีผล
แห่งการปฏิบัติ จะทำให้เราสามารถพัฒนาบุคลากรได้ เมื่อฝึกฝนอบรมดีแล้วก็สามารถจะเผยแผ่^{๓๑๕}
การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้มีประสิทธิภาพต่อไปนอกจากนี้ความสำคัญของบุคลากรคือ ตัว
บุคลากรเป็นกัลยาณมิตรด้วย ถ้าท่านปรับปรุงตัวเอง ให้มีศักยภาพ ในเรื่องของการประพฤติ ปฏิบัติ
ทุกอย่างก็จะตามมาเพราะบางครั้ง^{๓๑๖} เราพยายามจะจัดหาบุคลากรที่อื่นมาลง แต่บุคลากรที่มี
คุณภาพ ท่านก็จะมีที่อยู่ของท่านที่เป็นที่ทางอยู่ เราเอามาลงได้เพียงครั้งคราว ฉะนั้น เราต้องมีเอง
ต้องพยายาม ถ้าสำนักปฏิบัติธรรมพยายามที่จะพัฒนาศักยภาพบุคลากร หรือบุคลากรที่มีอยู่แล้ว
พยายามต่อยอดด้วยการให้เข้าไปฝึกปฏิบัติทำให้จริงจัง^{๓๑๗} จนเป็นที่ยอมรับแล้วนี้ แน่แน่นอนก็จะมี
หลายสิ่งหลายอย่างตามมา ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมันก็สำคัญในระดับที่เรียกว่ารองลงไป เพราะถ้าถือตามพุทธ
พจน์ว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางที่สุด มันก็จะเป็นที่รวมของความพร้อมต่างๆ ด้วย
เหมือนครูบาอาจารย์ที่นั่นไปปักกลดที่ไหน พอคนรู้มันมันก็ไปหมด มันก็พร้อมไปด้วยในตัว (ไปในป่า)
มันก็จริงอย่างที่พระพุทธเจ้าตรัส เป็นสังฆะอยู่ เราจะปฏิเสธตัวบุคคลไม่ได้เลย ส่วนมากจะเป็นตัว
อาจารย์เจ้าสำนักเอง และมีคำสอนที่เคลียร์ชัดเจน ต้องมีใจบริการ มีวิสัยทัศน์ชัด มีปณิธานที่
มั่นคง^{๓๑๘} เพราะงานพัฒนาใจคนมันไม่เหมือน งานทั่วไป ถ้าทนต์ระยะยาว ผมยืนยันได้ว่าประสบ
ความสำเร็จทุกรูป ความสำคัญกับบุคลากร คือข้อวัตรปฏิบัติของวิปัสสนาจารย์อันนี้เป็นอันดับหนึ่ง
เลย คนตอนนี้เครียดอยู่ก็เยอะ เห็นหลวงพ่อกี่เอาแล้วศรัทธาในหลวงพ่อกี่^{๓๑๙} เดินมาเห็นเหมือน
พระอัสสชิ โอ..เห็นแค่นี้ก็เลื่อมใสแล้ว อันนี้เป็นจุด เพราะฉะนั้น ถ้าวิปัสสนาจารย์ พระในวัด อาจารย์
ในวัดไม่สำรวมจริยวัตรทั้งดงาม อันนี้คือทำลายศรัทธา บางนี่มีคนบอกว่าวัดนี้ดี แต่ไฉยวันนั้นเห็น
พระองค์นั้นทำงี้ๆ นี่คือข้อปฏิบัติจริยวัตรของพระ^{๓๒๐} หมายรวมพระทั่วไปด้วยนะที่เป็นสัญลักษณ์ของ
วัดนั้น แล้วก็ข้อปฏิบัติของพระกรรมฐานถ้าท่านเนียบใครๆ ก็ดีดมาก ถ้าพระวิปัสสนาจารย์สามารถ

^{๓๑๔} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒนชัยภรณ์ (วันชัย ฐานิสฺสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย,
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๕} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาริรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รอง
เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๖} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนฺทมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน
พัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๗} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๘} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๑๙} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๐} สัมภาษณ์ นางชวลกร เขียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒
กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ประยุกต์บูรณาการเรื่องกรรมฐาน มาใช้กับการทำงานได้ทุกอย่างนั้น จะมีความสุขที่สุดเลย ทั้งชีวิตส่วนตัว ชีวิตทำงาน ชีวิตอะไรนี้ละนะ มันรุ่งไปหมดในประเด็นเดียวกัน^{๓๒๑}

พระวิทยากรหรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรม แล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี เขาก็จะเป็นแรงจูงใจ ซึ่งสำหรับบางคนที่เขาไปแรกๆ ก็เอาง่ายๆ ก่อนไม่ต้องเข้มมาก เพื่อที่จะให้เขาได้ปรับตัวได้ แต่อาจจะต้องดูว่าคนเข้ามาครั้งที่เข้าไร เพราะถ้าครั้งแรกให้ทำงานๆ ครั้งต่อไปก็จะเพิ่มขึ้น ตัวของพระสงฆ์เองที่จะมาให้คำชี้แนะในการปฏิบัติธรรม^{๓๒๒} ต้องมีความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะเยาวชนเราอาจจะใช้สื่อของเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ที่จะช่วยคิดอะไรต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ปัจจุบันที่ให้นาคเป็นตัวอย่าง เพราะว่าถ้าเราพูดถึงเรื่องนิทานจะไม่เห็นจะต้องสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาให้เห็น^{๓๒๓} ให้ดูว่าอย่างนี้แหละ เพราะฉะนั้นผู้สอนจึงเป็นส่วนสำคัญ ครูผู้สอน หรือพระกรรมฐานจะต้องได้รับการอบรมฝึกฝนปฏิบัติภาวนาเพื่อให้เข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องจากประสบการณ์ตรง จึงจะสามารถอธิบาย ชี้แจง และแก้ไข ปัญหาจากผู้ปฏิบัติได้^{๓๒๔} รวมถึง การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรมจะทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เหมาะสมได้ในที่สุด^{๓๒๕}

หมายเอาผู้มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติธรรม ซึ่งจัดเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการฝึกปฏิบัติ ได้แก่ เจ้าสำนักปฏิบัติ พระวิปัสสนาจารย์ ครูบอกรรมฐาน ครูผู้แนะนำแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน วิทยากรที่มีความรู้ความสามารถแนะนำการฝึกปฏิบัติธรรมกับกลุ่มผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้แก่ ประชาชนทั่วไป นักเรียน นักศึกษา นิสิต ผู้บริหาร ข้าราชการ พระภิกษุสามเณร^{๓๒๖} ซึ่งตั้งประเด็นวิเคราะห์ ๒ ประเด็น คือ วิเคราะห์ด้านคุณภาพของบุคลากร และปริมาณของบุคลากร ดังนี้

๑) กลุ่มบุคลากรที่ทำหน้าที่ในการฝึกปฏิบัติ คือ

๑.๑ ด้านคุณภาพบุคลากร โดยภาพรวมสำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความเป็นกัลยาณมิตร มี

^{๓๒๑} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติโกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๒} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๓} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๔} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนาค รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๕} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยโกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์^{๓๒๗} สามารถแสดงทิศทางของการพัฒนาสำนักปฏิบัติในอนาคต ริเริ่มแนวทางในการบริหารที่ท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักปฏิบัติธรรม ริเริ่มวิธีการพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์มีความสามารถในการฝึกฝนอบรม มุ่งพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาเข้าใจหลักการพัฒนาผู้ฝึกปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา แต่บุคลากรที่มีลักษณะดังกล่าวมีจำนวนน้อย ไม่เพียงพอที่จะทำให้สำนักปฏิบัติธรรมมีความเข้มแข็ง บางแห่งขาดพระวิปัสสนาจารย์มีอาชีพหรือที่ความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่สามารถสอบอารมณ์ระดับลึกได้ ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์เองก็ต้องพัฒนาตัวเองไปด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น^{๓๒๘}

๒.๒ ด้านปริมาณบุคลากร โดยภาพรวมสำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ มีจำนวนน้อยถึงขาดแคลน บางแห่งไม่เพียงพอในการตอบสนองความต้องการของผู้ฝึกปฏิบัติ การสร้างพระวิปัสสนาจารย์รุ่นใหม่ขึ้นทดแทนรุ่นเก่าทำได้ยากมาก แรงจูงใจในด้านนี้ผู้กระแสของวัตถุนิยมไม่ได้ บางสำนักเจ้าสำนักชราภาพมากแล้วไม่มีพระวิปัสสนาจารย์ประจำสำนัก เมื่อมีงานอบรมต้องไปนิมนต์พระวิปัสสนาจารย์จากที่อื่นมาช่วยหลายพื้นที่พบว่าใช้ระบบเครือข่ายหมุนเวียนกันไป ในลักษณะที่อิงระบบการปกครองคณะสงฆ์ของจังหวัดบ้าง ในลักษณะเป็นเครือข่ายสำนักปฏิบัติธรรมในสาขาเดียวกันบ้าง ในลักษณะที่จับมือกันระหว่างสำนักปฏิบัติธรรมที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือรู้จักมักคุ้นเป็นการส่วนตัวของเจ้าสำนักบ้าง^{๓๒๙}

แม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีปัญหาทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ เมื่อจำนวนพระวิปัสสนาจารย์มีน้อยทำให้ท่านไม่มีเวลาพัฒนาตนเอง ส่งผลต่อกระบวนการสอนกรรมฐานของท่าน ในสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งท่านต้องปลีกเวลาเพื่อไปฝึกปฏิบัติส่วนตัวท่านเองด้วย ซึ่งก็ส่งผลให้สำนักปฏิบัติธรรมที่ท่านรับผิดชอบอยู่ขาดพระวิปัสสนาจารย์ อีกทั้งยังบดบังภารกิจของพระสงฆ์ในประเทศไทยหลายด้านเกินไป ไม่ว่าจะเป็นสงฆ์สายปกครอง สายการศึกษาหรือแม้แต่สายพระวิปัสสนาจารย์ก็มีภาระงานรับผิดชอบหลายด้าน ทำให้การปฏิบัติภารกิจขาดความต่อเนื่องไม่ปะติดปะต่อไม่เป็นมรรคเป็นผล การสร้างพระวิปัสสนาจารย์ทดแทนเท่าที่รัฐยื่นมือเข้ามาดูแลก็ยังไม่เกิดผลได้ในปัจจุบัน^{๓๓๐} นอกจากนี้มีปัญหามีปริมาณไม่เพียงพอมีผลต่อประสิทธิภาพ

๒) กลุ่มผู้เข้ารับการศึกษาอบรม ได้แบ่งการฝึกอบรมเป็น ๔ กลุ่ม ได้แก่

^{๓๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร วรรณโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๘} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์โม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๐} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เชาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒.๑ กลุ่มประชาชนทั่วไป คือ อุบาสกอุบาสิกา ประชาชนทั่วไป ส่วนใหญ่มักจะเป็น คนที่มีความใกล้ชิดวัด แต่มีบางคนปฏิบัติเดินทางจากที่ห่างไกลมาฝึกปฏิบัติธรรม เพราะมีศรัทธาต่อ สำนักปฏิบัติธรรม มักเป็นการฝึกปฏิบัติเป็นส่วนตัว ขึ้นอยู่กับความสะดวกของตัวเองเป็นหลัก^{๓๓๑}

๒.๒ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นิสิต คือ เข้าฝึกปฏิบัติเนื่องจากส่วนใหญ่เป็นโครงการ ของสถาบัน ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษามองเห็นคุณค่าของการฝึกอบรมจึงมีการจัดโครงการขึ้นแล้วเลือก สำนักปฏิบัติธรรมที่มีศักยภาพ^{๓๓๒}

๒.๓ กลุ่มผู้บริหาร ข้าราชการ ผู้นำชุมชน คือ จะคล้ายกับกลุ่มนักเรียนนักศึกษา คือ กำหนดเป็นโครงการฝึกพัฒนาโดยเฉพาะ เมื่อรัฐบาลให้ความสำคัญกับการปฏิบัติธรรมของข้าราชการ เพื่อพัฒนาบุคลากรของรัฐ จึงมอบหมายให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติปฏิบัติกร่วมกับมหา เณรสมาคม จัดดำเนินการโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

๒.๔) กลุ่มพระภิกษุสามเณร คือ เป็นกลุ่มที่ใช้ชีวิตเพื่อปฏิบัติขัดเกลาก่อนเองโดยตรง ภายในวัด ซึ่งวัดก็เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติธรรมขัดเกลาก่อนแล้วขึ้นอยู่กับแต่ละวัดจะจัดได้เข้มแข็งจริงจัง เพียงใด กระนั้นก็ตามกลุ่มพระสงฆ์จะมีรูปแบบการปฏิบัติธรรมตามธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิมคือ การเข้าปริวาสกรรม ซึ่งจะถูกกำหนดขึ้นเป็นครั้งคราวในช่วงหลังออกพรรษา ซึ่งจะมีการ ประชาสัมพันธ์ให้ทราบทั่วกัน^{๓๓๓}

นอกจากนี้ก็จะมีบางรูปที่มีความมุ่งมั่น เพื่อแสวงหาแก่นแท้ของพุทธศาสนาทำการฝึก เข้มขันเป็นการส่วนตัว ซึ่งก็มีรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นการฝึกฝนภายในสำนักปฏิบัติธรรมที่ ตนเองมีความศรัทธา หรือออกเดินธุดงค์ไปตามป่าเขา ซึ่งรูปแบบหลังนี้มักจะหายากขึ้นเรื่อยๆ อัน เนื่องจากสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป^{๓๓๔}

การฝึกปฏิบัติในสำนักปฏิบัติธรรมนั้น บางคนเข้าฝึกปฏิบัติเพราะความจำใจทำตาม ข้อกำหนดของสถาบัน บางคนเข้าศึกษาปฏิบัติเพื่อหนีปัญหาความวุ่นวายทางสังคมต้องการความสงบ ทางจิตใจ บางคนเข้าปฏิบัติฝึกฝนเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทางพุทธศาสนา บางคนเข้าฝึกศึกษา เพราะการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการศึกษาบางคนต้องการค้นหาแก่นของพุทธศาสนา บาง คนต้องการอิสระหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต จากลักษณะดังกล่าว จึงสรุปได้ว่า กลุ่มบุคคลที่เข้า รับการฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกการปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบปฏิบัติให้ เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล^{๓๓๕}

^{๓๓๑} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสฺสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๒} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภรณ์ (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รอง เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน พัฒนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๔} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๕} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บุคลากรทางด้านปฏิบัติขาดการพัฒนา ในยุคก่อนพัฒนาตามประเพณี เช่น การเดินธุดงค์ อาจารย์ที่เก่งและมีชื่อเสียงด้านนี้ช่วงหลังจำกัดหายากขึ้นพระสงฆ์จะทำอย่างประเพณีเดิมก็ทำได้ยากขึ้น อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของบริบทต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม และโครงสร้างกายภาพทางธรรมชาติ การเอาใจใส่ของคณะสงฆ์ก็ขาดหายไป ปัจจัยที่จะเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาทางด้านปฏิบัติขัดเกลาหลายอย่างสูญหายไป ระบบพัฒนาก็ไม่มี บางกลุ่มที่เกิดความสนใจก็แอบอ้างทำกันไปเองไม่มีการควบคุมมาตรฐาน มีพระธุดงค์หรือสำนักปฏิบัติธรรม จอมปลอมเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ^{๓๓๖} จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้ด้านวิทยาการตามตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๙ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยอง ด้านวิทยาการ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	พระวิทยากรหรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรมแล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี	๑๖	๑
๒	เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์	๑๔	๒
๓	กลุ่มบุคคลที่เข้ารับการฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล	๑๓	๓
๔	วิทยากรสามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้	๑๒	๔
๕	การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรม จะทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในการเผยแผ่พระศาสนาที่เหมาะสมได้ในที่สุด	๑๐	๕

^{๓๓๖} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จากตารางที่ ๔.๙ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) พบว่า สามารถสรุปประเด็นการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยอง ด้านวิทยากร ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ พระวิทยากรหรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไป ปฏิบัติธรรมแล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี

ลำดับที่ ๒ เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหาร ประจักษ์ใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาใน พระพุทธศาสนา มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์

ลำดับที่ ๓ กลุ่มบุคคลที่เข้ารับการฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกการ ปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล

ลำดับที่ ๔ วิทยากรสามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

ลำดับที่ ๕ การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรมจะทำให้เกิดความเข้าใจ แจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในการเผยแผ่พระศาสนาที่ เหมาะสมได้ในที่สุด

สรุปได้ว่า ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้ เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อ วัตรปฏิบัติจริยาวัตรที่งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจ และรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้ จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีปัญหาทั้งด้าน ปริมาณและด้านคุณภาพ เมื่อจำนวนพระวิปัสสนาจารย์มีน้อยทำให้ท่านไม่มีเวลาพัฒนาตนเอง ส่งผล ต่อกระบวนการสอนกรรมฐานของท่าน ในสำนักปฏิบัติธรรมหลายแห่งท่านต้องปลีกเวลาเพื่อไปฝึก ปฏิบัติส่วนตัวท่านเองด้วย ซึ่งก็ส่งผลให้สำนักปฏิบัติธรรมที่ท่านรับผิดชอบอยู่ขาดพระวิปัสสนาจารย์ อีกร้อยละบ่บาทภารกิจการกิจของพระสงฆ์ในประเทศไทยหลายด้านเกินไป ไม่ว่าจะเป็นสงฆ์สายปกครอง สายการศึกษาหรือแม้แต่สายพระวิปัสสนาจารย์ก็มีภาระงานรับผิดชอบหลายด้าน ทำให้การปฏิบัติ ภารกิจการกิจขาดความต่อเนื่องไม่ปะติดปะต่อไม่เป็นมรรคเป็นผล การสร้างพระวิปัสสนาจารย์ทดแทนเท่าที่ รัฐยื่นเมื่อเข้ามาดูแลก็ยังไม่เกิดผลได้ในปัจจุบันการฝึกปฏิบัติในสำนักปฏิบัติธรรมนั้น บางคนเข้าฝึก ปฏิบัติเพราะความจำใจทำตามข้อกำหนดของสถาบัน บางคนเข้าศึกษาปฏิบัติเพื่อหนีปัญหาความ วุ่นวายทางสังคมต้องการความสงบทางจิตใจ บางคนเข้าปฏิบัติฝึกฝนเพื่อแสวงหาประสบการณ์ทาง พุทธศาสนา บางคนเข้าฝึกศึกษาเพราะการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางการศึกษา บางคนต้องการ ค้นหาค้นหาแก่นของพุทธศาสนา บางคนต้องการอิสระหลุดพ้นจากพันธนาการของชีวิต

๔.๓.๓ ด้านการบริหารจัดการ

สำนักปฏิบัติธรรมที่ตื่นนอกจากจะเตรียมพร้อมในเรื่องของสถานที่และวิทยากรแล้ว สิ่งจำเป็นที่จะต้องเตรียมพร้อมคือในส่วนของการบริหารจัดการเพื่อความเป็นมาตรฐานและควมมี

ประสิทธิภาพในการจัดการและพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้ความสะดวกและให้เป็นທີ່เคารพศรัทธาเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมของเหล่าสาธุชนพุทธบริษัทได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไปในการจัดการมีการจัดบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องอาบน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้มาปฏิบัติธรรม^{๓๓๗} มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่โปร่งใส ให้เป็นระบบ สามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้^{๓๓๘} ส่งเสริมและปลูกฝังความรักความผูกพันกับวัดรักการปฏิบัติธรรมตั้งแต่วัยเด็กและปลูกฝังความกตัญญูใจไมตรีและความเมตตาในหมู่คณะทำงานเราควรส่งเสริมให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมรู้หลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์^{๓๓๙} เพื่อให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนอกจากเจ้าสำนักจะต้องรู้เรื่องการปฏิบัติการสอนกรรมฐานแล้วยังควรศึกษาหลักการบริหารงานคณะสงฆ์และบริหารกิจการวัดเพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงามและเอื้ออำนวยต่อผู้มาปฏิบัติด้วยในด้านเดียวกันคณะสงฆ์ที่ลงมาช่วยจัดการให้เกิดระบบที่ดีมีความพร้อมในการแนะนำคือให้ดูแลเขาด้วยนอกจากตัวอาจารย์ที่มีความรู้จริงแล้วยังต้องมีคณะทำงานที่เข้าใจงานนะครับตรงนี้สำคัญเช่นงานบริหารนี้สำคัญเพราะจะให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมลงมาดูแลและให้ความสำคัญคือผู้ร่วมงาน^{๓๔๐} ซึ่งงานกรรมฐานต้องควบคู่ไปการบริหารบ้านเราพระอาจารย์หลายๆ ท่านได้เน้นการบริหารส่วนใหญ่พระไม่เน้นการบริหารคราวนี้บริหารไม่ได้มันก็ไปจัดการไม่ได้วัดใครวัดมันแต่ก็ขอโทษเถอะพระอาจารย์ต่างๆ เราจะได้เห็นพระดังๆ ทั้งหลายพอท่านมรณภาพไปแล้วงานก็จะทรงเช่นหลวงปู่แหวนงานบริหารไม่มีก็ไปอยู่ที่ตัวท่านทุนก็หมดไป^{๓๔๑}

ฉะนั้นการบริหารสำคัญครับบางทีการบริหารที่ต่ออาจารย์สอนกรรมฐานไม่ต้องเก่งเลอเลิศนะแต่ทีมบริหารช่วยให้ทำให้สำคัญขึ้นมาได้ช่วยทำให้สถานที่ไม่สำคัญทำให้สำคัญขึ้นมาได้เรื่องจัดการภายในงานธุรการงานลงทะเบียนเรื่องการต้อนรับเรื่องการให้คำแนะนำเรื่องจัดการทุกอย่างอย่างเช่นมีชาวต่างชาติมาคนแคไหนไม่เป็นไรเราต้องออกไปรับรองให้ไหมเพราะว่าตอนนี้ราชการหลายแห่งพบว่าอนุญาตให้ปฏิบัติธรรมได้แต่ต้องมีใบรับรองพวกนี้เป็นเรื่องความพร้อมเรื่องการจัดเพื่อให้เป็นที่ยอมรับเพราะฉะนั้นถ้าเป็นลักษณะที่ผมทำพูดไว้ ๓-๔ ประเด็นนี้แค่นี้ไม่ต้องมากมาย^{๓๔๒} ถ้าอย่างนี้ได้ก็เป็นที่ยอมรับคนไปก็สบายใจปลอดภัยอยากจะไปแล้วอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญคือมีการประชาสัมพันธ์ใหม่เพราะในการประชาสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของแผ่นพับเป็น

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญการ (เขาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาริรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๓๙} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจริญ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๐} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๑} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ดิน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๒} สัมภาษณ์ นางชวลิตกร เขียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

เรื่องออกอากาศหรือบ้างแต่เป็นเรื่องของตารางเวลาให้การไปปฏิบัติตลอดปีมีกี่ครั้งทำทุกเดือนใหม่หรือทำได้ตลอดเวลา^{๓๔๓} อันนี้ต้องมีบอกแล้วเขาจะประสานสะดวกได้ยิ่งกว่าผมจะเดินทางไปอาทิตยน์เรื่องของการประชาสัมพันธ์ถ้าพออย่างก็จะเป็นที่รู้จักแล้วก็ประโยชน์อันควรจะทำอย่างที่ว่า เป็นพระไม่ต้องขออนุญาตแค่แจ้งให้ทราบเพราะมันเป็นหน้าที่ในการประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่าเราได้ทำอะไรและถ้าเราต้องการจะการันตีในเรื่องของมหาเถรก็ทำให้มันชัดเจนให้มันมีแบบฟอร์มว่าและอย่างที่ยกต้องมีสปีปายะอะไรบ้าง^{๓๔๔} รับคนได้เท่าไรแล้วยื่นเจ้าคณะตำบลอำเภอจังหวัดทราบถ้าทราบก็ส่งมหาเถรมหาเถรก็จะการันตีให้อันเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นแล้วนี่อย่างนี้ในด้านการบริหารจัดการเดียวกันนี้บางเรื่องในวิธีการที่ทางสำนักปฏิบัติธรรมอาจจะใช้ก็จะมีคำชี้แนะมาจากรองผู้ว่าราชการจังหวัดอย่างเช่นว่าทำอะไรที่จะสามารถดึงเยาวชนหรือประชาชนในวัย ๓๐-๔๐ ปีให้เข้าวัดมากขึ้น ๑. รูปแบบของการเข้าวัดจัดเก้าอี้ให้นั่งได้ใหม่จากที่นั่งกับพื้นเพราะว่าถ้านั่งกับพื้นไปนานๆ จะเหนื่อย^{๓๔๕} เพราะว่าถ้าได้จัดเป็นเก้าอี้ให้เยาวชนได้นั่งเก้าอี้แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็จัดอาสนะให้สูงขึ้นเพื่อเป็นการดึงดูดความสนใจมากขึ้นและเพื่อเป็นการปรับสมดุลความพร้อมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้ค่อยๆเป็นค่อยๆ ไปทั้งในการนั่งเก้าอี้และนั่งพื้นเพื่อที่จะสามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้ในชีวิตประจำวันรวมทั้งให้สำนักปฏิบัติธรรมลดหย่อนให้กันและกันและย้อนดูว่าในอดีตที่ผ่านมาเป็นอย่างไร^{๓๔๖} และก็หันกลับไปดูว่าในสังคมปัจจุบันต้องการอะไรส่วนของผู้ที่เข้าสำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องถอยหลังมาคิดว่าถ้าเราเข้าไปในสำนักปฏิบัติธรรมแล้วสิ่งที่เราคาดหวังและสิ่งที่ได้รับอาจจะไม่ตรงกันแต่ก็ต้องพยายามปรับเข้าหากันต้องบอกว่าต้องทำอะไรและสำนักปฏิบัติธรรมก็ต้องดูว่าผู้ที่มาต้องการอะไรไม่ใช่ว่าเอาแต่แนวทางของสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเดียวเราควรมีการบริหารจัดการภายในวัดโดยยึดหลักธรรมคำสั่งสอนระเบียบวินัย^{๓๔๗} ตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้เมื่อเรามีมาตรฐานเดียวกันก็เป็นการง่ายที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุกความเจริญในจิตใจเพราะพระธรรมวินัยเป็นเหมือนมัลลย์ที่ร้อยดวงใจของคนต่างชั้นวรรณะกันมาแต่อดีตจะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีอุดมการณ์มีความตั้งใจจริงและเสียสละมีหมู่คณะช่วยเหลือรวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยกันโดยต้องอาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา คือมีพรหมวิหารสี่เมตตาต่อกันกรุณาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๓๔๘} มิมีทิศาโมจิฉา ริชยาและมีความเป็นกลางไม่ลำเอียงและต้องประกอบไปด้วยสังคหวัตถุคือมีน้ำใจไมตรีปิยวาจาอัตถ

^{๓๔๓} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๔} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๕} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๖} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนาค รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๗} สัมภาษณ์ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวีโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๔๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยโกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จริยาช่วยเหลืองานกันและความไม่ถือตัวตนเป็นหลัก คือสมานัตตาความเป็นอยู่ร่วมกันจึงจะมีความสามัคคีปรองดองซึ่งจะทำให้กิจการงานใดใดก็จะสำเร็จไปได้ด้วยดีเดิมทีวัดทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากทางฝ่ายบ้านเมือง ที่มีความประสงค์สร้างถวายเป็นพักอาศัยแก่พระพุทเจ้าและมวลพระสงฆ์ในพุทธศาสนา^{๓๔๙} แต่เมื่อพุทธศาสนาขยายมาถึงประเทศไทยลักษณะพัฒนาการของวัดก็อาจจะแตกต่างไปจากดั้งเดิมบ้าง แต่มีลักษณะดั้งเดิมก็คือภารกิจด้านการสร้างวัดอุปกรณ์บำรุงวัดในสมัยอาณาจักรเก่าของไทยยังเป็นฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาจัดการดูแลแต่เมื่อมาถึงปัจจุบันลักษณะดังกล่าวมีความแปลกไปจากเดิม กล่าวคือภาระด้านการบริหารจัดการวัดพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น ทำให้ภารกิจด้านการฝึกฝนพัฒนาอ่อนลงไป^{๓๕๐}

วัดในคณะสงฆ์ เป็นทรัพยากรอันมีค่ายิ่งของสังคม มีทั้งที่ดิน สิ่งก่อสร้างศาสนสถาน บุคลากร เงิน ศรัทธา จะทำอะไรจึงจะทำให้ทรัพยากรทั้งหมดเหล่านี้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่สังคมตามอุดมการณ์ทางพุทธศาสนา ในครั้งพุทธกาล พระพุทเจ้ากับพระสงฆ์สาวกไม่ได้เป็นผู้บริหารวัด มีผู้สร้างวัดทำหน้าที่ เป็นผู้จัดการวัดและทูลเชิญพระพุทองค์และนิมนต์พระสงฆ์สาวกมาพัก^{๓๕๑} หากจาริกไปทรงสั่งสอนตามนิคมต่างๆ เป็นผู้จัดการดูแลทุกอย่าง ท่านใช้เวลาเทศน์อย่างเดียว ขณะนี้หลายวัดได้เดินหลงทางเข้าสู่ระบบวัตถุนิยมหากวัดดำเนินการเช่นนี้^{๓๕๒} เป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดของประชาชนที่จะเน้นทางด้านจิตใจมากกว่าวัตถุ พระสงฆ์สมควรจะบริหารจัดการวัดเองหรือไม่ การบริหารจัดการวัดที่ดีควรจะเป็นอย่างไร แต่มุ่งศึกษาว่าการบริหารของสำนักปฏิบัติธรรม^{๓๕๓} มีรูปแบบหรือโครงสร้างการบริหารจัดการภายในสำนักปฏิบัติธรรมมีลักษณะอย่างไร โดยกำหนด ๖ ประเด็น คือ

๑. การบริหารจัดการด้านการจัดรูปแบบบริหาร สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มีรูปแบบบริหารภายในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นระบบ แต่มีความแตกต่างกัน รูปแบบบริหารที่พบเห็นเป็นส่วนมากคือการบริหารจัดการที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด พัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทางหรือนโยบายของเจ้าอาวาส อาศัยบารมีของเจ้าอาวาสเป็นหลัก มีบางสำนักใช้รูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด^{๓๕๔} โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะจังหวัดอีกชั้นหนึ่ง เช่น จังหวัดชลบุรีก็มีเจ้า

^{๓๔๙} สัมภาษณ์ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุตร ธรรมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๐} สัมภาษณ์ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์ธรรมโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๑} สัมภาษณ์ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย, พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง), ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๒} สัมภาษณ์ พระครูโสภิตปัญญากร (เชาวลิตร์ ชิตงกโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๓} สัมภาษณ์ พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสสโร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย จอ.บ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๔} สัมภาษณ์ พระครูสุทัศนธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

คณะภาคเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียนงบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่^{๓๕๕} บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการคือ เป็นทั้งสำนักปฏิบัติธรรม เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี และยังเป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาได้อีกด้วย บางสำนักใช้หลัก “สังฆะ” ตามแบบวินัยดั้งเดิมเป็นบรรทัดฐานในการบริหารจัดการ ไม่ว่าจะในด้านสภาพอาคารสถานที่^{๓๕๖} การดำรงชีวิตภายในสำนักล้วนแต่มีระเบียบแบบแผน เป็นการบริหารจัดการแบบไม่ต้องทำอะไรมาก รูปแบบสังฆะเป็นมาตรฐานของสงฆ์ตามหลักพระวินัยในพระพุทธศาสนามีโอกาสพัฒนาตนเอง และทำให้ส่วนรวมได้รับผลจากพัฒนานี้ด้วย

นอกจากนี้ระบบสังฆะยังเป็นการรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่าย ให้ทุกคนมีส่วนร่วมการบริหารด้านพระวิปัสสนาจารย์ใช้ระบบเครือข่ายหมุนเวียนช่วยเหลือกันในช่วงมีงานอบรม จุดที่อ่อนของระบบบริหารของสำนักปฏิบัติธรรมที่ยึดติดบุคคลมากเกินไป เมื่อหมดเจ้าอาวาสที่เก่งๆ สำนักก็อ่อนลง ขาดการสานต่อและยุติบทบาทหรือเปลี่ยนแนวทางไปตามเจ้าอาวาสใหม่^{๓๕๗}

๒. ด้านวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร เจ้าอาวาสกำหนดแนวทางหรือมีเป้าหมายชัดเจน ความคิดเห็นตรงกันมากที่สุดในการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมคือปรับปรุงโครงสร้างทางกายภาพสภาพแวดล้อมให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม เป็นที่สบาย จัดสร้างสถานที่ให้เพียงพอ

นอกจากนี้ผู้บริหารบางท่านให้ความคิดเห็นว่า เป้าหมายเน้นการพัฒนาคนมากกว่าวัตถุ และมีแนวคิดที่จะไม่ทำวัตถุให้มาก ใส่ใจธรรมชาติ รักษาป่า ต้นไม้ ส่วนสิ่งปลูกสร้างมันก็เกิดขึ้นมาเรื่อยๆ ในแง่ของการปฏิบัติจริงๆ มีเพียงกายกับใจก็ปฏิบัติได้แล้ว อย่าไปแสวงหาอุปกรณ์ความสะดวกสบายเกินไป ทุกวันนี้ติดสะดวกสบายเกินไป^{๓๕๘}

๓. การบริหารด้านความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของเจ้าอาวาสวัด การวางตัวอย่างเหมาะสม ปฏิปทาน่าเลื่อมใสทำให้ปฏิสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์ ส่วนมากเมื่อมีโครงการต่างๆ ในสำนักปฏิบัติธรรม กรรมการวัด ชาวบ้านและวิทยากรจากที่ต่างๆ มาช่วย บางสำนักมีสาขาที่เป็นเครือข่ายทั่วประเทศจำนวนมากพอสร้างระบบเครือข่ายเกื้อกูลกันหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์หรือกลุ่มผู้ปฏิบัติก็ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานฝึกปฏิบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ แต่ก็มีบางพื้นที่พระสงฆ์สายปฏิบัติกับพระสงฆ์

^{๓๕๕} สัมภาษณ์ พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธโม), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำพอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๖} สัมภาษณ์ นายชาญณรงค์ เจนจบ, หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอมือธงระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๗} สัมภาษณ์ นายธนาศักดิ์ คอวนิช, หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอมือธงระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๕๘} สัมภาษณ์ นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน, หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอมือธงระยอง จังหวัดระยอง, ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สายปกครองไม่เข้าใจในบทบาทของกันและกัน ถึงกับมีการต่อต้านขับไล่กัน ความขัดแย้งกันในลักษณะเช่นนี้ก็มีอยู่บ้างในบางพื้นที่^{๓๕๙}

๔. ด้านการกำกับติดตามการฝึกฝน ขึ้นอยู่กับแนวทางของแต่ละสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ดูแลการฝึกอบรม บางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้นถึงขั้นอุกฤษฏ์ ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลาตายตัว บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไปคือทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัตรธรรมสวนะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นหลักว่ามีภูมิธรรมด้านปฏิบัติลึกซึ้งเพียงใด^{๓๖๐}

๕. ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน ของแต่ละสำนักก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการฝึกฝนที่ว่ามาคือหากแนวทางการฝึกที่เข้มข้นมักจะมีการประเมินกันบ่อยๆ เช่น มีการสนทนาสอบถามผลการปฏิบัติธรรมในแต่ละวัน บางแห่งเรียกว่าการสอบอารมณ์ ส่วนการฝึกปฏิบัติระดับปานกลางในรูปแบบโครงการจะมีรูปแบบการประเมินตามโครงการ ส่วนสำนักปฏิบัติขั้นพื้นฐานไม่ผู้จะให้มีความสำคัญกับด้านการประเมินผลการดำเนินงานเท่าใดนัก^{๓๖๑}

การบริหารถือเป็นหัวใจของการพัฒนา แต่ที่ผ่านมาโครงสร้างคณะสงฆ์ฝ่ายอรัญญิกที่จะทำหน้าที่พัฒนางานสายปฏิบัติไม่ได้รับการสนับสนุนมาตั้งแต่มีการปฏิรูปการศึกษาสงฆ์เมื่อประมาณร้อยปีที่ผ่านมา อีกทั้งคณะสงฆ์สายนี้ถูกมองว่าแข็งข้อต่อเจ้าเมืองจึงไม่ได้รับการสนับสนุน แต่ในปัจจุบันก็เริ่มที่จะเปลี่ยนทัศนคติมองเห็นคุณค่าด้านการประเมินผลการดำเนินงานขึ้นมา แต่ว่ากลไกของหน่วยงานกลางไม่เข้มแข็งพอที่จะผลักดันงานด้านการประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นมรรคผลได้ทันทั่วถึง^{๓๖๒}

ดังนั้นสิ่งสำคัญขณะนี้คือจะพลิกฟื้นบทบาทมหาเถรสมาคมกันอย่างไรจึงจะทำให้งานทั้งหลายในสงฆ์ไทยจะลื่นไหลอย่างไม่สะดุดหรือติดขัด เกิดคุณค่าต่อสังคมเหมือนดังที่เคยเป็นมาในอดีต ทั้งนี้เพราะมหาเถรสมาคมถือเป็นกลไกกลางที่สำคัญในการพัฒนาทุกด้านของพุทธศาสนาในเมืองไทย^{๓๖๓}

จึงได้สรุปประเด็นและตัวบ่งชี้ด้านการบริหารจัดการตามตารางดังต่อไปนี้

^{๓๕๙} สัมภาษณ์ นางชวลกร เจียบแหลม, หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๐} สัมภาษณ์ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร ป.ธ. ๗), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๑} สัมภาษณ์ พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๒} สัมภาษณ์ พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสาร), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๓} สัมภาษณ์ พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล), เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนาค รองเจ้าคณะอำเภอแกลง รูปที่ ๑, ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๔.๑๐ ผลการสัมภาษณ์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการ

ข้อที่	ประเด็น/ตัวบ่งชี้	ปริมาณ	
		ความถี่	ลำดับที่
๑	การบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มีรูปแบบบริหารภายในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นระบบ ส่วนมากคือการบริหารจัดการที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด พัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทางหรือนโยบายของเจ้าอาวาส	๑๖	๑
๒	ด้านวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร เจ้าอาวาสกำหนดแนวทางหรือมีเป้าหมายชัดเจน ปรับปรุงโครงสร้างทางกายภาพสภาพแวดล้อมให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม เป็นที่สบาย จัดสร้างสถานที่ให้เพียงพอ	๑๔	๒
๓	การบริหารด้านความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของเจ้าอาวาสวัด การวางตัวอย่างเหมาะสม ปฏิปทาน่าเลื่อมใสทำให้ปฏิสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์	๑๓	๓
๔	ด้านการกำกับติดตามการฝึกฝน ขึ้นอยู่กับแนวทางของแต่ละสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ดูแลการฝึกอบรม	๑๒	๔
๕	ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน ของแต่ละสำนักก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการฝึกฝนที่ว่ามาคือหากแนวทางการฝึกที่เข้มข้นมักจะมีการประเมินกันบ่อยๆ	๑๐	๕

จากตารางที่ ๔.๑๐ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants Indicators) พบว่า สามารถสรุปประเด็นการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการ ได้ตามลำดับดังนี้

ลำดับที่ ๑ การบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมส่วนใหญ่มีรูปแบบบริหารภายในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นระบบ ส่วนมากคือการบริหารจัดการที่มีเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาด พัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทางหรือนโยบายของเจ้าอาวาส

ลำดับที่ ๒ ด้านวิสัยทัศน์ของผู้บริหาร เจ้าอาวาสกำหนดแนวทางหรือมีเป้าหมายชัดเจน ปรับปรุงโครงสร้างทางกายภาพสภาพแวดล้อมให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม เป็นที่สบาย จัดสร้างสถานที่ให้เพียงพอ

ลำดับที่ ๓ การบริหารด้านความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน ขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของเจ้าอาวาสวัด การวางตัวอย่างเหมาะสม ปฏิปทาน่าเลื่อมใสทำให้ปฏิสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์

ลำดับที่ ๔ ด้านการกำกับติดตามการฝึกฝน ขึ้นอยู่กับแนวทางของแต่ละสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ดูแลการฝึกอบรม

ลำดับที่ ๕ ด้านการประเมินผลการดำเนินงาน ของแต่ละสำนักก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการฝึกฝนที่ว่ามาคือหากแนวทางการฝึกที่เข้มข้นมักจะมีการประเมินกันบ่อยๆ

สรุปได้ว่า ด้านการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเตรียมในการบริหารคนบริหารเงิน และบริหารงานภายใต้หลักพระธรรมและพระวินัยมีระเบียบระบบความมีน้ำใจไมตรีและความรักสมัครสมานสามัคคีให้งานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมพัฒนาการของสำนักปฏิบัติขึ้นอยู่กับแนวทางหรือนโยบายของเจ้าอาวาสอาศัยบารมีของเจ้าอาวาสเป็นหลัก มีบางสำนักใช้รูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะจังหวัดอีกชั้นหนึ่ง เช่น จังหวัดสระบุรีก็มีเจ้าคณะภาคเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียน งบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้นถึงขั้นอุกฤษฏ์ ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับมากจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลาตายตัว บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไปคือทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัตรธรรมสวนะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของเจ้าอาวาสเป็นหลักว่ามีภูมิธรรมด้านปฏิบัติลึกซึ้งเพียงใดปฏิบัติทานาเลื่อมใสทำให้ปฏิสัมพันธ์เป็นกัลยาณมิตรทั้งชุมชนและคณะสงฆ์ ส่วนมากเมื่อมีโครงการต่างๆ ในสำนักปฏิบัติธรรมกรรมการวัด ชาวบ้านและวิทยากรจากที่ต่างๆ มาช่วย บางสำนักมีสาขาที่เป็นเครือข่ายทั่วประเทศจำนวนมากพอสร้างระบบเครือข่ายเกื้อกูลกันในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์หรือกลุ่มผู้ปฏิบัติก็ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานฝึกปฏิบัติ เช่นเดียวกับกลุ่มพระวิปัสสนาจารย์ แต่ก็มีบางพื้นที่พระสงฆ์สายปฏิบัติกับพระสงฆ์สายปกครองไม่เข้าใจในบทบาทของกันและกัน

๔.๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

๔.๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดระยองผู้ตอบแบบสอบถาม คือ บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม และที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม (n=๓๑๖)

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพ		
บรรพชิต	๑๔๙	๔๗.๒
คฤหัสถ์	๑๖๗	๕๒.๘
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐
เพศ		
ชาย	๑๙๐	๖๐.๑
หญิง	๑๒๖	๓๙.๙
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐
อายุ		
ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๔๒	๑๓.๓
๒๑- ๓๐ ปี	๔๒	๑๓.๓
๓๑ - ๔๐ ปี	๖๗	๒๑.๒
๔๑ - ๕๐ ปี	๘๑	๒๕.๖
๕๑ -๖๐ ปี	๕๘	๑๘.๔
๖๑ ปีขึ้นไป	๒๖	๘.๒
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๖๖	๒๐.๙
มัธยมศึกษา	๑๐๗	๓๓.๙
อนุปริญญา	๒๙	๙.๒
ปริญญาตรี	๗๘	๒๔.๗
ปริญญาโท	๓๓	๑๐.๔
ปริญญาเอก	๓	๐.๙
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐
จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม		
๑ - ๕ ครั้ง	๑๓๖	๔๓.๐
๖-๑๐ ครั้ง	๗๓	๒๓.๑
๑๑ ครั้งขึ้นไป	๑๐๗	๓๓.๙
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐
ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน		
จังหวัดระยอง	๓๑๑	๙๘.๔
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล	๓	๐.๙
ต่างจังหวัด	๒	๐.๖
รวม	๓๑๖	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุระดับการศึกษาจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม และที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ดังนี้

สถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีสถานภาพบรรพชิตจำนวน ๑๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ และคฤหัสถ์จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘

เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชายจำนวน ๑๙๐รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๑ และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๙

อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปีจำนวน ๘๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖ รองลงมาคือมีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปีจำนวน ๖๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒รองลงมาคือมีอายุระหว่าง ๕๑ -๖๐ ปีจำนวน ๕๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๔ รองลงมาคือมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีจำนวน ๔๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๓ รองลงมาคือมีอายุระหว่าง ๒๑- ๓๐ ปีจำนวน ๔๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๓ และสุดท้ายคือมีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๒

ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาจำนวน ๑๐๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๙ รองลงมาคือระดับปริญญาตรีจำนวน ๗๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๗ รองลงมาคือระดับประถมศึกษาจำนวน ๖๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๙ รองลงมาคือระดับปริญญาโท จำนวน ๓๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๔ รองลงมาคือระดับอนุปริญญาจำนวน ๒๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ และสุดท้ายคือระดับปริญญาเอกจำนวน ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๙

จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๑ - ๕ ครั้งจำนวน ๑๓๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐ รองลงมาคือมีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๑๑ ครั้งขึ้นไปจำนวน ๑๐๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๙ และสุดท้ายคือมีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๖-๑๐ ครั้งจำนวน ๗๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑

ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยในจังหวัดระยอง จำนวน ๓๑๑ รูป/คนคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๔ รองลงมาคือกรุงเทพมหานครและปริมณฑลจำนวน๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๙ และสุดท้ายคือต่างจังหวัดจำนวน ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๖

๔.๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลระดับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง สามารถวิเคราะห์ข้อมูลระดับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองได้ดังนี้

๑. วิเคราะห์สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมและรายด้านได้แก่๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ ๔.๒ ถึงตารางที่ ๔.๕ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองโดยภาพรวม (n=๓๑๖)

ลำดับ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	ด้านการแสดงธรรมเทศนา	๓.๙๗	๐.๗๔๘	มาก
๒.	ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม	๓.๙๓	๐.๖๙๑	มาก
๓.	ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ	๓.๙๔	๐.๗๐๘	มาก
ภาพรวม		๓.๙๔	๐.๖๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๔) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D. = ๐.๖๗๑) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการ ด้านการ
แสดงธรรมเทศนา (n=๓๑๖)

ลำดับ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักการจัดการด้านการแสดงธรรมเทศนา	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	พระวิปัสสนาจารย์เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยาหรือศาสนพิธีที่เกี่ยวกับการเทศน์	๔.๐๖	๐.๘๔๕	มาก
๒.	พระวิปัสสนาจารย์ควบคุมใจให้มีสมาธิ มีใจปลอดโปร่ง สร้างความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหวกังวล พรรณนาว่าในใจไปเป็นตอนๆ	๔.๐๒	๐.๘๓๒	มาก
๓.	พระวิปัสสนาจารย์รู้ลักษณะคนฟัง และเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง	๓.๙๐	๐.๙๐๑	มาก
๔.	พระวิปัสสนาจารย์เทศนาถามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ก็ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส.	๓.๘๙	๐.๘๙๘	มาก
๕.	พระวิปัสสนาจารย์มีการแสดงหรือบอก การชี้แจงแนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยังไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มั่นใจยิ่งขึ้น	๓.๙๙	๐.๘๘๙	มาก
ภาพรวม		๓.๙๗	๐.๗๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการแสดงธรรมเทศนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.97$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.748$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม (n=๓๑๖)

ลำดับ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	พระวิปัสสนาจารย์ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน	๔.๐๓	๐.๘๒๘	มาก
๒.	พระวิปัสสนาจารย์ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะใช้ในการบรรยายธรรม ซึ่งรวมถึงเทคนิคการสื่อสาร เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแผ่ ให้น่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ในครั้งต่อไป	๓.๙๗	๐.๗๙๐	มาก
๓.	พระวิปัสสนาจารย์เผยแผ่ดึงดูดผู้ฟังให้สนใจติดตาม การให้พรก็ใช้การอวยพรด้วยภาษาปัจจุบันที่สละสลวย เช่น บทกลอน บทกวี ข้อคิดเตือนใจฝากให้ปฏิบัติผสมกับหลักพุทธธรรม ยิ่งทำให้น่าสนใจและประทับใจยิ่งขึ้น	๓.๘๙	๐.๘๗๓	มาก
๔.	พระวิปัสสนาจารย์รับอาราธนาบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามความต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ	๓.๘๗	๐.๘๒๑	มาก
๕.	พระวิปัสสนาจารย์สอดแทรกธรรมะเข้าไปในเรื่องราวอื่นๆ ไม่ได้กล่าวธรรมะล้วนๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เห็นประจักษ์ได้ ทำให้การปาฐกถาธรรมมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น	๓.๙๑	๐.๘๗๕	มาก
ภาพรวม		๓.๙๓	๐.๖๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.93$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.691$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ (n=316)

ลำดับ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตาม ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	พระวิปัสสนาจารย์มีรูปแบบการอบรมปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย	๓.๙๐	๐.๘๖๙	มาก
๒.	พระวิปัสสนาจารย์มีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติ	๓.๙๕	๐.๘๓๒	มาก
๓.	พระวิปัสสนาจารย์จัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่นั่งสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ	๓.๙๑	๐.๘๗๑	มาก
๔.	พระวิปัสสนาจารย์ มีรูปแบบปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย	๔.๐๓	๐.๗๕๑	มาก
๕.	พระวิปัสสนาจารย์นำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิถีภาวนาหรือบำเพ็ญกัมมัฏฐาน	๓.๙๔	๐.๘๖๓	มาก
ภาพรวม		๓.๙๔	๐.๗๐๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.94$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.708$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๒ การวิเคราะห์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการ

ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างโดยภาพรวมและรายด้านได้แก่ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร และ ๓) ด้านการบริหารจัดการมีรายละเอียดแสดงในตารางที่ ๔.๖ ถึงตารางที่ ๔.๘ รายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยภาพรวม (n=๓๑๖)

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ สำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองโดยภาพรวม	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. ด้านสถานที่	๔.๑๑	๐.๖๔๘	มาก
๒. ด้านวิทยากร	๓.๙๗	๐.๗๙๑	มาก
๓. ด้านการบริหารจัดการ	๓.๙๘	๐.๙๑๑	มาก
ภาพรวม	๔.๐๒	๐.๖๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๖ พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๐๒, S.D.= ๐.๖๖๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๗ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านสถานที่ (n=๓๑๖)

ด้านสถานที่	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. สำนักปฏิบัติธรรม มีความสะอาด ร่มรื่นมีที่พักจำนวนเพียงพอ เจียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก	๔.๑๔	๐.๘๓๒	มาก
๒. สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติกรรมฐานได้อย่างเพียงพอ	๔.๑๔	๐.๗๕๑	มาก
๓. สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่แออัดจนเกินไป	๔.๑๓	๐.๗๘๓	มาก
๔. สำนักปฏิบัติธรรม มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้	๔.๐๒	๐.๘๐๘	มาก
๕. สำนักปฏิบัติธรรม มีโรงฉัน โรงครัว มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ	๔.๑๕	๐.๗๗๔	มาก
ภาพรวม	๔.๑๑	๐.๖๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านสถานที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}=4.11, S.D=0.648$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของบรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านวิทยากร (n=๓๑๖)

ด้านวิทยากร	ระดับความคิดเห็น		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. วิทยากรมีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส	๔.๐๕	๐.๗๗๓	มาก
๒. วิทยากรผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระวิปัสสนาจารย์และสามารถตอบข้อซักถามสออารมณ์กัมมัฏฐานได้	๓.๙๙	๐.๘๐๑	มาก
๓. วิทยากรมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี	๓.๙๗	๐.๘๘๐	มาก
๔. วิทยากรสามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้	๓.๙๕	๐.๘๒๑	มาก
๕. วิทยากรพระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	๓.๙๓	๐.๘๗๙	มาก
ภาพรวม	๓.๙๗	๐.๗๑๙	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านวิทยากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๗, S.D.=๐.๗๑๙) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๑๙ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของ
บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนัก
ปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการ (n=๓๑๖)

ด้านการบริหารจัดการ	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$	S.D.	
๑. สำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญ ของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้าน วิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง	๔.๐๕	๐.๘๓๐	มาก
๒. สำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ	๓.๙๔	๒.๔๕๘	มาก
๓. สำนักปฏิบัติธรรม มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอ ในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวก ต่างๆ แก่ผู้ ปฏิบัติธรรม	๔.๐๓	๐.๘๓๔	มาก
๔. สำนักปฏิบัติธรรม มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติ ของวัดหรือสำนัก ที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแผ่ หรือ ติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน	๓.๙๖	๐.๗๙๒	มาก
๕. สำนักปฏิบัติธรรม มีการประชาสัมพันธ์การจัด โครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และมีการจัดเก็บ ข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก	๓.๙๒	๐.๘๕๕	มาก
ภาพรวม	๓.๙๘	๐.๙๑๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่
พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการโดยภาพรวมอยู่ในระดับ
เห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๓.๙๘, S.D.= ๐.๙๐๐) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ใน
ระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

๓. ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามแนวอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านฉันทะ ด้านวิริยะ ด้านจิตตะ และวิมังสา มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๐ ถึงตารางที่ ๔.๑๔ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม

(n=๓๑๖)

ลำดับ	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามแนวอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	ด้านฉันทะ : ความพึงพอใจในงาน	๓.๙๖	๐.๖๘๒	มาก
๒.	ด้านวิริยะ : ความขยันหมั่นเพียร	๓.๙๐	๐.๗๐๖	มาก
๓.	ด้านจิตตะ : ความเข้าใจงาน	๓.๙๑	๐.๗๐๖	มาก
๔.	ด้านวิมังสา : ไตร่ตรองหาเหตุผล	๔.๐๗	๐.๖๕๘	มาก
ภาพรวม		๓.๙๖	๐.๖๓๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ พบว่าบรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}$ = ๓.๙๖) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D. = ๐.๖๘๒) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๒๑ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ (n=๓๑๖)

ลำดับ	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดทำระบบสำนักปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับนโยบายของส่วนกลางคณะสงฆ์	๓.๙๘	๐.๗๗๐	มาก
๒.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการติดต่อประสานงานกับวัดตามลำดับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ	๓.๘๔	๐.๘๐๑	มาก
๓.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการเสริมสร้างบุคลากรโดยเน้นในเรื่องของศีลธรรมจรรยา	๔.๐๓	๐.๘๑๘	มาก
๔.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ทำงานด้วยใจรักต้องทุ่มเทให้กับงานเพราะเห็นแก่ประโยชน์จริงๆ	๔.๑๒	๐.๗๘๕	มาก
๕.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคอื่นๆ	๓.๘๕	๐.๘๘๔	มาก
ผลรวมทุกข้อ		๓.๙๖	๐.๖๘๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ พบว่าบรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ : ความพึงพอใจในงานโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.96$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.682$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๒๒ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ

(n=๓๑๖)

ลำดับ	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการมอบหมายให้บุคคลต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสมและมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง	๔.๐๑	๐.๗๙๑	มาก
๒.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องตั้งใจจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน	๔.๐๓	๐.๘๕๔	มาก
๓.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ	๓.๗๒	๐.๙๒๑	มาก
๔.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน	๓.๘๐	๐.๘๔๔	มาก
๕.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดีตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม	๓.๙๕	๐.๘๓๘	มาก
ผลรวมทุกข้อ		๓.๙๐	๐.๗๐๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๒ พบว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ : ความขยันหมั่นเพียรโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}$ =๓.๙๐) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.=๐.๗๐๖) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ (n=๓๑๖)

ลำดับ	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการปรับปรุงระบบกลไกของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันทั้งภายในภายนอก	๓.๘๙	๐.๘๖๕	มาก
๒.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีเทคนิคการพัฒนางค์กรที่นำมาใช้ควรเสริมด้วยประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์กร	๓.๘๘	๐.๘๔๔	มาก
๓.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการแบ่งงานกันทำโดยการจัดสรรงานและมอบหมายงานนั้นให้แก่บุคคลผู้รับผิดชอบ	๓.๙๖	๐.๘๓๗	มาก
๔.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้	๓.๘๖	๐.๘๙๓	มาก
๕.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการกำหนดกฎเกณฑ์ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน	๔.๐๑	๐.๘๓๒	มาก
ผลรวมทุกข้อ		๓.๙๑	๐.๗๐๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ พบว่าบรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ : ความเข้าใจงานโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ($\bar{X}$ =๓.๙๑) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.=๐.๗๐๖) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมangsa (n=๓๑๖)

ลำดับ	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมangsa	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	การแปลผล
๑.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของสำนักปฏิบัติธรรมให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ	๔.๒๔	๐.๗๕๑	มาก
๒.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการควบคุมระดับกลวิธีของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนกลวิธี	๓.๙๖	๐.๗๖๓	มาก
๓.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการทำให้สำนักของตนมีความเหมาะสมมีระเบียบ	๔.๑๓	๐.๗๔๕	มาก
๔.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดการที่เป็นระบบมีคณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน	๔.๐๐	๐.๘๐๗	มาก
๕.	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม การทำให้สำนักของตนมีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๔.๐๗	๐.๘๐๗	มาก
ผลรวมทุกข้อ		๔.๐๗	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๔ พบว่าบรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมangsa : ไตร่ตรองหาเหตุผลโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ($\bar{X}=4.07$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.658$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

สรุปสาระสำคัญผลการวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นพระสงฆ์ จำนวน ๓๐๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ สถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีสถานภาพบรรพชิตจำนวน ๑๔๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ และคฤหัสถ์จำนวน ๑๖๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ เพศ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชายจำนวน ๑๙๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๑ และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๒๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๙ อายุ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง ๔๑ - ๕๐ ปีจำนวน ๘๑ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖ รองลงมา

คือมีอายุระหว่าง ๓๑ - ๔๐ ปีจำนวน ๖๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒ รองลงมาคือมีอายุระหว่าง ๕๑ - ๖๐ ปีจำนวน ๕๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๘.๔ รองลงมาคือมีอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีจำนวน ๔๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๓ รองลงมาคือมีอายุระหว่าง ๒๑- ๓๐ ปีจำนวน ๔๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๓ และสุดท้ายคือมีอายุ ๖๑ ปีขึ้นไปจำนวน ๒๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๘.๒ ระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาจำนวน ๑๐๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๙ รองลงมาคือระดับปริญญาตรีจำนวน ๗๘ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๗ รองลงมาคือระดับประถมศึกษาจำนวน ๖๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๐.๙ รองลงมาคือระดับปริญญาโท จำนวน ๓๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๔ รองลงมาคือระดับอนุปริญญาจำนวน ๒๙ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ และสุดท้ายคือระดับปริญญาเอกจำนวน ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๙ จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรมผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๑ - ๕ ครั้งจำนวน ๑๓๖ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๐ รองลงมาคือมีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๑๑ ครั้งขึ้นไปจำนวน ๑๐๗ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๙ และสุดท้ายคือมีจำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ๖- ๑๐ ครั้งจำนวน ๗๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๑ ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีที่อยู่อาศัยในจังหวัดระยอง จำนวน ๓๑๑ รูป/คนคิดเป็นร้อยละ ๙๘.๔ รองลงมาคือกรุงเทพมหานคร และปริมณฑลจำนวน ๓ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๙ และสุดท้ายคือต่างจังหวัดจำนวน ๒ รูป/คน คิดเป็นร้อยละ ๐.๖

บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อสภาพการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=๓.๙๖$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=๐.๖๘๒$) เมื่อพิจารณาแต่ละด้านพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๑. ด้านฉันทะ พบว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านฉันทะ : ความพึงพอใจในงานโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=๓.๙๖$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=๐.๖๘๒$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๒. ด้านวิริยะ พบว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิริยะ : ความขยันหมั่นเพียรโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=๓.๙๐$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=๐.๗๐๖$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๓. ด้านจิตตะ พบว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านจิตตะ : ความเข้าใจงานโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ($\bar{X}=๓.๙๑$) และเป็นความคิดเห็นที่

สอดคล้องกันมาก (S.D.=๐.๗๐๖) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก
ทุกข้อและเป็นการความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๔. ด้านวิมิงสา พบว่า บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้าน

วิมิงสา : ไตร่ตรองหาเหตุผลโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ($\bar{X}=๔.๐๗$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=๐.๖๕๘$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

บรรพชิตและคฤหัสถ์กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักอิทธิบาท ๔ ด้านวิมังสา : ไตรตรองหาเหตุผลโดยผลรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ($\bar{X}=4.07$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก (S.D.=0.6๕๘) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๑. ด้านการแสดงธรรมเทศนา พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการแสดงธรรมเทศนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.97$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.748$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๒. ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.53$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.651$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อและเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

๓ ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อการเผยแพร่พุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักการจัดการด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}=3.94$) และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันมาก ($S.D.=0.708$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ และเป็นความคิดเห็นที่สอดคล้องกันในระดับมาก

บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ = ๔.๐๒, S.D = ๐.๖๖๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

๑. **ด้านสถานที่** พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านสถานที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.11, S.D = 0.648$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

๒. ด้านวิทยากร พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านวิทยากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย

มาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.57$, $S.D = 0.719$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

๓. ด้านการบริหารจัดการ พบว่า บรรพชิต และคฤหัสถ์ที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ด้านการบริหารจัดการโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 3.58$, $S.D = 0.500$) เมื่อพิจารณาแต่ละข้อพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากทุกข้อ

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม จะเป็นเรื่องการพัฒนาวัดให้สอดคล้องตามโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ คือเป็นไปตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นอกจากนั้นการบริหารวัดตามนโยบายของมหาเถรสมาคมเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย เป็นผู้ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม แต่ละวัดแต่ละพื้นที่ของเขตปกครองคณะสงฆ์ มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารคณะสงฆ์ให้ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดังสอดคล้องตามวิสัยทัศน์และพันธกิจ เมื่อพิจารณาถึงสภาพปัญหา อุปสรรคในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ก็ยังมีปัญหามากมายหลายประการ โดยกรมการศาสนา ได้กล่าวถึงปัญหาของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง การบริหารวัด การบริหารพระสงฆ์ และการบริหารองค์กรสงฆ์ ให้มีประสิทธิภาพโดยเฉพาะด้านการพัฒนาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม

ปัญหาอุปสรรคการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่จริง ด้านการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม มีดังนี้

๑. ด้านอาคารสถานที่ ต้องมีการจัดสร้างเพิ่มสถานที่ และปรับปรุงที่พัก วัสดุอุปกรณ์ และห้องพักให้มีความแข็งแรง ทนทาน และมีการจัดการเกี่ยวกับการรักษาความสะอาดอย่างต่อเนื่อง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และสง่างามสมกับเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม จึงต้องมีการบริหารจัดการการจัดขยะอย่างถูกวิธีนอกจากนั้นต้องมีการจัดทำโครงการเพื่อขยายพื้นที่ให้เพียงพอต่อผู้มาร่วมปฏิบัติธรรม

๒. ด้านวิทยากร ต้องจัดหาวิทยากรมาเพิ่ม เข้ามาช่วยในการอบรมปฏิบัติธรรมมากขึ้น และจัดทำคู่มืออบรมการสอนเพื่อใช้เป็นสื่อสำหรับพระใช้ไปในการเผยแผ่ต่อไป มีการจัดทำหลักสูตร โดยการแยกหลักสูตรสอนสำหรับผู้ปฏิบัติใหม่ก่อนจะมารวมกันเพื่อทำความเข้าใจในการปฏิบัติ

๓. ด้านพระวิปัสสนาจารย์ พระวิปัสสนาจารย์ผู้สอนก็มีมาตรฐาน ต้องจัดหาผู้มีความรู้ความสามารถ จะต้องเป็นผู้ปฏิบัติจนมีความเข้าใจในหลักธรรมอย่างแจ่มแจ้งแล้วตัวเองก่อน จึงจะเป็นผู้สอนคนอื่นให้รู้ตามได้ มิใช่แต่อ่านตำราหรือไปอบรมในระยะสั้นๆ แล้วจะสามารถบรรลุธรรมได้ ผู้ที่ไม่เข้าใจในหลักธรรมปฏิบัติอย่างแท้จริง จะนำพาผู้อื่นให้หลงทางได้

๔. ด้านการบริหารจัดการ ต้องกำกับดูแลอย่างทั่วถึงแก่ผู้มาร่วมปฏิบัติธรรมมีการวางแผนระยะยาวหรือกำหนดการปฏิบัติธรรมให้เหมาะสมไม่มากหรือน้อยเกินไป นอกจากนั้นต้องจัดให้มีการฝึกอบรมในเรื่องการสื่อสารถึงกันภายในวัดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ และส่งเสริมความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาห้วงสมาชิกในกลุ่ม สิ่งสำคัญที่สุดก็ต้องมีการจัดทำองค์ความรู้เพิ่มอยู่ตลอดเวลา พร้อมกับจัดทำการประชุมสัมพันธ์เกี่ยวกับโครงการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง

๕. ด้านผู้บริหาร ผู้บริหารควรจะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการจัดการตั้งสำนักถูกต้องตามกฎระเบียบของมหาเถรสมาคม กฎหมายและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นสถานที่สัปปายะ มีสวนหย่อม สวนสมุนไพร ห้องน้ำ ห้องสุขาในสถานที่ปฏิบัติธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติธรรม ดำเนินการจัดหาผู้ทรงคุณวุฒิมาสอนแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ดำเนินการจัดตั้งกองทุนสำหรับใช้จ่ายเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม มีการตรวจสอบขั้นตอนระดับของการปฏิบัติของบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมเป็นประจำ มีวิธีการรักษาความสะอาด กำหนดให้บุคลากรแต่งกายให้สมควรเหมาะสม การดำเนินการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามกฎระเบียบ จัดสถานที่สำหรับปฏิบัติให้เป็นสถานที่สัปปายะ มีครูอาจารย์สอนการปฏิบัติธรรมตามลำดับขั้นตอน จัดเตรียมที่พักสำหรับผู้มาปฏิบัติธรรม

๔.๕ ผลวิเคราะห์ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้นำไปสู่การสร้างเครื่องมือเป็นแบบสอบถามเพื่อประมวลผลทางสถิติเพื่อความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) จากความคิดเห็นของประชากร ๔ กลุ่ม เพื่อสรุปสภาพทั่วไปของการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ รวมถึงผลวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้เกิดรูปแบบจำลองในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง (Basic Model) ที่นำมาสู่กระบวนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussin) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๑๑ รูป/คน จนได้การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๕.๑ สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑) ด้านสถานที่ พบว่าสถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบสงบแบบตามธรรมชาติ มีป่าไม้ อยู่โคนไม้ บรรยากาศร่มรื่น^{๓๖๔} สถานที่ที่มีที่บังพร้อมมีห้องพักแก่ผู้ปฏิบัติธรรม มีมุ้งลวดมีห้องน้ำ และอำนวยความสะดวกเท่าที่มี^{๓๖๕} มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม และสถานที่นั่งสมาธิฟังธรรมะบรรยาย^{๓๖๖} ศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวกฝึกปฏิบัติกว้างขวาง โล่ง^{๓๖๗} ติดป้ายสถานที่ต่างๆ ในสำนักปฏิบัติธรรมให้รู้จักคุ้นเคยสถานที่เพื่อความสะดวกต่อ

^{๓๖๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.จิตติวุฒิ หมั่นมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริธรรมสุธี (ธรา ธมฺมธโร), เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (วงศ์วุฒิ ญาณสัวโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโสน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสวง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ผู้ปฏิบัติ^{๓๖๘} จัดสถานที่กลมกลืนกับธรรมชาติ แบ่งแยกที่พักชายและที่พักหญิงต่อความปลอดภัยในการปฏิบัติธรรมอยู่ในศีลตลอดหลักสูตร^{๓๖๙} จัดสถานที่เป็นภูมิทัศน์ต่อสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาแนวพุทธได้อย่างน่าสนใจ^{๓๗๐} นำเทคโนโลยีมาใช้ในสถานที่เช่น เครื่องกระจายเสียง เพื่อเปิดฟังธรรมะให้กับผู้ปฏิบัติธรรม^{๓๗๑} จัดสถานที่ปลอดภัยจากสัตว์หลายต่างๆ^{๓๗๒} จัดเตรียมอุปกรณ์ให้กับผู้ปฏิบัติธรรมเช่น ชุดขาว มุ้ง ที่นอน เป็นต้น^{๓๗๓} จัดอาหารและเครื่องดื่ม ยารักษาโรค เบื้องต้นต่อผู้มาปฏิบัติธรรม^{๓๗๔}

ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆ ทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะคือ ต้องมีความร่มรื่นสถานที่พักอาหาร และห้องน้ำพอเพียงมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพาสปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์ บำรุงลำบาคด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ ร่มเย็น เป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักมีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

๒) ด้านวิทยากร พบว่าสำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงจำเป็นต้องเตรียมพร้อมในเรื่องบุคคลากร หรือพระอาจารย์ผู้สอน บุคคลผู้เป็นเจ้าของสำนักจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดี และมีความสามารถปรับตัวให้เข้ากับชุมชนได้ และมีความรู้อย่างถูกต้อง^{๓๗๕} เพื่อจะได้แนะนำสั่งสอนศิษย์ได้ถูกต้อง การศึกษาปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาบุคคลากร การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นของพระภิกษุ นอกจากการศึกษาให้ดีแล้ว การได้ปฏิบัติจนมีผลแห่งการปฏิบัติ จะทำให้เราสามารถพัฒนาบุคคลากรได้ เมื่อฝึกฝนอบรมดีแล้วก็สามารถจะเผยแผ่^{๓๗๖} การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานได้มีประสิทธิภาพต่อไปนอกจากนี้ความสำคัญของบุคคลากรคือ ตัวบุคคลากรเป็นกัลยาณมิตรด้วย ถ้าท่านปรับปรุงตัวเอง ให้มีศักยภาพ ในเรื่องของการประพาส ปฏิบัติ ถ้าพระวิปัสสนาจารย์

^{๓๖๘} สনทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ หังโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๖๙} สনทนากลุ่ม พระมหาวิระชัย ขยวีโร, ดร., เจ้าคณะตำบลวังจันทร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๐} สনทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์, อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๑} สনทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.ธิตินุฒิ หมั่นมี, เลขาธิการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๒} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณพุทธิคุณ (สมพงษ์ ธมมวิริโย), เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูมา ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๓} สনทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรธรรมวาทิ (ธนุ สิริธมโม), เจ้าอาวาสวัดสืมน ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๔} สনทนากลุ่มเฉพาะ นางบุญมี วงษ์ไพศาล, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๕} สনทนากลุ่มเฉพาะ นางทองมี ฉะียบแหลม, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๖} สনทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ หังโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

สามารถประยุกต์บูรณาการเรื่องกรรมฐาน^{๓๗๗} พระวิทยากรหรือพระผู้สอนจะต้องมีความรู้ความสามารถ เพื่อที่ผู้ที่ได้เข้าไปปฏิบัติธรรมแล้วเกิดความรู้ เกิดความประทับใจ ที่จะสามารถปฏิบัติตามคำแนะนำได้ดี เขาก็จะเป็นแรงจูงใจ ซึ่งสำหรับบางคนทีเข้าไปแรกๆ ก็เอาง่ายๆ ก่อนไม่ต้องเข้มมาก เพื่อที่จะให้เขาได้ปรับตัวได้ แต่อาจจะต้องดูว่าคนเข้ามาครั้งที่เข้าไร เพราะถ้าครั้งแรกให้ท่าง่ายๆ ครั้งต่อๆ ไปก็จะเพิ่มขึ้น^{๓๗๘} ตัวของพระสงฆ์เองที่จะมาให้คำชี้แนะในการปฏิบัติธรรม ต้องมีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง โดยเฉพาะเยาวชนเราอาจจะใช้สื่อของเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วย เช่น คอมพิวเตอร์ที่จะช่วยคิดอะไรต่างๆ ซึ่งจะเห็นได้จากเหตุการณ์ปัจจุบันที่จะให้นาคูเป็นตัวอย่าง^{๓๗๙} เพราะว่าถ้าเราพูดถึงเรื่องนิทานจะไม่เห็นจะต้องสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันมาให้เห็นให้ดูอย่างนี้แหละ เพราะฉะนั้นผู้สอนจึงเป็นส่วนสำคัญ ครูผู้สอน หรือพระกรรมฐานจะต้องได้รับการอบรมฝึกฝนปฏิบัติภาวนาเพื่อให้เข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องจากประสบการณ์ตรง จึงจะสามารถอธิบาย ชี้แจง และแก้ไขปัญหามาจากผู้ปฏิบัติได้^{๓๘๐} รวมถึง การศึกษา การประพฤติปฏิบัติ และหมั่นฝึกฝนอบรมจะทำให้เกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง สามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่นได้ซึ่งจะเป็นการพัฒนาบุคลากรในการเผยแผ่พระศาสนาที่เหมาะสมได้ในที่สุด^{๓๘๑}

เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีพรหมวิหารประจำใจ มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน มีความเข้าใจในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา^{๓๘๒} มีความเป็นกัลยาณมิตร มีความสามารถในการบริหารจัดการ มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์ สามารถแสดงทิศทางของการพัฒนาสำนักปฏิบัติในอนาคต^{๓๘๓} ริเริ่มแนวทางในการบริหารที่ท้าทายต่อการเปลี่ยนแปลงของสำนักปฏิบัติธรรม ริเริ่มวิธีการพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง มีวิธีการกระตุ้นให้ทุกคนร่วมกันพัฒนาคุณภาพสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์มีความสามารถในการฝึกฝนอบรม^{๓๘๔} มุ่งพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาเข้าใจหลักการพัฒนาผู้ฝึกปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนา พระวิปัสสนาจารย์มีอาชีพหรือที่ความรู้ที่ลึกซึ้ง ที่สามารถสอบอารมณ์ระดับลึกได้ ซึ่งพระวิปัสสนาจารย์เองก็ต้องพัฒนาตัวเองไปด้วยซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น^{๓๘๕} กลุ่มบุคคลที่เข้ารับ

^{๓๗๗} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.อนุวัด กระสังข์, อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๘} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.จิตวุฒิ หมั่นมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๗๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวิระชัย ขยวีโร, ดร., เจ้าคณะตำบลวังจันทร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๐} สทนากลุ่มอาจารย์ นางทองมี เฌียบแหลม, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริธรรมสุธี (ธรา ธมธโร), เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (พงศ์วุฒิ ญาณส่วโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโบสถ์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสวง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๔} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทั้งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๕} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณพุทธิคุณ (สมพงษ์ ธมมวิริโย), เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูมา ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

การฝึกปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างทางเพศ วัย ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจนมีรูปแบบการดำรงชีวิต และจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันในการเข้าฝึกการปฏิบัติ เป็นเงื่อนไขสำคัญในการจัดรูปแบบปฏิบัติให้เหมาะสมกับกลุ่มบุคคล^{๓๘๖}

ด้านวิทยาการผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้า เป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรที่งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรม มีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

๓) ด้านการบริหารจัดการพบว่า การบริหารจัดการ เพื่อความเป็นมาตรฐานและประสิทธิภาพในการจัดการและพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม ให้ความสำคัญและให้เป็นที่เคารพศรัทธา เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรมของเหล่าสาธุชนพุทธบริษัทได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดต่อไป^{๓๘๗} ในการจัดการควรส่งเสริม และปลูกฝังความรักความผูกพันกับวัด รักการปฏิบัติธรรมตั้งแต่วัยเด็ก และปลูกฝังความกตัญญู น้ำใจไมตรี^{๓๘๘} และความเมตตาในหมู่คณะทำงาน เราควรส่งเสริมให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม รู้หลักในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ เพื่อให้การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๘๙} นอกจากเจ้าสำนักจะต้องรู้เรื่อง การปฏิบัติการสอนกรรมฐานแล้ว ยังควรศึกษา หลักการบริหารงานคณะสงฆ์ และบริหารกิจการวัด เพื่อให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม และเอื้ออำนวย ต่อผู้มาปฏิบัติด้วย ในด้านเดียวกัน ตัวคณะที่ลงมาช่วยจัดการให้เกิดระบบที่ดี^{๓๙๐} มีความพร้อม ไม่ใช่แบบให้เขาไปแบบไม่มีการแนะนำ คือให้ดูแลเขาด้วย นอกจากตัวอาจารย์ที่มีความรู้จริงแล้ว ยังต้องมีคณะทำงานที่เข้าใจงาน^{๓๙๑} ตรงนี้สำคัญ เช่น งานบริหารนี้สำคัญ เพราะจะให้เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมลงมาดูแลเองอย่างนี้คงไม่ใช่ และหนักเกินไป สำคัญคือผู้ร่วมงาน ซึ่งงานกรรมฐานต้องควบคู่ไปการบริหาร บางทีการบริหารที่ดี มีการประชาสัมพันธ์ใหม่^{๓๙๒} เพราะในการประชาสัมพันธ์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของแผนพับ เป็นเรื่องออกอากาศ หรือบ้างแต่เป็นเรื่องของตารางเวลาให้การไปปฏิบัติตลอดปี มีกี่ครั้ง ทำทุกเดือนไหม หรือทำได้ตลอดเวลา สำนักปฏิบัติธรรมอย่างเดียวเราควรมีการบริหารจัดการภายในวัด โดยยึดหลักธรรมคำสั่งสอน^{๓๙๓} ระเบียบวินัย ตามหลักที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดไว้เมื่อเรามีมาตรฐานเดียวกันก็เป็นการง่ายที่จะอยู่ร่วมกันด้วยความผาสุก ความเจริญใน

^{๓๘๖} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรธรรมวาที (ธนู สิริธมโม), เจ้าอาวาสวัดสี่ริมน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๗} สนนากลุ่มเฉพาะ นางบุญมี วงษ์ไพศาล, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๘} สนนากลุ่มเฉพาะ นางทองมี เฉียบแหลม, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๘๙} สนนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์, อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๐} สนนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.ธิดาภูมิ ห่มนมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริธรรมสุธี (ธรา ธมฺมธโร), เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (วงศ์วุฒิ ญาณสวโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโสน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

จิตใจเพราะพระธรรมวินัย เป็นเหมือนมัลลย์ที่ร้อยดวงใจ^{๓๙๔} ของคนต่างชั้นวรรณะกันมาแต่อดีต จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องอาศัยผู้นำที่มีอุดมการณ์ มีความตั้งใจจริงและเสียสละ มีหมู่คณะช่วยเหลือรวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความสามารถเข้ามาช่วยกัน โดยต้องอาศัยหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาคือมีพรหมวิหารสี่ เมตตาต่อกัน^{๓๙๕} กรุณาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีมุทิตาไม้อิจฉา ริษยาและมีความเป็นกลางไม่ลำเอียงและต้องประกอบไปด้วยสังคหวัตถุคือมีน้ำใจไมตรี ปิยวาจา อตถจริยาช่วยเหลืองานกันและความไม่ถือตัวตนเป็นหลักคือสมานัตตา ความเป็นอยู่ร่วมกันจึงจะมีความสามัคคีปรองดองซึ่งจะทำกิจการการงานใดใดก็จะสำเร็จไปได้ด้วยดี^{๓๙๖} เดิมทีวัดทางพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากทางฝ่ายบ้านเมือง ที่มีความประสงค์สร้างถวายเป็นพักอาศัยแก่พระพุทธเจ้าและมวลพระสงฆ์ในพุทธศาสนา^{๓๙๗} แต่เมื่อพุทธศาสนาขยายมาถึงประเทศไทยลักษณะพัฒนาการของวัดก็อาจจะแตกต่างไปจากดั้งเดิมบ้าง แต่มีลักษณะดั้งเดิมก็คือภารกิจด้านการสร้างวัดอุปการณบำรุงวัดในสมัยอาณาจักรเก่าของไทยยังเป็นฝ่ายคฤหัสถ์เข้ามาจัดการดูแลแต่เมื่อมาถึงปัจจุบันลักษณะดังกล่าวมีความแปลกไปจากเดิม กล่าวคือภาระด้านการบริหารจัดการวัดพระสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น^{๓๙๘}

ด้านการบริหารจัดการมีรูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียนงบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของคณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้น ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลา บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติ

๔.๕.๒ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมตามหลักอิทธิบาท ๔

ด้านฉันทะพบว่า ความพอใจในการให้บริการดำเนินการจัดสถานที่ให้เหมาะสำหรับการปฏิบัติภาวนา มีระเบียบเรียบร้อยเกิดความสงบ และมีความมรณด้วยธรรมชาติ การจัดสถานที่ดังามซึ่งทำให้จิตของคนที่มาสบายใจ ไม่วาุ่น ไมเกะกะ รกรุ่งรัง^{๓๙๙} มีใจรักในการบริหารจัดการสถานที่ โดยการไปศึกษาดูงานเรื่องการจัดการสถานที่ของสำนักอื่น ไปเข้ารับการปฏิบัติธรรมที่สำนักของสำนักอื่น แล้วนำเอาจุดเด่นมาปรับปรุงใช้ในสำนักของตนใหม่มีความมรณ ให้ความอำนวยความสะดวก

^{๓๙๔} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาวิระชัย ขยวีโร ดร., เจ้าคณะตำบลวังจันทร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๕} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.ธิดา วัฒน มี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๖} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทั้งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรธรรมวาทิ (ธน สิริธมโม), เจ้าอาวาสวัดสร้อย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๘} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณพุทธวิมล (สมพงษ์ ธมมวิริโย), เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูมิจังหวัด, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๓๙๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (พงศ์วุฒิ ญาณส่วโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโสน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ความเปิ่นประโยชน์ เปิ่นสัปปายะแก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม นานอยู่ นานอาศัย สวมมากก็จะเป็นการเนนความสะอาด^{๔๐๐} โดยมีความคิดริเริ่มโครงการที่เป็นแกนสาร อันจะยังสารประโยชน์แก่ตนเอง และหมู่คณะ และการรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการดำเนินโครงการปรับปรุงสถานที่สำนักปฏิบัติธรรม ให้เป็นสถานที่ศึกษาทั้งด้านปริยัติธรรม และการปฏิบัติสัทธรรม สำหรับพระภิกษุสามเณรภายในสำนัก และสามารถรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรม ผู้มีความสนใจการศึกษาปฏิบัติธรรม รู้จักวางแผนโครงการเพื่อปฏิบัติงาน ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว^{๔๐๑} โดยกำหนดนโยบายตามวัตถุประสงค์ของสำนัก เพื่อบริหารและสร้างพระวิทยากร ให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งหลักปริยัติ คือการจัดการเรียนการสอนปริยัติธรรมแผนกนักธรรม และหลักปฏิบัติภาวนาธรรม คือ มีการจัดอบรมปฏิบัติธรรมอยู่เนือง เพื่อให้เกิดผลลัพท์และประสบการณ์ที่ดี และให้มีสัปปายะวัตร ที่งดงาม เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น แล้วจึงสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติภาวนาธรรมได้ผลดี เป็นพระวิทยากร ช่วยสอนเพื่อนสหธรรมิก ตามสมควรแก่ภูมิธรรม และตามความเหมาะสม^{๔๐๒} โดยการส่งเสริมและสร้างพระวิปัสสนาจารย์ มีการส่งเสริมการศึกษาทั้งภาคปริยัติธรรมและปฏิบัติสัทธรรม โดยที่ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีระเบียบการศึกษาขั้นต่ำ ทั้งปริยัติและปฏิบัติกำหนดไว้ชัดเจน^{๔๐๓} มีความภูมิใจในการรับผิดชอบการจัดการเผยแผ่ มีการวางแผนงานโครงการต่างๆ ของสำนัก มีการประชุมพระภิกษุในสำนักและฆราวาสที่เป็นกรรมการ มีการมอบงานให้รับผิดชอบ และมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนักอยู่เนืองๆ^{๔๐๔}

ด้านวิริยะ พบว่า ปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณสถานที่สำนักปฏิบัติธรรมใหม่มีความสะอาด ไม่มีขยะมูลฝอย หรือสิ่งปฏิกูล ปราศจากเสียงรบกวน และอาคารมีพื้นที่กว้างเพียงพอรองรับผู้ปฏิบัติธรรม^{๔๐๕} ด้านการดูแลจัดสถานที่สำนักปฏิบัติธรรม โดยมีการก่อสร้างห้องน้ำให้เพียงพอ และก่อสร้างเสนาสนะและทำนุบำรุงรักษาเพื่อการปฏิบัติธรรมไว้อย่างเพียงพอ เพื่อให้เอื้อประโยชน์ตามภารกิจของสำนักในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๔๐๖} การส่งเสริมพระวิทยากรให้มีความรู้มีความสามารถ โดยส่งเสริมสนับสนุนให้ไปเข้าฝึกอบรม ณ สถานที่ปฏิบัติธรรมที่มหาเถรสมาคมรับรอง เรียนรู้จากอาจารย์ที่มีประสบการณ์ทั้งในและต่างประเทศ ส่งเสริมให้เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้พัฒนาตน ให้มีโอกาสเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ มอบหมายงานให้รับผิดชอบ ตามกำลังความสามารถอย่างต่อเนื่อง และยกย่องให้กำลังใจ อนุญาตให้ไปพัก – ปฏิบัติ – ธุงาน อย่างน้อยปีละครั้ง^{๔๐๗} ความวิริยะอบรมบุคลากรภายในสำนักเรื่องการใช้คำพูดที่ใช้สื่อสารกับผู้เขารวมปฏิบัติธรรม กิริยามารยาทในการต้อนรับ ความ

^{๔๐๐} สทนากลุ่มอาจารย์ นางทองมี เขียวแหลม, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๑} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริธรรมสุธี (ธรา ธมฺมธโร), เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๒} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสวง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๓} สทนากลุ่ม พระมหาวิระชัย ขยวีโร ดร. ,เจ้าคณะตำบลวังจันทร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๔} สทนากลุ่มเฉพาะ นางบุญมี วงษ์ไพศาล, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๕} สทนากลุ่ม อาจารย์ ดร.ธิตวุฒิ หมั่นมี, เลขาธิการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๖} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์, อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๗} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.ธิตวุฒิ หมั่นมี, เลขาธิการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นอบน้อมต่อผู้ใหญ่และให้ ความสำคัญกับผู้น้อย และความอดทนอดกลั้นต่อสิ่งที่มากระทบ ต่อ อารมณ์ พระสงฆ์ให้การวางตนอย่างเหมาะสมต่อสมเพศตรงต่อเวลา ไม่มีการพูดโอ้อวดคุณ ไม่แสดง ธรรมเพื่อหวังลาภสักการะ^{๔๐๘} ดูแลรักษาความปลอดภัย โดยจัดให้เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยที่มีความรู้ประสบการณ์เป็นผู้ดูแล จัดให้มีระบบการรักษาความปลอดภัยอย่างดีและเหมาะสม มีการร้อง ขอให้สำนักปฏิบัติธรรมเป็นจุดตรวจประจำของเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจ มีการติดต่อประสานงาน กับเจ้าหน้าที่ตำรวจ และหน่วยอาสาสมัครเป็นประจำ^{๔๐๙} ในการประชาสัมพันธ์เชิญชวนผู้มีจิต ศรัทธา ก่อนเริ่มโครงการอบรมและในระหว่างโครงการ โดยจัดให้มีการประชุมก่อนแต่ละโครงการ เพื่อให้คณะกรรมการแต่ละฝ่ายดำเนินการไปอย่างเรียบร้อย^{๔๑๐}

ด้านจิตตะเอาใจใส่ดูแลเรื่องการสร้างอาคารปฏิบัติธรรมไม่แออัด สำหรับผู้นั่งปฏิบัติ ธรรม มีลักษณะโล่งโปร่ง สบายตา เพดานไม่ต่ำจนเกินไป และมีระบบการระบาย อากาศที่ดีไม่มีวัสดุ สิ่งของสะสมกองอยู่ภายในอาคาร^{๔๑๑} การบริหารจัดการสถานที่ โดยเฉพาะเรื่อง อาคารที่พักให้มีความ สะดวกสบาย มีเครื่องใช้เครื่องนอนสบายพอสมควร โดยเน้นความเป็นส่วนตัว มีกฎระเบียบ สำหรับการอยู่ร่วมกันของผู้ปฏิบัติธรรมเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุที่มีมาปฏิบัติธรรม มีการจัดเก้าอี้ สำหรับผู้สูงอายุไม่สะดวกในการนั่งปฏิบัติธรรมแยกไว้เป็นสัดส่วน^{๔๑๒} มีการเปิดหลักสูตรการเรียน การสอนเพิ่มเติม เพื่อส่งเสริมให้วิทยากรรู้เทคนิคต่างๆ ในการเผยแผ่ธรรมปฏิบัติ เปิดโอกาสให้ซัก ถามสอบถาม หรือให้แสดงความคิดเห็นได้ อย่างกว้างขวาง ไม่ปิดกั้น ก่อนจะเปิดโครงการอบรม ปฏิบัติธรรม เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะประชุมให้โอวาทแก่วิทยากรก่อน เพื่อชี้แจงสาระ ให้ตรงกัน และเป็นการทบทวนความรู้เดิมของตัววิทยากรเอง ด้วยเป็นการกระตุ้นเตือนความรู้สึกของ ความเป นวิทยากรด้วย^{๔๑๓} ฝึกอบรมบุคลากรของสำนักให้มีคุณธรรม คือ ฝากให้ มีกายอ่อนน้อมต่อบุคคลต ่างๆ อย่างเนื่อง (อธิศีล) ฝากพูดเปล่งวาจาออกมาให้ อ่อนหวาน (อธิสมายิ) ฝากจิตใจให้อ่อนโยน โดย ลมปราน (อธิปัญญา) ฝากการเสียสละ โดยไม่หวังแม้แต่คำว่าขอบคุณ ฝากให้เป็นผู้ไม่ว้าวาย กล่าวร้าย ใครๆ ดูแลความรู้สึกในการพูด^{๔๑๔} ดูแลเรื่องสุขภาพผู้มาปฏิบัติธรรม จัดให้มียาสามัญประจำไว้ในที่พัก มี เจ้าหน้าที่พยาบาล สามารถดูแลและพยาบาลเบื้องต้นทันทีที่มีรถและ พนักงานขับรถ พร้อมนำส่งโรง พยาบาลได้ทันทีเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน^{๔๑๕}

^{๔๐๘} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (พงศ์วุฒิ ญาณส่วโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโสน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๐๙} สนนากลุ่มอาจารย์ นางบุญมี วงษ์ไพศาล, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๐} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสิริธรรมสุธี (ธารา ธรรมโร), เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๑} สนนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๒} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุนทรธรรมวาทิ (ธนุ สิริธมโม), เจ้าอาวาสวัดสีม้น, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๓} สนนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณพุทธิคุณ (สมพงษ์ ธรรมวิริโย), เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูมา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๔} สนนากลุ่ม พระมหาวิระชัย ขยวิโร ดร., เจ้าคณะตำบลวังจันทร์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๕} สนนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.จิตติวุฒิ หมั่นมี, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ด้านวิมัสสา สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มีการพิจารณาในปรับเปลี่ยนกลยุทธ์เพื่อการพัฒนาสำนักให้มีโอกาสเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในปัจจุบัน โดยปรึกษาผู้มีองค์ความรู้ ผู้มีประสบการณ์ ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาวางแผน วางระบบระเบียบเพื่อการพัฒนาการบริหารทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง หรือรวมหาวิธีแก้ไขปรับปรุงในส่วนที่บกพร่องให้ดีขึ้น^{๔๑๖} การจัดกิจกรรมโครงการของสำนัก โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีการประสานงานกับชุมชนให้เขามีส่วนรวมในกิจกรรมของสำนัก ในรูปแบบของคณะกรรมการการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริหารต่างๆ เป็นต้นโดยสรรหาบุคคลที่จะเขามารับผิดชอบ ในกิจกรรมครั้งนี้ได้ และไม่ก่อให้เกิดปัญหา เช่น ไม่ติดยาเสพติด เป็นต้น^{๔๑๗} การส่งเสริมพระวิทยากรของสำนัก โดยส่งเสริมไปเข้าอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์หรือเข้าอบรมหลักสูตรพระนักเทศน์พระนักเผยแผ่ ในสำนักต่างๆ เช่น วัดประยุรวงศาวาส วัดราชโอรสาราม เป็นต้น เพื่อให้วิทยากรมีความรู้หลายด้าน มีใจเฉพาะด้านการปฏิบัติอย่างเดียว ให้ความรู้ในเรื่องเทคนิคการถ่ายทอดด้วย^{๔๑๘} มีการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลสถานที่พักอยู่เป็นประจำ ตรวจสอบสภาพอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ความเรียบร้อยของประตู หน้าต่าง อุปกรณ์ต่างๆ ไม่ให้ชำรุด ให้สะอาดอยู่เสมอ ฉีด พ่นยาไล่แมลงต่างๆ ให้เรียบร้อย ไม่ให้รบกวนหรือทำอันตรายแก่ผู้ปฏิบัติธรรม โดยขอความอนุเคราะห์ไปยังเทศบาลตามท้องถิ่นเป็นผู้มาดูแล^{๔๑๙} มีการจัดระเบียบขั้นตอนการพัฒนาคัดเลือกและ แต่งตั้งพระวิทยากรระดับต่างๆ มีการปฏิบัติธรรมร่วมกันเป็นประจำ และมีการส่งเสริมเข้ารับการอบรมพระกัมมัฏฐานที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น เปิดโอกาสให้พระวิทยากรแสดง ความสามารถมากขึ้น^{๔๒๐}

หลักการนำอธิปไตยธรรม ๔ ประการ มาบูรณาการเข้ากับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ให้ได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง คือ ประหยัดและคุ้มค่า ไตแก

๑. ฉันทะ รู้จักริเริ่มโครงการที่เป้นแกนสาร อันจะยังสาระประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเองและหมู่คณะ และการรู้จักจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการดำเนินโครงการต่างๆ ให้พอเหมาะกับงบประมาณ และทรัพยากร ที่มีหรือที่คาดว่าจะมีจะได้ ให้เหมาะสมกับกำลังคน รู้จักกำหนด วัตถุประสงค์ ทั้งวัตถุประสงค์หลัก และวัตถุประสงค์รอง การวางนโยบาย เพื่อปฏิบัติงานให้บรรลุ วัตถุประสงค์ด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง การรู้จักวางแผนโครงการ เพื่อปฏิบัติงาน ตามนโยบายทั้งใน ระยะสั้น และระยะยาว ล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยความพึงพอใจ (ฉันทะ) ของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการในการริเริ่มโครงการ การประชุมวางแผนโครงการ คือ หุ่เมเทกำลังใจด้วย กำลังกาย ด้วยกำลังงบประมาณ ที่จะการบริหารจัดการโครงการให้ดำเนินไปอย่างเป็นระบบ มีการผลักดันการปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผลสูงสุด

^{๔๑๖} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.พิเชฐ ทั้งโต, ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ,, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๗} สทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสังวรญาณวงศ์ (วงศ์วุฒิ ญาณส่วโร), เจ้าอาวาสวัดหนองโสน, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๘} สทนากลุ่มอาจารย์ นางบุญมี วงษ์ไพศาล, ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๑๙} สทนากลุ่มเฉพาะ พระมหาแสง อินทวิโร, เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๔๒๐} สทนากลุ่มเฉพาะ อาจารย์ ดร.ธิดา วัฒนวิ, เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๒. วิริยะ เจาสำนักรปฏิบัติธรรมต้องมีความพยายามการบริหารจัดการสำนัก คือ ทาง ถานสถานที่ รู้จักปรับปรุงใหม่รื้อ เป็นสัปปายะเหมาะการปฏิบัติธรรม หอน้ำห้องสุขาภิเษกเสอาด โรงอาหารก็ให้ลูกหลักโภชนาการ ด้านบุคลากรต้องจัดให้มีการเรียนปริยัติธรรม และ ปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีคุณวุฒิด้านการศึกษาและมีประสบการณ์ด้านการปฏิบัติ รู้จักบังคับบัญชา มีการวินิจฉัยสั่งการด้วยความถูกต้องเหมาะสม บริสุทธิ์ และยุติธรรม รู้จักแบ่งงาน และการมอบหมายอำนาจหน้าที่การทำงาน แก่บุคคลหรือคณะบุคคลรองลงไปให้ปฏิบัติกิจกรรมหรือดำเนินโครงการต่างๆ ตามความเหมาะสมแกสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และตามอัธยาศัยใจคอ ของแต่ละบุคคล เพื่อเป็นการให้บุคลากรมีประสบการณ์ในการทำงานด้านการบริหาร ต้องรู้ประสาน ความสามัคคี ประสานประโยชน์ร่วมกันของหมู่คณะ การแบ่งงานกระบวนการทำงาน ของการดำเนินงาน รู้จักเลือกใช้คนให้เหมาะสมกับงาน รู้จักการใช้แรงจูงใจเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ผลักดันชี้แนะให้บุคลากรทำงานที่ได้มอบหมายสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การสร้างความมั่นใจในการประเมิณผลการปฏิบัติโครงการต่างๆ การจัดอุปสรรคในการบริหารงาน การติดตาม พัฒนาบรรยากาศในการทำงาน

๓. จิตตะ ต้องมีความเข้าใจในการการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมด้านต่างๆ ด้วยการติดตาม การประเมิณผลงาน และการรายงาน เพื่อให้ทราบผลการปฏิบัติงานในแต่ละโครงการงาน ของแต่ละบุคคลหรือคณะบุคคล ผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบไปปฏิบัติงานในระดับต่างๆ เป็นระยะ เพื่อให้สามารถทราบปัญหา และเพื่อพิจารณาวินิจฉัยข้อหรือวิธีแก้ไขปัญหา ในปัจจุบัน และวิธีการป้องกันปัญหาในอนาคต

๔. วิมังสา ต้องสอบสวนไตรตรองการใช้ปัญญาพิจารณาหมั่นใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบ ข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบกพร่อง หรือข้อข้องใจเป็นต้น ในกิจที่ทำเมื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในสำนัก คือ ระบบข้อมูล โครงสร้าง ระเบียบ วิธีปฏิบัติงาน อุปสรรค สภาพแวดล้อมภายนอกสำนัก ปรับสภาพใหม่มีความแข็งแกร่งพร้อมที่จะเผชิญหน้าแรงกระทบ

นักบริหารที่ดี ก็คือนักป้องกันแก้ไขปัญหาที่ตื้นนั่นเอง จะต้องเป็นนักเผชิญปัญหาไม่ใช่เป็นนักหนีปัญหา หรือนักหมกปัญหา กล่าวคือจะต้องคอยสดับตรับฟัง รับทราบปัญหาจากผู้รับมอบหมายอำนาจหน้าที่การปฏิบัติงานโครงการต่างๆ โดยวิธีการติดตามประเมิณผลงาน และรับทราบรายงานผลการปฏิบัติงาน ปัญหา และข้อเสนอแนะ สำนักปฏิบัติธรรมจะเจริญดี มีความมั่นคงและสันติสุข ก็ด้วยเหตุปัจจัย ๔ ประการ คือ มีเจาสำนักรดีมีธรรมดีมีพระดีและมีวัดดี คือ มีการจัดบริเวณสถานที่วัดดี เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด สงบ ร่มรื่น เป็นสัปปายะ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมใหม่ประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผล ถือว่าเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล มีประโยชน์สำหรับพุทธศาสนิกชนผู้เชื่ออาบรม เป็นการเปิดประตูทางปัญญาใหม่สถิติที่จะนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และมีความมั่นคงสถาพรสืบไป สามารถนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง แสดงได้ดังตารางที่ ๔.๒๕ ๔.๒๖ และ ๔.๒๗

ตารางที่ ๔.๒๕ นำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง

การบริหาร จัดการ	สถานที่	วิทยากร	การบริหารจัดการ
การเผยแผ่ศาสนา			
๑. การแสดงธรรมเทศนา การแสดงธรรมอย่างเป็นทางการ เน้นพิธีการ เช่น ต้องมีการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และจุดเทียนส่งธรรม เป็นต้น	- ที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกล ชุมชนจนเกินไป - มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังการแสดงธรรมเทศนาได้ อย่างเพียงพอ - มีการจัดธรรมาสน์ เทียนส่งธรรม คัมภีร์ และอื่นๆ ที่จำเป็น - กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ	- จะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนา - จะต้องมีความสามารถในการด้านการแสดงธรรมเทศนา ได้แก่ ปุจฉาวิสัชนา และธรรมาธิษฐาน - ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการเทศน์ และกำหนดวัตถุประสงค์ในการเทศน์แต่ละครั้ง	- ต้องวางแผน เตรียมเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับผู้เข้าฟัง - จะต้องวางแผน จัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณา ประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม
๒. การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม การแสดงธรรมโดยใช้ภาษาธรรมดาที่สื่อความหมายได้ง่าย ตัดรูปแบบและพิธีกรรมอย่างที่ใช้ในการเทศน์ออก	- ที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกล ชุมชนจนเกินไป - มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังบรรยายธรรมหรือการแสดงปาฐกถาได้อย่างเพียงพอ - มีการจัดอาสนสงฆ์ กับแสดนต์ (หากยื่นบรรยายธรรม) - กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ	- จะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะบรรยาย - จะต้องมีความสามารถในการบรรยาย - ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการบรรยายทุกครั้ง	- การวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์ - เตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยายให้เหมาะสมกับผู้ฟัง
๓. การฝึกปฏิบัติธรรม การฝึกจิตให้มีสติ โดยวิธีการที่แต่ละสำนักปฏิบัติธรรมกำหนดไว้	- ที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกล ชุมชนจนเกินไป - มีศาลาที่สามารถให้ฝึกปฏิบัติได้อย่างเพียงพอ - กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ	- จะต้องมีความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ - จะต้องมีความสามารถในการถ่ายทอด - จะต้องเตรียมร่างกายและจิตใจให้พร้อมก่อนสอน	- ต้องมีการพัฒนาพระวิปัสณาจารย์อย่างสม่ำเสมอ - มีการจัดระดับการฝึกปฏิบัติ เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่าแนวทางการบริหารจัดการเพื่อเผยแผ่ศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ใช้แนวทางการบริหาร ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านบริหารจัดการ เพื่อการเผยแผ่ศาสนา ๓ รูปแบบ คือ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม สำนักปฏิบัติธรรมจะต้องมีแนวทางในการบริหารจัดการดังนี้

แนวทางที่หนึ่ง การบริหารจัดการ **ด้านสถานที่** โดยการจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา สถานที่ที่ตั้งต้องเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังการแสดงธรรมเทศนาได้ อย่างเพียงพอ, มีการจัดธรรมาสน์ เทียนส่องธรรม คัมภีร์ และอื่นๆ ที่จำเป็น, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๒ การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม สถานที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังบรรยายธรรมหรือการแสดงปาฐกถาได้อย่างเพียงพอ, มีการจัดอาสนสงฆ์ กับเสตนด์ (หากยืนบรรยายธรรม), กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม สถานที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้ฝึกปฏิบัติได้อย่างเพียงพอ, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

แนวทางที่สอง การบริหารจัดการ **ด้านวิทยาการ** โดยเตรียมความพร้อมของวิทยาการให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา วิทยาการจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนา, มีความสามารถในการด้านการแสดงธรรมเทศนา ได้แก่ ปุจฉาวิสัชนา และธรรมาวิสัชนา, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการเทศน์ และกำหนดวัตถุประสงค์ในการเทศน์แต่ละครั้ง

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม วิทยาการจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะบรรยาย, มีความสามารถในการบรรยาย, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการบรรยายทุกครั้ง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม วิทยาการจะต้องมีความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ, มีความสามารถในการถ่ายทอด, จะต้องเตรียมร่างกายและจิตใจให้พร้อมก่อนสอน

แนวทางที่สาม การบริหารจัดการ **ด้านการบริหารจัดการ** โดยการบริหารให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา จะต้องวางแผนเตรียมเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับผู้ที่จะฟัง, จะต้องวางแผนจัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณาประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม จะต้องมีการวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์, ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยายให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม ต้องมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์อย่างสม่ำเสมอ, มีการจัดระดับการฝึกปฏิบัติ เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น

ตารางที่ ๔.๒๕ แนวทางการพัฒนาผู้นำของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ตามหลักอริยบท ๔

ด้านการบริหาร จัดการ คุณลักษณะที่ ต้องการ	สถานที่	วิทยากร	การบริหารจัดการ
๑. จันทะ	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม ควรมีความ ต้องการ ประารถนา ให้ สถานที่ของตนเอื้อต่อการ เผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรม เทศนา การปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ควร มีความรัก ความศรัทธาที่จะ บำรุงรักษาดูแลสถานที่	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม ควรมีความ ต้องการ ประารถนา ให้ วิทยากรในสถานปฏิบัติ ของตนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะ ในการสอนที่ดี และ สามารถพัฒนาศักยภาพ ของตนเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม ควรมีความ ต้องการ ประารถนา ให้การ บริหารจัดการสำนักปฏิบัติ ธรรมของตนดำเนินการได้ ตามแผน มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลบรรลุ วัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
๒. วิริยะ	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือ ปฏิบัติในการดูแล ปรับปรุง สถานที่ให้มีความเป็น ระเบียบ สบายๆ เหมาะแก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในทุกรูปแบบ	เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือ ศึกษาการเป็นวิทยากร ด้วยตนเอง เพื่อจะได้รู้จุด ดี จุดด้อย จุดที่ควรแก้ไข และพัฒนาเพิ่มเติม หมั่น พัฒนาตนเองอย่าง สม่ำเสมอ	เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องเป็น ผู้นำในการวางแผนการ ดำเนินงาน การประชุม การจัดตั้งคณะกรรมการ ดูแลด้านต่างๆ เพื่อ มอบหมายงานได้อย่าง เหมาะสม
๓. จิตตะ	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้อง จัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ ปฏิบัติธรรม ว่ามีอะไรควร ต้องปรับปรุง ซ่อมแซม ก่อนหลัง เช่น ห้องพัก ห้องน้ำ ห้องสุขา	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องดูแล เอาใจใส่การทำงานของ วิทยากรในสำนักฯ ของตน อย่างต่อเนื่อง เพื่อ ประเมินผลการทำงาน และปัญหาที่ควรพัฒนา ของวิทยากร	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องมีการ กำหนดวัตถุประสงค์ มี การวางแผนการ ดำเนินงาน การแบ่งงาน การควบคุม ติดตามผล วางแผนทั้งระยะสั้นและ ระยะยาว
๔. วิมังสา	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม จะต้องหมั่น สำรวจ ติดตามประเมินผล การพัฒนาสถานที่ว่าจากที่ ทำไปมีความสำเร็จมากน้อย แค่ไหน	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรมจะต้องหมั่น สำรวจ ติดตามประเมินผล การทำงานและการพัฒนา ตนเอง รวมทั้งวิทยากรใน สำนักฯ ของตน เพื่อการ พัฒนาต่อไปในอนาคต	เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนัก ปฏิบัติธรรม ต้องหมั่น ใคร่ครวญ พิจารณาสำรวจ การบริหารจัดการของตน รับฟังความเห็นของผู้อื่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข การบริหารจัดการต่อไป

จากตารางที่ ๔.๒๕ พบว่า แนวทางการบริหารจัดการโดยการพัฒนาผู้นำ อันได้แก่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จะต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่ต้องการตามหลัก ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา โดยแบ่งออกเป็นการบริหารใน ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดคุณสมบัติดังนี้

การพัฒนาที่หนึ่ง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปรรณนา ให้สถานที่ของตนเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรมเทศนา การปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ควรมีความรัก ความศรัทธาที่จะบำรุงรักษาดูแลสถานที่

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปรรณนา ให้วิทยากรในสถานปฏิบัติของตนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสอนที่ดี และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปรรณนา ให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของตนดำเนินการได้ตามแผน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การพัฒนาที่สอง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือปฏิบัติในการดูแลปรับปรุงสถานที่ให้มีความเป็นระเบียบ สบายะ เหมาะแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกรูปแบบ

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือศึกษาการเป็นวิทยากรด้วยตนเอง เพื่อจะได้รู้จุดดี จุดด้อย จุดที่ควรแก้ไข และพัฒนาเพิ่มเติม หมั่นพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องเป็นผู้นำในการวางแผนการดำเนินงาน การประชุม การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลด้านต่างๆ เพื่อมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่สาม คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ปฏิบัติธรรม ว่ามีอะไรควรต้องปรับปรุง ซ่อมแซมก่อนหลัง เช่น ห้องพัก ห้องน้ำ ห้องสุขา

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องดูแลเอาใจใส่การทำงานของวิทยากรในสำนักฯ ของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการทำงาน และปัญหาที่ควรพัฒนาของวิทยากร

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องมีการกำหนด วัตถุประสงค์ มีการวางแผนการดำเนินงาน การแบ่งงาน การควบคุม ติดตามผล วางแผนทั้งระยะสั้น และระยะยาว

การพัฒนาที่ดี คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิมังกสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผล การพัฒนาสถานที่ว่าจากที่ทำไมความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผลการทำงานและการพัฒนาตนเอง รวมทั้งวิทยากรในสำนักฯ ของตน เพื่อการพัฒนาต่อไปในอนาคต

ด้าน การบริหารจัดการเจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องหมั่นใคร่ครวญ พิจารณาสารวจการบริหารจัดการของตน รับฟังความเห็นของผู้อื่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการต่อไป

ตารางที่ ๔.๒๖ แนวทางการพัฒนาผู้เผยแพร่ศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ตามหลักอภิปาฐะ

การเผยแพร่ศาสนา	การแสดงธรรมเทศนา	การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม	การฝึกปฏิบัติธรรม
หลักอภิปาฐะ ๔			
๑. นันทะ	พระวิปัสสนาจารย์ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติและประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักแสดงธรรมเทศนา	พระวิปัสสนาจารย์ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม	พระวิปัสสนาจารย์ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักปฏิบัติ และมีความสามารถในการสอบอารมณ์
๒. วิริยะ	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องมีความรับผิดชอบ ขยันอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องมีความรับผิดชอบ ขยันอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องมีความรับผิดชอบ ขยันอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้
๓. จิตตะ	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องเอาใจใส่ต่อ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการแสดงธรรมเทศนาของตนเองได้	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องเอาใจใส่ต่อ บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการบรรยายธรรมของตนเองได้	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องเอาใจใส่ต่อ การฝึกสอนปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการสอนปฏิบัติธรรมของตนเองได้
๔. วิมังสา	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องพิจารณาผลของ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้งได้ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหน เพื่อนำมาปรับปรุงในการแสดงธรรมเทศนาครั้งต่อไป	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องพิจารณาผลของ การบรรยายธรรมในแต่ละครั้งได้ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการบรรยายธรรมครั้งต่อไป	พระวิปัสสนาจารย์ จะต้องพิจารณาผลของ การฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งได้ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า แนวทางการบริหารจัดการโดยการพัฒนาผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อันได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จะต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่ต้องการตามหลัก ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา โดยแบ่งตามการเผยแผ่ศาสนา ๓ รูปแบบ คือ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดคุณสมบัติ ดังนี้

การพัฒนาที่ห้า คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักแสดงธรรมเทศนา

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักปฏิบัติ และมีความสามารถในการสอบอารมณ์

การพัฒนาที่หก คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การพัฒนาที่เจ็ด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการแสดงธรรมเทศนาของตนเองได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการบรรยายธรรมของตนเองได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องเอาใจใส่ต่อ การฝึกสอนปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการสอนปฏิบัติธรรมของตนเองได้

การพัฒนาที่แปด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการแสดงธรรมเทศนาครั้งต่อไป

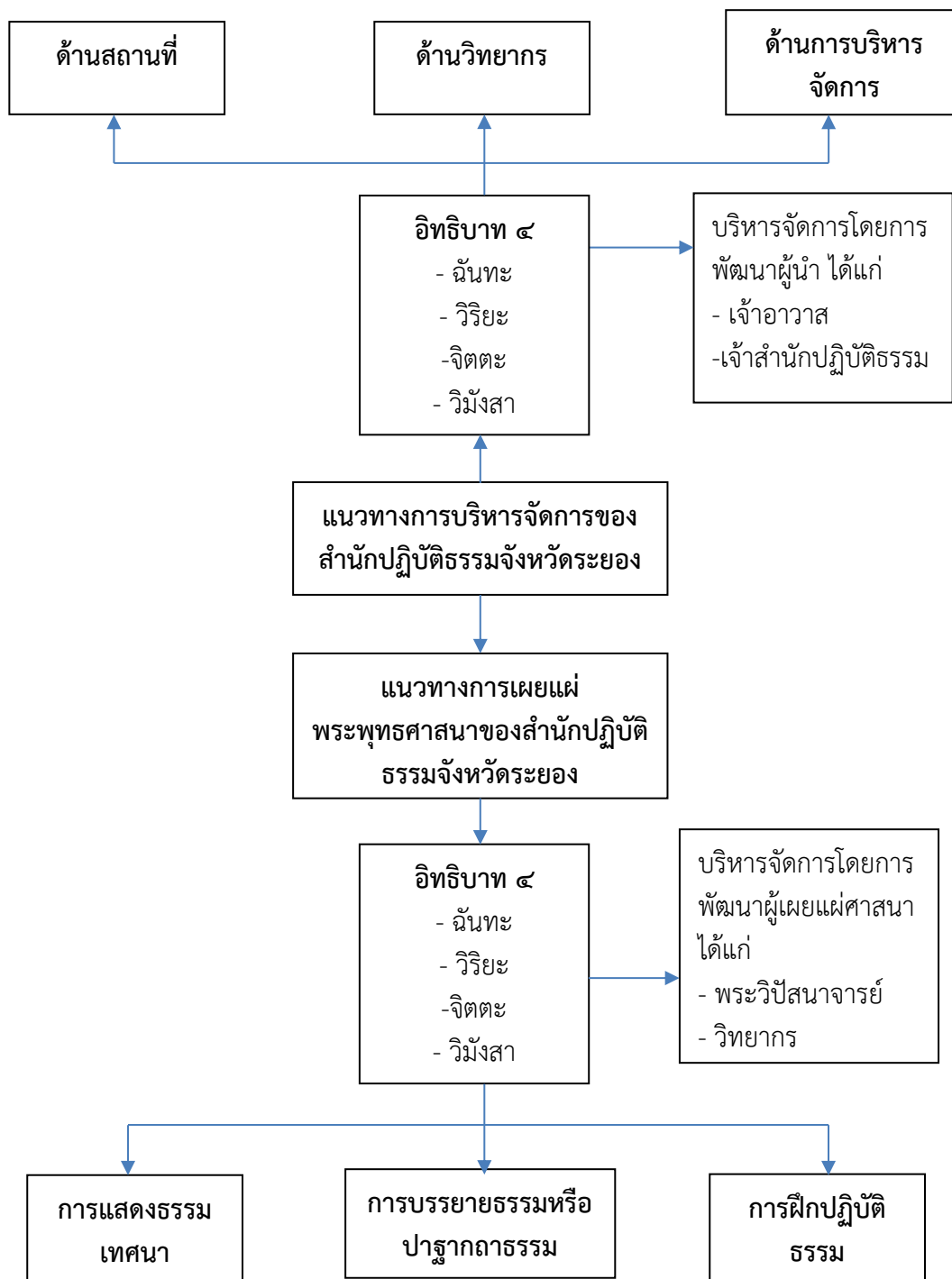
การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องพิจารณาผลของ การบรรยายธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการบรรยายธรรมครั้งต่อไป

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

๔.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) คือ วิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็น เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมพระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๗ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะและรูปแบบเบื้องต้นสำหรับการยืนยันข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดประชุมกลุ่มย่อย บันทึกเสียง และจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา รวมทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม จำนวน ๓๑๖ ชุด ได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ซึ่งสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย
ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ประกอบด้วย ๓ แนวทาง และ ๘ การพัฒนา คือ

แนวทางที่หนึ่ง การบริหารจัดการ **ด้านสถานที่** โดยการจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา สถานที่ที่ตั้งต้องเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังการแสดงธรรมเทศนาได้ อย่างเพียงพอ, มีการจัดธรรมาสน์ เทียนส่องธรรม คัมภีร์ และอื่นๆ ที่จำเป็น, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๒ การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม สถานที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังบรรยายธรรมหรือการแสดงปาฐกถาได้อย่างเพียงพอ, มีการจัดอาสนสงฆ์ กับเสตนด์ (หากยืนบรรยายธรรม), กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม สถานที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้ฝึกปฏิบัติได้อย่างเพียงพอ, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

แนวทางที่สอง การบริหารจัดการ **ด้านวิทยากร** โดยเตรียมความพร้อมของวิทยากรให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา วิทยากรจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนา, มีความสามารถในการด้านการแสดงธรรมเทศนา ได้แก่ ปุจฉาวิสัชนา และธรรมาวิสัชนา, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการเทศน์ และกำหนดวัตถุประสงค์ในการเทศน์แต่ละครั้ง

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม วิทยากรจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะบรรยาย, มีความสามารถในการบรรยาย, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการบรรยายทุกครั้ง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม วิทยากรจะต้องมีความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ, มีความสามารถในการถ่ายทอด, จะต้องเตรียมร่างกายและจิตใจให้พร้อมก่อนสอน

แนวทางที่สาม การบริหารจัดการ **ด้านการบริหารจัดการ** โดยการบริหารให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา จะต้องวางแผนเตรียมเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับผู้ฟัง, จะต้องวางแผนจัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณาประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม จะต้องมีการวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์, ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยายให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม ต้องมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์อย่างสม่ำเสมอ, มีการจัดระดับการฝึกปฏิบัติ เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น

การพัฒนาที่หนึ่ง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้สถานที่ของตนเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรมเทศนา การปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ควรมีความรัก ความศรัทธาที่จะบำรุงรักษาดูแลสถานที่

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้วิทยากรในสถานปฏิบัติของตนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสอนที่ดี และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของตนดำเนินการได้ตามแผน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การพัฒนาที่สอง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือปฏิบัติในการดูแลปรับปรุงสถานที่ให้มีความเป็นระเบียบ สบายะ เหมาะแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกรูปแบบ

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือศึกษาการเป็นวิทยากรด้วยตนเอง เพื่อจะได้รู้จุดดี จุดด้อย จุดที่ควรแก้ไข และพัฒนาเพิ่มเติม หมั่นพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องเป็นผู้ดำเนินการวางแผนการดำเนินงาน การประชุม การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลด้านต่างๆ เพื่อมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่สาม คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ปฏิบัติธรรม ว่ามีอะไรควรต้องปรับปรุง ซ่อมแซมก่อนหลัง เช่น ห้องพัก ห้องน้ำ ห้องสุขา

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องดูแลเอาใจใส่การทำงานของวิทยากรในสำนักฯ ของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมิณผลการทำงาน และปัญหาที่ควรพัฒนาของวิทยากร

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ มีการวางแผนการดำเนินงาน การแบ่งงาน การควบคุม ติดตามผล วางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว

การพัฒนาที่สี่ คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมิณผล การพัฒนาสถานที่ว่าจากที่ทำได้ไปมีความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผลการทำงานและการพัฒนาตนเอง รวมทั้งวิทยากรในสำนักฯ ของตน เพื่อการพัฒนาต่อไปในอนาคต

ด้าน การบริหารจัดการเจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องหมั่นใคร่ครวญ พิจารณาสำรวจการบริหารจัดการของตน รับฟังความเห็นของผู้อื่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการต่อไป

การพัฒนาที่ห้า คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้ง ปรียัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระ นักแสดงธรรมเทศนา

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษา หาความรู้ทั้งปรียัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการ เป็นพระนักบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้ง ปรียัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนัก ปฏิบัติ และมีความสามารถในการสอบอารมณ์

การพัฒนาที่หก คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ขยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความ รับผิดชอบ ขยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะ หน้าได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องมีความรับผิดชอบ ขยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การพัฒนาที่เจ็ด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ การแสดง ธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการแสดงธรรมเทศนาของตนเองได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ ต่อ บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการบรรยายธรรมของ ตนเองได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องเอาใจใส่ต่อ การฝึกสอน ปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการสอนปฏิบัติธรรมของตนเองได้

การพัฒนาที่แปด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการแสดงธรรมเทศนาครั้งต่อไป

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องพิจารณาผลของ การบรรยายธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการบรรยายธรรมครั้งต่อไป

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) คือวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร (Documentary research) และสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๗ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับพระภิกษุและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จำนวน ๑๑ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสนทนากลุ่มเฉพาะและรูปแบบเบื้องต้นสำหรับใช้ในการยืนยันข้อมูล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจัดประชุมกลุ่มย่อย บันทึกเสียง และจดบันทึก วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๑๖ คน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้คือค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ทั้งนี้จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญในแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดระยอง ตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดระยองมี ๓ รูปแบบ คือ ๑) การแสดงธรรมเทศนา ๒) การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม ๓) การฝึกปฏิบัติธรรม ซึ่งจากผลการวิเคราะห์ สามารถแบ่งลักษณะสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแต่ละรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

๑) การแสดงธรรมเทศนา มีลักษณะเด่น คือ การวางแผนระเบียบพิธีการเทศน์ในแต่ละงานมีความแตกต่างกัน จะต้องวางแผนจัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณา ประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาสน์แสดงธรรม การเตรียมเทียนประจำธรรมาสน์ แต่ละงานจะมีพิธีที่ต้องที่แตกต่างกัน, การกำหนดวัตถุประสงค์ของการเทศน์แต่ละครั้งเป็นสิ่งสำคัญจำเป็น ได้แก่ ๑) วิมุตติ ๒) อาณิสสจากการฟังธรรม ๕ ประการ, ลักษณะการเทศน์แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) บุคคลาธิษฐานเทศนา พรรณนาโดยยกบุคคลเป็นที่ตั้ง ๒) ธรรมาธิษฐานเทศนา พรรณนาโดยเน้นหลักธรรมเป็นที่ตั้ง, พระนักเทศน์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ๑. นักเทศน์ปฎิภาณ ไม่อ่านคัมภีร์ (นักเทศน์ปากเปล่า) แต่ถือหนังสือเทศน์เป็นคัมภีร์ประกอบไว้เพื่อเป็นการแสดงความเคารพ นักเทศน์แบบนี้ต้องมีความรู้และได้รับการฝึกฝนตนเองมาเป็นอย่างดี ๒. นักเทศน์อ่านคัมภีร์ หมายถึง การเทศน์ไปตามคัมภีร์ที่มีผู้แต่งไว้หรือที่ตนเองแต่งไว้แล้ว, พระนักเทศน์ต้องมีการเตรียมพร้อมขั้นพื้นฐานก่อนเทศน์ ได้แก่ เตรียมตัว เตรียมใจ เตรียมวิจัยผู้ฟัง และเตรียมหลักการเทศน์ ตามลำดับ

๒) การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม มีลักษณะเด่น คือ การวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์, การแสดงปาฐกถาธรรมเป็นการเทศน์แนวใหม่ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นการแสดงธรรมในวันสำคัญทางศาสนา หรือวันสำคัญอื่นๆ ของผู้มาเชิญไปบรรยาย, พระผู้บรรยายธรรมจะต้องเตรียมตัวให้พร้อม เช่น เตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยาย ให้เหมาะสมกับงานและผู้เข้าฟัง เตรียมตัวเองให้พร้อมที่จะบรรยาย, การแสดงปาฐกถาธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ฟังนำไปสู่กระประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง มีสติปัญญาในการดำเนินชีวิต

๓) การฝึกปฏิบัติธรรม มีลักษณะเด่น คือ ในภาพรวมการฝึกปฏิบัติมี ๕ รูปแบบ ๓ แนวทาง คือ รูปแบบรูปนาม รูปแบบพองยุบ รูปแบบพุทธโรธูปแบบบูรณาการของสำนักวัดหนองป่าพง รูปแบบผสมผสาน และแนวทางการฝึกปฏิบัติ การให้คำปรึกษา และการประเมินประสิทธิภาพการฝึกปฏิบัติ, ด้านการปฏิบัติใช้แนวพระไตรปิฎก ตามหลักมหาสติปัฏฐาน คู่มือสำนักพุทธ แต่รูปแบบจะขึ้นอยู่กับแต่ละสำนักปฏิบัติธรรม, สถานที่ในการฝึกปฏิบัติควรเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ มีความร่มรื่น, ควรมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ อย่างสม่ำเสมอ โดยให้อบรมในหลักสูตรต่างๆ เช่น เทคนิคการสอน วิธีการสอบอารมณ์ เป็นต้น, ระดับการฝึกอบรมแบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น พิจารณาจากกลุ่มผู้เข้าฝึกปฏิบัติ ตามลำดับ

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์แนวคิดหลักพุทธธรรมที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง พบว่า มีการนำหลักอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการพัฒนาผู้นำ และ ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา มีผลการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาผู้นำ อันได้แก่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จะต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่ต้องการตามหลัก ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา โดยแบ่งออกเป็นการบริหารใน ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดคุณสมบัติ ดังนี้

การพัฒนาที่หนึ่ง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปราบปราม ให้สถานที่ของตนเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรมเทศนา การปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ควรมีความรัก ความศรัทธาที่จะบำรุงรักษาดูแลสถานที่

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปราบปราม ให้วิทยากรในสถานปฏิบัติของตนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสอนที่ดี และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ปราบปราม ให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของตนดำเนินการได้ตามแผน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การพัฒนาที่สอง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือปฏิบัติในการดูแลปรับปรุงสถานที่ให้มีความเป็นระเบียบ สบาย สะอาด เหมาะแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกรูปแบบ

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือศึกษาการเป็นวิทยากรด้วยตนเอง เพื่อจะได้รู้จุดดี จุดด้อย จุดที่ควรแก้ไข และพัฒนาเพิ่มเติม หมั่นพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องเป็นผู้นำในการวางแผนการดำเนินงาน การประชุม การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลด้านต่างๆ เพื่อมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่สาม คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ปฏิบัติธรรม ว่ามีอะไรควรต้องปรับปรุง ซ่อมแซมก่อนหลัง เช่น ห้องพัก ห้องน้ำ ห้องสุขา

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องดูแลเอาใจใส่การทำงานของวิทยากรในสำนักฯ ของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมินผลการทำงาน และปัญหาที่ควรพัฒนาของวิทยากร

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ มีการวางแผนการดำเนินงาน การแบ่งงาน การควบคุม ติดตามผล วางแผนทั้งระยะสั้น และระยะยาว

การพัฒนาที่สี่ คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิม้งสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผล การพัฒนาสถานที่ว่าจากที่ทำไมมีความสำเร็จมากน้อยแค่ไหน

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผลการทำงานและการพัฒนาตนเอง รวมทั้งวิทยากรในสำนักฯ ของตน เพื่อการพัฒนาต่อไปในอนาคต

ด้าน การบริหารจัดการเจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องหมั่นใคร่ครวญ พิจารณาสารวจการบริหารจัดการของตน รับฟังความเห็นของผู้อื่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการต่อไป

๒) การพัฒนาผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา อันได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง จะต้องอาศัยหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อให้เกิดคุณลักษณะที่ต้องการตามหลัก ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิม้งสา โดยแบ่งตามการเผยแผ่ศาสนา ๓ รูปแบบ คือ การแสดงธรรม เทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ การฝึกปฏิบัติธรรม เพื่อให้เกิดคุณสมบัติ ดังนี้

การพัฒนาที่ห้า คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักแสดงธรรมเทศนา

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักปฏิบัติ และมีความสามารถในการสอบอารมณ์

การพัฒนาที่หก คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ขยันอดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การพัฒนาที่เจ็ด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการแสดงธรรมเทศนาของตนเองได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการบรรยายธรรมของตนเองได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องเอาใจใส่ต่อ การฝึกสอนปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการสอนปฏิบัติธรรมของตนเองได้

การพัฒนาที่แปด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการแสดงธรรมเทศนาครั้งต่อไป

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องพิจารณาผลของ การบรรยายธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการบรรยายธรรมครั้งต่อไป

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง พบว่า การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ประกอบด้วย ๓ แนวทาง และ ๘ การพัฒนา คือ

แนวทางที่หนึ่ง การบริหารจัดการ **ด้านสถานที่** โดยการจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา สถานที่ที่ตั้งต้องเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังการแสดงธรรมเทศนาได้ อย่างเพียงพอ, มีการจัดธรรมมาสน์ เทียนส่องธรรม คัมภีร์ และอื่นๆ ที่จำเป็น, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๒ การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม สถานที่ที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้นั่งฟังบรรยายธรรมหรือการแสดงปาฐกถาได้อย่างเพียงพอ, มีการจัด

อาสนสงฆ์ กับแสดนต์ (หากยื่นบรรยายธรรม), กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม สถานที่ตั้งเหมาะสมไม่ใกล้ ไม่ไกลชุมชนจนเกินไป, มีศาลาที่สามารถให้ฝึกปฏิบัติได้อย่างเพียงพอ, กลมกลืนกับธรรมชาติ สงบ ร่มรื่น เรียบง่ายเป็นระเบียบ

แนวทางที่สอง การบริหารจัดการ **ด้านวิทยาการ** โดยการเตรียมความพร้อมของวิทยาการให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา วิทยาการจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนา, มีความสามารถในการด้านการแสดงธรรมเทศนา ได้แก่ ปุจฉาวิสัชนา และธรรมาธิษฐาน, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการเทศน์ และกำหนดวัตถุประสงค์ในการเทศน์แต่ละครั้ง

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม วิทยาการจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะบรรยาย, มีความสามารถในการบรรยาย, ต้องมีการเตรียมความพร้อมก่อนการบรรยายทุกครั้ง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม วิทยาการจะต้องมีความรู้ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ, มีความสามารถในการถ่ายทอด, จะต้องเตรียมร่างกายและจิตใจให้พร้อมก่อนสอน

แนวทางที่สาม การบริหารจัดการ **ด้านการบริหารจัดการ** โดยการบริหารให้เหมาะสมกับการเผยแผ่ศาสนาแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. การแสดงธรรมเทศนา จะต้องวางแผนเตรียมเรื่องที่จะแสดงธรรมเทศนาให้เหมาะสมกับผู้ฟัง, จะต้องวางแผนจัดเตรียมพิธีการเทศน์ โดยพิจารณาประเภทของงานที่ไปเทศน์ ระยะเวลาในการเทศน์ การเตรียมเรื่องที่จะเทศน์ การจัดสถานที่ การจัดธรรมาส์แสดงธรรม

๒. การบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม จะต้องมีการวางแผนก่อนการแสดงปาฐกถาธรรม ได้แก่ การจัดสถานที่ ระยะเวลา ผู้เข้าฟัง ขั้นตอนพิธีการ การประชาสัมพันธ์, ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะบรรยายให้เหมาะสมกับผู้ฟัง

๓. การฝึกปฏิบัติธรรม ต้องมีการพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์อย่างสม่ำเสมอ, มีการจัดระดับการฝึกปฏิบัติ เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับพื้นฐาน ระดับปานกลาง และระดับเข้มข้น

การพัฒนาที่หนึ่ง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้สถานที่ของตนเอื้อต่อการเผยแผ่ศาสนาในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการแสดงธรรมเทศนา การปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ควรมีความรัก ความศรัทธาที่จะบำรุงรักษาดูแลสถานที่

ด้านวิทยาการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้วิทยาการในสถานปฏิบัติของตนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในการสอนที่ดี และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ยิ่งๆ ขึ้นไป

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีความต้องการ ประารถนา ให้การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของตนดำเนินการได้ตามแผน มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

การพัฒนาที่สอง คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือปฏิบัติในการดูแลปรับปรุงสถานที่ให้มีความเป็นระเบียบ สบายะ เหมาะแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในทุกรูปแบบ

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องลงมือศึกษาการเป็นวิทยากรด้วยตนเอง เพื่อจะได้รู้จุดดี จุดด้อย จุดที่ควรแก้ไข และพัฒนาเพิ่มเติม หมั่นพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องเป็นผู้นำในการวางแผนการดำเนินงาน การประชุม การจัดตั้งคณะกรรมการดูแลด้านต่างๆ เพื่อมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม

การพัฒนาที่สาม คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน ในการเอาใจใส่ดูแลสถานที่ปฏิบัติธรรม ว่ามีอะไรควรต้องปรับปรุง ซ่อมแซมก่อนหลัง เช่น ห้องพัก ห้องน้ำ ห้องสุขา

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องดูแลเอาใจใส่การทำงานของวิทยากรในสำนักฯ ของตนอย่างต่อเนื่อง เพื่อประเมิณผลการทำงาน และปัญหาที่ควรพัฒนาของวิทยากร

ด้านการบริหารจัดการ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ มีการวางแผนการดำเนินงาน การแบ่งงาน การควบคุม ติดตามผล วางแผนทั้งระยะสั้น และระยะยาว

การพัฒนาที่สี่ คือพัฒนาเจ้าอาวาส หรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

ด้านสถานที่ เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม จะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผล การพัฒนาสถานที่ว่าจากที่ทำไมความสำเร็จมาน้อยแค่ไหน

ด้านวิทยากร เจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมจะต้องหมั่นสำรวจ ติดตาม ประเมินผลการทำงานและการพัฒนาตนเอง รวมทั้งวิทยากรในสำนักฯ ของตน เพื่อการพัฒนาต่อไปในอนาคต

ด้าน การบริหารจัดการเจ้าอาวาส หรือ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องหมั่นใคร่ครวญ พิจารณาสารวจการบริหารจัดการของตน รับฟังความเห็นของผู้อื่น เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขการบริหารจัดการต่อไป

การพัฒนาที่ห้า คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **ฉันทะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปริยัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักแสดงธรรมเทศนา

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปรียัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักบรรยายธรรม หรือปาฐกถาธรรม

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร ต้องตั้งใจศึกษาหาความรู้ทั้งปรียัติ และประสบการณ์ทางปฏิบัติ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และพัฒนาศักยภาพตนเองในการเป็นพระนักปฏิบัติ และมีความสามารถในการสอบอารมณ์

การพัฒนาที่หก คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิริยะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องมีความรับผิดชอบ ชยัน อดทน ในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย อย่างเต็มที่ สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้

การพัฒนาที่เจ็ด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **จิตตะ** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการแสดงธรรมเทศนาของตนเองได้

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องเอาใจใส่ต่อ บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการบรรยายธรรมของตนเองได้

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องเอาใจใส่ต่อ การฝึกสอนปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้ง สามารถเห็นข้อบกพร่องในการสอนปฏิบัติธรรมของตนเองได้

การพัฒนาที่แปด คือพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ หรือ วิทยากร ตามหลัก **วิมังสา** แบ่งเป็น ๓ ด้าน ได้แก่

การแสดงธรรมเทศนา พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การแสดงธรรมเทศนาในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการแสดงธรรมเทศนาครั้งต่อไป

การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากรจะต้องพิจารณาผลของ การบรรยายธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการบรรยายธรรมครั้งต่อไป

การฝึกปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ หรือวิทยากร จะต้องพิจารณาผลของ การฝึกปฏิบัติธรรมในแต่ละครั้งได้ ว่าผู้เรียนมีความเข้าใจ หรือได้รับประโยชน์มากแค่ไหนเพื่อนำมาปรับปรุงในการสอนครั้งต่อไป

๕.๒ อภิปรายผล

การอภิปรายผลในการวิจัยครั้งนี้ จะกล่าวถึงแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักสงฆ์จังหวัดระยอง โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นสำคัญ และนำเสนอใจนำมาอภิปรายดังนี้

๑. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักสงฆ์จังหวัดระยอง พบว่า มี ๓ แนวทาง คือ แนวทางที่หนึ่ง การบริหารจัดการด้านสถานที่ แนวทางที่สอง การบริหารจัดการด้านวิทยากร และแนวทางที่สาม การบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการ ซึ่งหากบริหารจัดการทั้งสามด้านได้ดีจะส่งผลถึงคุณภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดระยองด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภทฺโท)^๑ ศึกษาวิจัยเรื่องประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ด้านการบริหารจัดการ ขาดการจัดทำสถิติและข้อมูลการปฏิบัติธรรม ขาดการประชาสัมพันธ์ต่อเนื่อง และการดูแลสถานที่ไม่ทั่วถึง ด้านวิทยากร มีจำนวนน้อย ขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงและการทำกิจกรรมใช้เวลานานเกินไป ด้านสถานที่ ไม่ค่อยสะอาด ที่พักและห้องน้ำไม่เพียงพอ ข้อเสนอแนะการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ ด้านการจัดการควรมีการจัดทำสถิติเพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงพัฒนาต่อไป และมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ด้านวิทยากร ควรเพิ่มจำนวนให้มากขึ้น และมีการจัดอบรมเพื่อเพิ่มความรู้แก่วิทยากร ด้านสถานที่ ควรเพิ่มจำนวนห้องน้ำและห้องพักให้เพียงพอกับผู้ปฏิบัติธรรม และดูแลเรื่องความสะอาดเพิ่มขึ้น

๒. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักสงฆ์จังหวัดระยอง พบว่า มี ๘ การพัฒนา แบ่งเป็น การพัฒนาผู้นำ อันได้แก่ เจ้าอาวาส และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และ ด้านการบริหารจัดการ และ ๒) พัฒนาผู้เผยแผ่ศาสนา อันได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์ และวิทยากร ในการเป็นผู้เผยแผ่ศาสนา ๓ รูปแบบ คือ การแสดงธรรมเทศนา การบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และการฝึกปฏิบัติธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหากังวาน ธีธมฺโม(ศรชัย)^๒ ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พบว่า สภาพทั่วไปของการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๕ มีจุดแข็งคือ มีการส่งเสริมให้มีการศึกษา ปรียัติธรรมและอบรมภาคปฏิบัติภาวนาธรรมแก่พระภิกษุสามเณรภายใน

^๑ พระครูภาวนารัตนาภรณ์ (กำพล สิริภทฺโท), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๓๕-๔๐.

^๒ พระมหากังวาน ธีธมฺโม(ศรชัย), “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

วัด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความเอาใจใส่ในการเผยแผ่พระธรรม คณะสงฆ์สนับสนุนการอบรม หลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาวิธรหนึ่ง

๓. แนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักสงฆ์จังหวัดระยอง พบว่า มี ๘ การพัฒนา แบ่งเป็น การพัฒนาผู้นำ อันได้แก่ เจ้าอาวาส และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม และพัฒนาผู้เผยแผ่พระศาสนา อันได้แก่ พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร เพื่อให้เกิดคุณลักษณะอิทธิบาท ๔ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งพบว่าสามารถพัฒนาเจ้าอาวาส และเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ในการบริหารจัดการ ๓ ด้านได้ คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ และสามารถพัฒนา พระวิปัสสนาจารย์และวิทยากร ในการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีคุณภาพได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสุนทรสุตสาร (พยุ่ง กตปุญโญ)^๓ ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ๑) การวางแผนตามหลักอิทธิบาท ๔: พระสังฆาธิการมีความพอใจในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวางแผน ไม่ละเลยทั้งวัสดุอุปกรณ์การดำเนินงานด้วยการกำหนดแบบแปลน รูปทรงลักษณะ หลักเกณฑ์การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม รับผิดชอบงานอยากทำงานการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมก่อสร้างหรือการบูรณปฏิสังขรณ์ ด้วยความขยันทำงานตามเวลา มีการตั้งใจ มีวิสัยทัศน์หัวหน้าทีมงานเป็นผู้ประสานงานในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม โดยมีเกณฑ์ที่สามารถตรวจสอบได้เตรียมพร้อมพัฒนาการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม อย่างรอบครอบ ๒) การจัดองค์การตามหลักอิทธิบาท ๔: การกำหนดการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ความพร้อมของวัด ศาสนสถาน จัดกำลังคนและจัดเตรียมทรัพยากรให้เพียงพอต่อการดำเนินการก่อสร้าง การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ด้วยการศึกษาศาสตร์และศิลป์ จัดการก่อสร้างและการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ทั้งรูปทรงแบบเก่าและรูปทรงแบบประยุกต์ขึ้นมาใหม่ พุทธพยานในการสนับสนุนแก่ผู้มาทำงานในสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจ ๓) การบริหารบุคคลตามหลักอิทธิบาท ๔: ได้ศึกษาข้อมูล วิธีการ ความต้องการของบุคลากร การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และการบูรณปฏิสังขรณ์วัดด้วยความพึงพอใจ วิธีการแก้ไขปัญหาลดอุปสรรคในการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดตามงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ หัวหน้าทีมงานเข้าใจกลยุทธ์ในการดำเนินการ และดูแลงานการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง วิเคราะห์สิ่งแวดล้อมของวัดเพื่อให้การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมดำเนินการก่อสร้างหรือการบูรณปฏิสังขรณ์วัดบรรลุผล เช่น จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรค ๔) การอำนวยการตามหลักอิทธิบาท ๔: กำหนดขั้นตอนวิธีการ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมและระยะเวลา จัดสรรทรัพยากรที่จำเป็นทั้งในด้านบุคคลเครื่องมืองบประมาณ การสื่อสารกับผู้บริหารทุกระดับเพื่อให้ทราบภาระเบี่ยงเบนการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม หรือการบูรณปฏิสังขรณ์วัด รับรู้ผลของการตรวจสอบการดำเนินการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม และการบูรณปฏิสังขรณ์วัด มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัด เป็นผู้ทำหน้าที่ในการปฏิบัติงานให้มีความเหมาะสมกับวิธีการจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ๕) การควบคุมตามหลักอิทธิบาท ๔: การจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ประเมินจากผู้สนับสนุน จากการติชมของผู้เกี่ยวข้อง การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมมีการควบคุม การวางแผน จัดองค์การ บริหาร อำนวยการ ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับ

^๓ พระครูสุนทรสุตสาร (พยุ่ง กตปุญโญ), “การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

ทีมงาน เพื่อการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์วัด พระสังฆาธิการเข้าใจภาระหน้าที่ของตนที่จะต้องดำเนินการ การจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัดให้มีความเหมาะสม ดูแลภาระหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบอย่างรอบรอบต่อการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมวัด

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ผู้วิจัย ได้นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. ควรให้คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรจัดตั้งแมกองวิปัสสนาเป็นองค์กรดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมโดยตรง เทียบเท่ากับแมกองบาลีสนาฬิกาสนามหลวง และแมกองธรรมสนามหลวง ให้มีการกำหนดนโยบายการบริหารจากองค์กร เมื่อองค์กรใหญ่เกิดขึ้น มีนโยบายกำหนดให้แมกองที่ใด คัดเลือกวัดแล้วบริหารจัดการเชิงพุทธ ช่วยให้คำแนะนำสั่งสอนดูแลการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั่วประเทศ แล้วก็มีการตรวจสอบการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์อยู่ตลอดเวลา

๒. ควรให้คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีการส่งเสริมการอบรมพระภิกษุสามเณร หลักสูตร พระวิปัสสนาจารย์ให้ทั่วถึง และจริงจัง เพื่อส่งเสริมบุคลากรให้ปฏิบัติ โดยเฉพาะเอาตั้งแต่ ๓ พรรษาขึ้นไป เขาฝึกอบรมให้มากกว่านี้ ปัจจุบันจะเอาแต่พระที่เป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ พระครูสัญญาบัตร ไปเขาอบรมซึ่งทานไม่ค่อยวาง

๓. ควรเจาสักกปฏิบัติธรรม ควรการศึกษาแบบการออกแบบบริเวณสถานที่ แล้วนำมาปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณสถานที่สำนักให้ร่มรื่น สะอาด เหมาะแก่การปฏิบัติธรรมมากขึ้น โดยให้ผู้นำปฏิบัติธรรมมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ เพื่อปลูกจิตสำนึกให้มีความเป็นเจ้าของ และช่วยพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้มีโอกาสเจริญเติบโต

๔. ควรให้หน่วยงานรัฐ และคณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม ควรมีประสานความร่วมมือให้มีการจัดตั้งธนาคารพระพุทธศาสนาประจำประเทศไทย เพื่อเป็นแหล่งทุนการกุศลสำหรับสำนักปฏิบัติธรรม ในอัตราดอกเบี้ยที่เหมาะสม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ควรจัดการสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละสำนัก ควรมีการประสานความร่วมมือกัน มีการจัดโครงการ อบรมปฏิบัติธรรมรวมกัน มีการประชุมวางแผนงานทั้งก่อนและหลักโครงการแต่ละโครงการรวมกัน

๒. ควรจัดการเจ้าสำนักปฏิบัติต้องมีความมีความจริงใจ ตั้งใจ สนับสนุน เผยแผ่งานปฏิบัติธรรม อย่างต่อเนื่อง สนับสนุนพระสงฆ์ในสำนักใดปฏิบัติธรรมเป็นประจำ ส่งเสริมพระวิปัสสนาจารย์ให้ได้รับ การอบรม/ดูงาน เป็นประจำ

๓. ควรจัดการสำนักปฏิบัติธรรม ควรมีการจัดการเป็นนโยบายเชิงรุก เขาไปในสถานที่ต่างๆ เช่น โรงเรียน โรงพยาบาล เป็นต้น พร้อมทั้งปรับสถานที่ปฏิบัติธรรมให้มีคุณภาพ และประสิทธิภาพมากขึ้น

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

หากมีการวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในลักษณะต่อไปนี้

๑. ควรศึกษาจากกลุ่มประชากร หรือกลุ่มตัวอย่างที่มากกว่านี้ เช่น ระดับภาค เป็นต้น เพื่อศึกษาข้อมูลว่ามีกลยุทธ์การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม มีความเหมือน หรือแตกต่างจากการวิจัยครั้งนี้

๒. ควรศึกษาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม โดยมุ่งเน้นในด้านต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อนามาประยุกต์ใช้กลยุทธ์ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมต่อไป

๓. ควรศึกษาประสิทธิผลในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาวิธีการและรักษารูปแบบ รวมถึงส่งเสริมโครงการปฏิบัติธรรม ให้คงอยู่เป็นโครงการพัฒนาสังคมให้ได้รับความสุขต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

กระทรวงศึกษาธิการ. หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๔๘.

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และกระทรวงศึกษาธิการ. ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกระทรวงกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชาญชัย อาจินสมาจาร. การบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม, ๒๕๔๐.

เผ่าไม้แห้ง-เผ่าทาร์ก. ฝากไว้กับกาลเวลา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตะวันออก, ๒๕๔๖.

ติน ปรัชญพฤทธิ์. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙.

ถวิล เกื้อกลางค์. การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- บุญศรี พานะจิตต์. **ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ประเวศ วะสี. **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.
- ประสาร ทองภักดี. **ศึกษาศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.
- ปิ่น มุทุกันต์. **มมสวาง**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๔๓.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยุทธ์ ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคฺปญฺโญ). **การคณะสงฆ์และการพระศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอส.อาร์.พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๘.
- พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี). **ธรรมปริทัศน์ “๔๖”**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระปลัดสมชาย กนตสีโล. **“คู่มือนักเผยแผ่”**. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๕.
- พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยุทธ์ ธมฺมจิตโต). **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙.
- พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล). **การบริหารวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๘, นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ ฐิตธฺาโณ). **พุทธวิธีเผยแผ่พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : พรศิวกการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตตโสภโณ). **พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.
- พระอุบาลีคุณูปมาจารย์. **ตำนานวัดไร่ขิง**. กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๔๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก**. นนทบุรี : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น. **คู่มืออบรมนักเทศน์**. ขอนแก่น : คลัง
น่านาวิทยา, ๒๕๔๕.

มาณพ พลไพรินทร์. **การบริหารกิจการคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดชุดิมาการพิมพ์, ม.ป.ป.

มูลนิธิกฤษฎาปัญญานันท์. **ปัญญานันท์ ๙๔**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

รศ.กมล ฉายาวัดนะ. **พระธรรมญาณมุนี ๘๓**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด
, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.

วนิช สุธารัตน์. **ความคิดและความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๗.

วสิน อินทสระ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญกิจ, ๒๕๔๕.

วิโรจน์ สารรัตน์. **การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์ทิพย์วิสุทธิ, ๒๕๔๒.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด,
๒๕๔๕.

เศวณิต เศณนานนท์. **ภาวะผู้นำ (Leadership)**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐาน
การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑.

สมคิด บางโม. **องค์การและการจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : วิทย์พัฒน์, ๒๕๔๕.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการ
ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๐.

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ). **การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. คู่มือพระสังฆาธิการ
ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา,
๒๕๔๐.

สาคร สุขศรีวงศ์,ดร.. **การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๖, กรุงเทพมหานคร : บริษัท
จี. พี. ไชเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. **ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
พ.ศ. ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท จรัสสินทวงศ์
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, กรุงเทพมหานคร : มหาม
กุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุธี สุทธิสมบูรณ์และสมาน รัชสิโยภิญญ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๔๖.

สุปรีชา กมลาคณ์. **กลยุทธ์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕.

สุเมธ แสงนิมิต. **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : ส.เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒.

เสถียร พันธรั้ง, **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพมหานคร : ผดุงพิทยการพิมพ์, ๒๕๔๖.

(๒) บทความ

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “วันมาฆบูชา”, **พุทธจักร**, ปีที่ ๕๘ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๗).

พระสุธีวรญาณ (ณรงค์ จิตฺตโสภโณ), **พุทธศาสตร์ปริทัศน์ รวมผลงานทางวิชาการเกี่ยวกับพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. “แนวทางพระพุทธศาสนาที่อาจนำมาใช้ในการจัดการศึกษาและการบริหารสถานศึกษา”, ใน **หัวใจของการศึกษาศาสนาต้องเป็นรากฐาน**. (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์, ๒๕๓๘) : ๙๗.

(๓) วิทยานิพนธ์ : รายงานการวิจัย

ดวงกมล ทองคนารักษ์, “รูปแบบโครงการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมสำหรับชาวต่างประเทศในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

บรรจง โสตาดีและคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาศักยภาพปฏิบัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บัญญัติ นาคมุจลินท์, “วิเคราะห์การบริหารองค์กรในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดอุทัยธานี”. **พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ผศ.ทงศ์ ลำประไพ และนางสาวนารัตน์ พลจิตต์, “การใช้ปัจจัยแวดล้อมวิธี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูญาณเพชรรัตน์ (เทวินทร์ ปิยทสฺสี), “ยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อเยาวชน”.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิตสาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูปลัดสุวัฒนวิจิตรคุณ (ไสว โชติโก) และคณะ, “วิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระครูภาวนาโสภิต (บุญรัตน์ เมืองวงศ์), “การบริหารการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา”
ปริญาญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยปทุมธานี, ๒๕๕๓.
- พระครูวิสุทธาณันทคุณ (สุรศักดิ์ วิสุทธาจาโร), “การบริหารจัดการวัดเพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระครูศรีรัตนธรรมนิเทศ (ปกานนท พิลานันท์), “รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติ กัมมัฏฐานของผู้นำชาวพุทธในประเทศไทยอังกฤษ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์ สุจิณโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภาค ๒”. **ปริญาญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระปลัดวรญาณ อัครวชิโร, “การพัฒนาการบริหารจัดการวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในยุคโลกาภิวัตน์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหากังวาล ธีรธมโม, “การพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาบุญช่วย สิริธโร และคณะ, “การนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาไปใช้ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยครอบครัวในชุมชนเข้มแข็งเพื่อป้องกันและลดปัญหายาเสพติดของเด็กและเยาวชน”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.
- พระมหาประสาน อนุวตฺโต (ทัศนารุณพงศ์), “การพัฒนา รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาวิชัย ปุณณภาโณ และคณะ, “การศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทของไทยในประเทศไทยสหรัฐอเมริกา”. **รายการงานวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

แมชีเนิร์ชมา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์, “พุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

อุทัย สติมั่น, “การพัฒนาารูปแบบการจัดองค์ความรู้สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ :

จันทร์ธานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (ม.ท.ป, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.

พระปลัดสมชาย กนต์ลีโล. “คู่มือนักเผยแผ่”. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๕.(อัดสำเนา).

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **รายชื่อวัดในจังหวัดระยอง (Ratchaburi)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki>. [๒๔ มีนาคม ๒๕๕๔].

๒. ภาษาอังกฤษ :

Simon A Herbert. **Public Administration**. New York :Alfred A Knopf, 1966.

Koontz, Harold and Heize Weihrich. **Essential of management**. 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990.

Price, Alan. **Human Resource Management In a Business Context**. 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004.

Luther Gulick and Lyndall Urwick. **Papers on the Science of Administration**. New York : Institute of Public Administration, 1937.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๓. สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

นางชวัลกร ญีบแหลม หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายชาญณรงค์ เจนจบ หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายทองศักดิ์ ยนต์ตัน หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายธนาศักดิ์ คอวนิช หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารย์ธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ (ประสิทธิ์ ฐานวิโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูพิพัฒน์ชยาภรณ์ (วันชัย ฐานิสโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนทธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอนิคมน้ำพัฒนา ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูพิศาลสุตากร (อานวย สิริมงคล) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา ร่องเจ้าคณะอำเภอกาหลง รูปที่ ๑ ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสิริภาวนานุกโยค (ชวน ชยโกโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก ร่องเจ้าคณะจังหวัดระยอง ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสุทัศน์ธรรมาภิรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู ร่องเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสุนทรวรวัฒน์ (อุดร วรธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูโสภิตปัญญาก (เชาวลิตร์ ชิตงโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) ร่องเจ้าคณะอำเภอเมือง ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระญาณรังสี (แจ่ม กตปุญโญ) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติโกโร ป.ธ. ๗) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระโบราณพิทักษ์ (หัตไทย วิสุทธิสาโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) ๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

๔. สันทนากลุ่มเฉพาะ

นางทองมี เฝียบแหลม ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นางบุญมี วงษ์ไพศาล ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ ทังโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสังวรญาณวงศ์ (พงศ์วุฒิ ญาณสวโร) เจ้าอาวาสวัดหนองโสน ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสิริธรรมสุธี (ธรา ธมฺมธโร) เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสุนทรธรรมวาทิ (ธนู สิริธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดสีร์มัน ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระครูสุวรรณพุทธิคุณ (สมพงษ์ ธมฺมวิริโย) เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูผา ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระมหาวิระชัย ชยวิโร, ดร. เจ้าคณะตำบลวังจันทร์ เจ้าอาวาสวัดคลองบางบ่อ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระมหาแสง อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

อาจารย์ ดร.ธิตวุฒิ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

๑. อาจารย์ ดร.ยุทธนา ปราณีต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๐

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต

ด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแก้ไขเครื่องมือวิจัยแล้ว

(ดร.พิเชฐ ทังโต)
๒๕๙/๑๐/๒๕

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๐

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุมัติครุฑตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เดิศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุมัติขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๐๘๖๐/๑๖
ดร.เดิศักดิ์ ทองอินทร์
๑๔ ก.ย. ๕๙

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโด)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๓๐๕.๒/๒๐๐

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.บุษกร วัฒนบุตร

ด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จนทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออัญมโทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

รองอธิการบดี, รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ตรวจแก้ไขเครื่องมือการวิจัยเรียบร้อยแล้ว

อ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร
๒๗ / ๙ / ๕๙

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๐

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ยุธนา ปราณีต

ด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออโนโมนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ตรวจแล้ว

(อาจารย์ ดร.ยุธนา ปราณีต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๙ ก.ย. ๕๙

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๐

วันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๕๙

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช

ด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออโนนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ดร.ธัชชนันท์

(ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช)

ภาควิชารัฐศาสตร์ มจร

15/๙๔/๒๕๕๙

ภาคผนวก ค
การวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ(IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่องการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ข้อ ที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัด ระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
	๑. ด้านฉันทะ								
๑	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดทำระบบสำนัก ปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับนโยบายของ ส่วนกลางคณะสงฆ์	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการติดต่อประสานงานกับ วัดตามลำดับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสำนัก ปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘	ใช้ได้
๓	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการเสริมสร้างบุคลากร โดยเน้นในเรื่องของศีลธรรมจรรยา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ทำงานด้วยใจรัก ต้องทุ่มเท ให้กับงานเพราะเห็นแก่ประโยชน์จริงๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการประเมินผลการ ปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดจุด แข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคอื่นๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านวิริยะ								
๖	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการมอบหมายให้บุคคล ต่างๆอย่างถูกต้องและเหมาะสมและมุ่งพัฒนา บุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง	+๑	+๑	๐	+๑	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๗	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ต้องตั้งใจจัดการปฏิบัติ ธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการส่งไปศึกษาดูงานจาก สำนักที่เขาประสบความสำเร็จ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ ที่	การ บริหาร จัด การ เพื่ อ การ เผย แฉ พระ พุทธ ศาสนา ของ สำ นั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม จั ง หั ว ระ ยอง	ผู้ เชี่ยว ชาญ / คน ที่					สรุ ป และ แผล ผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
๙	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ แก่ไข ปัญหา อุป สรรค ใน การ ทำ งาน ได้อย่าง ถูก ต้อง ตาม สถาน การณ์ ที่ เปลี่ ย น แปร อย่าง รวด เร็ว ใน ยุค บั จจุ บั น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ ได้
๑๐	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ ประสาน งาน และ ร่ว ม งาน กับ ผู้ ภู มิ ภู มิ ตี ง งาน ได้อย่าง ดี ตลอด จน ปก ครอง ผู้ ไ้ บั ง คับ ปัญ ชาติ ด้วย ความ ยุติ ธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ ได้
	๓. ด้าน จิต ติ								
๑๑	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ ปรับ ปรุ ง ระบบ กลไก ของ สำ นั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม ให้ มี การ เชื่อม โยง ประ สาน งาน กัน ทั้ง ภาย ใน ภาย นอก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ ได้
๑๒	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี เทคนิ ค การ พัฒนา องค์ กร ที่ นำ มา ใช้ ควร เสริม ด้วย ประส บ การณ์ ที่ ได้ จาก กิ จ กรรม การ เรียน รู้ ที่ เกิด ขึ้น ภาย ใน องค์ กร	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ ได้
๑๓	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ แบ่ง งาน กัน ทำ โดย การ จัด สรร งาน และ มอบ หมาย งาน นั้น ให้ แก่ บุ คคล ผู้ รับ ผิด ชอบ	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ ได้
๑๔	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ เสริม สร้าง ให้ มี บุ คคล การ ที่ ทำ หน้า ที่ ทด แทน กัน ได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐ ๐	ใช้ ได้
๑๕	เจ้าสำนั ก ภู มิ ภู มิ ธรรม มี การ กำหนด กฎ เกณฑ์ ตา ราง กิ จ กรรม และ ตา ราง เวลา ให้ แน่น โนน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐ ๐	ใช้ ได้

ข้อ ที่	การ บริหาร จัด การ เพื่ อ การ เผย แฉ พระพุทธรศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัด ระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
	๔. ด้านวิม้งสา								
๑๖	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดการพัฒนาบริเวณ อาคารสถานที่เสนาสนะของสำนักปฏิบัติธรรมให้ สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความ ต้องการ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการควบคุมระดับกลวิธี ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามผลการ ปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนกลวิธี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการทำให้สำนักของตน มี ความเหมาะสม มีระเบียบ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดการที่เป็นระบบ มี คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม การทำให้สำนักของตน มี ความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ ที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
	๑. ด้านการแสดงธรรมเทศนา								
๑	พระวิปัสสนาจารย์ เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยาหรือศาสนพิธี	+๑	+๑	+๑	๐	+๑	๔	๐.๘	ใช้ได้
๒	พระวิปัสสนาจารย์ ควบคุมใจให้มีสมาธิ มีใจปลอดโปร่ง สร้างความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหวกังวล พรรณนาว่าในใจไปเป็นตอนๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	พระวิปัสสนาจารย์ รู้ลักษณะคนฟัง และเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	พระวิปัสสนาจารย์ เทศนาตามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ก็ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	พระวิปัสสนาจารย์ มีการแสดงหรือบอก การชี้แจงแนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยังไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มั่นใจยิ่งขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม								
๖	พระวิปัสสนาจารย์ ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	พระวิปัสสนาจารย์ ต้องเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะใช้ในการบรรยายธรรม ซึ่งรวมถึงเทคนิคการสื่อสารเครื่องมือที่ใช้ในการเผยแผ่ ให้น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ในครั้งต่อไป	๐	+๑	+๑	+๑	+๑		๐.๘	ใช้ได้
๘	พระวิปัสสนาจารย์ การให้พรก็ใช้การอวยพรด้วยภาษาปัจจุบันที่สละสลวย เช่น บทกลอน บทกวี ข้อคิดเตือนใจฝากให้ปฏิบัติผสมกับหลักพุทธธรรม ยิ่งทำให้น่าสนใจและประทับใจยิ่งขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙	พระวิปัสสนาจารย์ รับอาราธนาบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	พระวิปัสสนาจารย์ สอดแทรกธรรมะเข้าไปในเรื่องราวนั้นๆ ไม่ได้กล่าวธรรมะล้วนๆ เพื่อให้ผู้รับ								

	ฟังมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เห็นประจักษ์ได้ ทำให้การ ปราชญ์ธรรมมีความน่าสนใจมากขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๓. ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ								
๑๑	พระวิปัสสนาจารย์ มีรูปแบบการอบรมปรับให้ สอดคล้องกับยุคสมัย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒	พระวิปัสสนาจารย์ มีการให้คำปรึกษาและการแนะ แนวแก่ผู้ปฏิบัติ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓	พระวิปัสสนาจารย์ จัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้น ความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้น สิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔	พระวิปัสสนาจารย์ มีรูปแบบปฏิบัติธรรมของแต่ละ สำนักมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	พระวิปัสสนาจารย์ นำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรม ขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่ เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิธีภาวนาหรือบำเพ็ญ กัมมัฏฐาน	+๑	+๑	+๑	+๑	๐	๔	๐.๘	ใช้ได้

ข้อ ที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
	๑. ด้านสถานที่								
๑	สำนักปฏิบัติธรรม มีความสะอาด ร่มรื่นมีที่พัก จำนวนเพียงพอ เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจาก ภายนอก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรม ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรม และฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานได้อย่างเพียงพอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	สำนักปฏิบัติธรรม มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรม มีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่แออัดจนเกินไป	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	สำนักปฏิบัติธรรม มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตาม เพศของผู้ใช้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	สำนักปฏิบัติธรรม มีโรงฉัน โรงครัว มีห้องน้ำ ห้อง สุขาที่สะอาดและเพียงพอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านวิทยากร								
๖	วิทยากรมีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	วิทยากรผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระ วิปัสสนาจารย์และสามารถตอบข้อซักถามสอบ อารมณ์กัมมัฏฐานได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	วิทยากรมีความสามารถในการเทศนา และบรรยาย ธรรมเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙	วิทยากรสามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธ ธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนิน ชีวิตได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐	วิทยากรพระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมี ความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างที่ดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ ที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC.	แปล ผล
	๓. ด้านการบริหารจัดการ								
๑๑	สำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็น ความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒	สำนักปฏิบัติธรรม มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓	สำนักปฏิบัติธรรม มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำ ดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวก ต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔	สำนักปฏิบัติธรรม มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบ ปฏิบัติของวัดหรือสำนัก ที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสาร เผยแผ่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕	สำนักปฏิบัติธรรม มีการประชาสัมพันธ์การจัด โครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และมีการ จัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่าง เป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ง
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่อา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง โชติกโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัด
 ระยอง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

มินต์ให้สมภาร
 พระเทพสิทธิเวที

(พระเทพสิทธิเวที)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเนินพระ
 เจ้าคณะจังหวัดระยอง
 ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาคผนวก ฉ
แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๕ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้านคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอิทธิบาท ๔

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

ตอนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์

นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ตามความเป็นจริง

๑. สถานภาพ

☐ บรรพชิต

☐ คฤหัสถ์

๒. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๓. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี

☐ ๒๐ - ๓๐ ปี

☐ ๓๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕๑ - ๖๐ ปี

☐ ๖๑ ปีขึ้นไป

๔. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ ปริญญาโท

☐ ปริญญาเอก

๕. จำนวนครั้งที่เคยเข้าร่วมปฏิบัติธรรม

☐ ๑ - ๕ ครั้ง

☐ ๖ - ๑๐ ครั้ง

☐ ๑๑ ครั้งขึ้นไป

๖. ที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

☐ จังหวัดระยอง

☐ กรุงเทพมหานครและปริมณฑล

☐ ต่างจังหวัด

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ รูปแบบคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองว่าท่านมีความคิดเห็นในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีการเผยแผ่อยู่ในระดับมากที่สุด
 ๔ หมายถึง มีการเผยแผ่อยู่ในระดับมาก
 ๓ หมายถึง มีการเผยแผ่อยู่ในระดับปานกลาง
 ๒ หมายถึง มีการเผยแผ่อยู่ในระดับน้อย
 ๑ หมายถึง มีการเผยแผ่อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๑. ด้านการแสดงธรรมเทศนา					
๑.	เรียนรู้วิชาการต่างๆ ให้ถูกต้องตามขั้นตอนของจรรยาหรือศาสนพิธีที่เกี่ยวกับการเทศน์					
๒.	ควบคุมใจให้มีสมาธิ มีใจปลอดโปร่ง สร้างความเชื่อมั่น ไม่หวั่นไหวกังวล พรรณนาว่าในใจไปเป็นตอน ๆ					
๓.	รู้ลักษณะคนฟัง และเลือกวิธีการเทศนาให้เหมาะสมกับคนฟัง					
๔.	ให้เทศนาถามในเบื้องต้น ในท่ามกลาง และในที่สุด ก็ต้องอธิบายตามพุทธวิธี ๔ ส.					
๕.	เป็นการแสดงหรือบอก การชี้แจง แนะนำ สั่งสอนผู้ที่ยังไม่รู้ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และเป็นพยานของสิ่งที่เข้าใจให้มั่นใจยิ่งขึ้น					

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม					
๑.	ใช้วิธีการบรรยายธรรมด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย เนื้อหาสาระเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน					
๒.	พระนักเทศน์ต้องตระเตรียมเนื้อหาธรรมที่จะใช้ในการบรรยายธรรม ซึ่งรวมถึงเทคนิควิธีการสื่อสาร เครื่องมือที่ใช้ในการเผยแผ่ให้น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่ในครั้งต่อไป					
๓.	พระนักเผยแผ่ที่ดึงดูดผู้ฟังให้สนใจติดตาม การให้พรก็ใช้การอวยพรด้วยภาษาปัจจุบันที่สละสลวย เช่น บทกลอน บทกวี ข้อคิดเตือนใจฝากให้ปฏิบัติผสมกับหลักพุทธธรรม ยิ่งทำให้น่าสนใจและประทับใจยิ่งขึ้น					
๔.	การรับอาราธนาบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม จะเป็นผู้ได้รับอาราธนาให้เป็นผู้แสดงธรรมตามความต้องการของผู้จัดในโอกาสต่างๆ					
๕.	สอดแทรกธรรมะเข้าไปในเรื่องราวนั้นๆ ไม่ได้กล่าวธรรมะล้วนๆ เพื่อให้ผู้รับฟังมีตัวอย่างเหตุการณ์ที่เห็นประจักษ์ได้ ทำให้การปาฐกถาธรรมมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น					
	๓. ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ					
๑.	รูปแบบการอบรมต้องปรับให้สอดคล้องกับยุคสมัย					
๒.	มีการให้คำปรึกษาและการแนะแนวแก่ผู้ปฏิบัติ					
๓.	จัดรูปแบบการฝึกอบรมเน้นความเป็นธรรมชาติ กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างให้แปลกไปจากธรรมชาติ					
๔.	รูปแบบปฏิบัติธรรมของแต่ละสำนักมีความสอดคล้องกับพระธรรมวินัย					
๕.	นำหลักธรรมที่สูงกว่าหลักธรรมขั้นพื้นฐานมาใช้ฝึกอบรมจิตและพัฒนาปัญญา ที่เรียกว่าปฏิบัติธรรมด้วยวิถีภาวนาหรือบำเพ็ญกัมมัฏฐาน					

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรม จังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอิทธิบาท ๔

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านฉันทะ					
๑.	มีการจัดทำระบบสำนักปฏิบัติธรรมให้สอดคล้องกับนโยบายของส่วนกลางคณะสงฆ์					
๒.	มีการติดต่อประสานงานกับวัดตามลำดับและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ					
๓.	การเสริมสร้างบุคลากร โดยเน้นในเรื่องของศีลธรรมจรรยา					
๔.	ทำงานด้วยใจรัก ต้องทุ่มเทให้กับงานเพราะเห็นแก่ประโยชน์จริงๆ					
๕.	มีการประเมินผลการปฏิบัติงานของสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อกำหนดจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และปัญหาอุปสรรคอื่นๆ					
	๒. ด้านวิริยะ					
๑.	มีการมอบหมายให้บุคคลต่างๆอย่างถูกต้องและเหมาะสมและมุ่งพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถอย่างต่อเนื่อง					
๒.	ต้องตั้งใจจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน					
๓.	ควรที่จะส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ					
๔.	มีการแก้ไขปัญหาอุปสรรคในการทำงานได้อย่างถูกต้องตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคปัจจุบัน					
๕.	มีการประสานงานและร่วมงานกับผู้ปฏิบัติงานได้อย่างดีตลอดจนปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาด้วยความยุติธรรม					

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๓. ด้านจิตตะ					
๑.	มีการปรับปรุงระบบกลไกของสำนักปฏิบัติธรรมให้มีการเชื่อมโยงประสานงานกันทั้งภายในภายนอก					
๒.	มีเทคนิคการพัฒนาองค์กรที่นำมาใช้ควรเสริมด้วยประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในองค์กร					
๓.	มีการแบ่งงานกันทำโดยการจัดสรรงานและมอบหมายงานนั้นให้แก่บุคคลผู้รับผิดชอบ					
๔.	การเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้					
๕.	มีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน					
	๔. ด้านวิมังสา					
๑.	มีการจัดการพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่เสนาสนะของสำนักปฏิบัติธรรมให้สะอาดเรียบร้อยร่มรื่นเหมาะสมกับสภาพความต้องการ					
๒.	มีการควบคุมระดับกลวิธีของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นการติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแผนกลวิธี					
๓.	การทำให้สำนักของตน มีความเหมาะสม มีระเบียบ					
๔.	มีการจัดการที่เป็นระบบ มีคณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน					
๕.	การทำให้สำนักของตน มีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม					

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของเจ้าสำนักปฏิบัติธรรม พระวิปัสสนาจารย์ และผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง ใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านสถานที่					
๑.	มีความสะอาด ร่มรื่นมีที่พักจำนวนเพียงพอ เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก					
๒.	มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติก็มีฐานได้อย่างเพียงพอ					
๓.	อาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่แออัดจนเกินไป					
๔.	มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้					
๕.	มีโรงฉัน โรงครัว มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ					
	๒. ด้านวิทยากร					
๑.	มีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส					
๒	ผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระวิปัสสนาจารย์และสามารถตอบข้อซักถามสอบถามธรรมก็มีฐานได้					
๓	มีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมเข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี					
๔	สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้					
๕	พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี					

ข้อที่	การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๓. ด้านการบริหารจัดการ					
๑.	เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง					
๒.	มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ					
๓.	มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม					
๔.	มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนัก ที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแผ่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน					
๕.	มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ และมีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก					

ส่วนที่ ๕ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองอีก ๓ ด้านคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติและตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอริยบท ๔ และการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอีก ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทธิบาท ๔

๑) ด้านฉันทะ

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔) ด้านวิม้งสา

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดระยองอีก ๓ ด้าน

๑) ด้านสถานที่

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

๒) ด้านวิทยากร

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

๓) ด้านการบริหารจัดการ

ปัญหาและอุปสรรค

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณทุกท่านที่ตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง
การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง อันจะเป็นประโยชน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

แบบสัมภาษณ์นี้ แบ่งเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักอิทธิบาท ๔

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้านคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลการวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อนานหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับคำแนะนำหรือการตอบแบบสัมภาษณ์เป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
 นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview)

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....ฉายา/นามสกุล.....

ตำแหน่งหน้าที่/การทำงานปัจจุบัน.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปี.....

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านสถานที่ ๒) ด้านวิทยากร ๓) ด้านการบริหารจัดการ ต้องเป็นอย่างไร

๑) การบริหารจัดการด้านสถานที่ ต้องเป็นอย่างไร

๒) การบริหารจัดการ ด้านวิทยากร ต้องเป็นอย่างไร

๓) การบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการ ต้องเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองใน ๓ ด้านคือ ๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม และ๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ ต้องเป็นอย่างไร

๑) ด้านการแสดงธรรมเทศนา ต้องเป็นอย่างไร

๒) ด้านการบรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรม ต้องเป็นอย่างไร

๓) ด้านการปฏิบัติและวิธีฝึกปฏิบัติ ต้องเป็นอย่างไร

ตอนที่ ๔ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยองตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ตามหลักอิทธิบาท ๔ ต้องเป็นอย่างไร

๑) ด้านฉันทะ ต้องเป็นอย่างไร

๒) ด้านวิริยะ ต้องเป็นอย่างไร

๓) ด้านจิตตะ ต้องเป็นอย่างไร

๔) ด้านวิมังสา ต้องเป็นอย่างไร

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระเทพสิทธิเวที (สมอิง โชติกโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัด
 ระยอง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

มีมติให้สัมภาษณ์
 พระเทพสิทธิเวที

(พระเทพสิทธิเวที)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเนินพระ
 เขตพระนครศรีอยุธยา
 ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติพระครูให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูโสภิตปัญญาร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รองเจ้าคณะ
 อำเภอมะเมือง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขออนุมัติพระครูให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขออภัยด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ยันทิให้สัมภาษณ์

พระครูโสภิตปัญญาร (พระอารามหลวง)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรติดต่. ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๔๔

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง)

รองเจ้าคณะอำเภอเมืองระยอง

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุทัศนธรรมาภิม เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รองเจ้าคณะอำเภอบ้าน
ค่าย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุพัฒนภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มีนิจ/พิเชฐ ทังโต
(พระครูสุทัศนธรรมาภิม)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุพัฒนภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๔-๙๓๖-๗๔๔๔

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู
รองเจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๓๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นามสกุล พระครูพิพิธคุณ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบ้ำ เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูพิพิธพัฒนคุณ)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบ้ำ

เจ้าคณะอำเภอนิคมนพัฒนา

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูพัฒนชัยภรณ์ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุมัติขอความเห็นชอบที่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูพัฒนชัยภรณ์)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย

เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนกน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มนต์ หิรัญภักดิ์

ดร.สุวิทย์ วัฒนวิทย์
 (พระครูธรรมรักษ์คุณาภรณ์)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ

วัดพระตำบมป่ายุบ

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหใ้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูพิศาลสุตากร เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา ร่องเจ้าคณะอำเภอแก่ง

สิ่งทีส่งมด้วย แบบสัมภาษณ์ทีใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุญาตเคราะหใ้ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระครูพิศาลสุตากร)

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดขุนนา

ธมเจ้าวัดหน้าเขมรแดง หมู่ที่ ๑

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูสิริภาวนานโยค เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอบความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

มีมติให้สัมภาษณ์
 พระครูสิริภาวนานโยค
 (พระครูสิริภททโณ)
 เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลางช้างเผือก
 อ.พลางช้างเผือก จ.ระยอง
 ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระญาณรังษี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภา ที่ปรึกษารองเจ้าคณะจังหวัดระยอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิติ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอบความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโค)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระญาณรังษี)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภา
 ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดระยอง
 ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระโบราณพิทักษ์ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง) เจ้าคณะอำเภอเมือง
 ระยอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดำเนินการตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอบความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มีมติให้สมทบ
 ๒๕๖๐
 (พระโมหะวิสุทธิ)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดลุ่ม (พระอารามหลวง)
 วัดกุ่มบ่อปลาเมืองระยอง
 ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่อา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระครูพรหมจริยานุวัฒน์ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขตราสขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ
 สิ่งที่มาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอบความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขตราสขารมย์

เจ้าคณะตำบลท่าเรือ

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙๔-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาวิทยาศาสตร์

ภาควิชาวิทยาศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรมาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๔ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมั่นนอย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

(พระครูสุนทรธรรมวัฒน์)
เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้
เจ้าคณะตำบลบ้านนา

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

นมัสการ พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง)

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิติ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
 ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
 ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
 ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขออภัยด้วยความเคารพ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโด)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มจร. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มจร. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย)

พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง)

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายชาญณรงค์ เจนจบ หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอมือง จังหวัดระยอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มจร/มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

นายชาญณรงค์, ๑๖๔๖๒
(นายชาญณรงค์ เจนจบ)ผู้ช่วยศาสตราจารย์
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายธนาศักร คอวนิช หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มินติ วัฒนวิทย์

จิราภรณ์ ภิรมย์

(ภาม.สหกิจกิจ กทม.พิช)

อ. วิภาดา ธรรม

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
 เรียน นายทนงศักดิ์ ยนต์ตัน หมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมือง จังหวัดระยอง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาต
 ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
 เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
 ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นายทนงศักดิ์ ยนต์ตัน)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๐๗๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาประวัติศาสตร์

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางชวลกร เฌิบแหลม หมู่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอมือง จังหวัดระยอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิติ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
นิติศาสตร์พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิติดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทั้งโต)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(นางฉัตรพร วัฒนวิเศษ)

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จันทวนโณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ภาคผนวก ณ
รูปภาพประกอบการสัมภาษณ์

พระเทพสิทธิเวที (สมอิ่ง ป.ธ. ๗) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม วัดเนินพระ เจ้าคณะจังหวัดระยอง
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระญาณรังสี เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเขาสำเภาทอง ที่ปรึกษารองเจ้าคณะจังหวัดระยอง

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูสิริภาวนานุโยค (ชวน ชยกรโ) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดพลงช้างเผือก รองเจ้าคณะจังหวัดระยอง
๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูโสภิตปัญญากร(เขาวลิตร์ ชิตงฺกโร)เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง) รจจ.เมือง
๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูพิพัฒนชัยภรณ์ (วันชัย ฐานิสฺสโร) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบ้านค่าย เจ้าคณะอำเภอบ้านค่าย
๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูพิพิธวรคุณ (ปรีชา ฉนฺทมฺโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดมาบข่า เจ้าคณะอำเภอเนินคมพัฒนา
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูพิศาลสุตากร (อำนวย สิริมงคล) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดบุญนาคร รจ.แกลง รูปที่ ๑
๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูพรหมจริยานุวัฒน์(ประสิทธิ์ ฐานวีโร)เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดเกตุราสุขารมย์ เจ้าคณะตำบลท่าเรือ
๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูสุทัศนธรรมาริรม (ณรงค์ศักดิ์ วายาโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองคอกหมู รจจ.บ้านค่าย
๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูสุนทรธรรมวัฒน์ (อุดร ธรรมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดหนองจระเข้ เจ้าคณะตำบลบ้านนา

๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระครูประจักษ์คุณาภรณ์ (จรัญ อาจารธมโม) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมวัดป่ายุบ เจ้าคณะตำบลป่ายุบ
๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

พระมหาวุฒิชัย วุฒิชโย พระวิปัสสนาจารย์ วัดป่าประดู่ (พระอารามหลวง)
๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

นายชาญณรงค์ เจนจบ หมู่ ๓ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

นายทงศักดิ์ ยนต์ตันหมู่ ๓ ตำบลเนินพระ อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

นายธนาศักดิ์ คอวนิช หมู่ ๑ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ภาคผนวก ญ
รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิเชฐ ทั้งโต ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๒. อาจารย์ ดร.ธิดาภูมิ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาฯ

๓. อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาฯ

๔. พระครูสิริธรรมสุธี เจ้าอาวาสวัดเนินกระปรอก

๕. พระครูสุวรรณพุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดถ้ำสุวรรณภูผา ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม

๖. พระมหาแสง อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง

๗. พระครูสังวรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดหนองโสน

๘. ดร.พระมหาวิระชัย ชยวิโร, เจ้าคณะตำบลวังจันทร์ เจ้าอาวาสวัดคลองบางป่อ

๙. พระครูสุนทรธรรมวาที เจ้าอาวาสวัดสีร์มัน ผู้แทนสำนักปฏิบัติธรรม

๑๐. นางบุญมี วงษ์ไพศาล ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม

๑๑. นางทองมี เฝียบแหลม ผู้แทนนักปฏิบัติธรรม

ภาคผนวก ก
หนังสือขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โท.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิเชฐ ทังโต ผอ.หลักสูตร พธ.ด. สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์

โทรศัพท์ติดต่อ .๐๘๔-๔๓๖-๗๔๔๔

ได้รับทราบและดำเนินการ

 (ผอ.หลักสูตร พธ.ด.)
 ๒๓ ก.พ. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ธิดา หนัมนี่ เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนารณ ฉายา จันทวณโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนารณ

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ
๑๐๓๑ เลขที่บันทึกข้อความ

๐๐๔๕
๐๐๐๗
๒๓ ก.พ. ๖๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน คณะสังคมศาสตร์ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๔๔

วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.อนุวัต กระสังข์ อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จนทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๔๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยู่ภายใน : ๗๕ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอรังนก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอบเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระมหาวิระชัย ขยวีโร, ดร. เจ้าคณะตำบลวังจันทร์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิติ ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระ
 คุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการ
 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์
 โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

(พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุทธาราม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระครูสังวรญาณวงศ์ เจ้าอาวาสวัดหนองโบสถ์
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุนะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนภรณ์

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๔ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระมหาแสวง อินทวิโร เจ้าอาวาสวัดบ้านฉาง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จนทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
 โทรศัพท์ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๑๔

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ภาควิชาปรัชญา ศณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กรุงเทพมหานคร : อาคารเรียนศูนย์วัดศรีสุธรรม แขวงบางขุนนนท์

เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

อยุธยา : หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอมโนรมย์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๒-๘๘๒-๓๑๕๕ ต่อ ๒๑๓๐, ๒๑๓๗, ๒๑๓๘

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 นมัสการ พระมหานุกูล โสภณคุณ เจ้าอาวาสวัดภูตรนิมสนา
 สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวนโณ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๑๕๐๔๐๑๘
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
 วิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติ
 ธรรมจังหวัดระยอง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระ
 คุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การบริหารจัดการ
 เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสำนักปฏิบัติธรรมจังหวัดระยอง” ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ กุมภาพันธ์
 พ.ศ. ๒๕๖๐ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ วัดเพลา ตำบลเพลา อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง
 หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
 วิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และสาขาวิชาปรัชญาศาสนา

ผู้ประสานงาน: พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์
 โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘๙-๙๓๖-๗๔๙๔

ภาคผนวก ฎ
รูปภาพประกอบการสนทนากลุ่มเฉพาะ

ไวนิล ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

รูปภาพการสนทนากลุ่ม

รูปภาพการสนทนากลุ่ม

รูปภาพการสนทนากลุ่ม

รูปภาพการสนทนากลุ่ม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ ฉายา จันทวณฺโณ นามสกุล เกษรศิริ
เกิด	วันอังคาร ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๘ ตรงกับวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๘
สถานที่เกิด	บ้านทับมา บ้านเลขที่ ๑๒๓ หมู่ที่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
การศึกษา	สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนชุมชนวัดทับมา พ.ศ. ๒๕๒๒ สอบได้ น.ธ.เอก ในสำนักเรียนวัดทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง พ.ศ. ๒๕๓๒ สอบได้ ปธ.๔ ในสำนักเรียนวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี พ.ศ. ๒๕๔๒ สำเร็จการศึกษา ป.บส. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน่วยวิทยบริการ จังหวัดระยอง พ.ศ. ๒๕๕๒ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี พธ.บ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัยจังหวัดระยอง พ.ศ. ๒๕๕๖ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท พธ.บ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๗
บรรพชา	วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๔ เดือน พฤษภาคม ๒๕๒๙ ณ วัดไผ่ล้อม ตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง
อุปสมบท	วันอาทิตย์ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรง ตรงกับวันที่ ๔ เดือน พฤษภาคม ๒๕๒๙ ณ วัดไผ่ล้อม ตำบลบ้านค่าย อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง
สังกัด	มหานิกาย วัดทับมา ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง
หน้าที่	พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พ.ศ. ๒๕๓๖ เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม พ.ศ. ๒๕๔๒ เป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบลทับมา พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นเจ้าคณะตำบลทับมา พ.ศ. ๒๕๕๘ เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาตรีการจัดการเชิงพุทธ นวบ.ระยอง
สมณศักดิ์	พระมหาประภาส ฉายา จันทวณฺโณ ป.ธ.๔ พ.ศ. ๒๕๔๒ พระครูปริยัติสุวัฒนาภรณ์ จต.ขอ. พ.ศ. ๒๕๔๗
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดทับมา เลขที่ ๒๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลทับมา อำเภอเมืองระยอง จังหวัดระยอง ๒๑๐๐๐